

57

PROPOZYCJE I MATERIAŁY

KOMPUTERYZACJA I INFORMACJA ELEKTRONICZNA W BIBLIOTEKACH PUBLICZNYCH

WYDAWNICTWO
SBP

**KOMPUTERYZACJA
I INFORMACJA ELEKTRONICZNA
W BIBLIOTEKACH PUBLICZNYCH**

POLISH LIBRARIANS ASSOCIATION

PROPOSITIONS AND MATERIALS

AUTOMATION AND ELECTRONIC INFORMATION IN PUBLIC LIBRARIES

Proceedings of the national conference:
“Automation and electronic
information in public libraries”
Miedzeszyn, 20-22 november 2002

WYDAWNICTWO
SBP

WARSAW 2003

STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH

PROPOZYCJE I MATERIAŁY

KOMPUTERYZACJA I INFORMACJA ELEKTRONICZNA W BIBLIOTEKACH PUBLICZNYCH

Materiały z ogólnopolskiej konferencji
„Automatyzacja bibliotek publicznych”
Miedzeszyn, 20-22 listopada 2002 r.

WYDAWNICTWO
SBP

WARSZAWA 2003

Komitet Redakcyjny serii wydawniczej
<<**PROPOZYCJE i MATERIAŁY**>>

Stanisław CZAJKA (przewodniczący), Piotr BIERCZYŃSKI, Lucjan BILIŃSKI,
Marcin DRZEWIECKI, Janina JAGIELSKA, Janusz NOWICKI (sekretarz), Ewa
STACHOWSKA-MUSIAŁ, Maria WASIK-ŚWIDERSKA, Elżbieta Barbara ZYBERT

Projekt graficzny okładki i strony tytułowej
Wydawnictwo SBP

Redaktor tomu
Elżbieta GÓRSKA

Redakcja techniczna i korekta
Anna LIS

© Copyright by Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich

ISBN 83-89316-07-2

CIP - Biblioteka Narodowa

Komputeryzacja i informacja elektroniczna w bibliotekach publicznych : materiały
z ogólnopolskiej konferencji „Automatyzacja bibliotek publicznych”, Miedzeszyn 20-22
listopada 2002 r. / [red. t. Elżbieta Górską]. - Warszawa : Wydaw. SBP, 2003. - (Propozycje
i Materiały / [Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich] ; 57)

Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich
00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7

Warszawa 2003. Wyd. I. Ark. wyd. 9,7. Ark. druk. 13,5

Łamanie: Marta LACH

Druk i oprawa: Podlaska Spółdzielnia Produkcyjno-Handlowo-Usługowa,
Białystok 15-182, ul. 27 Lipca 40/3, tel./fax (085) 675-48-02
<http://www.podlaska.com.pl>

SŁOWO WSTĘPNE

Otwierając nasze spotkanie, tj. V konferencję Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich na temat automatyzacji bibliotek publicznych, pragnę powitać serdecznie wszystkich jej uczestników.

Choć przyjdzie na to czas później – w imieniu ZG SBP pragnę bardzo gorąco podziękować współorganizatorom konferencji: dyrekcji Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy – Biblioteki Głównej Województwa Mazowieckiego i zespołowi jej współpracowników, członkom Komisji Automatyzacji przy ZG SBP oraz pracownikom Biura ZG SBP.

Mam dziś ułatwione zadanie mogąc korzystać z udokumentowanej wypowiedzi na poprzedniej konferencji mojego poprzednika, Stanisława Czajki. Mogę więc powtórzyć za nim, zmieniając tylko numer kolejny konferencji: *To już piąta ogólnopolska konferencja (...) poświęcona automatyzacji bibliotek publicznych, zorganizowana przy udziale Zarządu Głównego Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, we współpracy z bibliotekami publicznymi i według podobnej formuły programowej, o zbliżonych celach i założeniach. Każda z nich miała swego gospodarza i bardzo liczne – w znacznej mierze stałe – grono uczestników. Współgospodarzem zawsze był ZG SBP.*

Choć większość uczestników jest tego świadoma, wypada przypomnieć, że pierwsze trzy konferencje poświęcone automatyzacji bibliotek publicznych (od 1991 r.) były organizowane przy współudziale Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Białymstoku, a ostatnie dwie, tj. łącznie z obecną – przy współudziale Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy – Biblioteki Głównej Województwa Mazowieckiego. Już poprzednia konferencja wykazała, że podjęcie się współorganizacji tego przedsięwzięcia przez Bibliotekę Publiczną m. st. Warszawy okazało się bardzo korzystne. Zakupienie nowoczesnego systemu bibliotecznego ALEPH i stworzenie warunków do rozwoju profesjonalnego zespołu, któremu powierzono komputeryzację, pozwoliło Bibliotece unowocześnić swój warsztat pracy, wzbogacić ofertę usługową dla użytkowników, dołączyć do czołówki komputeryzujących się bibliotek i... nie zapominać o dzieleniu się swymi doświadczeniami ze środowiskiem pracowników bibliotek publicznych.

Podczas tych konferencji kontynuowano tradycje spotkań specjalistów, organizatorów i administratorów zainteresowanych unowocześnianiem bibliotek publicznych, ich komputeryzacją. W praktyce oznaczało to udział dyrektorów bibliotek publicznych i kadry kierowniczej odpowiedzialnej za realizację programów komputeryzacji w swoich instytucjach. Z myślą o potrzebach tych gremiów projektowano programy kolejnych konferencji, które odzwierciedlały złożoność i różnicowanie się zadań w tym zakresie, rozwój i dostępność nowych technologii, osvajanie się bibliotekarzy z nowymi narzędziami pracy oraz ubogacanie języka i wiedzy z zakresu komputeryzacji wśród pracowników bibliotek publicznych. Zawsze też miano na uwadze tworzenie podczas konferencji warunków do wymiany doświadczeń, poznawania i korzystania ze sposobów i rozwiązań wykorzystywanych w bibliotekach, które w zakresie komputeryzacji osiągnęły postęp największy. Cennym dorobkiem były zawsze wyniki ankiety na temat stanu komputeryzacji bibliotek publicznych, przeprowadzanej przed konferencją z myślą o zdiagnozowaniu stanu aktualnego automatyzacji tej kategorii bibliotek, z którymi i tym razem będziemy mieli okazję się zapoznać.

Te zjawiska i procesy zmian w bibliotekarstwie publicznym możemy śledzić dzięki dokumentowaniu dorobku poprzednich (z wyjątkiem pierwszej) konferencji w postaci publikacji materiałów pokonferencyjnych przez Wydawnictwo SBP. Sądzę, że materiały z obecnej konferencji również zostaną opublikowane jako pomoc o charakterze instruktażowym i metodycznym dla bibliotek publicznych

Każdy, kto śledził przebieg dotychczasowych konferencji, mógł także spostrzec korzystne zmiany w postrzeganiu funkcji i zadań oraz w coraz bogatszej ofercie usługowej bibliotek publicznych, co wynikało i wynika z nowych możliwości techniki komputerowej w rękach bibliotekarzy.

Szkoda tylko, że technika ta z takimi trudnościami i tak wolno dociera do bibliotek publicznych. Z raportu Komisji Automatyzacji SBP, przygotowanego przez zespół pod kierownictwem Elżbiety Górskiej wiosną 2002 r. dla Ministerstwa Kultury i Sejmowej Komisji Kultury wynika, że tylko 15% podjęło działania związane z komputeryzacją, zaledwie 7,7% ma dostęp do Internetu, 4% daje możliwość korzystania użytkownikom z zasobów informacyjnych, a 2,1% promuje siebie na stronach WWW.

Do stanu komputeryzacji i dostępności Internetu w bibliotekach publicznych USA, Wlk. Brytanii, Niemiec, krajów skandynawskich, gdzie wszystkie lub prawie wszystkie biblioteki publiczne mogą korzystać z techniki komputerowej i Internetu, jest nam bardzo daleko.

W tym miejscu trudno nie odwołać się do wielokrotnych konstatacji na poprzednich konferencjach. Zacytuję stwierdzenie St. Czajki z otwarcia poprzedniej konferencji: *Nadal widoczny był brak skutecznej państwowej, resortowej polityki wobec automatyzacji. Ludzie bibliotek uważają, iż brakowało jednoznacznego, wyrazistego zaangażowania państwa. Dowodów jest na to bardzo wiele. Przede wszystkim w latach ostatnich nie powstał i nie był realizowany żaden liczący się program wspomagania automatyzacji. Trudno bowiem za taki uznać szczątkowe dotacje na zakup zbiorów i sprzętu, przyznane poprzednio przez MKiS, a obecnie MKiDN. To środki zbyt małe, aby mieć większy wpływ na trudną sytuację materialną bibliotek i stan komputeryzacji.* Odpowiedź na pytanie, czy ta ocena po dwóch latach powinna być zrewidowana, pozostawiam uczestnikom konferencji.

Należy dodatkowo uwzględnić fakt, że w czerwcu 2002 r. sejmowa Komisja Kultury i Środków Przekazu odbyła posiedzenie, które poświęciła komputeryzacji bibliotek publicznych. Doszło wówczas do złożenia przez posłów pod adresem resortu kultury propozycji opracowania programu komputeryzacji bibliotek publicznych, co spotkało się ze zrozumieniem przedstawicieli resortu obecnych na tym posiedzeniu i zaowocowało obietnicą opracowania takiego dokumentu w najbliższym czasie. Poparliśmy tę deklarację jako SBP i ze swej strony zapewniliśmy o gotowości opracowania lub współudziału w przygotowaniu takiego programu przez zespół specjalistów z Komisji Automatyzacji SBP. Uczyniliśmy tak, ponieważ wszyscy zdajemy sobie sprawę, że znajdujemy się w przededniu wejścia do Unii Europejskiej, gdzie biblioteki publiczne otaczane opieką państwa, wyposażone w technikę komputerową – dzięki udanym realizacjom programów rządowych – są w stanie sprostać zadaniom wynikającym z budowy społeczeństwa informacyjnego i są powszechnie traktowane jako podstawowe ośrodki informacji, kultury, ustawicznego kształcenia i uczenia technik komputerowych w środowiskach lokalnych.

My znajdujemy się w sytuacji zupełnie innej, w sytuacji, gdy jesteśmy skazani na siebie samych, na naszą aktywność i pomysłowość, gdy z rzadka, choć coraz częściej, znajdujemy w naszym otoczeniu, zwłaszcza w samorządzie zrozumienie i pomoc. Stąd opóźnienia komputeryzacji naszych bibliotek i coraz większe zróżnicowanie tego stanu rzeczy w różnych regionach kraju. Tym ważniejsze są spotkania w rodzaju naszej konferencji, gdzie sprawy komputeryzacji możemy omawiać, dzielić się doświadczeniami, projektować i oceniać wspólne przedsięwzięcia, jakim m. in. jest niewątpliwie inicjatywa INFOBIBnet-u, o której z pewnością

będziemy jeszcze rozmawiać. Bogaty program naszej konferencji jest wszystkim uczestnikom dobrze znany i wydaje się potwierdzać tę tezę.

Na zakończenie jeszcze o jednym aspekcie konferencji. Jest ona organizowana przez SBP i traktowana jako szczególnie ważna ze względu na naszych członków, z których znaczna liczba znajduje zatrudnienie w bibliotekach publicznych. Przywiązujemy do niej dużą wagę, ponieważ niewiele innych instytucji czy organizacji podejmuje podobne przedsięwzięcia, które uznać trzeba za bardzo potrzebne.

Stwierdzam to w sytuacji, gdy SBP uformowało swoją nową strukturę organizacyjną, dostosowaną do struktury organizacyjnej kraju, gdy dużym zmianom uległy warunki, w których przychodzi prowadzić nam naszą działalność i gdy stajemy wobec konieczności przemyślenia i zdefiniowania ponownie celów, zadań i kierunków działalności naszej organizacji w warunkach, w jakich funkcjonujemy. Nie uprzedzając skutków tych przemyśleń, m. in. jeśli chodzi o zakres naszej rozwinętej działalności konferencyjno-szkoleniowej (19 konferencji organizowanych i współorganizowanych przez ZG lub nasze komisje i sekcje we współpracy z innymi instytucjami i organizacjami), zamierzamy kontynuować organizowanie konferencji na temat komputeryzacji bibliotek publicznych, bowiem są one potrzebne i wywierają pozytywny wpływ na unowocześnianie warsztatów pracy w bibliotekach publicznych, a nie widać innego podmiotu, który zastąpiłby SBP w tym zakresie.

Wszystkim uczestnikom życzę satysfakcji z udziału w konferencji i wyniesienia z niej jak największego pożytku.

Jan Wołosz

I.

PROBLEMY KOMPUTERYZACJI

Christian Hasiewicz i Aleksander Radwański

BIBLIOTEKI PUBLICZNE A SPOŁECZEŃSTWO INFORMACYJNE

Krótko o społeczeństwie informacyjnym

Spółeczeństwo informacyjne funkcjonuje na dwóch poziomach: idei i praktycznych działań organizacyjno-legislacyjnych. Pierwszy poziom jest domeną teoretyków, którzy opisując nowe społeczeństwo rzadko wspominają o bibliotekach lub postulują raz to ich wirtualizację, raz to kompletną zagładę. Te bardzo interesujące rozważania nie będą dziś przedmiotem naszej uwagi, ponieważ w najbliższym czasie biblioteki ani nie znikną, ani nie przekształcą się w elektroniczne fantomy, chociaż na pewno będą ewoluowały.

Na drugim poziomie, organizacyjno-legislacyjnym, społeczeństwo informacyjne oznacza konkretny pakiet działań podejmowanych przez kraje rozwinięte w celu budowy nowego społeczeństwa. W Unii Europejskiej idea społeczeństwa informacyjnego realizowana jest na trzech płaszczyznach:

1. Płaszczyzna ekonomiczna – społeczeństwo informacyjne jest sposobem na zwiększenie konkurencyjności (w stosunku do gospodarki USA) i odpowiedzią na rosnącą rolę informacji we współczesnym wytwórstwie.

2. Płaszczyzna polityczna – społeczeństwo informacyjne jest naturalnym etapem rozwoju demokracji, ze zwiększającą się transparentnością i możliwością bezpośrednich inicjatyw obywatelskich (patrz: obywatelski Internet).

3. Płaszczyzna społeczna – społeczeństwo informacyjne stwarza większe szanse grupom upośledzonym na wysoko konkurencyjnym rynku pracy (np. telepraca osób niepełnosprawnych i gospodyń domowych, aktywna działalność zawodowa poprzez zdalny dostęp na obszarach słabo zurbanizowanych).

Biblioteki publiczne w społeczeństwie informacyjnym Unii Europejskiej

Raport przygotowany w 1997 r. dla Komisji Europejskiej przez międzynarodową grupę ekspertów¹ zawiera wizję bibliotek publicznych w UE i definiuje ich rolę w społeczeństwie informacyjnym. Choć od jego opracowania upłynęło już 5 lat, część studyjna jest nadal aktualna, zaś działania krajów Unii w ostatnich latach potwierdzają, że wizje te są konsekwentnie realizowane.

W najogólniejszym zarysie biblioteka publiczna powinna oferować użytkownikom dostęp:

- do wszelkich przechowywanych zapisów – informacyjnych i literackich – gdziekolwiek są one przechowywane,
- do zbiorów drukowanych i multimedialnych,
- do sieci i profesjonalnego doradztwa na temat nawigacji i wyszukiwania,
- do otwartego nauczania i specjalistycznych kursów,
- do fizycznej przestrzeni oferującej możliwość samokształcenia i „kreatywności”,
- do zdalnych serwisów informacyjnych,
- do elektronicznych systemów dostarczania dokumentów.

Lokalna biblioteka publiczna, aby oferować taki dostęp, musi być częścią sieci bibliotek – co wymaga standaryzacji i kompatybilności. Nie jest możliwe podejmowanie takich zadań przez pojedyncze, izolowane placówki, ani na własną rękę.

Czynnikami warunkującymi rozwój bibliotek w kierunku realizacji wymienionych zadań są:

- narodowa polityka wyznaczająca rolę bibliotekom publicznym,
- narodowa polityka w zakresie sieci, obejmująca serwisy biblioteczne,
- regionalna i lokalna strategia implementacji rozwiązań,
- możliwość technicznego wsparcia i doradztwa,
- kursy i ustawiczna edukacja,
- warunki sprzyjające rozwijaniu umiejętności przez pracowników,
- profesjonalne wizje i umiejętności w zarządzaniu bibliotekami,
- odpowiednie finansowanie.

¹ *Public libraries and the information society*. Ed. M.Segbert. European Commission, DG XII/E.4, 1997.

Nowe serwisy

Aby realizować ogólnie zarysowane cele, biblioteki publiczne muszą oferować szereg konkretnych serwisów. Niektóre już istnieją w wielu bibliotekach, niektóre muszą zostać dopiero rozwinięte. Są to:

1. Dostęp do katalogów online (OPAC).
2. Dostęp do materiałów niedrukowanych:
 - wypożyczanie nowych mediów (kasety VHS, płyty optyczne),
 - stacje multimedialne w bibliotece,
 - Internet.
3. Kursy i otwarte nauczanie:
 - warsztaty (surfowanie po Internecie, wstęp do Windows),
 - indywidualne instruowanie i wsparcie.
4. Zdalny dostęp do:
 - katalogów,
 - formularzy zamówień (zdalne wypożyczanie),
 - biuletynów ogłoszeniowych i czasopism elektronicznych.
5. Nowe serwisy informacyjne:
 - informacja społeczności lokalnej (kulturalna, polityczna, społeczna, rynek pracy),
 - informacja biznesowa,
 - informacja konsultingowa (szukanie, selekcja, wartość dodana).
6. Serwisy specjalne:
 - dla niewidomych, mniejszości kulturowych, etnicznych itd.

Biblioteka publiczna nie wprowadza oczywiście tych serwisów chaotycznie, po to tylko by zaistniały one formalnie. Biblioteki publiczne powinny rozwijać się według pewnej strategii, którą można przedstawić następująco:

- krok pierwszy – rozszerzenie zbiorów na materiały niedrukowane (w tym multimedia),
- krok drugi – przyjęcie roli lokalnego ośrodka informacji, z dostępem do sprzętu oprogramowania i sieci (w tym rola edukacyjna),
- krok trzeci – produkcja i publikowanie informacji – ogólnych i lokalnych – skierowanych do specyficznych grup.

Po realizacji tej strategii biblioteka publiczna powinna pełnić cztery podstawowe role: centrum kulturalnego, centrum edukacyjnego, centrum informacyjnego i wreszcie centrum społecznego.

Tak wygląda w ogromnym skrócie koncepcja krajów Unii, która, jak już wspomniano, jest konsekwentnie realizowana.

Oczywiście nie obrazuje to całej złożoności zagadnienia. By biblioteki publiczne ewoluowały w ten sposób, potrzebna jest szeroka współpraca regionalna, ogólnokrajowa i międzynarodowa. Na drodze rozwoju stoją liczne bariery: finansowe, prawne, organizacyjne (czasem też mentalne). Pominiemy też złożoną problematykę wzajemnych relacji pomiędzy bibliotekami publicznymi a innymi dostawcami informacji, jak też relacje pomiędzy biblioteką a instytucjami edukacyjnymi, by nie zaciemniać na razie ogólnego obrazu.

Spółeczeństwo informacyjne w Polsce

Budowa społeczeństwa informacyjnego jest również przedmiotem działań polskiego rządu. Uchwała sejmowa z dnia 14 lipca 2000 r. zobowiązała rząd do przedstawienia strategii rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce. Pierwszym dokumentem realizującym tę uchwałę były „Cele i kierunki rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce” przyjęte na posiedzeniu rządu 28 listopada 2000 r., a następnie pierwsza edycja dokumentu „ePolska” z 14 czerwca 2001 r. Aktualna edycja o tytule „ePolska – 2006” opatrzona jest datą 2002 rok².

Dokument ten był wielokrotnie komentowany, m.in. przez B.Howorkę na łamach „Bibliotekarza”³. Pierwsza wersja była dla bibliotekarzy dość przygnębiająca. W polskiej wersji społeczeństwa informacyjnego biblioteki publiczne nie odgrywały żadnej znaczącej roli. Mówiono o dość enigmatycznych *telecentrach*, publicznych punktach dostępu do Internetu, zlokalizowanych w urzędach, na poczcie, lub wręcz stojących w postaci automatycznego kiosku wprost na ulicy. W jednym podpunkcie wspomniano, że może też w bibliotece...

Lepiej jest w obecnej edycji dokumentu. Dostrzeżono fakt, że sieć bibliotek publicznych jest obok sieci pocztowej najlepiej rozwinięta terytorialnie, biblioteki publiczne są częściej wymieniane jako składnik infrastruktury informacyjnej, wspomina się nawet o projekcie INFOBIBnet!

Czy biblioteki publiczne powinny aktywniej uczestniczyć w nowym społeczeństwie? Zdecydowanie tak. Jest to ostatnia szansa

² Pełny tekst dostępny (listopad 2002) pod adresem <http://www.mi.gov.pl/teksty/doc/ePolska.doc> (wersja Word) i <http://www.mi.gov.pl/teksty/doc/ePolska.pdf> (wersja PDF).

³ B. Howorka.: *Spółeczeństwo informacyjne*. „Bibliotekarz” 1/2002.

na ich sensowne finansowanie, konsolidację sieci i rozwinięcie współpracy oraz nowoczesnych usług. Inaczej rolę centrów przejmą *ad hoc* stworzone instytucje, które zepchną ostatecznie biblioteki publiczne do roli zakurzonych wypożyczalni książek. Nawiasem mówiąc, żywot tych nowych instytucji i tak nie będzie długi, bo bez odpowiedniej kadry, doświadczenia i zasobów ich atrakcyjność jako centrów informacji dość szybko przemienie. Ludzie wrócą do bibliotek, ale pozbawionych pieniędzy, które skonsumują nieudane eksperymenty.

Pierwszy krok – podłączmy się

Wiemy, jak jest. Wiemy, jak być powinno. Co zatem robić w najbliższej przyszłości?

Łatwo zauważyć, że 90% zadań i nowych serwisów związanych ze społeczeństwem informacyjnym jest niewykonalne bez podłączenia do rozległych sieci komputerowych, czyli do Internetu. Uparte niedostrzeganie przez decydentów różnych szczebli problemu masowego podłączenia do sieci bibliotek publicznych coraz trudniej uważać za przypadkowe. Z jednej strony uważa się, że koszt łącza jest tak znikomy, że każda biblioteka powinna robić to na własną rękę, przy czym nie precyzuje się, co podłączyć do tej sieci, a od tego zależy wysokość kosztów. Z drugiej strony słyszymy wypowiedzi o tym, jak to komputeryzacja nie może być wprowadzana za wszelką cenę do wszystkich placówek kultury, zakłócając ich normalne funkcjonowanie i nie przynosząc odczuwalnej poprawy jakości usług. Jednym słowem, biblioteki publiczne mają w magiczny sposób przeskoczyć okres inwestowania, reorganizacji i kształcenia kadry i stać się nagle nowoczesnymi, efektywnymi placówkami XXI wieku. Trudno się w tym dopatrzeć logiki innej niż niechęć do dawania pieniędzy.

Biblioteki nie mogą sobie pozwolić na bierne czekanie, aż świadomość związków przyczynowo-skutkowych utrwali się w naszej klasie politycznej, bo mogą w międzyczasie przestać istnieć. Argumentem za likwidacją będzie zapewne archaiczność, brak komputeryzacji i nowych usług... Bibliotekarze powinni działać. Ale powinni działać razem. Te biblioteki, które mają łączność z Internetem powinny wesprzeć mniejsze biblioteki, razem szukać środków i sposobów na włączenie się do elektronicznej wymiany informacji. To jest właśnie celem INFOBIBnetu. Pozwolę sobie

zasygnalizować tylko samą nazwę, gdyż szczegóły tej inicjatywy będą przedmiotem odrębnego wystąpienia.

Krok drugi – jesteśmy podłączeni i co?

To bardzo ważny problem. Trudność w osiągnięciu podstawowej infrastruktury jest tak wielka, że często biblioteki traktują postawienie komputera podłączonego do Internetu jako cel sam w sobie. To jednak początek drogi a nie uwieńczenie dzieła. Bibliotekarze muszą rozpoznać potencjał tej technologii i zaprzęgnąć ją do pracy. Nie jest to łatwe zadanie. Kursy profesjonalnego wykorzystania Internetu należą do rzadkości w naszej ofercie edukacyjnej dla bibliotekarzy. A wśród oferty na rynku edukacyjnym niełatwo znaleźć kurs na odpowiednim poziomie i o odpowiednim profilu. Mając podłączenie do sieci możemy korzystać z kursów online. Niedługo ruszy anonstowany już wcześniej BIBWEB, który również zostanie przedstawiony szczegółowo później.

Mając dostęp do sieci możemy oferować dostęp do wymienionych wcześniej zasobów, czyli do:

- wszelkich przechowywanych zapisów – informacyjnych i literackich – udostępnionych w sieci,
- samej sieci i profesjonalnego doradztwa na temat nawigacji i wyszukiwania,
- otwartego nauczania i specjalistycznych kursów online,
- zdalnych serwisów informacyjnych,
- elektronicznych systemów dostarczania dokumentów.

Oczywiście taki dostęp nie odbywa się przez samo podłączenie komputera do sieci. Czytelnicy muszą mieć ten dostęp zorganizowany przez bibliotekarzy, gotowych do pomocy i zorientowanych w zasobach Internetu. Nieuchronnie wymaga to od samych bibliotekarzy znakomitej orientacji i ogromu czasu, poświęcanego na rozpoznanie nowego medium. W wielu miejscach będzie to wymagało dodatkowych etatów, co stoi w sprzeczności z rozpowszechnionym mitem, że komputeryzacja redukuje zatrudnienie i obniża koszty. Owszem docelowo i w całym systemie – tak. Ale początkowo, w pojedynczej placówce – na pewno nie.

Jeśli poświęciliśmy tyle uwagi problemowi podłączenia do sieci, to dlatego, że jest to warunek, którego ominąć się nie da w drodze do społeczeństwa informacyjnego. Biblioteka bez łączności z siecią nie jest w stanie podjąć żadnych zadań z tym związanych. Za

kilka lat łączność sieciowa będzie prawdopodobnie konieczna do sprawnego zarządzania siecią bibliotek oraz stanie się bardziej dostępna. Ale tych kilku lat wiele placówek może nie przetrwać. Włączenie się do budowy społeczeństwa informacyjnego daje szansę na przyspieszenie procesu modernizacji sieci bibliotek publicznych.

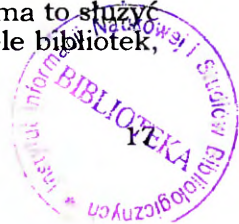
Czynniki rozwoju w Polsce

Przypomnijmy sobie czynniki warunkujące rozwój bibliotek w kierunku realizacji zadań związanych ze społeczeństwem informacyjnym:

- narodowa polityka wyznaczająca rolę bibliotekom publicznym – NIE MA,
- narodowa polityka w zakresie sieci, obejmująca serwisy biblioteczne – SĄ POCZĄTKI,
- regionalna i lokalna strategia implementacji rozwiązań – NIE MA,
- możliwość technicznego wsparcia i doradztwa – NIE MA,
- kursy i ustawiczna edukacja – SĄ POCZĄTKI,
- warunki sprzyjające rozwijaniu umiejętności przez pracowników – NIE MA,
- profesjonalne wizje i umiejętności w zarządzaniu bibliotekami – SĄ POCZĄTKI,
- odpowiednie finansowanie – NIE MA.

Zapewne tak radykalne postawienie sprawy wywoła protest. Jak to, przecież mamy ustawę o bibliotekach, nowoczesne programy kształcenia, świetnie przygotowaną kadrę, realizowany program PIONIER, strategię ePolska itp. Problem w tym, że nie składa się to w żadną sensowną całość. Zarówno regulacje prawne, jak i polityka biblioteczna dowolnego szczebla cierpi na chorobliwy „wszystkoizm”, stawiając nierealne cele przed kadrą o przewartościowanych możliwościach, przy chronicznym niedoinwestowaniu. Gdybyśmy przeprowadzili rzetelną analizę wykonalności celów statutowych przez biblioteki publiczne, to musielibyśmy większość z nich natychmiast zlikwidować.

Nikt zatem nie traktuje deklarowanych celów poważnie, a nawet więcej – formułując te cele na nowo, od razu przyjmuje się, że dobrze jest zadeklarować jak najszerzy zakres, nie przejmując się tym, czy jest on wykonalny. Tym bardziej, gdy ma to służyć uzasadnieniu egzystencji danej placówki. Właściciele bibliotek,

„grając w tę samą grę”, nie czują się zobowiązani do finansowania celów, o których wiedzą tak samo dobrze jak bibliotekarze, że mają charakter deklaratorywno-marketingowy. Jak łatwo zgadnąć, o rzetelną dyskusję merytoryczną raczej w tych warunkach trudno.

W resortach, agendach rządowych i ciałach ustawodawczych, niechęć do formułowania konkretnej polityki ma wymiar taktyczny, bowiem każda wyrazista polityka rodzi zobowiązania finansowe, których nasze państwo mieć nie chce. Państwo natomiast chce mieć świetnych obywateli, a nawet społeczeństwo informacyjne. Nawet przyjmując, że owa schizofrenia jest wynikiem bardzo złożonego zbiegu różnych czynników i nie stoi za tym jakaś osobowa zła wola, to trzeba w końcu mieć odwagę krzyknąć, że „król jest nagi”. I krzyczeć to we wszystkich możliwych miejscach.

W dyskusjach, jakie odbywają się w naszym środowisku dominują dwa trendy – które nazwałbym odgórnym i oddolnym lub inaczej – wyczekującym i niecierpliwym.

Pierwsza grupa (odgórna i wyczekująca) wychodzi z założenia, że gdyby władza chciała coś wiedzieć, to by się dowiedziała, i gdyby chciała coś zrobić, to by zrobiła, a skoro nic nie robi, to najwyraźniej nie chce i nie ma na to rady. Bibliotekarze nie są od tego, żeby wciąż na nowo udowadniać, że biblioteka jest potrzebna, bo jeśli ktoś tego nie wie, to pewnie tego nie pojmie. Liczyć należy tylko na to, że prędzej czy później władza zostanie zmuszona do dostrzeżenia (czyli doinwestowania) bibliotek, za sprawą nieuchronnych procesów cywilizacyjnych, procesów zjednoczeniowych z Unią Europejską lub działania Opatrzności. Trudno oprzeć się sile tego rozumowania, bo już starożytni mędrcy Wschodu przekonywali, że każdy problem rozwiąże się sam, jeśli poczekamy odpowiednio długo. W Polsce, wobec patologii w funkcjonowaniu wielu instytucji, czas ten może jednak wykraczać poza życie kilku pokoleń, co dla mnie dyskwalifikuje atrakcyjność takiego podejścia.

Grupa druga (oddolna i niecierpliwa) postuluje przejęcie inicjatywy przez samych bibliotekarzy i samodzielne przygotowanie polityki, strategii i programów, których nie możemy się doczekać od czynników rządowych. Potrzebna jest zatem wytężona praca organizacyjna w celu budowania bibliotecznego lobby w parlamencie, rządzie i samorządach. Bibliotekarze muszą być widoczni, aktywni, a przede wszystkim zorganizowani. Muszą powstawać programy i projekty. Jak widać, usilne starania, żeby biblioteki publiczne uwzględnić w strategii ePolska, przyniosły w końcu jakiś efekt.

Społeczeństwo informacyjne jest szczególnie dobrym polem do rozwijania aktywności obywatelskiej. Biblioteki publiczne, mając misję służby całemu społeczeństwu, są wręcz powołane do tego, by odgrywać znaczącą rolę w jego budowie. Społeczeństwo informacyjne nie jest czymś, co przyjdzie wraz z Unią Europejską, trzęsieniem ziemi, rewolucją czy deszczem meteorytów. Społeczeństwo informacyjne to także my, bibliotekarze. Jeśli zrozumiemy, że to zależy od nas, naszej własnej samoświadomości, wtedy pełnienie takich ról jak: centrum kulturalnego, centrum edukacyjnego, centrum informacyjnego i centrum społecznego, stanie się oczywiste i naturalne. Będziemy mogli wtedy lansować hasło: bądź członkiem społeczeństwa informacyjnego – wstąp do najbliższej biblioteki publicznej!

Obrady prowadzi dyrektor Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy
Janina Jagielska

STAN KOMPUTERYZACJI BIBLIOTEK PUBLICZNYCH

W 2002 r. w ramach prac Komisji Automatyzacji przy ZG SBP przeprowadziliśmy dwa badania ankietowe dotyczące stanu komputeryzacji bibliotek publicznych. Pierwsze badanie, z kwietnia 2002 r., stało się podstawą do przygotowania raportu dla Ministerstwa Kultury, którego obszerny fragment został opublikowany w wakacyjnym numerze „Bibliotekarza”¹, a całość w EBIB-ie². Drugie badanie wykonane we wrześniu, objęło głównie biblioteki wojewódzkie i powiatowe i dotyczyło zagadnień bardziej szczegółowych. W tym wystąpieniu krótko przypomnę dane podstawowe, niewiele różniące się od tych zawartych w raporcie i szczegółowo przedstawię zagadnienia wcześniej nie omawiane. Oba opracowania należy traktować komplementarnie. Odpowiedzi na wrześniową ankietę udzieliło 18 bibliotek wojewódzkich, 154 biblioteki powiatowe lub pełniące zadania biblioteki powiatowej.

Stan komputeryzacji bibliotek wojewódzkich (WBP)

Spośród 18 bibliotek wojewódzkich – 7 pełni również zadania powiatowe, 9 bibliotek wojewódzkich posiada filie na terenie miasta, 5 z nich komputeryzuje swoje filie. Wszystkie biblioteki wojewódzkie są zaawansowane w procesie komputeryzacji.

Stosowane oprogramowanie:

- 5 WBP korzysta tylko z jednego programu bibliotecznego (Bydgoszcz – SOWA, Kielce – MAK, Toruń – MAK, Szczecin – ALEPH, Wrocław – MAK),

¹ E. Górka, K. Winogrodzka: *Raport o stanie komputeryzacji bibliotek publicznych 2002*. „Bibliotekarz” nr 7-8/2002.

² http://ebib.oss.wroc.pl/raporty/raport_kbp.html

- 13 WBP używa więcej niż 1 programu bibliotecznego, do różnych celów i tak:

Tabela 1

Nazwa programu	Liczba instalacji	Liczba instalacji wraz z innymi programami
MAK	10	7
SOWA	8	6
PROLIB	3	3
ALEPH	2	1
CDS ISIS	2	2
HORIZON	1	1
LE-LIB	1	1
LIBRA	1	1
LUBUSZ	1	1
VTLS	1	1

Zaawansowanie WBP w proces komputeryzacji jest następujące:

- 13 WBP prowadzi komputerową rejestrację czytelników i wypożyczeń,
- 18 WBP prowadzi katalogi komputerowe,
- 18 WBP tworzy bazy bibliograficzne,
- 3 WBP tworzy bazy pełnotekstowe, faktograficzne,
- 16 WBP przejmuje dane z innych baz danych,
- 17 WBP prowadzi komputerowe gromadzenie zbiorów,
- 11 WBP prowadzi komputerowo inne prace.

Katalogi komputerowe:

- Druki zwarte – są katalogowane komputerowo przez wszystkie WBP, stopień skomputeryzowania informacji katalogowej o tych zbiorach waha się od 4,4 do 100% zbiorów (Zielona Góra i Katowice).
- Czasopisma – katalogowane komputerowo przez 10 WBP, stopień skomputeryzowania informacji katalogowej o tych zbiorach waha się od 5,6 do 100% zbiorów (Rzeszów).

- Zbiory specjalne (druki muzyczne, dżs, kasety magnetofonowe, CD, DVD, ekslibrisy, itp.) – katalogowane komputerowo w 7 WBP, stopień skomputeryzowania informacji katalogowej o tych zbiorach waha się od 20 do 100% zbiorów (Zielona Góra, Katowice).

Tylko część bibliotek podała procentowo stopień skomputeryzowania katalogów. 4 WBP prowadzą centralne katalogi dla filii, bibliotek miejskich lub regionu – Białystok i Warszawa dla sieci miejskiej, Gdańsk dla regionu pomorskiego, Rzeszów dla filii miejskich (100%).

Bazy bibliograficzne:

- 17 WBP prowadzi bazy bibliografii regionalnej,
- 3 WBP prowadzą bazy bibliografii osobowej (dot. osób z regionu),
- 2 WBP prowadzą bazy bibliograficzne nt. filmu,
- 2 WBP prowadzą bazy bibliograficzne nt. Unii Europejskiej,
- 1 WBP prowadzi bazę bibliografii judaików,
- 1 WBP prowadzi bazę zawartości czasopism z własnych zbiorów,
- 1 WBP prowadzi kartotekę tematyczną „Polska i świat”.

Bazy pełnotekstowe

- 3 WBP prowadzą bazy pełnotekstowe – w tym jedna bazy zawierające zdigitalizowane dokumenty (Toruń).

Przejmowanie danych:

- 2 WBP (Szczecin, Bydgoszcz) nie podały, czy przejmują dane z innych (cudzych) baz danych, 1 WBP (Poznań) nie podała, skąd przejmuje dane,
- 2 WBP (Lublin, Warszawa) przejmują rekordy bibliograficzne i rekordy KHW z NUKAT, 14 bibliotek przejmuje dane z baz Biblioteki Narodowej (Przewodnik Bibliograficzny – 12, Bibliografia Zawartości Czasopism – 5, Bibliografia Wydawnictw Ciągłych [...] – 3, Bibliografia Analityczna Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej – 1, Słownik Języka Haseł Przedmiotowych – 6, Prasa – 1),
- ponadto 1 WBP (Warszawa) przejmuje dane z Katalogu Rozproszonego Bibliotek Polskich KaRo oraz z katalogu Biblioteki Narodowej w systemie INNOPAC ze strony WWW.

Gromadzenie zbiorów:

Proces gromadzenia zbiorów w WBP został skomputeryzowany w różnym stopniu:

- 9 WBP prowadzi komputerową obsługę zamówień,
- 11 WBP prowadzi komputerową ewidencję sumaryczną,

- 12 WBP prowadzi komputerową ewidencję jednostkową,
- 5 WBP prowadzi komputerową ewidencję finansowo-księgową,
- 8 WBP prowadzi komputerową akcesję czasopism,
- 7 WBP drukuje księgi inwentarzowe,
- 1 WBP drukuje księgi akcesji,
- 2 WBP prowadzą bazę dostawców, a jedna wydawców,
- 2 WBP (Katowice, Kielce) prowadzą gromadzenie różnych typów dokumentów w różnych systemach bibliotecznych,
- 2 WBP (Szczecin i Lublin) nie podały, które czynności gromadzenia zbiorów skomputeryzowały.

Inne prace:

- 4 WBP podały, że prowadzą komputerowy skład publikacji i materiałów promocyjnych,
- 4 WBP podały, że prowadzą w sposób skomputeryzowany sprawozdawczość, 3 statystykę roczną GUS, skontrum 6, statystykę bieżącą 2, druk kart katalogowych 3, w tym 2 dla sieci bibliotek (Toruń, Warszawa), 1 prowadzi komputerową obsługę kadr i płac, 1 komputerową obsługę funkcji administracyjnych w zintegrowanym systemie (administracyjnym), 1 prace biurowe, 2 przygotowanie i druk materiałów instrukcyjno-metodycznych, 1 obsługę magazynu wysokiego składowania, 1 skanowanie materiałów drukowanych, mikrofilmów, przezroczy,
- 3 WBP wymieniły również w ramach „innych prac” prowadzenie działalności informacyjnej i udostępnianie dokumentów elektronicznych.

Dane dotyczące takich prac, jak wydruki inwentarzy, skontrum, statystyka GUS dość znacznie różnią się na niekorzyść w stosunku do badań z kwietnia 2000 r.

Udział we współtworzeniu baz danych:

- 7 WBP uczestniczy w tworzeniu baz o zasięgu lokalnym (Gdańsk, Kraków, Łódź, Olsztyn, Poznań, Toruń, Warszawa),
- 2 WBP uczestniczą w tworzeniu baz o zasięgu krajowym (Lublin, Warszawa),
- Żadna WBP nie uczestniczy w tworzeniu baz o zasięgu międzynarodowym.

Format opisu bibliograficznego stosowany w WBP:

- 4 WBP wykorzystują jednocześnie do obsługi baz bibliograficznych i katalogowych dwóch formatów – MARC 21 i MARC BN (Gdańsk, Lublin, Łódź, Warszawa),
- 2 WBP wykorzystują tylko format MARC 21,
- 4 WBP wykorzystują tylko format MARC BN,

- 5 WBP pracuje w formacie wewnętrznym systemu SOWA,
- 3 WBP pracują w formacie wewnętrznym systemu PROLIB i dodatkowo jedna z nich prowadzi bazy bibliograficzne w formacie własnym, w programie CDS ISIS.

Wykorzystanie kartotek wzorcowych formalnych:

- 7 WBP podało, że korzysta z Centralnej Kartoteki Haseł Wzorcowych NUKAT (Gdańsk, Gorzów Wlkp., Lublin, Łódź, Szczecin, Toruń, Warszawa),
- 3 WBP tworzą własne kartoteki wzorcowe (Opole, Gdańsk, Szczecin).

Języki informacyjno-wyszukiawcze:

- Język haseł przedmiotowych BN – jest stosowany przez 17 WBP (z wyjątkiem Lublina),
- KABA – jest stosowana przez 1 WBP (Lublin),
- Słowa kluczowe – są stosowane przez 3 WBP (Łódź, Toruń, Rzeszów),
- UKD – jest stosowana przez 12 WBP (Białystok, Gdańsk, Gorzów Wlkp., Kielce, Łódź, Olsztyn, Poznań, Rzeszów, Toruń, Warszawa, Wrocław, Zielona Góra),
- Inne JIW – tylko 1 biblioteka podała, że stosuje własną klasyfikację (Katowice).

Digitalizacja zbiorów:

- W 12 WBP nie podjęto żadnych działań (Białystok, Katowice, Kielce, Kraków, Lublin, Olsztyn, Opole, Poznań, Rzeszów, Warszawa, Wrocław, Szczecin),
- W 3 WBP podjęto prace przygotowawcze, organizacyjne (Gdańsk, Gorzów Wlkp., Zielona Góra),
- W 3 WBP rozpoczęto digitalizację (Bydgoszcz, Łódź, Toruń).

Sprzęt do digitalizacji posiadają:

- Skanery do mikrofilmów – 2 WBP (Katowice, Toruń),
- Skanery do książek – 3 WBP (Katowice, Łódź, Toruń),
- Cyfrowe aparaty fotograficzne – 4 WBP (Katowice, Łódź, Olsztyn, Toruń),
- Inne – takie jak kamera do mikrofilmowania zbiorów – 1 WBP (Toruń), 1 WBP zleca digitalizację zbiorów innym instytucjom (Bydgoszcz).

Projekty digitalizacji zbiorów:

- 2 WBP mają wewnętrzne programy digitalizacji zbiorów (Łódź, Toruń),

- 1 WBP jest w trakcie opracowania programu digitalizacji zbiorów (Katowice).

Rodzaje zbiorów poddawanych digitalizacji to:

- Czasopisma regionalne z XIX w. i pierwszej połowy XX w. – w 3 WBP (Bydgoszcz, Łódź, Toruń),
- Starodruki, zabytkowa kartografia – w 1 WBP (Zielona Góra),
- Dokumenty zamawiane przez czytelników – w 1 WBP (Łódź).

Udostępnianie baz własnych:

- Wszystkie WBP udostępniają na miejscu tworzone przez siebie bazy katalogowe i kartotekowe,
- 11 WBP udostępnia swoje katalogi w Internecie (Białystok, Gdańsk, Katowice, Kielce, Lublin, Łódź, Rzeszów, Szczecin, Warszawa, Wrocław, Zielona Góra),
- 5 WBP udostępnia w Internecie również bazy bibliograficzne (Wrocław, Zielona Góra, Łódź, Białystok, Szczecin),
- 1 WBP udostępnia w Internecie bazy pełnotekstowe i fakto-graficzne (Łódź).

Udostępnianie baz innych bibliotek i instytucji:

- W 16 WBP udostępniane są bazy bibliograficzne,
 - W 6 WBP udostępniane są bazy faktograficzne,
 - W 15 WBP udostępniane są bazy pełnotekstowe,
- Jako przykłady ww. baz WBP wymieniały przede wszystkim bazy Biblioteki Narodowej (7 WBP), w następnej kolejności bazy prawnicze LEX (10), ponadto bibliografie narodowe, dziedzino-we, bazy teleadresowe, gospodarcze i inne bazy multimedialne,
- 2 WBP korzystają z baz EBSCO, 1 WBP z ABI-INFORM.

Dostęp do Internetu:

- 17 WBP realizuje dostęp do Internetu łączem stałym,
- 1 WBP (Opole) modemowo.

Dostęp do Internetu dla czytelników w WBP:

Czytelnicy mają dostęp do Internetu we wszystkich WBP, ale w sposób zróżnicowany.

- W 13 WBP czytelnicy mogą korzystać z Internetu samodzielnie (bezpośrednio).
- W 2 WBP czytelnicy mogą korzystać z Internetu samodzielnie (bezpośrednio) oraz za pośrednictwem bibliotekarza.
- W 3 WBP czytelnicy mogą korzystać z Internetu tylko za pośrednictwem bibliotekarza (Gorzów Wlkp., Lublin, Opole).

Tabela 2

Siedziba WBP	Liczba stanowisk
Kraków	17
Łódź	12
Bydgoszcz	9
Toruń	8
Rzeszów	8
Zielona Góra	7
Katowice	6
Szczecin	6
Wrocław	3
Warszawa	3
Poznań	1
Białystok	1
Kielce	1

Tabela 3

Siedziba WBP	Liczba stanowisk do Internetu dla czytelników
Gdańsk	30
Olsztyn	30

Opłaty za dostęp do Internetu:

Opłaty za dostęp do Internetu pobiera 12 WBP (Bydgoszcz, Gdańsk, Katowice, Kraków, Kielce, Łódź, Olsztyn, Rzeszów, Szczecin, Toruń, Wrocław, Zielona Góra). Są one bardzo zróżnicowane – od 2 zł za godz. w Krakowie do 8 zł za godz. w Katowicach. Sposób naliczania opłat również jest zróżnicowany – od rozliczania co 15 min we Wrocławiu, gdzie im dłuższy czas pracy, to kwadrans taniej, przez rozliczanie co 30 min (Łódź, Katowice), do rozliczania pełnych godzin. Dwie WBP (Gdańsk, Zielona Góra) „promują” korzystanie z Internetu przez obniżanie kosztu kolejnych godzin.

Pracownicy WBP:

Pracownicy we wszystkich WBP korzystają z poczty elektronicznej, katalogów innych bibliotek oraz baz danych dostępnych w Internecie – za pośrednictwem usługi WWW.

Ponadto wykorzystuje się usługi:

- FTP – w 15 WBP (Białystok, Bydgoszcz, Gorzów Wlkp., Katowice, Kielce, Lublin, Łódź, Olsztyn, Poznań, Rzeszów, Szczecin, Toruń, Warszawa, Wrocław, Zielona Góra),
- Telnet – w 11 WBP (Białystok, Bydgoszcz, Gorzów Wlkp., Katowice, Kielce, Lublin, Łódź, Rzeszów, Szczecin, Warszawa, Wrocław),
- IRC, ICQ – w 1 WBP (Katowice),
- Netmeeting, SSH – w 1 WBP (Warszawa).

Usługi te są wykorzystywane do pobierania aktualizacji programów, kartotek wzorcowych i rekordów bibliograficznych, przeszukiwania katalogów, zdalnego zarządzania systemami, współpracy z innymi instytucjami itp.

Serwisy WWW:

- 17 WBP posiada własne serwisy WWW (z wyjątkiem Gorzowa Wlkp.),
- 14 WBP samodzielnie prowadzi swoje serwisy WWW,
- 1 WBP (Łódź) posiada dwa serwisy – jeden utrzymywany przez Dz. Informacyjno-Bibliograficzny i drugi utrzymywany przez firmę zewnętrzną, a aktualizowany przez pracowników WBP,
- 1 WBP (Poznań) aktualizuje samodzielnie serwis WWW, ale jest on utrzymywany przez firmę zewnętrzną,
- 1 WBP (Opole) posiada serwis utrzymywany i aktualizowany przez firmę zewnętrzną.

Źródła finansowania komputeryzacji:

- 17 WBP (z wyjątkiem Wrocławia) na komputeryzację przeznaczają środki z budżetu,
- 5 WBP (Gdańsk, Opole, Rzeszów, Warszawa, Wrocław) przeznaczają wypracowane środki własne, w tym jedna z nich wyłącznie te środki (Wrocław),
- 4 WBP dodatkowo finansowały komputeryzację ze środków resortowych (Białystok, Opole, Toruń, Warszawa),
- 4 WBP otrzymały zagraniczne granty i środki pomocowe (Lublin, Olsztyn, Toruń, Warszawa),
- 2 WBP otrzymały środki z kontraktów wojewódzkich (Łódź, Olsztyn),
- 2 WBP otrzymały dotacje celowe od organów założycielskich (Olsztyn, Warszawa),
- 2 WBP otrzymały wsparcie od prywatnych i instytucjonalnych darczyńców (Kraków, Warszawa).

Rodzaj usług świadczonych przez WBP w zakresie komputeryzacji na rzecz innych placówek bibliotecznych:

- Instalacja i konfiguracja programu bibliotecznego oraz szkolenia dla pracowników, przygotowanie struktury bazy, często wraz z niezbędnymi plikami pomocy dla katalogującego. Pomoc na miejscu w bibliotece terenowej. Szkolenia z podstaw obsługi komputera, pakietów biurowych i Internetu.
- Konsultacje związane z wyborem sprzętu i oprogramowania. Często pośredniczenie w kontaktach z firmami informatycznymi.
- Pośredniczenie w przekazywaniu programu MAK dla bibliotek w terenie.
- Udostępnianie własnych katalogów i baz komputerowych oraz w jednym przypadku bazy haseł autorskich i serii wraz z formami odsyłaczymi (uproszczona kartoteka wzorcowa).
- Udostępnianie własnego serwera na strony WWW i bazy bibliotek.
- Pomoc w planowaniu i koordynacja prac związanych z komputeryzacją.
- Sporządzanie pomocy metodycznych, w jednym przypadku udostępnienie na stronie WWW biblioteki własnego podręcznika MAK-a dla początkujących użytkowników w bibliotekach terenowych.

Plany komputeryzacji sieci bibliotek:

- Cztery WBP nie podały informacji nt. planów komputeryzacji sieci bibliotek publicznych.

- Jedna WBP informuje, że nie ma konkretnego planu komputeryzacji sieci bibliotek i będzie kontynuowała dotychczasową pomoc metodyczną (instruktaż, szkolenia) dla bibliotek gminnych i powiatowych, a komputeryzacja bibliotek samorządowych w województwie będzie przedmiotem obrad Forum Dyrektorów Bibliotek Publicznych Województwa.
- Dwie WBP stwierdzają ogólnikowo, że plan komputeryzacji jest realizowany.
- Dwie WBP określają zamierzenia dotyczące raczej własnej instytucji (zmiana programu bibliotecznego, podłączenie 3 filii do Internetu).
- Jedna WBP jako plan działań na najbliższe lata przyjęła realizację założeń programu INFOBIBnet.

Pozostałe WBP podają dość szczegółowe plany, sprowadzające się do następujących działań:

- Pomoc w konwersji baz danych bibliotek z terenu województwa do formatu MARC 21 oraz udostępnienie procedury kopiowania danych z NUKAT.
- Uruchomienie wspólnego systemu informatycznego dla kilkunastu największych bibliotek województwa (wspólny zintegrowany system biblioteczny i serwer centralnie umiejscowiony w WBP).
- Współpraca przy tworzeniu bibliografii regionalnej.
- Udostępnienie katalogów WBP w Internecie do przejmowania opisów bibliograficznych przez biblioteki, w celu usprawnienia tworzenia lokalnych katalogów, a następnie uruchomienie katalogu rozproszonego bibliotek publicznych województwa.
- Utrzymanie współpracy online z samorządowymi czytelniami naukowymi przy tworzeniu katalogu zbiorów bibliotek publicznych miasta.
- Podłączenie wszystkich bibliotek powiatowych lub potencjalnie powiatowych do Internetu.
- Wyposażenie w sprzęt komputerowy wszystkich bibliotek w województwie.

Finansowanie ww. planów w dwóch WBP jest realizowane z kontraktów wojewódzkich, w pozostałych z przewidywanych dotacji celowych organizatorów, środków własnych oraz ewentualnych środków pomocowych UE.

Jakie oczekiwania ma biblioteka w zakresie komputeryzacji wobec bibliotek wyższego stopnia?

Dziesięć WBP nie określiło swoich oczekiwań. Wymienione przez pozostałe biblioteki można podzielić na 3 podstawowe grupy:

- Stworzenie ogólnopolskiego programu komputeryzacji bibliotek. Lobbing na rzecz większego zainteresowania władz. Potrzeba dostosowania polskich bibliotek do standardów unijnych. Podjęcie inicjatyw ogólnokrajowych i rządowych w zakresie komputeryzacji bibliotek publicznych. Koordynowanie współpracy bibliotek publicznych z innymi bibliotekami i konsorcjami bibliotek.
- Organizowanie szkoleń nt. formatu MARC 21 (kilkudniowe kursy) oraz w przyszłości z pracy w katalogu NUKAT. Reprezentowanie przez Centrum NUKAT wspólnych interesów bibliotek stosujących system VTLIS/VIRTUA w celu minimalizacji kosztów utrzymania oprogramowania. Udostępnienie kartotek wzorcowych i materiałów pomocniczych.
- Pomoc w pracach nad retrokonwersją zbiorów m.in. przez nieodpłatne udostępnianie danych Przewodnika Bibliograficznego i kartotek wzorcowych. Koordynacja i rozwój prac nad programem MAK oraz wskazanie taniego lub opracowanie innego zintegrowanego systemu, przeznaczonego dla bibliotek publicznych (zarówno małych jak i dużych).

Przeszkody w komputeryzacji

Jako główną przeszkodę w komputeryzacji bibliotek 16 WBP wymieniło **brak środków finansowych** niezbędnych do:

- utrzymania i rozwoju infrastruktury technicznej,
- utrzymania programów bibliotecznych,
- zakupu nowych modułów i wersji programu bibliotecznego,
- utrzymania aktualizacji baz bibliograficznych, informacyjnych i in.,
- przyspieszenia tworzenia baz,
- uzyskania połączenia sieciowego z oddziałami,
- połączenia sieci lokalnej z Internetem za pomocą łącza stałego,
- rozwoju nowych usług,
- rozbudowy serwisów internetowych,
- digitalizacji zbiorów.

Inne przeszkody to:

- brak zainteresowania władz państwowych i samorządowych bibliotekami jako naturalnymi środowiskami budowy i obsługi społeczeństwa informacyjnego,
- brak ogólnopolskiej polityki i strategii w zakresie komputeryzacji bibliotek,
- znaczne zróżnicowanie pod względem technologicznym i finansowym w bibliotekach sieci, duża liczba stosowanych programów bibliotecznych, co nie pozwala na zastosowanie

- jednolitego programu komputeryzacji obejmującego całe województwo, ani na zbudowanie wspólnej bazy komputerowej na poziomie województwa i powiatu, a często nawet jednego miasta,
- problemy lokalowe, w tym brak pomieszczeń na kolejne stanowiska komputerowe dla czytelników,
- problemy kadrowe (zbyt mało etatów).

Stan komputeryzacji powiatowych bibliotek (PBP)

Zaawansowanie bibliotek w proces komputeryzacji jest następujące.

Na podstawie 154 odpowiedzi udzielonych przez biblioteki powiatowe:

- 2 PBP nie podjęły żadnych prac w zakresie komputeryzacji,
- 12 PBP przewiduje w najbliższym czasie podjęcie prac,
- 11 PBP podjęło przygotowawcze prace organizacyjne,
- 129 PBP skomputeryzowało niektóre czynności biblioteczne, w tym:
 - 36 PBP rejestruje czytelników i wypożyczenia,
 - 128 PBP tworzy katalogi komputerowe.

Stopień zaawansowania prac nad tworzeniem katalogów komputerowych bibliotek powiatowych jest ogromnie zróżnicowany, poczynając od bibliotek, które w ciągu ostatniego roku zakupiły komputery i program biblioteczny, po biblioteki, które w 100% skomputeryzowały informację katalogową o wszystkich swoich zbiorach. Sposób tworzenia katalogu komputerowego też jest różny, część bibliotek tworzy katalogi kolejno dla poszczególnych działów, np. czytelnik, wypożyczalnia, część dla poszczególnych rodzajów zbiorów:

- 65 PBP tworzy bazy bibliograficzne; są to głównie bibliografie regionalne, a także kartoteki zagadnieniowe np. nt. Unii Europejskiej, z kwerend dla czytelników oraz bibliografie osobowe,
- 11 PBP prowadzi bazy pełnotekstowe i są to głównie kalendaria wydarzeń, bazy teledadresowe, bazy zawierające uchwały rad miejskich,
- 89 PBP przejmuje dane z innych baz danych: najwięcej z baz Biblioteki Narodowej; 66 pobiera dane z Przewodnika Bibliograficznego, 26 z Bibliografii Zawartości Czasopism, 13 ze Słownika JHP, 8 z bazy PRASA, 6 z Bibliografii Wydawnictw Ciągłych [...].

Ponadto PBP pobierają dane z baz bibliotek wojewódzkich, innych powiatowych i miejskich.

- 51 PBP w różnym stopniu skomputeryzowało gromadzenie zbiorów: ewidencję jednostkową – 29, ewidencję sumaryczną – 26, ewidencję finansowo-księgową – 16, zamówienia – 22, wydruk inwentarzy – 18, skontrum – 10,
- 59 PBP podało, że używa sprzętu komputerowego do innych prac, takich jak: drukowanie kart katalogowych – 21, prace edytorsko-wydawnicze – 18, statystyki – 10, do automatyzacji prac księgowości i kadr – 7 i innych prac biurowych – 6.

Programy używane w PBP:

- MAK w – 66, SOWA w – 53, CDS ISIS w – 9, LIBRA w – 6, PATRON w – 5, PROLIB w – 4, MOL w – 1, SCHOLA w – 1.
- W części bibliotek powiatowych używa się dwóch programów.

Udział we współtworzeniu baz danych:

- 41 PBP uczestniczy w tworzeniu baz o zasięgu lokalnym,
- żadna PBP nie uczestniczy w tworzeniu baz o zasięgu krajowym lub międzynarodowym.

Format opisu bibliograficznego:

- 70 PBP używa formatu MARC BN,
- 26 PBP używa formatu MARC 21,
- 40 PBP formatu wewnętrznego programu SOWA.

W części bibliotek powiatowych używa się dwóch formatów opisu bibliograficznego.

Wykorzystanie kartotek haseł wzorcowych (formalnych):

- 5 PBP podało, że korzysta z CKHW NUKAT.

PBP nie tworzą własnych kartotek haseł wzorcowych formalnych.

Języki informacyjno-wyszukiawcze stosowane w katalogach komputerowych:

- Język Haseł Przedmiotowych BN – 122 PBP,
- Słowa kluczowe – 43 PBP,
- UKD – 124 PBP.

Digitalizacja zbiorów:

- w 142 PBP nie podjęto żadnych działań w zakresie digitalizacji zbiorów,
- w 7 PBP podjęto prace przygotowawcze, organizacyjne (Chrzanów, Gorlice, Grodzisk Wlkp., Kolbuszowa, Ostrów Wlkp., Turek, Wodzisław),

- w 5 PBP rozpoczęto digitalizację (Bielsko-Biała, Koszalin, Łask, Opatówek, Wałbrzych).

Sprzęt do digitalizacji zbiorów:

- 6 PBP posiada skanery do książek (Chrzanów, Gorlice, Łask, Opatówek, Wałbrzych, Wodzisław),
- 2 PBP posiadają aparaty cyfrowe (Łask, Wałbrzych),
- 1 PBP używa skanerów płaskich (Koszalin),
- 1 PBP zleca innym instytucjom digitalizację zbiorów (Bielsko-Biała).

Projekty digitalizacji zbiorów:

- 3 PBP posiadają wewnętrzny program digitalizacji zbiorów (Bielsko-Biała, Koszalin, Ostrów Wlkp.),
- 1 PBP jest na etapie opracowywania wewnętrznego programu digitalizacji zbiorów.

Rodzaj zbiorów poddawanych digitalizacji:

- zbiory regionalne (Wałbrzych),
- starodruki, unikatowe wydawnictwa z okresów późniejszych (Bielsko-Biała),
- materiały graficzne i tekstowe (Wodzisław Śl.),
- DZS – Uchwały Rady Miejskiej (Koszalin).

Udostępnianie katalogów i baz komputerowych:

- 85 PBP udostępnia swoje katalogi i bazy komputerowe na miejscu,
- 16 PBP udostępnia swoje katalogi i bazy komputerowe również w Internecie.

Udostępnianie baz innych bibliotek i firm:

- 44 PBP udostępniają bazy bibliograficzne,
- 4 PBP udostępniają bazy faktograficzne,
- 21 PBP udostępnia bazy pełnotekstowe.

Bazy udostępniane czytelnikom to głównie bazy Biblioteki Narodowej (Przewodnik Bibliograficzny i BZCz), bazy prawnicze, bazy bibliotek wojewódzkich oraz CD-ROM-y i dyskietki dołączane do książek i czasopism.

Dostęp do Internetu:

- 72 PBP mają stały dostęp do Internetu,
- 42 PBP ma modemowy dostęp do Internetu,
- 2 PBP ma dostęp stały i modemowy (w filiach),
- 1 PBP ma ISDN,
- 37 PBP nie ma dostępu do Internetu.

Dostęp do Internetu dla czytelników w PBP:

- w 69 PBP nie ma dostępu do Internetu dla czytelników,
- w 49 PBP czytelnicy mają bezpośredni dostęp do Internetu (samodzielnie),
- w 22 PBP czytelnicy mają dostęp za pośrednictwem bibliotekarza,
- w 14 PBP bezpośrednio i za pośrednictwem bibliotekarza.

Opłaty za dostęp do Internetu:

59 PBP pobiera opłaty od czytelników za dostęp do Internetu. Ceny wahają się od 1 do 8 zł/godz. 5 PBP obniża koszt kolejnych godzin w stosunku do pierwszej, naliczanie opłat w 3 PBP następuje co 15 min i co 30 min w 1 PBP. 4 PBP pobierają opłaty wg cennika TP S.A., 2 PBP oferują bezpłatny dostęp dla dzieci i 2 inne dla młodzieży uczącej się.

Najczęściej PBP pobierają opłaty w wysokości:

- 3 zł/godz. – 19 PBP,
- 2 zł/godz. – 16 PBP,
- 4 zł/godz. – 8 PBP.

Pracownicy bibliotek powiatowych korzystają:

- w 107 PBP z poczty elektronicznej,
- w 97 PBP z katalogów innych bibliotek,
- w 100 PBP z innych baz danych dostępnych w Internecie,
- w 25 PBP również z takich usług, jak FTP i Telnet – głównie w celu pobierania aktualizacji programów, obsługi potrzeb księgozości i kadr (program Płatnik), do zarządzania systemem.

Serwis WWW:

- 50 PBP ma własne serwisy WWW,
- w 31 PBP serwis internetowy jest prowadzony przez pracowników,
- serwisy 19 PBP są utrzymywane przez inne instytucje – głównie urzędy miast, starostwa, biblioteki wojewódzkie i firmy komputerowe.

Źródła finansowania bibliotek powiatowych:

- 122 PBP finansują komputeryzację z budżetu biblioteki,
- 32 PBP z wypracowanych środków własnych,
- 8 PBP ze środków resortowych.

Ponadto z dotacji celowych przyznawanych przez organizatorów (18 PBP), kontraktów wojewódzkich (11 PBP), Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (11 PBP), Fundacji Batorego (5 PBP), darów osób i instytucji prywatnych

(6 PBP), środków pomocowych (2 PBP) oraz w ramach różnych lokalnych programów, jak np. ze środków Miejskiej lub Powiatowej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych.

Rodzaj usług świadczonych przez bibliotekę powiatową w zakresie komputeryzacji na rzecz innych placówek bibliotecznych.

Odpowiedzi udzieliło 82 PBP. Najczęściej pomoc bibliotek powiatowych sprowadza się do:

- konsultacji i pomocy w zakresie wyboru sprzętu komputerowego i programu bibliotecznego,
- instalowania i konfiguracji programu, szkolenia w zakresie obsługi,
- instalowania i konfiguracji sprzętu komputerowego,
- udostępniania swoich baz jako podstawy do tworzenia katalogów,
- organizowania szkoleń w zakresie obsługi komputera, komputeryzacji bibliotek, wykorzystania Internetu.

Część bibliotek powiatowych prowadzi bardziej zaawansowaną działalność, jak np.:

- zakup sprzętu komputerowego dla wszystkich bibliotek gminnych w powiecie,
- pośredniczenie w ulgowym (50%) zakupie programu MAK dla bibliotek gminnych,
- wybór programu komputerowego, ustalenie etapów komputeryzacji, pośredniczenie w naborze kandydatów na szkolenia i kursy komputerowe,
- koordynacja prac związanych z komputeryzacją bibliotek w powiecie,
- opracowanie nowości wydawniczych dla bibliotek publicznych w powiecie,
- druk pomocy merytorycznych dla bibliotekarzy z bibliotek gminnych, w tym kolejnych numerów EBIB dla bibliotek pozbawianych dostępu do Internetu,
- drukowanie kart katalogowych dla bibliotek terenowych.

Plany komputeryzacji sieci bibliotek:

Na to pytanie odpowiedzi udzieliło 60 PBP. Najczęściej podawano informację o planach dotyczących dalszej komputeryzacji biblioteki powiatowej i polegających na:

- wdrażaniu kolejnych modułów programu bibliotecznego,
- rozbudowie lokalnej sieci komputerowej,
- uzyskaniu podłączenia do Internetu i udostępnienie go czytelnikom,
- objęciu komputeryzacją filii.

W wielu przypadkach programy obejmują całą sieć bibliotek publicznych w powiecie i sprowadzają się do:

- zakupu sprzętu do bibliotek gminnych,
- podłączenia ich do Internetu,
- umieszczania baz bibliotek gminnych w serwisie WWW biblioteki powiatowej,
- tworzenia katalogów centralnych powiatu.

Część bibliotek powiatowych powołuje się na założenia programów opracowanych przez WBP.

Część bibliotek powiatowych ma własne zaawansowane programy komputeryzacji sieci bibliotek, polegające na tworzeniu powiatowych systemów informatycznych, w ramach których wyposaża się wszystkie biblioteki w powiecie w sprzęt, podłącza do Internetu, tworzy centralne katalogi.

W jednym przypadku podano informację, że:

- Starostwo Powiatowe planuje w latach 2001-2006 skomputeryzować wszystkie biblioteki publiczne na swoim terenie. A następnie utworzyć sieć wirtualną przez Internet.
- W 9 przypadkach podano, że istnieją programy komputeryzacji sieci bibliotek, zaakceptowane przez władze, ale bez poparcia finansowego.
- W 10 przypadkach podano, że nie ma planu komputeryzacji, bo nie ma środków finansowych na ich realizację i całą sytuację można określić zdaniem zaczerpniętym z jednej ankiety: „Planu nie ma, bo i z oceny szans nie wynika, aby coś można było osiągnąć”.

Jakie oczekiwania ma biblioteka w zakresie komputeryzacji wobec bibliotek wyższego stopnia?

Na to pytanie odpowiedzi udzieliło 122 PBP. Z przedstawionych zagadnień można wyodrębnić 3 główne grupy:

I grupa – działania doraźne.

- Szkolenia (nieodpłatne) – począwszy od szkoleń z podstaw obsługi komputera, programu bibliotecznego, baz danych, korzystania z Internetu – po szkolenia z zasad opisu bibliograficznego, formatu MARC 21, języków informacyjno-wyszukiwawczych.
- Doradztwo przy wyborze sprzętu i oprogramowania oraz rozwiązywania bieżących problemów w pracy z programami komputerowymi.
- Instalacja i konfiguracja sieci komputerowej, stacji roboczych – stałe wsparcie techniczne informatyków.
- Instalacja i konfiguracja oprogramowania i baz danych.
- Pomoc we wdrożeniu programów i ich obsłudze.
- Opracowywanie stron WWW.
- Wymiana doświadczeń, organizacja spotkań poświęconych tym zagadnieniom.

II grupa – działania kompleksowe, o ogólnopolskim zasięgu.

- Koordynacja komputeryzacji bibliotek publicznych.
- Stworzenie jednolitego programu komputeryzacji całej sieci bibliotek publicznych (od wojewódzkich po gminne).
- Realizacja regionalnych projektów komputeryzacji z udziałem bibliotek terenowych i pozyskiwania środków na ich współfinansowanie, stwarzanie bibliotekom terenowym możliwości bezpłatnego dostępu do baz danych biblioteki wojewódzkiej i pobierania opisów.
- Pomoc w opracowaniu planu komputeryzacji bibliotek w gminach i miastach.
- Uświadamianie władz o konieczności komputeryzacji również gminnych bibliotek publicznych.
- Koordynacja prac i pomoc w tworzeniu bibliografii regionalnej.
- Udostępnienie Kartotek Haseł Wzorcowych.
- Opracowanie przez Bibliotekę Narodową programu MAK dla Windows.
- Udzielanie informacji prawnych.

III grupa – konkretna pomoc finansowa.

- Pomoc w wyposażeniu placówek terenowych w sprzęt.
- Zakup programów bibliotecznych dla placówek terenowych.
- Podłączenie bibliotek terenowych do Internetu.
- Pomoc w uzyskiwaniu środków finansowych na zakup sprzętu komputerowego i oprogramowania. Pomoc w wyszukiwaniu fundacji wspierających komputeryzację bibliotek.
- Bezpłatne udostępnianie baz katalogowych, bibliograficznych i innych.

Przeszkody w procesie komputeryzacji:

Na to pytanie odpowiedzi udzieliło 142 PBP. Pierwszą przeszkodą występującą prawie we wszystkich odpowiedziach był **brak środków finansowych** na:

- zakup sprzętu komputerowego i oprogramowania,
- komputeryzację filii,
- zakup baz danych, a często również materiałów eksploatacyjnych,
- szkolenia,
- zatrudnienie informatyków,
- zatrudnienie większej liczby pracowników niezbędnych w pierwszym okresie komputeryzacji,
- zabezpieczenie lokalu, w którym jest sprzęt komputerowy.

Drugą przeszkodą jest brak regularnego finansowania komputeryzacji.

Trzecią przeszkodą jest brak zrozumienia u władz problemów i potrzeb komputeryzacji bibliotek, a także rosnących potrzeb czytelników w tym zakresie. Brak wsparcia ze strony samorządów.

- Brak koordynatora procesu automatyzacji bibliotek publicznych ze strony Ministerstwa Kultury oraz koordynatorów ze strony organizatorów bibliotek.
- Brak bezpłatnego (taniego) dostępu do Internetu dla bibliotek publicznych.
- Niedostateczna infrastruktura telekomunikacyjna, co powoduje trudności z uzyskaniem podłączenia do Internetu w wielu miejscach, a nawet brak telefonów.
- Brak dobrego, sprawdzonego i taniego programu bibliotecznego.
- Zbyt drogie programy (koszty licencji i utrzymania) nie do udźwignięcia dla bardzo wielu bibliotek, zarówno miejskich jak i wiejskich.
- Szybko starzejący się sprzęt i konieczność jego wymiany.
- Problemy lokalowe.
- Brak bibliotekarzy przygotowanych do pracy z komputerami.
- Bariera psychologiczna – niechęć do zmian i nowych technologii.

Sala obrad

POLSKIE PROGRAMY BIBLIOTECZNE DLA MAŁYCH I ŚREDNICH BIBLIOTEK PUBLICZNYCH. RAPORT 2002

Polski rynek oprogramowania dla małych i średnich bibliotek uległ w ostatnich latach istotnym przekształceniom. Na kierunki jego rozwoju wpłynęły czynniki dwojakiego rodzaju. Z jednej strony zadziałał charakterystyczny dla całej branży błyskawiczny postęp technologii informacyjnych (IT), z drugiej względy typowo bibliotekarskie. Wśród wielu czynników z pierwszej grupy warto wspomnieć choćby o stałym od kilkunastu lat wzroście mocy komputerów, która podwaja się średnio co 18 miesięcy, a jeszcze bardziej o zataczającej coraz szersze kręgi rewolucji internetowej i stałej tendencji do upraszczania interfejsów. Ciągły wzrost popularności peceta i *easy technology* pociąga za sobą trwały spadek cen, tworząc przedpole dla rozkwitu przemysłu informacyjnego. Ten zaś napędzany przez maszynę reklamy bez większych już przeszkód przenika do życia społecznego, zagarniając obszar od telefonów komórkowych i bankomatów, przez edukację na odległość, na sklepach internetowych kończąc. Proces ów nie omija także bibliotekarstwa, trwa i zapewne się nie zatrzyma.

Zmiany w polskim bibliotekarstwie ostatnich lat nie były w porównaniu z branżą IT aż tak znaczące, niemniej zdarzyło się wiele. Można ograniczyć się do stwierdzenia, że zakończył się już pierwszy etap komputeryzacji polskich bibliotek. Etap dyskusji, poszukiwań... później korekt i racjonalizacji. Warto jednak pamiętać, że w procesie tym uczestniczyły niemal wyłącznie duże księżnice i biblioteki akademickie. Dziś placówki te osiągnęły już pewien poziom dojrzałości: powstały konsorcja, standardy, procedury, uruchomiono NUKAT, KaRo i liczne serwery Z39.50. Wiele już zrobiono, i wiele jest jeszcze do zrobienia. W procesie tym jednak – jak wspomniano – głównymi graczami były niemal bez wyjątku duże biblioteki, które

dysponowały odpowiednimi funduszami i zapleczem merytorycznym. Placówki małe i średnie tylko w niewielkim stopniu skorzystały z dobrodziejstw automatyzacji. Jakkolwiek wiele bibliotek miejskich czy powiatowych może poszczycić się już pewnymi osiągnięciami, to trzeba wyraźnie podkreślić, że są to przypadki odosobnione. W znakomitej większości małych placówek (prawdopodobnie ok. 70-80%) automatyzacji jeszcze nie rozpoczęto. Przyczyn takiego stanu rzeczy było i w dalszym ciągu jest kilka, spośród których największą rolę odgrywała bariera cenowa i brak odpowiedniego systemu bibliotecznego, który byłby jednocześnie:

- a – tani,
- b – łatwy,
- c – zgodny z normami,
- d – działał bezawaryjnie.

Oczywiście, już od początku dekady istniały na rynku różne pakiety, lecz – jak się wydaje – żaden z nich nie spełniał łącznie wszystkich wymienionych wymagań.

Czy u progu XXI wieku sytuacja się zmieniła? Czy małe i średnie biblioteki mają już w czym wybierać? Czy oferta jest wystarczająco szeroka? Na te pytania nie odpowiadamy wprost. Wnikliwego czytelnika zachęcamy, aby sam wyciągnął wnioski.

1. Kryteria wyboru programów do raportu

Analiza aktualnej oferty skierowanej do badanego obszaru rynku jest niezwykle złożona. Aby sprostać temu zadaniu przyjęto siedem założeń dodatkowych, które – jak sądzimy – w odniesieniu do bibliotek małych i średnich mają swoje merytoryczne uzasadnienie. Do raportu zakwalifikowano jedynie systemy, które spełniały łącznie następujące warunki:

- 1) były **relatywnie tanie**, tzn. ich cena nie przekraczała 15 tys. zł;
- 2) producent miał **ugruntowaną pozycję** na rynku (co najmniej kilkadziesiąt instalacji);
- 3) miały **przyjazny interfejs**, co oznaczało, że obsługę i administrację systemu można powierzyć bibliotekarzom (bez pomocy informatyków);
- 4) oferowały **obsługę wszystkich czynności niezbędnych w pracy biblioteki**;
- 5) obsługiwały **biblioteczne standardy** (normy branżowe, poszanowanie tradycji itp.);

6) były przeznaczone do pracy na typowych komputerach klasy PC;

7) umożliwiały pracę w środowisku sieciowym.

W mniejszym stopniu na dobór programów rzutowały inne kryteria, jak: sposób instalacji, konfiguracji, czy dostępność dokumentacji i oferta szkoleń. Z definicji zaś nie uwzględniono programów zagranicznych ze względu na wysoki koszt lokalizacji, ani pakietów wykorzystujących zewnętrzne środowiska przetwarzania (*run-time environment*), gdyż te objęte są przeważnie wysokimi opłatami licencyjnymi i konserwacyjnymi (tzw. maintenance).

W ślad za tak ustalonymi kryteriami udało się wyselekcjonować cztery systemy: *Libra 2000*, *MAK*, *PATRON 2*, *SOWA* i *SOWA 2*; pominięto natomiast *PROLIB*, który mimo niewątpliwych zalet nie zmieścił się w limicie kosztów, a do poprawnej pracy wymaga specjalistycznego sprzętu i infrastruktury. Z drugiej zaś strony odrzucono liczne programy nie spełniające wymogów merytorycznych (np. *CO-LIBER*, *Biblioteka 2000*, *Mała Biblioteka*) lub spełniających je tylko w niewielkim zakresie (*ISIS*).

2. Ceny

Ceny programów oferowanych polskim bibliotekom są bardzo zróżnicowane. W ofercie, obok pakietów dostępnych za kwoty symboliczne 3-4 tys. zł (*MAK*, *LIBRA 2000*), znajdziemy także droższe systemy o strukturze modularnej, których koszt w zależności od wersji waha się w granicach 11-13 tys. zł. Warto przy tym zauważyć, że przytoczone dane dotyczą tzw. hipotetycznej instalacji minimalnej (zwykle 1 stanowisko) i są nierówne pod względem oferowanych funkcji. Dla przykładu pozornie najtańszy *MAK* (2440 zł) okazuje się droższy od *LIBRY 2000* (3904), jeśli zauważymy, że ta ostatnia oferuje wbudowany *OPAC WWW*, podczas gdy użytkownik *MAK*-a musi go dokupić oddzielnie (kolejne 2440). Podobnie pozornie najdroższy *PATRON* w wersji podstawowej (13 054) oferuje wszystkie funkcje (w tym *OPAC WWW*), które *de facto* są równoważne *SOWIE* z rozszerzeniami wartej 17 060. Przy analizie kosztów należy zatem postępować bardzo ostrożnie i szczegółowo porównać liczbę dostępnych modułów i zaplanować odpowiednią liczbę licencji.

Ceny wybranych polskich programów bibliotecznych (listopad 2002)*

System	Licencja minimalna		Rozszerzenia
	Cena [zł]	Uwagi	
LIBRA 2000	3904 ^a	W tym wbudowany moduł internetowy i serwer SQL ^b	1952 zł za każdą następną licencję
MAK	2440 ^d	Bez modułu internetowego	4880 zł dla instalacji powyżej 3 stanowisk; moduł internetowy MAK WWW – 2440 zł
PATRON 2	13054 ^a	W tym wbudowany moduł internetowy i serwer SQL ^c	1830 zł za każdą następną licencję na stanowisko katalogowe; 915 zł za każdą następną licencję na stanowisko udostępniania
SOWA	11060 ^e	Bez modułu internetowego ^f , akcesji, zamawiania, skontrolum, konwerterów i serwera TCP	Wersja z modulem internetowym i serwerem TCP – 17060 zł; wersja pełna (wszystkie moduły w instalacji do 5 stanowisk) – 27600 zł
SOWA 2	11710 ^e	Bez modułu internetowego ^f , bibliografii regionalnej i serwera TCP	Wersja z modulem internetowym i serwerem TCP – 17710 zł

ŹRÓDŁO: cenniki uzyskane od producentów

* wszystkie ceny brutto (22% VAT); ^a – licencja na jedno stanowisko; ^b – MS SQL Server 7.0 – do 5 połączeń bezpłatny; ^c – MS SQL Server 2000 – do 5 połączeń (2600 zł), 170 zł – za każde następne połączenie, ^d – licencja do 3 stanowisk; ^e – licencja do 5 stanowisk (w zestawieniu pominięto dystrybucje nie sieciowe); ^f – SOWA WWW i serwer TCP (6000 zł)

Wersja	LIBRA 2000	PATRON 2	SOWA	SOWA 2	MAK
	5.0	2.0 beta*	[październik 2002]	[październik 2002]	4.2** (4.3)***
PRODUCENCI					
Producent / dystrybutor	MOL sp. z o.o.	MOL sp. z o.o.	SOKRATES Software L. Masadyński	SOKRATES Software L. Masadyński	Biblioteka Narodowa
Adres	ul. Hryniewickiego 10, 81-340 Gdynia	ul. Hryniewickiego 10, 81-340 Gdynia	os. Batorego 13/27, Skrytka nr 40, 60- 689 Poznań 60	os. Batorego 13/27, Skrytka nr 40, 60- 689 Poznań 60	al. Niepodległości 213, 02-086 Warszawa
Witryna	www.mol.pl	www.mol.pl	www.sokrates.pl	www.sokrates.pl	www.bn.org.pl
Obecność na rynku	10 lat	10 lat	11 lat	11 lat	11 lat
PROGRAMY					
Rok powstania	2002	2002	1991	1998	1992
Liczba licencji	30	2 (beta)	700	50	1035
w tym biblioteki publiczne	11	2 (beta)	400	30	ok. 600
POPZEDNIE WERSJE					
Nazwa (środowisko)	LIBRA (DOS)	PATRON (Windows)	SOWA (DOS)	-	-
Rok powstania poprz. wersji	1993	1998	-	-	-
Liczba licencji poprz. wersji	120	40	-	-	-
Razem instalacji	150	42	700	50	1035

ŹRÓDŁO: dane uzyskane od producentów * 2.0 beta – wersja testowa; ** 4.2 – wersja dystrybucyjna; *** 4,3 – wersja testowa

3. Producenci na rynku

Niezmiernie ważnym kryterium przy wyborze oprogramowania jest rynkowa pozycja producenta. Wyraża się ona zarówno wynikami finansowymi, jak i liczbą sprzedanych licencji. Warto podkreślić, że ten aspekt oceny odpowiada za tzw. technologiczne bezpieczeństwo produktu. Popularny program jest ustawicznie rozwijany i doskonalony, zaś użytkownicy mogą liczyć na serwis oraz wymianę doświadczeń. Wszyscy uwzględnieni w raporcie producenci spełniają tak określone warunki: dotyczy to zarówno liczby sprzedanych licencji (od 40 do ponad 1000), jak i stabilności ich pozycji rynkowej (przynajmniej dziesięcioletni okres działalności).

Uwzględniwszy zarówno wcześniejsze, jak i testowane wersje omawianych programów, na szczycie rankingu popularności pozostaje MAK (1035 licencji, z czego ok. 600 w bibliotekach publicznych), nieco mniej użytkowników zanotowała SOWA (odpowiednio 700 i 400) i SOWA 2 (50, 30) oraz produkty gdyńskiej firmy MOL-LIBRA 2000 i LIBRA (razem 150) oraz PATRON II i PATRON (42). Proste podsumowanie licencji nie daje jednak obiektywnego obrazu popularności produktu. Przytoczone dane nie odpowiadają bowiem na pytania: czy program jest rzeczywiście użytkowany, oraz czy jest programem podstawowym (jedynym), czy też funkcjonuje jako uzupełnienie innego systemu. Koronnym przykładem takich wątpliwości jest MAK – licencję na system posiada przecież większość dużych polskich bibliotek użytkujących na co dzień inne systemy (VTLS, HORIZON, PROLIB, czy ALEPH). Problem ów zostawiamy bez rozwiązania, gdyż może go wyjaśnić tylko specjalna ankieta.

4. Eksploatacja

Założony na wstępie raportu parametr, który określono jako „przyjazny interfejs”, czyli przystosowanie systemu do łatwej administracji i eksploatacji został podyktowany czynnikami pragmatycznymi. Istnieje bowiem poważna sprzeczność: z jednej strony wiadomo, że taniej, łatwiej i wydajniej funkcjonują systemy scentralizowane, z natury trudne do zarządzania, których obsługa wymaga wysokich kwalifikacji, z drugiej trudno ów model zastosować do polskich realiów już teraz. Na przeszkodzie staje przede wszystkim brak odpowiedniej infrastruktury sieciowej

(szczególnie na wsi) i brak nadziei, że sytuacja szybko się zmieni. Mgliste widoki na zmianę obecnej sytuacji każą odłożyć racjonalne argumenty na przyszłość. Zapewne jeszcze przez wiele lat małe biblioteki będą działały w pojedynkę, a pracujący w nich bibliotekarze będą musieli liczyć wyłącznie na własne siły. Być może problem zniknie już za kilka lat, gdy rozwinie się infrastruktura i pojawi rynek masowych usług *outsourcingowych*; wówczas do dyskusji trzeba będzie powrócić. Dziś jednak należy przyjąć rozwiązania zastępcze.

Wspomniane kwestie są przez producentów dostrzegane raczej zgodnie. W zasadzie każdy omawiany system może być administrowany przez przeszkolonego bibliotekarza bez konieczności odwoływania się do pomocy wykwalifikowanego informatyka. Niemniej istnieją sytuacje, gdy taka pomoc jest niezbędna. Pod tym względem różnice pomiędzy pakietami są bardzo znaczące:

1. Zdecydowanie najprzyjaźniejsze mechanizmy instalacji, konfiguracji i zarządzania zastosowano w LIBRZE 2000. Mimo wykorzystania zaawansowanej architektury program jest łatwy do administrowania i przyjazny w użytkowaniu. W praktyce nie wymaga żadnej wiedzy informatycznej (nawet szkolenia dla administratora) i jest w pełni funkcjonalny tuż po zainstalowaniu. Ocenę tę wzmacnia zastosowana technologia. Dzięki wysokiemu wskaźnikowi bezpieczeństwa, jakie zapewniają serwery SQL, system działa niemal bezawaryjnie i nie generuje kosztów serwisowych.

2. Na podobną ocenę zasługuje także system PATRON 2. Wynika to po części z faktu, że oba programy bazują na zbliżonej technologii i opierają się na podobnych założeniach. Administracja systemu dzięki graficznym menedżerom jest banalnie prosta i wymaga jedynie pogłębionej wiedzy na temat czynności i procedur bibliotecznych. Konieczność korzystania z usług informatyka może zachodzić tylko w dużych placówkach i polega na dozorowaniu sieci (nie systemu).

3. MAK jest swoistym zaprzeczeniem wcześniejszego podejścia. Instalację może wprawdzie wykonać doświadczony użytkownik, ale – aby zmierzyć się z konfiguracją i dostosowaniem programu do rzeczywistych potrzeb – trzeba: 1) przestudiować obszerną dokumentację, 2) zdobyć oprogramowanie do edycji (TEX), 3) przyswoić sobie archaiczny język programowania komendami DOS i 4) wykonać serię eksperymentów. Niedogodności te sprawiają, że w opinii wielu użytkowników jest program trudnym do implementacji. Przypadek MAK-a jest egzemplifikacją starej maksymy, która brzmi, że „nadmiar zalet niekiedy przesadza się wady”. Jest to problem bardzo złożony. W MAK-u przyjęto bowiem założenie, że będzie to program otwarty i uniwersalny; program zdolny sprostać nawet najbardziej wyrafinowanym potrzebom przebudowy i modyfikacji danych,

gdyż takie były i są potrzeby w Bibliotece Narodowej. Fakt ten cieszy wprawdzie administratorów, którzy otrzymują do dyspozycji potężne narzędzie projektanckie (gdyż tak należy postrzegać MAK-a). Z drugiej strony martwi samych bibliotekarzy, gdyż większość z nich nie jest nawet świadoma, jak z tego korzystać. Problem polega na tym, że ci ostatni nie potrzebują „systemu zarządzania bazą danych” (DBMS), lecz działającego programu, który wyręczyłby ich w obsłudze żmudnych czynności codziennych, innymi słowy potrzebują MAK-a już skonfigurowanego. Ten aspekt pracy nad systemem został jednak bardzo zaniedbany. Jakkolwiek wraz z MAK-iem użytkownik otrzymuje pewne standardowe rozwiązania (bazy, batche, szablony), trzeba stwierdzić, że są one nieco oderwane od rzeczywistości. Niedogodności te w pewnej mierze złagodziło wydanie popularnej książki o MAK-u autorstwa Jerzego Maja, lecz – podkreślmy – problemu nie rozwiązało. Kwestie te były już poruszane na poprzedniej konferencji¹, padały propozycje postulujące wykonanie MAK-a w wersji light, odbyły się spotkania robocze, lecz – jak dotychczas – owoców nie przyniosły.

4. Administracja SOWY i SOWY 2 nie wymaga od operatora jakiś szczególnych umiejętności. W prawidłowo skonfigurowanym systemie większość czynności jest stosunkowo łatwa do opanowania nawet dla niedoświadczonego użytkownika. Problematyczny pozostaje jednak moment instalacji i konfiguracji, który w zasadzie każdorazowo wymaga wizyty producenta lub autoryzowanego przedstawiciela, a to pociąga pewne koszty. W praktyce nadzór nad systemem mogą sprawować odpowiednio przeszkoleni bibliotekarze, a jedynym odstępstwem od tej zasady są instalacje, które wymagają stałej opieki informatyka nad infrastrukturą sieciową.

5. Logistyka (szkolenia, dokumentacja, serwis, marketing)

Czynnikiem niezwykle istotnym przy wyborze programów jest rozpoznanie, jakiego wsparcia logistycznego udzielają producenci. Użytkownik winien zainteresować się przede wszystkim ofertą szkoleń, dostępnością dokumentacji (użytkownika i techniczną) i pomocy metodycznych, zasięgnąć informacji o placówkach, gdzie system już funkcjonuje oraz upewnić się, gdzie kierować zlecenia serwisowe.

¹ Np. W. Kolasa: *Przyszłość i dylematy małej automatyzacji. Program MAK i możliwość jego wykorzystania w małych i średnich bibliotekach publicznych. W: Jak automatyzujemy biblioteki publiczne?* Warszawa 2001 s. 86-104.

Pod względem szkoleń oferta producentów jest raczej wyrównana. Dystrybutorzy nawiązują zwykle bliższą współpracę z lokalnymi ośrodkami kształcenia bibliotekarzy lub bibliotekami, gdzie w razie potrzeby odbywają się odpowiednie kursy (np. SOWA w Poznaniu, LIBRA i PATRON w Gdańsku, MAK w kilku ośrodkach). Istotnym uzupełnieniem tej formy nauczania są tzw. instalacje edukacyjne, oferowane na życzenie placówkom kształcenia bibliotekarzy na poziomie akademickim lub zawodowym. Nieco bardziej zróżnicowane jest podejście producentów do spraw dokumentacji, podręczników użytkownika i pomocy systemowej. W zdecydowanie najlepszej sytuacji są nabywcy LIBRY, PATRONA i MAK-a, dla których przygotowano odpowiednie publikacje i wyczerpującą pomoc kontekstową. Nieco skromniej wygląda oferta SOWY (tylko kilka broszur i skromna pomoc systemowa), a najgorzej wyposażona jest SOWA 2 (tylko lapidarne helpy).

Trudniej natomiast odpowiedzieć na pytanie, czy uzyskany od dystrybutorów wykaz „wzorcowych” instalacji jest satysfakcjonujący. W zasadzie tylko wykaz instalacji SOWY (SOWY 2) można uznać za wystarczający (placówki różnej wielkości w różnych regionach kraju), wykaz dotyczący LIBRY 2000 i PATRONA obejmuje zbyt niską liczbę placówek, co jednak tłumaczy obiektywnie krótki okres od ich wejścia na rynek, z kolei dystrybutor MAK-a nie udziela takich informacji (stąd zmuszeni jesteśmy ich poszukiwać samodzielnie, np. w internetowym „Informatorze o bibliotekach” – www.bn.org.pl).

Kolejna grupa zagadnień to możliwości serwisowe. W przypadku branży IT na całym świecie standardową formą świadczenia takich usług jest witryna producenta, gdzie znajdziemy poprawki, update i informację o placówkach. Niestety, jak dotychczas, żaden z producentów nie oferuje takich usług (choć w każdym przypadku są planowane). W Internecie znajdziemy na wspomniany temat co najwyżej teksty reklamowe lub fragmenty dokumentacji (MAK). Podobnie jest z ofertą bezpośredniego wsparcia technicznego. Poza użytkownikami SOWY, którzy mogą liczyć na wsparcie autoryzowanych przedstawicieli ulokowanych w różnych częściach kraju (tab. 3) pozostali mają znacznie mniejszy wybór. W sytuacjach awaryjnych pozostaje im wyłącznie kontakt z producentem (LIBRA, PATRON) lub podmiotami zewnętrznymi (MAK Serwis).

Warto również wspomnieć o działaniach marketingowych dystrybutorów oprogramowania. W zasadzie wszyscy doceniają znaczenie promocji i z różnym natężeniem reklamują swe produkty na łamach prasy fachowej („Bibliotekarz”, „Poradnik Bibliotekarza”) oraz w Internecie (EBIB i strony domowe), a zainteresowani mogą liczyć na wersję próbną (edukacyjną), pokaz lub demo.

Szkolenia, dokumentacja, serwis, marketing

	LIBRA 2000	PATRON II	SOWA	SOWA II	MAK
1	2	3	4	5	6
Ośrodki szkoleniowe	CUKB-Gdańsk	CUKB-Gdańsk	WBP Poznań CEBiD – Poznań	WBP Poznań CEBiD – Poznań	CUKB (CEBiD), FIDES
Instalacje edukacyjne	Szkoły wyższe (instytuty biblioteczne.)	Szkoły wyższe (instytuty biblioteczne.)	Szkoły wyższe (instytuty biblioteczne.)	Szkoły wyższe (instytuty biblioteczne.)	Szkoły wyższe (instytuty biblioteczne.)
Podręcznik użytkownika	LIBRA 2000. <i>Podręcznik użytkownika.</i> Gdynia 2002, 150 s.	PATRON II. <i>Podręcznik użytkownika.</i> Gdynia 2002, 120 s. (w druku)	Broszura dla każdego modułu	Brak	J. Maj: <i>Elementarz MAK-a dla bibliotekarzy.</i> Warszawa 1999, 202 s.
Podręcznik administradora, dokumentacja techniczna	W podręczniku użytkownika	W podręczniku użytkownika	Broszura*	Brak	J. Wierzbowski: <i>Pakiet MAK. Obsługa bazy.</i> Wyd. 4. Warszawa 2002, 140 s.; J. Świaniewicz: <i>Edycja drukowanie z bazy MAK.</i> Warszawa 2002, 56 s.; też także w wersji elektronicznej
Menu pomoc	Wbudowany podręcznik	Wbudowany podręcznik	Skromna	Skromna	Obszerna + helpy użytkownika

1	2	3	4	5	6
Wybrane instalacje	MBP Rypin	WBP Gdańsk MBP Gdynia Książn. Beskidzka MiPBP Racibórz MBP Łódź -Widzew	PBP Sieradz WBP Opole WBP Poznań MBP Leszno PiMBP Pila BP W-wa-Wola BP W-wa-Ochota PBP Ostrów Wlkp. WiMBP Rzeszów MBP Chrzanów MBP Piotrków Tryb.	PBP Sieradz WBP Opole WBP Poznań MBP Leszno PiMBP Pila BP W-wa-Wola BP W-wa-Ochota PBP Ostrów Wlkp. MBP Brzeg MBP Piotrków Tryb.	b.d
Serwis techniczny WWW, update WWW	Brak planowany	Brak planowany	Brak planowany	Brak planowany	Brak planowany
Serwis terenowy	Brak	Brak	Autoryzowani przedstawiciele : - Warszawa (2) - Opole (1) - Rzeszów (1) - Sieradz (1) - Radom (1)	Autoryzowani przedstawiciele : - Warszawa (2) - Opole (1) - Rzeszów (1) - Sieradz (1) - Radom (1)	MAK Serwis
Stale wsparcie serwisowe (maintenance)	Możliwa umowa serwisowa	Możliwa umowa serwisowa	Możliwa umowa serwisowa	Możliwa umowa serwisowa	Brak
Promocja	Prasa fachowa, www.mol.pl	Prasa fachowa, www.mol.pl	Prasa fachowa, www.sokrates.pl	Prasa fachowa, www.sokrates.pl	Internet – www.bn.org.pl
Wersja demo	Brak**	Brak**	Brak***	Brak***	Tak
Baza wzorcowa	Tak	Tak	Tak	Nie	Tak

* tylko dla wersji DOS; ** dla zainteresowanych wersja edukacyjna na czas określony czy pokaz; *** dla zainteresowanych pokaz.

Moduły, funkcje

Tabela 4

	LIBRA 2000	PATRON II	SOWA	SOWA II	MAK
Liczba modułów	1 – zintegrowany	1 – zintegrowany	12	7	11 + dodatki
Opis modułów: nazwa – wybrane funkcje	1. Udostępniania - wypożyczenia - monity - statystyka wyp. 2. Wyszukiwawczy - indeksy - w. swobodne - zestawienia 3. Katalogowy - katalogowanie - obsługa khw 4. Gromadzenie - inwentarze - ubytki - akcesje czas. - skonstrum - kody kreskowe - statystyka grom. - wydruki 5. Inne - wymiana danych - archiwizacja - ustawienia 6. OPAC WWW 7. Klient Z39.50*	1. Udostępniania* - wypożyczenia - monity - statystyka wyp. - rezerwacja 2. Wyszukiwawczy - indeksy - w. swobodne - zestawienia - bufor rekordów 3. Katalogowy - katalogowanie - obsługa khw - słowniki systemowe - wydruki 4. Gromadzenia - inwentarze - ubytki - akcesje czas. - retrokonwersja - skonstrum - kody kreskowe - statystyka grom. - zamawianie - dostawcy - wydruki - kody kreskowe 5. Inne - wymiana danych - ustawienia - preferencje - pracownicy 6. OPAC WWW 7. Klient Z39.50*	1. Informacyjno-wyszukiwawczy - indeksy - w. swobodne - zestawienia - katalogowanie - obsługa khw - administrator** 2. Wypożyczalnia 3. Inwentarze 4. Gromadzenie 5. Akcesje czas. 6. Statystyki 7. Zamawianie 8. Skonstrum 9. Retrokonwersja 10. OPAC WWW 11. Konwertery 12. Moduł do pracy zdalnej*	1. Informacyjno-wyszukiwawczy - indeksy - kw. złożone - zestawienia - katalogowanie - obsługa khw - administrator** 2. Wypożyczalnia 3. Konwertery 4. Klient Z39.50* 5. OPAC WWW 6. Moduł do pracy zdalnej* 7. Bibliografia regionalna	1. Obsługa bazy - indeksy - swobodne - katalogowanie - emulacja khw* - zestawienia - administrator bazy - operacje grupowe 2. Obsługa wypożyczeń 3. Wymiana danych - import - eksport 4. Skonstrum 5. Edycja danych - wydr. stand. - bibliografia - indeksy 6. Statystyki 7. Bibliografia regionalna - opracowanie - wydruk DTP 8. OPAC WWW 9. Inne - reorganizacja bazy, - kopiowanie struktury - bazy, wypełnianie - indeksów, obsługa menu, - reinicjacja bazy, - konwertery (MARC 21- MARC BN)

* wersje testowe, ** tylko w wersji DOS

6. Interfejs, funkcje, ergonomia

Podstawowym czynnikiem oceny oprogramowania jest interfejs i zestaw dostępnych funkcji. Doświadczenie wskazuje, że ten aspekt oceny dominuje u większości klientów, którzy na etapie wyboru zwracają uwagę przede wszystkim na liczbę opcji; w dalszej kolejności biorą pod uwagę łatwość użytkowania oraz możliwości zaspokojenia specyficznych potrzeb (np. statystyk, skonstrum itp.). Powszechnie bagatelizowana jest natomiast ocena jakości, ergonomia i sprawy bezpieczeństwa danych. Wobec tak sformułowanych oczekiwań oferta omawianych programów jest bardzo szeroka.

Pod względem swej budowy dają się one podzielić na dwie grupy:

- programy ze zintegrowanym interfejsem, gdzie dostępne funkcje scalone są w standardowym menu (LIBRA 2000, PATRON 2) oraz
- programy o budowie modularnej, które funkcjonują jako pakiet niezależnych programów (SOWA – 12 modułów, SOWA 2 – 7, MAK – 11).

Warto podkreślić, że wspomniany podział nie jest tożsamy z ofertą cennika, gdyż producenci przyjęli różne rozwiązania:

1. LIBRA 2000 i MAK oferowane są tylko w jednym wariantcie (wszystkie moduły) oraz ewentualne rozszerzenia licencji na kolejne stanowiska.

2. PATRON 2 w dwu wariantach (odrębnie moduł katalogowy i udostępniania) oraz ewentualne rozszerzenia każdej licencji na kolejne stanowiska.

3. SOWA i SOWA 2 każdy moduł z osobna oraz ewentualne rozszerzenia wybranych licencji na kolejne stanowiska.

Poszczególne programy trudno precyzyjnie porównać pod względem oferowanych funkcji, gdyż programiści przyjęli różne rozwiązania, niemniej w przeciągu ostatnich kilku lat ukształtował się pewien standard. Każdy (lub prawie każdy) program oferuje:

1) moduł wyszukiwawczy, obejmujący możliwość tworzenia zestawień,

2) moduł udostępniania wraz z statystykami,

3) moduł katalogowy,

4) moduł gromadzenia (inwentarze, akcesje),

5) OPAC WWW,

6) moduł bibliografii regionalnej lub bazy tematycznej,

7) moduł retrokonwersji ze źródeł offline,

8) moduł retrokonwersji ze źródeł online (np. klient Z39.50),

9) klient do pracy zdalnej (katalogowanie, wypożyczalnia),

- 10) narzędzia do konwersji danych,
- 11) narzędzia administracyjne,
- 12) moduł skonstrum.

Do wyliczenia warto dodać powszechną zdolność programów do obsługi kodów kreskowych oraz liczne funkcje specjalne (menedżery wydruków, generatory statystyk i in.).

6.1. Opac

Z satysfakcją należy zauważyć, że wszystkie dostępne programy doceniły zalety Internetu i oferują odpowiedni moduł. Jest to trend ważny z kilku powodów:

- 1) praca w interfejsie WWW jest niemal intuicyjna, co zwalnia bibliotekarzy z konieczności szkolenia użytkowników;
- 2) można bez ponoszenia dodatkowych kosztów w dowolnym czasie rozbudować liczbę terminali dla czytelników;
- 3) użytkowanie interfejsu WWW minimalizuje zagrożenie awarii, gdyż odbywa się w bezpiecznej architekturze klient-serwer;
- 4) w zależności od potrzeb i możliwości można stale lub czasowo ograniczyć zasięg usługi bądź do Intranetu, bądź Internetu.

Oferta poszczególnych producentów jest pod tym względem bardzo zróżnicowana: jedynie w przypadku LIBRY 2000 i PATRONA 2 OPAC WWW jest standardowo wbudowany do systemu i nie ponosimy dodatkowych kosztów. Inni producenci wymagają, aby zakupić go oddzielnie, a kwota ta jest niemała (MAKWWW – 2440 zł; SOWA i SOWA 2 – 6000 zł). Moduły OPAC WWW różnią się także pod względem oferowanych funkcji: od najprostszego (MAK), który udostępnia tylko indeksy po najbardziej rozbudowany (PATRON 2), gdzie znajdziemy również opcję wyszukiwania swobodnego z operatorami Boole'a, możliwość logowania się na konto czytelnika, dokonywania rezerwacji, przeglądania zestawień i rozbudowany help.

6.2. Moduł informacyjno-wyszukiwawczy

Moduł informacyjno-wyszukiwawczy nie bez racji uchodzi za centralną część systemu bibliotecznego, toteż każdy z producentów wyposażył swój system w odpowiednie narzędzia i funkcje. Bezspornym liderem na tym polu jest MAK, który oferuje szereg mechanizmów, które można swobodnie definiować: indeksy (do 64), rozbudowany zestaw schematów do wyszukiwania swobodnego (do 15) i mechanizm listy. Dodajmy, że wskazane funkcje można dowolnie łączyć, co daje w praktyce nieograniczone możliwości wyszukiwawcze. Uwagi te odnoszą się jednak tylko

do rekordów bibliograficznych. MAK ma bowiem poważną słabość: nie obsługuje kartotek haseł wzorcowych (czego nie należy mylić z listami wzorcowymi) – w efekcie powstaje problem wyświetlania odsyłaczy (których, przypomnijmy, w formacie MARC 21 nie wpisuje się do rekordu bibliograficznego, tylko do khw). Wprawdzie w wersji testowej (MAK 4.3) stosowny emulator został już wprowadzony, lecz – jak dotychczas – działa tylko w trybie wyszukiwania. Inne omawiane systemy nie mogą równać się z MAK-iem pod względem dostępnych opcji wyszukiwania, ale – co ważne – obsługują khw. W każdym z pozostałych systemów znajdziemy indeksy (LIBRA – 5, PATRON – 7, SOWA – 13, SOWA 2 – aż 19) oraz możliwość formułowania zapytań swobodnych z wykorzystaniem operatorów Boole’a. Opcje te nie są wprawdzie zbyt rozwinięte, lecz w praktyce bibliotecznej zupełnie wystarczające. Jedyne braki, o których należy wspomnieć to ograniczenia liczby fraz w wyszukiwaniu swobodnym w PATRONIE i LIBRZE oraz brak możliwości szukania w całym rekordzie w SOWIE i SOWIE 2.

Istotnym uzupełnieniem każdego z omawianych modułów informacyjno-wyszukiwawczych są wbudowane funkcje tworzenia i wydruku zestawień bibliograficznych. Pod tym względem również palmę pierwszeństwa należy przyznać MAK-owi, który pozwala uzyskać w praktyce dowolny wydruk w kilku formatach (w tym skład drukarski systemu TEX), lecz możliwości te są okupione dość trudną konfiguracją i obsługą, toteż mają sens wyłącznie w działach informacyjno-bibliograficznych. Możliwości innych systemów są pod wskazanym względem raczej zbliżone (zwykle kilka wzorów zestawień i wydruk). Warto dodać o ciekawej funkcji, którą zastosowano w LIBRZE 2000 i PATRONIE: użytkownik może własne zestawienia łatwo opublikować w Internecie.

Tabela 5

Funkcje OPACWWW

Libra 2000	Patron II	Sowa	Sowa II	MAK
1. Indeksy 2. Wyszukiwanie swobodne 3. Konto czyt. 4. Zestawienia 5. Help	1. Indeksy 2. Wyszukiwanie swobodne 3. konto czyt. 4. zestawienia 5. help 6. rezerwacja	1. Indeksy 2. Wyszukiwanie swobodne 3. Konto czyt	1. Indeksy 2. Wyszukiwanie swobodne 3. Konto czyt.	1. Indeksy
Wbudowany	Wbudowany	Za dodatkową opłatą	Za dodatkową opłatą	Za dodatkową opłatą (odrębny program MAKWWW)

Mechanizmy wyszukiwawcze, zestawienia, formaty wyświetlania

	LIBRA 2000	PATRON 2	SOWA	SOWA 2	MAK
1	2	3	4	5	6
Mechanizmy wyszukiwawcze - funkcje - cechy	1. Indeksy (5) - filtry typu dok. - filtrowanie frazy 2. Swobodne (3) - o. Boole'a - fraza w indeksie - fraza w opisie - typ publikacji - data publikacji	1. Indeksy (7) - filtry typu dok. - filtrowanie frazy 2. Swobodne (3) - o. Boole'a - fraza w indeksie - fraza w opisie - typ publikacji - data publikacji - data modyfikacji - język publ. 3. Przeszukiwania w buforze - indeksy (5) - swobodne	1. indeksy (13)** - khw 2. Swobodne - o. Boole'a - dowolne pole	1. Indeksy (64)* - khw 2. Swobodne - o. Boole'a - dowolne pole	1. Indeksy (64)* - o. Boole'a - fraza w indeksie - khw*** 2. Swobodne (3) - o. Boole'a - dowolne pole - dowolne podpole - fraza w indeksie - fraza w opisie - schematy - rozbudowany zestaw operatorów - statystyka - inne 3. Sortowanie* 4. Mechanizm listy
Ograniczenia, braki	Ograniczenia wyszukiwania swobodnego do 3 fraz.	Ograniczenia wyszukiwania swobodnego do 3 fraz.	Brak opcji fraza w opisie	Brak opcji fraza w opisie	

1	2	3	4	5	6
Obsługa kartotek wzorcowych	Tak liczba khw (2) - formalne - hasła przedmiot. - brak khw tyt. serii	Tak liczba khw (3) - formalne - hasła przedmiot. - serie nadto słowniki (3): - wydawcy - miejsca wyd. - określniki	Tak liczba khw (5) - osoby - klas. system. - hasła przedmiot. - wydawcy - inne	Tak # liczba khw (16) - każdy indeks	Nie # - emulacja khw
Zestawienia bibliograficzne - liczba - cechy - funkcje	1. Wzory(1) - zest. bibliograficzne 2. Wydruk 3. Publikac. WWW 4. K. katalog.****	1. Wzory (3) - zest. bibliogr. - k. katalog. MARC 21 2. Wydruk 3. Publikac. WWW	1. Wzory (6) - zest. bibliogr. - k. katalog. - odsyłacze - ineks przedm. - inne	1. Wzory (1) - MARC 21 2. Wydruk	1. Wzory* (bez. ogr.) m. in.: - zest. bibliogr. - k. katalog. - wg masek - indeksy - inne 2. Wydruk 3. Plik - TeX - RTF - PDF - inne
Formaty wyświetlania	Liczba (1): - k. katalogowa	Liczba (2): - k. katalogowa - MARC 21	Liczba (7): - opis skrócony - k. katalogowa - MARC 21	Liczba (2): - k. katalogowa - MARC 21	Liczba (do 32)* - k. katalogowa - MARC - inne
Możliwość obsługi baz zagadnieniowych	Tak, we wspólnej bazie	Tak, we wspólnej bazie	Tak, dowolna liczba baz	Tak, dowolna liczba baz	Tak, dowolna liczba baz

* def. przez użytkownika; ** dot. nakładki Windows; *** wersja testowa; **** w odrębnym menu; # tylko w trybie wyszukiwania.

6.3. Moduł udostępniania

Zestaw funkcji potrzebnych w dziale udostępniania, jakie oferują testowane programy, jest bardzo zbliżony. Wszystkie pakiety oferują sprawnie działającą wypożyczalnię (czyli moduł transakcji) z obsługą kodów kreskowych; zwykle dostępne są opcje: historia czytelnika, historia książki, wydruk monitów i funkcje statystyczne.

Drobne różnice dotyczą tylko możliwości ustawienia statusów i klas użytkowników, których nie udostępnia LIBRA 2000, oraz wydruku legitymacji czytelnika, które są dostępne tylko w SOWIE. Warto dodać, że upowszechnia się trend, aby umożliwić czytelnikowi wgląd do konta via WWW (wszystkie systemy z wyjątkiem MAK-a). Programiści idą jeszcze dalej. W laboratoriach przechodzą właśnie fazę testów funkcje zdalnej rezerwacji i zamawiania oraz zdalnej obsługi wypożyczeń (SOWA, SOWA 2, LIBRA 2000, PATRON 2).

6.4. Moduł gromadzenia, statystyki, wydruki

Porównywalny zestaw funkcji znajdziemy w module gromadzenia każdego z systemów. Zwykle oferowane są funkcje obsługi inwentarzy i książki ubytków (korekta, obliczenia, wydruk wg kilku wzorów) oraz zintegrowany moduł skontrum i akcesji. Każdy system umożliwia też generowanie statystyk (w SOWIE tylko logi systemowe) oraz oferuje pokaźny zestaw wydruków. Warto przy tym dodać, że pod ostatnim z wymienionych względów pakiety różnią się jednak zasadniczo: o ile w przypadku LIBRY, PATRONA i SOWY standardowe druki są wbudowane do systemu jako szablony i ich użycie jest banalnie proste, o tyle w przypadku MAK-a ich ustawienie wymaga wielu żmudnych czynności przygotowawczych.

6.5. Funkcje administracyjne

Każdy z omawianych systemów wykazuje zupełnie inne podejście do zagadnień administrowania. Operator MAK-a, dzięki licznym narzędziom systemowym dysponuje w praktyce nieograniczonym dostępem do bazy; może ją swobodnie przebudować, definiować i podejmować prace serwisowe. Do wykonania tych czynności potrzebne jest jednak spore doświadczenie i wiedza. Warto dodać, że MAK jako jedyny z testowanych pakietów oferuje administratorowi wyczerpującą dokumentację techniczną, niemniej – jak wskazują obserwacje – jej lektura nawet dla średnio

doświadczonych użytkowników okazuje się zwykle zbyt trudna. Wspomniane funkcje administracyjne nie są tu zresztą wydzielone w odrębnym module, gdyż realizują je różnorodne narzędzia. W praktyce operator pakietu aby sprawnie zorganizować pracę winien znać podstawy programowania (przynajmniej składnię *.bat), ponieważ liczne parametry można ustawić wyłącznie poprzez edycję plików konfiguracyjnych i metody przetwarzania wsadowego. W przypadku SOWY i SOWY 2 administrator dysponuje odrębnym narzędziem, a do jego zadań należy reinicjacja bazy, zarządzanie opcjami wymiany danych i ewentualne zmiany parametrów systemu. Bardziej zaawansowani operatorzy są w stanie zwiększyć stopień indywidualizacji ustawień poprzez edycję plików konfiguracyjnych, a znający Turbo Pascala mogą pokusić się nawet o zaprogramowanie własnych formatów wyświetlania i innych elementów interfejsu. Niestety, producent SOWY nie dostarcza wyczerpującej dokumentacji na temat konfiguracji i do większości wniosków należy dojść metodą prób i błędów. Administracja LIBRA 2000 jest najprostsza, gdyż działania operatora w praktyce sprowadzają się do ustawień parametrów biblioteki. Podobnie problem zarządzania rozwiązano także w PATRONIE, gdzie administrator dysponuje jednak znacznie większym zestawem opcji.

Warto zaznaczyć, że zakres obowiązków administratora jest wprost proporcjonalny do wielkości placówki i rośnie wraz z rozbudową sieci. W niektórych bibliotekach (szczególnie gdy istnieje wiele filii) wymagania są tak duże, że program trzeba specjalnie przygotować. Wszystkie testowane programy oferują możliwość pracy w takich strukturach, lecz – podkreślimy – jest on nierówny. Największe zdolności konfiguracyjne oferuje PATRON 2 (odpowiadają one w przybliżeniu poziomowi wymagań biblioteki wojewódzkiej); łatwo możemy zdefiniować konta pracowników, odpowiednią kombinację inwentarzy, źródeł wpływu, sterować zakupem centralnym i generować dowolne statystyki. Podobne możliwości oferuje także SOWA i SOWA 2, lecz wymagają one żmudnych prac konfiguracyjnych, które może wykonać tylko producent. Do pracy w dużej sieci nadaje się także MAK, choć wykonanie stosownych ustawień wymaga nieco ekwilibrystyki (szczególnie przy statystykach). Najmniejsze zdolności przystosowawcze do pracy w takich placówkach ma LIBRA 2000, której możliwości konfiguracyjne kończą się na zdeklarowaniu kilku inwentarzy.

Na zakończenie warto wspomnieć o rutynowych działaniach operatora, czyli archiwizacji i kontroli zabezpieczeń. Producenci traktują te problemy rozmaicie. Tylko LIBRA i PATRON mają wbudowane stosowne narzędzia na poziomie systemu (bezpieczne hasła i własny system archiwizacji). Pozostali producenci nie przywiązują wagi do tych problemów i operator zmuszony jest rozwiązać je we własnym zakresie.

Funkcje modułu udostępniania

LIBRA2000	PATRON 2	SOWA	SOWA 2	MAK
1. Wypożyczenia 2. Historia wyp. - czytelnika - książki 3. Monity grupowe 4. Kody kreskowe 5. Statystyka 6. Dostęp do konta czyt. via WWW	1. Wypożyczenia 2. Historia wyp. - czytelnika - książki 3. Monity grupowe 4. Kody kreskowe 5. Statystyka 6. Dostęp do konta czyt. via WWW 7. Klas użytkow. 8. Statusu książek 9. Zdalna rezerwacja i zamawianie #	1. Wypożyczenia 2. Historia wyp. - czytelnika - książki 3. Statystyka 4. Status książek 5. Klas użytkow. 6. Wydruk leg. czyt.** 7. Monity (brak danych) 8. Dostęp do konta czyt. via WWW 9. Generator kodów kresk. 10. Zdalna obsługa wypożyczeń # 11. Zdalna rezerwacja i zamawianie #	1. Wypożyczenia 2. Historia wyp. - czytelnika - książki 3. Statystyka 4. Status książek 5. Klas użytkow. 6. Wydruk leg. czyt.** 7. Monity (brak danych) 8. Dostęp do konta czyt. via WWW 9. Generator kodów kresk. 10. Zdalna obsługa wypożyczeń # 11. Zdalna rezerwacja i zamawianie #	1. Wypożyczenia 2. Historia wyp. - czytelnika - książki 3. Monity* - indywidualne - grupowe 4. Kody kreskowe 5. Statystyka* 6. Klas użytkow. 7. Status ks.* 8. Rankingi - poczytności - aktywności 9. Administrator wypożyczalni
Brak: - klas użytkow. - statusu książek wydruk leg. czyt.	Brak wydruku leg. czyt.			Brak wydruku leg. czyt.
Statystyki: - syntetyczna - ogólna - grupy czyteln. - rodzaje książek - dzienna - miesięczna - czytelnicy	Statystyki:# - syntetyczna - ogólna - grupy czyteln. - rodzaje książek - dzienna - miesięczna - czytelnicy	Statystyki: - grupy czyteln. - rodzaje książek - czytelnicy mies. i okresowe	Statystyki: - grupy czyteln. - rodzaje książek - czytelnicy mies. i okresowe	Statystyki: - def. przez użytkownika

* def. przez użytkownika; ** wersja DOS (dostęp plikowy) lub Windows aktualnie przenoszona do architektury klient-serwer; # wersje.

Funkcje modułu gromadzenia, statystyki, wydruki, skontrum

	LIBRA 2000	PATRON	SOWA	SOWA 2	MAK
Inwentarz, ubytki	1. Wzory (1) 2. Wydruk 3. Obliczenia 4. Brak wydruku dowodu wpływu	1. Wzory (1) 2. wydruk 3. Obliczenia 4. Brak wydruku dowodu wpływu	1. Wzory (1) 2. Wydruk 3. Obliczenia 4. Brak wydruku dowodu wpływu	Tak#	1. Wzory (1) 2. Wydruk 3. Obliczenia 4. Brak wydruku dowodu wpływu
Moduł gromadzenia czasopism (akcesje)	Tak	Tak	Tak	Brak***	Możliwy
Skontrum	Tak	Tak	Tak	Brak***	Tak
Statystyki	- struktura - wartość zbiorów	- struktura - dowolny indeks - modyfikacje - wartość zbiorów	- Logi	- Logi	- Def. przez użytkownika
Wydruki (wybrane)	1. Zestawienia# 2. K. katalogowe 3. Wykaz czyteln. 4. Monity 5. Statystyki 6. Inwentarze 7. Ubytki 8. Przybytki 9. Inne druki standardowe - brak opcji kopiowania tekstu do schowka	1. Zestawienia 2. K. katalogowe 3. Wykaz czyteln. 4. Monity 5. Statystyki 6. Inwentarze 7. Ubytki 8. Przybytki 9. Inne druki standardowe	1. Zestawienia 2. K. katalogowe 3. Monity 5. Statystyki 6. Inwentarze 7. Nabytki 8. Ubytki 8. Nabytki. 9. Inne druki standardowe	1. Zestawienia	1. Zestawienia 2. Indeksy* 3. K. katalogowe* 4. Monity* 5. Statystyki** 6. Inwentarze* 7. Ks. ubytków* 8. Inne druki standardowe*

tylko wersja testowa; * Tex lub RTF, def. przez użytkown. lub stand.; ** plik tekstowy; *** planowany.

Funkcje administracyjne

	LIBRA 2000	PATRON 2	SOWA	SOWA 2	MAK
Funkcje administracyjne	1. Ustawienia parametrów systemu i biblioteki	1. Ustawienia parametrów dla modułów: - udostępniania - gromadzenia - opracowania - OPAC WWW - rejestrów 2. Zarządzanie kontami pracown. 3. Przydział uprawnień 4. Obsługa serwera SQL (ustawienia, logi archiwizacja)	1. Reinicjacja bazy 2. Logi 3. Eksport, import 4. Zarządzanie khw i słownikami 5. Ustawienia parametrów systemu 6. Edycja plików konfiguracyjnych	1. Reinicjacja bazy 2. Import 3. Przeglądanie bazy 4. Edycja plików konfiguracyjnych	1. Przebudowa danych 2. Przebudowa struktury bazy 3. Definiowanie baz 4. Reinicjacja bazy (res, ind) 5. Edycja plików konfiguracyjnych 6. Definiowanie zmiennych 7. Inne
Możliwości zmian elementów interfejsu	Niemożliwe	Ograniczone	Ograniczone	Ograniczone	Duże
Archiwizacja danych	1. Wbudowana 2. Składowanie - szybkie - pełne 3. Odbudowa 4. Format *.bkc	Mechanizmy serwera SQL	Zewnętrzna - ARJ	Zewnętrzna - ARJ	Brak
Możliwości pracy w placówkach o rozbudowanej strukturze	Ograniczone - możliwe tylko odrębne księgi inwentarzowe	Bardzo dobre - odrębne lub łączne: księgi inwentarzowe, listy czytelników, statystyki	Dobre	B.d	Dobre - dowolna liczba baz, statystyk, wydruków
Zabezpieczenia dostępu	Hasła (kod.) 1. Bazy 2. Serwera SQL 3. Konta via WWW	Hasła (kod.) 1. Bazy 2. Serwera SQL 3. Konta via WWW	Hasła (kod.) 1. Konta czyteln. via WWW 2. SOWA-TCP	Hasła (kod.) 1. Konta czyteln. via WWW 2. SOWA-TCP	Hasła (jawne) 1. Poziom menu 2. Metody DOS (batch)
Klasy użytkowników	Brak	Rozbudowany menedżer zarządzania kontami (32 zakresy uprawnień)	Uprawnienia wg listy stanowisk (SOWA DOS) lub na poziomie klienta (wersja Windows)	Zabiezpieczenia na poziomie klienta (wersja windows)	Możliwe - tryb pracy - blokada opcji na poziomie menu

6.6. Moduł katalogowania. Obsługa standardów. Wymiana danych

Największe różnice pomiędzy testowanymi programami ujawniają się dopiero przy analizie modułu katalogowego. Ten aspekt oceny jest jednocześnie najważniejszy, gdyż odpowiada na trzy zasadnicze pytania:

1) przynosi wiedzę na temat obsługi bibliotecznych standardów (szczególnie formatów opisu), a w ślad za tym pozwala ocenić możliwości programu do współpracy z innymi systemami (w tym bankami danych);

2) określa zdolność programu do poprawnej obsługi i interpretacji danych (dotyczy to w szczególności mechanizmów khw);

3) pozwala poznać potencjalną zdolność systemu do obsługi procedur wymiany danych. Ten aspekt nabiera szczególnego znaczenia wobec faktu nieuchronnej migracji danych pomiędzy systemami starszej i nowszej generacji.

Producenci bardzo różnie rozumieją wskazane problemy. Jakkolwiek wszystkie testowane pakiety (poza SOWA) deklarują wewnętrzną obsługę standardu MARC 21 (dawnej USMARC), bliższa analiza udowadnia, że istnieje na tym polu znaczna doza rozbieżności. Dotyczy to zarówno liczby uwzględnionych pól/podpól i możliwości ich powtarzania, jak również relacyjnego oddzielenia rekordów bibliograficznych od rekordów khw i rekordów zasobu.

Tabela 10

Obsługa standardów MARC

	LIBRA 2000	PATRON 2	SOWA	SOWA 2	MAK
Wewnętrzny format danych	MARC 21	MARC 21	Własny	MARC 21	MARC 21, MARC BN, inne
Zgodność z normą opisu MARC 21	Średnia	Pełna	Brak	Pełna	Średnia
Obsługa kartotek wzorcowych	Tak liczba khw (2) - formalne - hasła przedmiotowe - brak khw tyt. serii	Tak liczba khw (2) - formalne - hasła przedmiotowe - serie nadto słowniki (3) - wydawcy - miejsca wyd. - określniki	Tak liczba khw (2) - osoby - klas. system. - hasła przedmiotowe - wydawcy - UKD	Tak* liczba khw (16) - każdy indeks	Nie - emulacja khw*

*tylko w trybie wyszukiwania.

1. MAK oferuje wprawdzie pełną zdolność obsługi dowolnej specyfikacji (w tym MARC 21), również pod względem liczby pól/podpól i ich możliwości powtarzania, lecz nie obsługuje mechanizmów relacyjnych. Fakt zastosowania formatu MARC 21 pociąga skutki bardzo brzemienne – ponieważ format ten do poprawnego funkcjonowania wymaga relacyjnych khw, zastosowanie go w MAK-u jest mało sensowne (by nie powiedzieć bezsensowne). Użytkownicy MAK-a stosujący MARC 21 znajdują się w sytuacji bardzo kłopotliwej, gdyż mają w praktyce tylko dwa wyjścia: albo zrezygnują z odsyłaczy, albo wbrew normie będą wpisywali je do rekordu bibliograficznego. Trzecim rozwiązaniem jest rezygnacja z MARC 21 i stosowanie zarzuconego już formatu MARC BN, gdyż ten nie wymagał obsługi khw. Jednak i to rozwiązanie obciążone jest problemami trudnymi do przezwyciężenia. Szczególną rolę odgrywa tu brak bieżących danych bibliograficznych; przypomnijmy, że NUKAT i KaRo stosują MARC 21, zaś jedyne źródło rekordów w formacie MARC BN „Przewodnik Bibliograficzny” tylko pozornie obsługuje ten format, gdyż od 1998 r. zrezygnowano tam z wpisywania form odrzuconych. Wskazane problemy nie eliminują wprawdzie MAK-a jako systemu bibliotecznego, lecz wskazują, że brak obsługi mechanizmów relacyjnych odbija się bardzo niekorzystnie na jakości danych.

Tabela10a

Przykładowy rekord systemu MAK (MARC 21)

```
001.. $a bnpb97017193
008.. $b s $c 1994 $e PL+ $f +++ $g + $h + $i +++ $j + $k a $l +
      $m + $n + $p + $r pol $s + $t d
015.. $a PB 17193/97
020.. $a 8370201768
040.. $a WA N $c WA N $e PNN
0411. $a pol $h eng
080.. $a 94::327.84:262.13]*1945/1989*:940.531.8
1001. $a Aarons, Mark
24510 $a Akcja ocalenie : $b watykańska przystań nazistów / $c Mark Aarons,
      John Loftus ; przeł. [z ang.] Lech Niedzielski.
260.. $a Warszawa : $b "Almapress", $c 1994 $e (Gdań. : $f ZG).
300.. $a 449, [15] s. ; $c 20 cm.
500.. $a Oryg. : "Ratlines" 1991.
2461. $i Tyt. oryg.: $a Ratlines
650.9 $a Kościół katolicki a przestępstwo wojenne $y 1945-1989 r.
      $v publicystyka
650.9 $a Papięstwo $x polityka $y 20 w. $v publicystyka
650.9 $a Polityka międzynarodowa $y 1945-1989 r. $v publicystyka
650.9 $a Przestępstwo wojenne $y 1939-1945 r. $v publicystyka
650.9 $a Publicystyka amerykańska $y od 1945 r.
650.9 $a Wywiad $x historia $y 20 w. $v publicystyka
7001. $a Loftus, John
7001. $a Niedzielski, Lech. $e Tl.
920.. $a 83-7020-176-8.
LDR.. $a ++++ $b n $c a $d m $e -+22-+++ $f + $g i $h ++++
```

2. Ocena LIBRY 2000 pod badanym względem wypada zgoła odwrotnie. System obsługuje wprowadzie khw, przez co znikają problemy z wyborem formatu, lecz wykaz dostępnych pól, podpól, a szczególnie brak wskaźników budzi rozczarowanie i sprawia wrażenie niedosytu. W efekcie zgodność programu ze standardem MARC 21 można określić co najwyżej jako średnią. Z drugiej strony wiadomo, że jest to rozwiązanie przejściowe i producent podjął intensywne prace projektanckie nad udoskonaleniem wskazanych słabości.

Tabela 10b

Przykładowy rekord systemu LIBRA 2000 (MARC 21)

```
001 $alibra3000-0000007
080 $a94(438).082.218(047.53)
100 $aSteiner, Jean-Francois.
245 $aWarszawa 1944 / $cJean-Francois Steiner ; przekł. [z fr.] Marta
    Kłyszewska ; wstęp Andrzej Friszke.
250 $a[Wyd. 2].
260 $aWarszawa : $b"Krag", $c1991.
300 $a228, [4] s. ; $c21 cm.
440 $aBiblioteka Kwartalnika Politycznego "Krytyka"
500 $aOryg.: Varsovie '44 : l'insurrection". - Wyd. 1 pt.: Warszawa '44 -
    powstanie.
650 $aArmia Krajowa $xpublicystyka
650 $aPowstanie 1944 r. warszawskie $xpublicystyka
650 $aPublicystyka francuska $x20 w.
700 $aKłyszewska, Marta. Tł.
700 $aFriszke, Andrzej. Przedm.
900 $c110
920 $a83-85199-08-x.
997 $a5.00 $b1.06
```

KOMENTARZ: 1) brak wskaźników, 2) utożsamienie podpól różnych pól (np. tylko 650, zamiast 6xx) i podpól (np. dla 650 tylko \$x, zamiast x, y, z, v), 3) brak pól stałej długości, 4) połączenie danych z różnych podpól (np. podpola \$a i \$e w polu 700).

3. Pełną (lub prawie pełną) zgodność z wymogami standardu MARC 21 deklarują tylko dwa programy: PATRON 2 oraz SOWA 2. Dotyczy to zarówno samej specyfikacji (pola/podpola), jak i obsługi khw. Warto jednak zaznaczyć, że oba te produkty wciąż jeszcze nie uzyskały ostatecznego oblicza i są doskonalone w warunkach laboratoryjnych. W przypadku SOWY 2 nie został jeszcze zaimplementowany mechanizm obsługi khw w trybie modyfikacji, natomiast w PATRONIE 2 nie zakończono prac nad interfejsem.

4. Jedynym z testowanych programów, który nie stosuje żadnego standardu z grupy MARC, jest SOWA. W konsekwencji zewnętrzna współpraca z użytkownikami tego systemu jest ograniczona i utrudniona. Biblioteki stosujące SOWĘ mogą bowiem aktywnie uczestniczyć w systemie wymiany danych jedynie pomiędzy sobą lub biernie korzystać z zasobów innych bibliotek.

Przykładowy rekord systemu PATRON 2 (MARC 21)

```

001 $ab11219130
008 $a021002s1995++++PL+++++r+++++pol+d
015 $aPB 12160/98
020 $a8372455783.
040 $aPATRON/ $dWA N $ePNN $dPatron/MOL1
0411 $apol $heng
080 $a821.111-311.2
1001 $a Adler, Elizabeth.
24510$aTajemnica willi Mimoza / $cElizabeth Adler ; przeł. [z ang.] Anna
Rajca.
2461 $aSecret of the villa Mimosa $iOryg.:
250 $a[Wyd.3].
260 $aWarszawa : $b"Amber", $c2001.
300 $a286 s. ; $c21 cm.
440 0$aWszystko Dla Pań
650 $aPowieść angielska $y20 w.
650 $aPowieść obyczajowa $y20 w.
7001 $aRAJCA, Anna. $eTł.
900 $a1 $b0
920 $a83-7245-578-3.
960 $cbk $h1998 e 7821/17 $iz 0,00 $l- $o0
LDR $bn $ca $dm $e $f $h+4504

```

Tabela 10d

Przykładowy rekord systemu SOWA 2 (MARC 21)

```

001 ^abnpb92000032
008 ^bs^c1979^ePL^f++++^g^h^i++++^j+^ka^l^m^n^p+^rpol^s^td
015 ^aPB 32/92
040 ^aWA N^cWA N^ePNN
041 0 ^apol
080 ^a304:351.778.5]::001.894(438)*19"
245 00 ^aZadania eksperymentalnych badań nad społecznym systemem osiedla
mieszkaniowego / ^cSylwester Zawadzki [et al.].
260 ^aWarszawa : ^bTWPP, ^c1979^e(Krak. : ^fAE).
300 ^a120 s. : ^brys. ; ^c20 cm.
490 1 ^aStudia i Materiały / Towarzystwo Wolnej Wszechnicy Polskiej.
Ośrodek Badań i Konsultacji ; ^vt. 1 cz. 1
650 9 ^aEksperyment^xstosowanie
650 9 ^aOsiedle mieszkaniowe^xsocjologia^zPolska
650 9 ^aSamorząd mieszkańców^xsocjologia^zPolska
700 1 ^aZawadzki, Sylwester.
830 0 ^aStudia i Materiały (Towarzystwo Wolnej Wszechnicy Polskiej.
Ośrodek Badań i Konsultacji) ; ^vt. 1 cz. 1

```

Import i eksport danych (akceptowane standardy)

	LIBRA 2000	PATRON 2	SOWA	SOWA 2	MAK
Import danych bibliograficznych (tekstowych)	MARC 21, MARC BN inne konwertery na zamówienie	MARC 21, MARC BN* inne konwertery na zamówienie	Własny, MARC BN MARC 21 ISO 2709 inne:	Własny, MARC BN MARC 21 ISO 2709	MARC 21, MARC BN, ISO 2709, dBase, inne tekstowe
Eksport danych bibliograficznych (tekstowych)	MARC 21	MARC 21	Własny, MARC BN MARC 21 SOWA II inne	MARC 21 ISO 2709*	MARC 21, MARC BN, ISO 2709, ISIS, tekst rozdz., HTML, PDF, inne
Import khw i list wzorcowych	MARC 21 – przedmiotowe (SJHP BN) – formalne**	MARC 21 – przedmiotowe (SJHP BN) – formalne**	– własne MARC 21 – przedmiotowe (SJHP BN) – inne (dBase)	b. d.	dowolne
Eksport khw i list wzorcowych	– przedmiotowe – formalne#	– przedmiotowe – formalne#	– własne	MARC 21 ISO 2709*	dowolne
Import danych BZCz	Tak	Tak	Tak	Tak	Tak

*w przygotowaniu; **możliwy; #wersje ekperymentalne lub testowe.

Drugim aspektem porównania programów jest ich zdolność do kopiowania rekordów ze źródeł zewnętrznych. Fakt ten producenci docenili już dawno i w zasadzie wszyscy oferują rozbudowany zestaw konwerterów umożliwiających przejmowanie opisów zgodnych z MARC BN i MARC 21 (rzadziej ISO 2709). Nieco inaczej postrzegany jest natomiast problem eksportu. W zasadzie wszystkie programy umożliwiają otrzymanie na wyjściu danych w formatach wymiennych (MARC 21, MARC BN), lecz zabieg taki prawie nigdy nie jest procesem bezstratnym (zob. tab. 11a).

Opis byłby jednak niepełny, gdyby pominąć szczególne zdolności MAK-a (szczególnie modułu „impek”) w tym zakresie. Program ten jest bowiem bezsprzecznym liderem pod względem możliwości przejmowania, przekształcania i wyprowadzania dowolnych danych bibliograficznych. Przy odrobinie wiedzy można go wykorzystać jako uniwersalny konwerter dowolnego typu danych (w tym także niestandardowych, co się często zdarza przy retrokonwersji). Niestety, opis wskazanych zdolności, jaki znajdziemy w dokumentacji technicznej i helpach, jest zbyt skromny i zmusza użytkownika do licznych eksperymentów.

Ważnym uzupełnieniem informacji o testowanych programach jest analiza przestrzeni komunikacyjnej i funkcji dostępnych podczas katalogowania. Trendem ostatnich lat jest dążenie do maksymalnych uproszczeń interfejsu, rezygnacja z konsoli i powolna ewolucja w stronę kreatorów. Najlepszą ilustracją tych

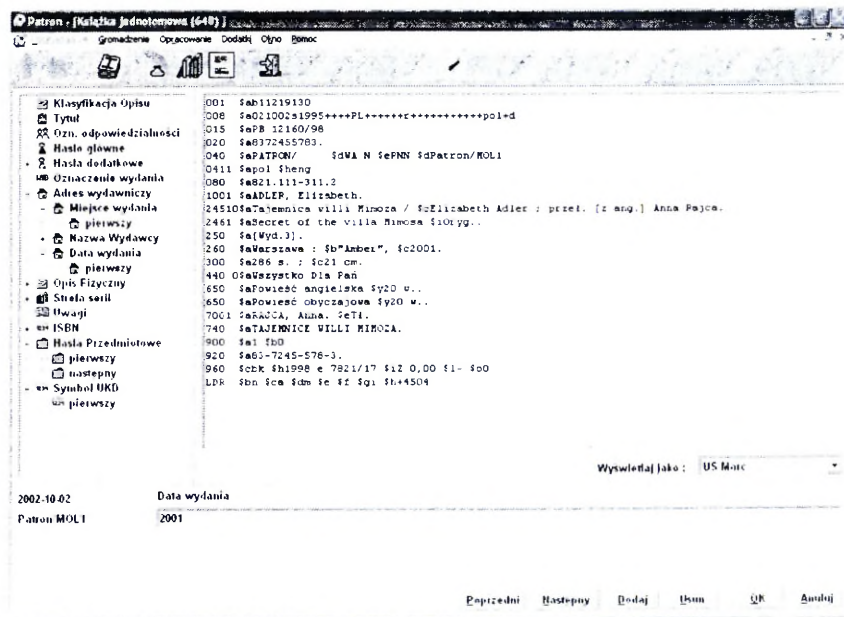
Przykładowy rekord po konwersji z formatu SOWY do MARC BN

```

001  %aBGAON %r96 %n000011
002  %sn %pa %jb %tzw %ka %fa %b1
008  %bPL %la %m1992
040pa%apol
1320w%1Słownik
20000%aSłownik fizyczny
201  %foprac. Lech Jakubowski [i in.]
205  %aWyd.2
210  %aWarszawa %cWiedza Powsz. %d1992
215  %a492 s. %bil. %c25 cm
230  %x83-214-0882-6
700p0%1Jakubowski %2Lech [i in.] %vop

```

KOMENTARZ: 1) niestandardowe pole 132; 2) błędy danych w podpolu %2 pola 700 i in.

Rys. 1. PATRON 2 – interfejs katalogowy

trendów jest PATRON 2, który oferuje rozwinięty i jednocześnie bardzo prosty interfejs umożliwiający łatwe tworzenie rekordów w formacie MARC 21. Podobne podejście reprezentują także pozostałe programy: LIBRA 2000 i obie SOWY.

Tabela 12

Inne opcje katalogowania

	LIBRA 2000	PATRON 2	SOWA	SOWA 2	MAK
Katalogowanie z wykorzystaniem źródeł online	Z39.50#	Z39.50#	SOWA RTK	Z39.50#	brak
Katalogowanie z wykorzystaniem źródeł offline	Wbudowany bank rekordów	Wbudowany bank rekordów	SOWA RTK	Bank rekordów	Kilka sposobów, np.: – podglądanie baz wzorcowych – pośrednictwo bazy tymczasowej
Możliwość pracy zdalnej via internet w trybie modyfikacji	Tak	Tak	SOWA-TCP	SOWA-TCP	Brak#
Migracja z poprzedniej wersji systemu	Wbudowany konwerter	Niezależny konwerter	Nie dotyczy	(SOWA-SOWA2) niezależny konwerter	Nie dotyczy

wersje eksperyment. lub testowe

Strefa tytułu i ozn. odp.

Strefa wydania i opis fizyczny

Pozostałe strefy

Hasła przedmiotowe

Karta katalogowa

Egzemplarze

LIBRA 2000

Tytuł:

Dod. do tytułu:

Ozn. odp.:

Hasła:

Herman, Judith Lewis

Kacmador, Magdalena, Tl.

Kacmador, Anna, Tl.

Rodz. ks.:

Rys. 2. LIBRA 2000 – interfejs katalogowy

67

Otwarte rekordy

Rekord Pomocy

Numer rekordu: Numer kontroli (001): Pola stałe (008):

abnpb86004539 ^bs^c1985^ePL+^f++++^g+^h+^i++++^j+^k

Rodzaj hasła głównego: w1 Hasło główne (100, 110, 111 lub 130):

nazwa imprezy 2 aPolskie Towarzystwo Chirurgów Dziecięcych.bZjazdni6 :h1984:c

ISBN (020): Autor opisu (040): Języki (041): Kraj (044): UKD (080):

1. a8301065214 :aWA II-WA HIPi 0 apolenggeriengr :a617-053,2i061.3

Srebra tytułu i odpowiedzialności (245):

0 3 aVI Zjazd Polskiego Towarzystwa Chirurgów Dziecięcych :bWarszawa, 24-26 maja 1984 :cpod red. Zygmunta H. Kalicińskiego.

Wydanie (250): Adres wydawniczy (260):

Warszawa :bPaństw. Wydaw. Naukowe, c1985e(Warsz :dWZGAZ, g1986).

Opis fizyczny (300):

a52 s. :bfot., portr., rys., wyki. :c25 cm.

Wariant tytułu (246):

1. 1 1 aCongress of the Polish Association of Paediatric Surgeons, 6

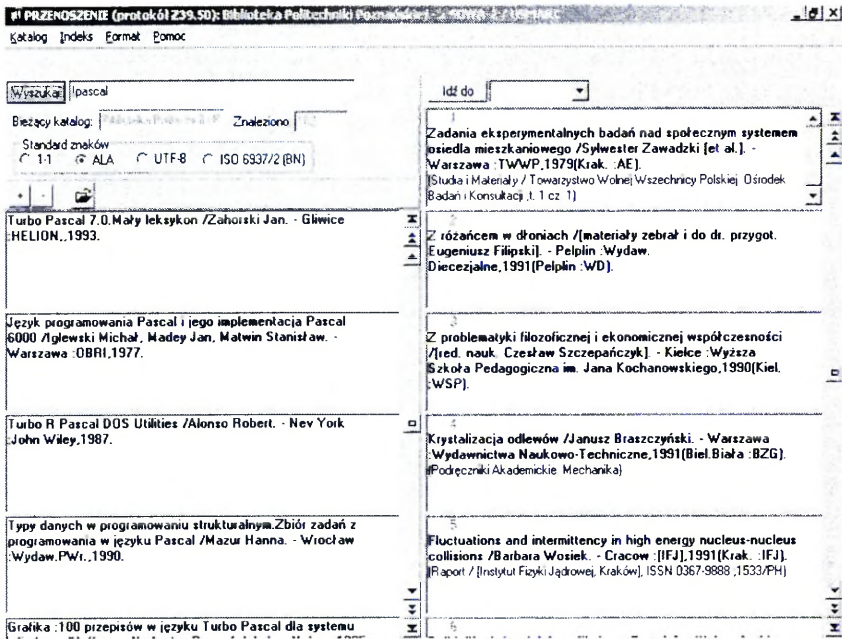
Ujednolicony tytuł zbiorczy (243):

data podstawowa
hasło dodatkowe
srebra serii
klasyfikacja
uwagi
zauważ

Rys. 3. SOWA 2 – interfejs katalogowy

Na zakończenie warto zwrócić uwagę na inne typowe opcje modułu katalogowego. Wszystkie testowane systemy już dawno doceniły możliwość pobierania rekordów ze źródeł zewnętrznych w trybie offline (np. CD-ROM) i oferują odpowiednie narzędzia. Nowym trendem są natomiast opcje współpracy z coraz liczniejszymi źródłami dostępnymi online i możliwość pracy zdalnej. Niemal wszyscy producenci (z wyjątkiem MAK-a) podjęli już próby stworzenia klienta Z39.50, umożliwiając tym samym kopiowanie danych z baz NUKAT i KaRo oraz udostępnili oprogramowanie klienckie umożliwiające katalogowanie przez Internet. Poczynione wcześniej uwagi nie wyczerpują wszystkich problemów, gdyż nie pozwalają na to skromne ramy raportu. Większość sformułowanych wyżej konstatacji ma jedynie charakter ogólny i wskazuje na konieczność wykonania odrębnych ekspertyz. Doty-

czy to w szczególności funkcjonowania khw w testowanych programach oraz analizy rozbieżności pomiędzy praktycznym a normatywnym pojmowaniem specyfikacji MARC 21.

Rys. 4. SOWA 2 – klient Z39.50

7. Charakterystyka techniczna

Techniczna charakterystyka testowanych programów dzieli się na sześć grup zagadnień o różnej skali ważności. Zagadnienia te, od kwestii programistycznych począwszy, przez architekturę, środowisko, zabezpieczenia i sprzęt, na planach rozwojowych kończąc zostaną kolejno omówione.

7.1. Poziom programowania

Testowane programy tworzone w oparciu o różne narzędzia i języki, z wyraźną jednak dominacją języka C (C++), który zapewnia dużą sprawność i wydajność tworzonych aplikacji oraz pozwala na łatwą współpracę z zewnętrznymi bibliotekami funkcji (np. bazodanowymi). Warto jednak podkreślić, że wbrew powszechnym opiniom wpływ użytych narzędzi tylko w niewielkim stopniu przekłada się na jakość programów. Wydajność aplikacji w znacznie większej mierze zależy od użytych algorytmów oraz zastosowanych funkcji i procedur.

Tabela 13

Języki programowania, kompilatory, typy danych

	LIBRA 2000	PATRON 2	SOWA	SOWA 2	MAK
Język (języki) programowania	C++	C++ Delphi	Clipper, Pascal, C, PHP	Clipper, Pascal, C, PHP	C
Kompilator	Visual Studio.NET	Visual Studio.NET Borland Delphi	Clipper 5.2 Turbo Pascal 5.0 Watcom C, Delphi 7 Kylux 3	Clipper 5.2 Turbo Pascal 5.0 Watcom C, Delphi 7 Kylux 3	B. d.
Typy danych w rekordach bibliogr.	String (64 kB)	String (64 kB)	String zależny od pola	String zależny od pola	String (16 kB)

7.2. Architektura

Zasadniczy wpływ na funkcjonowanie programów ma natomiast ich architektura, przez którą należy rozumieć logiczne uporządkowanie składników systemu i ich wzajemną komunikację. Pod tym względem różnice są znaczące.

Tabela 14

Architektura, model, standardy

	LIBRA 2000	PATRON 2	SOWA	SOWA 2	MAK
Model bazy	Relacyjna	Relacyjna	Relacyjna	Relacyjna	Kartotekowa
Architektura dostępu	Klient-serwer	Klient-serwer	Mieszana: - plikowa - klient-serwer*	Mieszana: - plikowa - klient-serwer*	Plikowa
Poziom zabezpieczenia danych	Wysoki	Wysoki	Niski/średni**	Niski/średni**	Niski
Obsługa standardu SQL	ANSI: X3.135:1992 ISO/IEC: 9070:1992	ANSI: X3.135:1992 ISO/IEC: 9070:1992	Nie#	Nie#	Nie
Możliwość dostępu do bazy za pomocą sterowników ODBC	Tak	Tak	Tak***	Tak***	Nie
Typ serwera bazy danych	MS SQL Server	MS SQL Server	Własny*	Własny*	Nie dotyczy

* dot. części modułów; ** zależny od modułu; *** (*.dbf); # trwają prace rozwojowe.

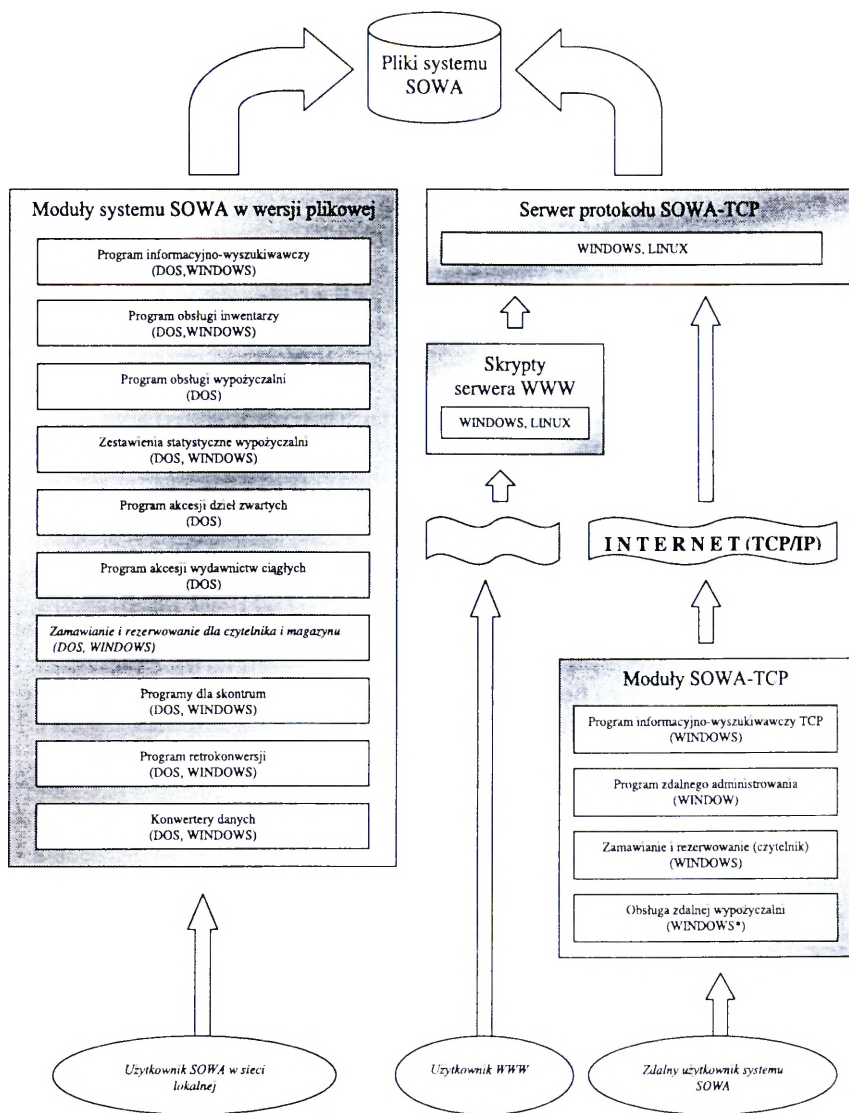
1. MAK opiera się na przestarzałym już typie bazy kartotekowej o dostępie plikowym. Rozwiązanie to zapewnia wprawdzie dużą wydajność i szybkość działania, ale jest mało bezpieczne. Drugą cechą programu to zastosowanie niestandardowych obiektów (rekordów), wskutek czego dostęp do danych z poziomu innych programów jest praktycznie niemożliwy.

2. Architektury SOWY i SOWY 2 można określić jako mieszaną: część modułów pracuje jako relacyjna baza o dostępie plikowym, część natomiast w architekturze klient-serwer. Rozwiązanie to (dla części plikowej) podobnie, jak w przypadku MAK-a, obciążone jest znacznym ryzykiem utraty danych, jednocześnie – warto zauważyć – SOWA jest programem bardziej zaawansowanym technologicznie (model relacyjny), choć opartym na nieco już przestarzałych standardach wprowadzonych niegdyś przez firmę Ashton Tate w bazie dBase. Inna jest natomiast ocena modułów obsługiwanych przez serwer bazodanowy – te są zdecydowanie bezpieczniejsze i umożliwiają elastyczną komunikację oraz rozbudowę (zob. rys. 5 i 6).

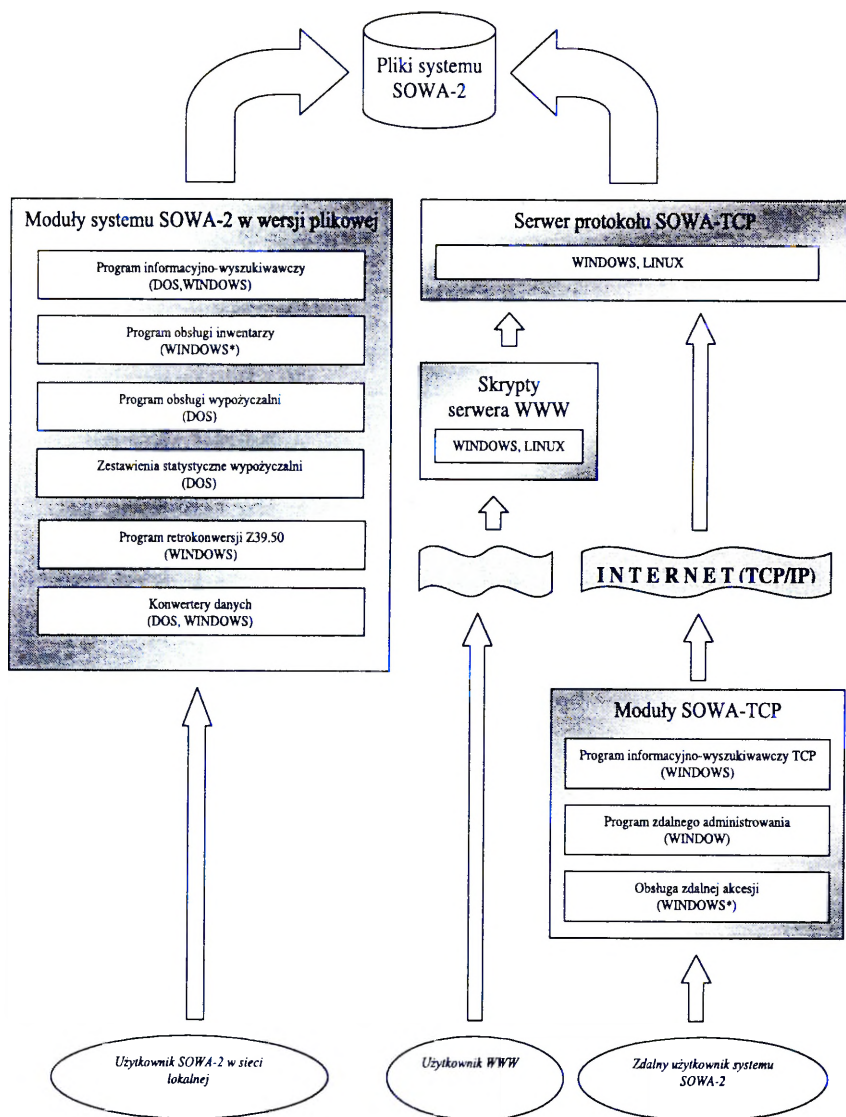
3. Najbardziej zaawansowaną architekturę zastosowano w programach PATRON 2 i LIBRA 2000 (rys. 7). W obu przypadkach są to bazy relacyjne pracujące w architekturze klient-serwer w pełni obsługujące standard SQL. Technologia ta – warto podkreślić – uchodzi za bardzo bezpieczną i rozwojową, pozwala przy tym na elastyczną rozbudowę i jest stale doskonalsza.

7.3. Środowisko systemowe. Możliwości konfiguracyjne

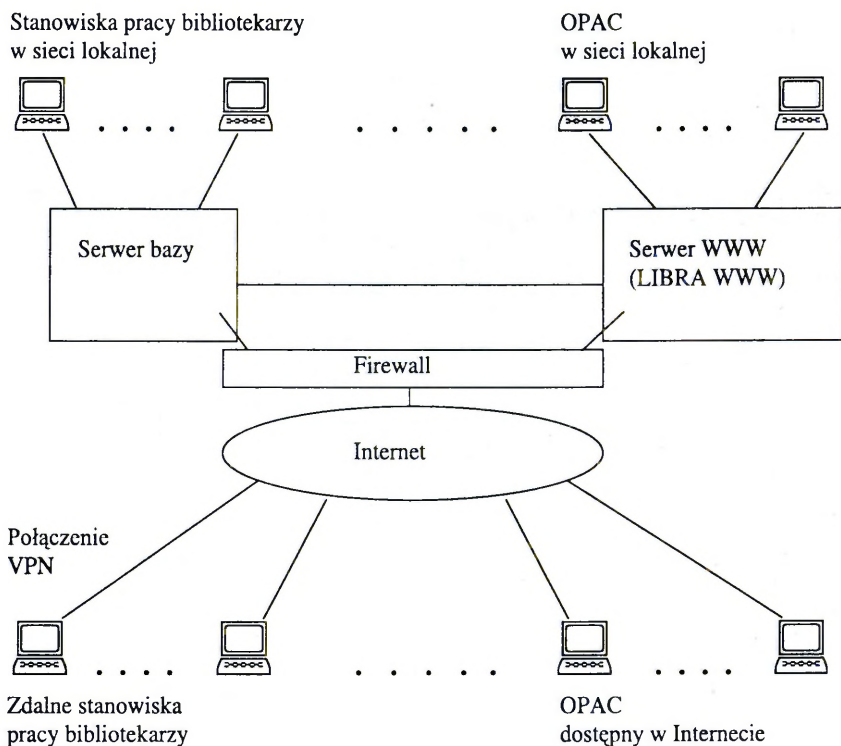
Różnice pomiędzy programami na poziomie środowiska nie są już tak znaczące. Większość programów dawno dostosowano już do pracy w środowisku Windows, panuje jeden standard kodowania, dostępne są względnie wydajne serwery WWW itd. Właściwe różnice na tym poziomie sprowadzają się niemal wyłącznie do możliwości konfiguracyjnych, które – podkreślimy – są dla poszczególnych programów bardzo różne (zob. szerszy komentarz na ten temat w rozdziale o administrowaniu).

Rys. 5. Architektura systemu SOWA

Rys. 6. Architektura systemu SOWA 2

Rys. 7. Architektura systemów PATRON 2 i LIBRA 2000

7.4. Sprzęt

Ważny niegdyś problem wymagań sprzętowych od kilku lat traci na znaczeniu. Z roku na rok komputery są bowiem coraz wydajniejsze. W zasadzie każdy dostępny aktualnie w handlu komputer klasy PC spełnia wymogi stawiane przez testowane programy. Specjalne wymagania mogą dotyczyć tylko serwera i dużych baz danych. Komputer pracujący w roli serwera winien być przede wszystkim wydajny (wydajność serwerów bazodanowych wzrasta liniowo wraz liczbą pracujących procesorów) i wyposażony w szybkie, niezawodne dyski (najlepiej aby pracowały w mirroringu).

Poziom środowiska

	LIBRA 2000	PATRON 2	SOWA	SOWA 2	MAK
Środowisko	Windows 9x/NT/2000/XP	Windows 9x/NT/2000/XP	Windows 9x/NT/2000/XP DOS*	Windows 9x/NT/2000/XP DOS*	DOS
Możliwości konfiguracyjne	1. Tylko ustawienia parametrów biblioteki	1. Ustawienia parametrów biblioteki 2. Ustawienia dla sieci bibliotecznej 3. Ustawienia modułów	1. Ustawienia parametrów biblioteki 2. Edycja plików konfigurac.	1. Ustawienia parametrów biblioteki 2. Edycja plików konfigurac.	1. Definiowanie struktury bazy 2. Własny język skryptów 3. Własne pliki konfiguracyjne 4. Operacje grupowe # # 5. Ustawienia opcji
Dodatkowe programy i sterowniki niezbędne do eksploatacji	1. MS SQL Serwer 7.0 *** 2. Serwer WWW: Windows: PWS* (9x) lub IIS* (2000/XP) Apache 2.0.35**	1. MS SQL Server 2000 **** 2. Serwer WWW: Windows: PWS* (9x) lub IIS* (2000/XP) Apache 2.0.35**	1. Archiwizer 2. Serwer WWW – Windows: IIS*, Apache** – Unix/Linux: Apache**	1. Archiwizer 2. Serwer WWW – Windows: IIS*, Apache** – Unix/Linux: Apache**	1. Sterownik polskich znaków 2. Archiwizer 3. TEX Live** 4. Serwer WWW – Windows: IIS*, Apache** – Unix/Linux: Apache**
Kodowanie	Windows 1250	Windows 1250	Windows 1250 CP 852 lub Mazovia	Windows 1250 CP 852	Mazovia, Latin II (IBM) Latin II (ISO)
Możliwość pracy w wielu oknach	Nie	Tak	Nie	Nie	Nie

* wbudowany do Windows; **bezpł.; *** do 5 połączeń bezpł.;**** wliczony w cenę PATRONA 2;# m.in.: operacje na danych: 1) dopisanie, 2) usunięcie, 3) modyfikacja, 4) wymiana, 5) połączenie, 6) przeniesienie, 7) podział, 8) numerowanie); instrukcje 1) bezwzględne, 2) warunkowe, 3) potwierdzane); źródło danych: 1) konsola, 2) inne podpole, 3) plik.

Instalacja i zabezpieczenia

	LIBRA 2000	PATRON 2	SOWAa	SOWA 2	MAK
Instalator (funkcje)	- Autodetekcja - tryb konwersacji - modyfikacja Windows - ustawianie haseł - autoryzacja - kopiowanie - automatyczna konwersja	- Autodetekcja - tryb konwersacji - modyfikacja Windows - ustawianie haseł - autoryzacja - kopiowanie - automatyczna konwersja*	- Autoryzacja - kopiowanie i dekompresja - niezbędna ręczna instalacja i konfiguracja serwera TCP i modułu OPAC	- Autoryzacja - kopiowanie i dekompresja - niezbędna ręczna instalacja i konfiguracja serwera TCP i modułu OPAC	- Kopiowanie i dekompresja - niezbędna ręczna instalacja i konfiguracja edytora TEX, OPAC oraz ustawienia zmiennych i dobrania sterowników do peryferiów (drukarek, monitora itp.)
Autoryzacja	Dyskietka	Dyskietka	Dyskietka	Dyskietka	Brak
Zabezpieczenia licencji	Sprzętowe - HASP	Sprzętowe - HASP	Brak	Brak	Brak

* wersja beta.

Tabela 17

Wymagania sprzętowe

	LIBRA 2000	PATRON 2	SOWA	SOWA 2	MAK
Minimalne wymagania sprzętowe	Serwer: CPU - P II RAM - 128 MB HDD - 10 GB Stacja: CPU - P II RAM - 32 MB HDD - 100 MB	Serwer: CPU - P II RAM - 128 MB HDD - 10 GB Stacja: CPU - P II RAM - 32 MB HDD - 100 MB	Wersja DOS CPU 486 60MHz RAM - 4 MB HDD - 1 GB wersja Windows CPU PII266MHz RAM - 16MB HDD - 1 GB serwer CPU PII266MHz RAM - 32 MB HDD - 1 GB	Wersja DOS CPU P 120MHz RAM - 8 MB HDD - 1 GB wersja Windows CPU PII266MHz RAM - 16MB HDD - 1 GB serwer CPU PII266MHz RAM - 32 MB HDD - 1 GB	CPU 386 RAM - 640 KB HDD zależnie od bazy
Zalecane parametry sprzętowe	Serwer: CPU - P III* RAM - 512 MB HDD - 10 GB** Stacja: CPU - P II RAM - 128 MB HDD - 100 MB	Serwer: CPU - P III* RAM - 512 MB HDD - 10 GB** Stacja: CPU - P II RAM - 128 MB HDD - 100 MB	Nie określono	Nie określono	Nie określono

* dla dużych baz zalecana maszyna dwuprocesorowa (do 4 CPU); *** w mirroringu lub macierz dyskowa.

7.5. Rozwój systemów

Najwięcej informacji o omawianych programach przynosi jednak analiza tempa rozwoju. Pod tym względem produkty dzielą się na cztery grupy:

1. **MAK** jest wprawdzie stale doskonalony, lecz bez wyraźnych zmian technologicznych. Jego rozwój jest zatem pozorny, gdyż modernizacja polega na dopisywaniu nowych funkcji, eliminacji błędów i dostosowania do pracy z nowszym sprzętem. Podejście to sprawia, że program już od dawna nie wykorzystuje potencjału

nej mocy współczesnych komputerów i coraz trudniej przychodzi mu współpraca z nowymi systemami i peryferiami. Problem pogłębił się zwłaszcza po roku 2001, gdy Microsoft – producent DOS-a oficjalnie zakończył rozwijanie tego środowiska.

2. Producent **SOWY** i **SOWY 2** – poznańska firma **SOKRATES** zastosował inną strategię i sukcesywnie przenosi własne produkty na nowszą platformę. Warto jednak zauważyć, że zastosowana migracja międzysystemowa (z DOS do Windows) dotyczy przede wszystkim interfejsu, podczas gdy główne rozwiązania na poziomie bazy danych (czyli dostęp plikowy) nie zostały zmienione. W efekcie najnowsze wersje **SOWY** to raczej graficzne nakładki na **SOWĘ** w wersji tekstowej niż nowy produkt. Wspomniany trend nie obejmuje jednak całego systemu. Prócz nakładek programiści **SOKRATESA** wprowadzili w ostatnich latach także kilka nowoczesnych rozwiązań, szczególnie własny serwer bazodanowy. O aktualnym modelu systemu można zatem powiedzieć, że jest tworem heterogenicznym, przejściowym. Przyjęty kierunek modernizacji jest jednak zgodny z najnowszymi zdobyczami informatyki i rokuje spore nadzieje. Według zapewnień producenta, w najbliższym czasie cały system będzie przeniesiony na wydajny serwer PostgreSQL i być może wyemigruje do środowiska linuxowego.

3. Najdalej posuniętych zmian dokonano w programie **LIBRA**. Aktualnie oferowana wersja systemu pod nową nazwą **LIBRA 2000** różni się od swego protoplasty zasadniczo. Poprawniej będzie skonstatować, że jest nowym produktem: inne środowisko (Windows), przebudowany graficzny interfejs, a przede wszystkim architektura klient-serwer i posadowienie bazy na nowoczesnym serwerze SQL. Cechy te sprawiają, że nowa **LIBRA** jest aplikacją łatwą w eksploatacji i zapewniającą duży poziom bezpieczeństwa danych.

4. W podobnym kierunku rozwija się drugi produkt programistów z firmy **MOL** – system **PATRON**. Zmiany mają jednak inny charakter. Najnowsza wersja programu **PATRON 2** nie różni się wprawdzie pod względem logicznym od swego poprzednika, gdyż już wcześniej wykorzystano tu najnowsze rozwiązania bazodanowe (architekturę klient-serwer i SQL), które są ciągle doskonałe. Przebudowa objęła głównie strukturę bazy danych, którą dostosowano do pełnej obsługi **MARC 21** oraz wzbogacono pakiet w wiele nowych funkcji przydatnych w placówkach o rozbudowanej strukturze.

Plany rozwojowe

LIBRA 2000	PATRON 2	SOWA	SOWA 2	MAK
- Serwer Z39.50 - doskonalenie formatu - bibliografia regionalna	- Serwer Z39.50 - bibliografia regionalna	- Wypożyczalnia oparta na architekturze klient-serwer - system obsługi zakupu centralnego**	- Przebudowa systemu do architektury klient-serwer opartej na PostgreSQL (Linux)*	- Klient Z39.50 - wyszukiwanie swobodne w MAK WWW - katalogowanie w MAK WWW

*planowane ukończenie prac w I półroczu 2003 r.; ** planowane ukończenie prac w XII 2002 r.

8. Zamiast zakończenia

Wykonane testy i analizy skłaniają do lapidarnego wniosku, że na polskim rynku oprogramowania dla małych i średnich bibliotek brak produktu dominującego. Dotyczy to zarówno popularności mierzonej liczbą instalacji, jak i możliwości samych programów. Mimo wielu cech wspólnych programy różnią się m. in.: ceną, złożonością, możliwościami, liczbą dostępnych funkcji, dostosowaniem do norm i zastosowaną technologią. W każdym z testowanych pakietów można wskazać zarówno zalety, jak i wady. Wagę tych argumentów należy jednak traktować bardzo ostrożnie, gdyż ocena nie polega na prostej kalkulacji stosunku ceny do możliwości. Rzeczywistą ocenę programu można sformułować tylko w odniesieniu do konkretnej biblioteki. Tam zaś jest ona wynikiem kompromisu pomiędzy planami a możliwościami.

KATALOGI KOMPUTEROWE BIBLIOTEK PUBLICZNYCH – EFEKTYWNOŚĆ WYSZUKIWANIA

Przedmiotem niniejszego opracowania są katalogi online dostępne w Internecie ze stron WWW bibliotek publicznych. Do analizy wykorzystano adresy bibliotek publicznych dostępne na stronach Elektronicznej Biblioteki – Serwisu informacyjnego dla bibliotekarzy i specjalistów informacji¹. Wybrano wszystkie te strony, przy których odnotowano fakt utrzymywania przez bibliotekę dostępu do katalogu online (wg stanu na październik 2002 r.).

Na 193 – 28 bibliotek odsyłało do działających stron, na których deklarowano dostęp do katalogu bibliotecznego (ok. 15%). Nie są to, oczywiście, wszystkie biblioteki publiczne posiadające katalog online. Znanych jest mi co najmniej kilka bibliotek, od wojewódzkich po gminne, które posiadają katalogi dostępne w Internecie, lecz nie ujawnione w linkach EBIB-u. Uznałem więc, że brak informacji na stronie EBIB-u oznacza brak gotowości do jego ujawnienia².

*Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*³ definiuje efektywność systemu informacyjno-wyszukiwawczego jako cechę określającą jego przydatność dla użytkownika informacji z punktu widzenia zaspokojenia potrzeby informacyjnej mierzonej współczynnikami dokładności wyszukiwania informacji i kompletności wyszukiwania informacji.

Efektywność wyszukiwania mierzona odpowiedzią relewantną do zapytania i oczekiwań zależy od zgromadzonego zasobu informacyjnego – wielkości bazy danych, stopnia opracowania oraz przyjętych rozwiązań i narzędzi umożliwiających dostęp do bazy.

¹ <http://ebib.oss.wroc.pl/>

² Dlatego też pominięto katalog HORIZON WiMBP w Łodzi, uznając że jest do systemu deklarowany, ale nie wdrożony jeszcze do publicznej eksploatacji.

³ *Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*. Oprac. Bożenna Bojar. Warszawa : Wydaw. SBP, 2002.

Biblioteki wybrane do analizy – system biblioteczny, lokalizacja katalogu na stronie www, pomoc

Lp.	Biblioteka	Adres	System	Nazwa	Wejście	Pomoc ogólna	Pomoc w wyszukiwaniu
1.	BPG Warszawa Targówek	www.biblioteka.targowek.waw.pl	Elektroniczny Katalog Biblioteczny	Katalogi	1	?	?
2.	BP m. st. W-wy	www.biblpubl.waw.pl	ALEPH500	Katalogi on-line	3	+	+
3.	BP Ostrów Wielkopolski	www.biblioteka.ostrow-wielkopolski.pl	SOWA	Katalogi	2	-	+
4.	Biblioteka Śląska Katowice	www.bs.katowice.pl	PROLIB	Opac Katalog	1	-	-
5.	Książnica Beskidzka Bielsko-Biała	http://ksiaznica.bielsko.pl	PATRON	Katalog Opac	2	+	+
6.	Książnica Podlaska Białystok	www.wbp.bialystok.pl	MAK	Bazy on-line	2	+	-
7.	Książnica Pomorska Szczecin	www.ksiaznica.szczecin.pl	ALEPH	Katalog główny	2	-	+
8.	MBP Piotrków Trybunalski	www.biblioteka.piotrkow.pl	SOWA	Bazy on-line	1	+	-
9.	MBP Kołobrzeg	http://koszalin.biblioteka.tpnet.pl/bibkol	MAK	Katalog ...	3	+	-
10.	MBP Sanok	www.biblioteka.sanok.pl	SI Halicz	Katalog internetowy	2	+	-
11.	MBP Radom	http://mbpradom.pl	MAK	Katalogi	1	+	-
12.	MBP Lubliniec	www.lubliniec.pl/mbp	R-net		0	-	+
13.	MBP Tarnów	www.biblioteka.tarman.pl	MAK	Katalogi	2	+	-
14.	MBP Leszno	www.mbpleszno.leszczynskie.net	SOWA	Katalogi on-line	4	-	+
15.	MBP Skierniewice	www.mbp.skierniewice.pl	SOWA	Katalog	1	-	-
16.	MBP Olsztyn	www.mbp.neostrada.pl	SOWA	Katalogi	3	-	-
17.	MiBP Nowy Tomyśl	www.nowytomysl.pl/biblioteka.htm	SOWA	Katalog	2	-	-
18.	MiBP Raciborz	www.biblioteka.a4.pl	PATRON	Katalogi	3	+	+
19.	PBP Wałbrzych	www.atlanty.walbrzych.pl	MAK	Katalogi	2	+	-
20.	PBP Sieradz	www.pbp.sieradz.pl	SOWA	Bazy danych	2	-	-
21.	PiMBP Piła	www.sowa.wkp.pl/pila	SOWA	Katalog	2	-	-
22.	WBP Lublin	http://hieronim.wbp.lublin.pl/pollat/wbp.HTM	VTLS	Katalogi	6	+	+
23.	WBP Olsztyn	www.wbp.olsztyn.pl	MAK	Katalog	2	-	-
24.	WBP Gdańsk	www.wbp.org.pl	PATRON	Katalog Online	2	-	+
25.	WBP Kielce	http://wbp.kielce.tpnet.pl	MAK	Katalogi	2	+	-
26.	WiMSP Łódź	www.wimbp.lodz.pl	MAK	Bazy on-line	4	+	-
27.	WiMBP Wrocław	www.wbp.wroc.pl	MAK	Baza danych	2	+	+
28.	WiMBF Zielona Góra	www.wimbp.zgora.pl	PROLIB	Katalogi	1	+	?

W opracowaniu uwzględniono: jakość danych, aparat wyszukiwawczy (narzędzia selekcji i syntezy), sposób prezentacji wyników wyszukiwania oraz te elementy, które decydują o kontakcie z użytkownikiem.

Pominięto takie parametry jak: koszty, czas i niezawodność, głównie z powodu braku dostępu do informacji na temat kosztu modułu WWW, aktualizacji bazy, utrzymania serwera, szybkości działania systemu i przepustowości łączy.

W kolumnie „Wejście” liczby wskazują „kliknięcia”, które trzeba wykonać, by pojawiła się strona umożliwiająca wyszukiwanie w katalogu, czyli zadanie pytania. Ich liczba kształtowała się od zera do sześciu. MBP w Lublińcu pozwala zadać pytanie o książkę już na swej pierwszej stronie! Najwięcej operacji wykonać musi czytelnik chcący skorzystać z katalogu VTLS w wersji dostępnej za pośrednictwem Telnetu.

Tabela 2

Katalogi online wg systemu

System	Liczba katalogów
MAK	9
SOWA	8
PATRON	3
PROLIB	2
ALEPH	2
VTLS	1
Inne	3
Razem	28

Pomoc – komunikacja z użytkownikiem

Wychodząc z założenia, że na efektywność wyszukiwania wpływa znajomość zastosowanych narzędzi, przyjętych zasad gromadzenia i prezentacji informacji w katalogu należy zwrócić szczególną uwagę na strony „pomocy”.

Piętnaście bibliotek przygotowało ogólne informacje o zawartości bazy. Podawane są informacje o zarejestrowanych pozycjach katalogowych oraz to, jaką część zbiorów obejmują. Być może więcej bibliotek takie informacje zgromadziło na swych stronach, lecz umieściło je w innym miejscu – np. przy charakterystyce zbiorów biblioteki. Tylko dziesięć bibliotek przygotowało własne lub udostępnia wbudowane już w system informacje wspomagające wyszukiwanie. Jednak tylko kilka z nich poświęciło temu zagadnieniu należyłą uwagę, przygotowując obszerne omówienia zarówno zawartości bazy, jej organizacji, jak i sposobów korzystania z aparatu wyszukiwawczego.

Ze względu na to, że w przypadku katalogu online jedyną płaszczyzną komunikacji z użytkownikiem jest interfejs dostępny z ekranu monitora, konieczne jest przygotowanie przyjaznej w eksploatacji i wyczerpującej pomocy zawierającej informacje o zawartości katalogu komputerowego, jego procentowym udziale w systemie katalogowym biblioteki (tradycyjnym) oraz o tym, jakie typy dokumentów uwzględnia. Konieczne jest przygotowanie odrębnej pomocy wyjaśniającej zasady korzystania z niego (co oznacza wyszukiwanie proste, a co złożone, jak należy rozumieć nazwy indeksów, co oznaczają poszczególne statusy związane z dostępnością egzemplarza, co oznaczają zastosowane skróty itp.). Niezbędne jest także dołączenie bardziej specjalistycznych informacji dotyczących: dokumentacji przyjętego formatu, przepisów katalogowania, norm i instrukcji, z których korzystano przy katalogowaniu, słowników i zasad wykorzystanych przy tematowaniu czy klasyfikowaniu. Ci, którym ta wiedza wyda się zbędna pominą ją, lecz ci, którzy jej poszukują, na pewno będą potrafili z niej skorzystać podczas wyszukiwania w katalogu.

Warto także umieścić na stronie katalogu nie tylko logo autora oprogramowania, lecz także adres poczty osoby odpowiedzialnej za katalog, tak aby użytkownik mógł od razu zapytać, jeśli natrafi na jakiś problem z wyszukaniem potrzebnych mu pozycji. Zaś w godzinach pracy instytucji warto uruchomić usługę typu „gadu-gadu”.

Narzędzia wyszukiwania

Głównym narzędziem, a w niektórych przypadkach jedynym (MAK) dostępnym dla użytkownika katalogu online są indeksy.

Dodatkowymi narzędziami są opcje nazywane wyszukiwaniem złożonym lub też zaawansowanym, umożliwiające wyszukiwanie ciągów znaków w kilku indeksach równocześnie lub też zawartości podpól w nich wcześniej nieuwzględnionych. Dostępna bywa opcja wyszukiwania dokładnego, czyli wyłącznie według zadanego ciągu znaków oraz pozwalającego na maskowanie terminu użytego w zapytaniu (jego początku lub końca). Wykorzystywane są też działania z uwzględnieniem operatorów logicznych. W wyjątkowych przypadkach udostępniono możliwości wyszukiwania terminów według miejsca ich położenia względem siebie (bezpośrednie następstwo).

Już z poziomu wyświetlonej na ekranie pozycji katalogowej, niektóre z katalogów umożliwiają przejście do innych pozycji zawierających wspólne elementy opisu lub hasła. Jest to bardzo użyteczne i praktyczne rozwiązanie, pozwalające nawigować po katalogu z pominięciem ciągłych powrotów do okna indeksu.

Należy rozróżnić wyszukiwanie prowadzące do rekordu pozycji katalogowej od wyszukiwania prowadzącego do rekordu wzorcowego. Najbardziej zaawansowane systemy pozwalają także na wyszukiwanie rozproszone (w kilku bazach równocześnie – ALEPH).

ALEPH (BP m.st. W-wy)

Indeksy (6):

*Tytuł ; Autor ; Hasło przedmiotowe ; Serie i tytuły ujednolicone
ISSN ; ISBN ;*

Wyszukiwanie złożone (zaawansowane):

1. Wyszukiwanie w sześciu polach równocześnie: *Hasło przedmiotowe ; Autor ; Wyrażenie z tytułu ; Słowa z tytułu ; Rok ; Wydawca*. Możliwość łączenia wyrażeń w obrębie jednego pola operatorami logicznymi. Zawężanie do słów ze sobą sąsiadujących.
2. Wyszukiwanie zaawansowane – liczba trafień: *Wszystkie pola ; Hasło przedmiotowe ; Autor ; Tytuł*.
3. Filtrowanie: *alfabetyczny zakres, zawartość tekstu, rok wydania, rekord stworzony nie później niż*

Operatory logiczne (3): AND ; OR ; NOT

Przejście do innych rekordów lub haseł z poziomu wyświetlanych na ekranie pozycji katalogowych jest dostępne.

Możliwość wyszukiwania rozproszonego w dwóch bazach według:

Wszystkie pola ; Tytuł ; Autor ; Hasło przedmiotowe ; ISBN

Przejście do innych rekordów lub haseł z poziomu wyświetlanych na ekranie pozycji katalogowych przygotowano w bardzo wydajny i efektywny sposób. W nawigacji uwzględniono hasła i dane egzemplarza.

MAK (Biblioteka Narodowa – Przewodnik Bibliograficzny⁴)

Indeksy (8)

*Autor_osoba ; autor_korp. ; tytuł ; seria ; słowo_w_tyt. ;
temat/okr. ; hasło_predm ; wydawca*

Wyszukiwanie złożone – brak

Operatory logiczne – brak

Umożliwiono przejście z poziomu wyświetlanych na ekranie pozycji do rekordów kartoteki haseł wzorcowych JHP BN

PATRON (MiBPB Raciborz):

Indeksy (6):

Autorzy ; Tytuły ; ISBN ; Serie ; Hasła Przedmiotowe ; UKD

Wyszukiwanie złożone:

Maksymalnie 5 fraz równocześnie, budowane w oparciu o indeksy, rok wydania i całość opisu.

Operatory logiczne (3): I ; Lub ; Nie

Przejście do innych rekordów lub haseł z poziomu wyświetlanych na ekranie pozycji katalogowych nie jest dostępne

PROLIB (BŚ Katowice):

Indeksy (12):

*wydawnictwa zwarte ; wydawnictwa ciągłe ; tytuł ; seria ; osoby ;
instytucja ; impreza ; hasło przedmiotowe ; UKD ; kraj ; język ;
klasyfikacja wewnętrzna*

⁴ <http://193.59.172.222/cgi-bin/makwww.exe?Bm=1> – wybrano tę bazę, ponieważ katalogi online bibliotek publicznych w MAKWWW nie w pełni wykorzystują możliwości systemu: np. brak informacji o wielkości bazy, podłączania plików graficznych, linków do stron w Internecie czy podłączenia kartoteki haseł wzorcowych.

Indeksy (12):

wydawnictwa zwarte ; wydawnictwa ciągłe ; tytuł ; seria ; osoby ; instytucja ; impreza ; hasło przedmiotowe ; UKD ; kraj ; język ; klasyfikacja wewnętrzna

Wyszukiwanie złożone:

Umożliwiono realizację zapytania we wszystkich indeksach równocześnie oraz łączenie uzyskanych wcześniej odpowiedzi. Opcja zwana *strategią wyszukiwania* pozwala na powtórne wyszukanie w zbiorze rekordów jaki powstał w odpowiedzi na wcześniejsze zapytanie wg: *ciągów znaków, języka wydania, kraju wydania, położenia w bibliotece*

Udostępniono wyszukiwanie nowości (wg daty rejestracji)

Operatory logiczne (2): I ; Lub

Przejdźcie do innych rekordów lub haseł z poziomu wyświetlanych na ekranie pozycji katalogowych nie jest dostępne

SOWA (WBP Poznań⁵):

Indeksy (5)

Autor ; Tytuł ; Hasło ; UKD ; Wydawca

Wyszukiwanie złożone – brak

Operatory logiczne – brak

Przejdźcie do innych rekordów lub haseł z poziomu wyświetlanych na ekranie pozycji katalogowych zostało przygotowane w bardzo wydajny i efektywny sposób. Uwzględniono hasła autorskie, przedmiotowe i wydawców.

Prezentacja wyników wyszukiwania

Każda z bibliotek przyjęła inny sposób prezentacji wyników wyszukiwania. Graficzne prezentacje wyników zależą zapewne w znacznym stopniu od możliwości stosowanego systemu, zmuszają każdorazowo użytkownika do uczenia się właściwego odczytywania podobnych treści.

Podobnie, jak wypracowano jednolity format zapisu danych bibliograficznych, należy ustalić wspólny format ich prezentacji, obecny jako standard w każdym bibliotecznym katalogu online. Warto zwrócić uwagę, że niektóre biblioteki umożliwiają wyszukiwanie według np. hasła przedmiotowego, ale w prezentacji rekordu nie ujawniają opisu rzeczowego. Takie rozwiązanie znacznie ogranicza możliwości dalszej selekcji.

⁵ http://firma.sokrates.pl/cgi-bin/sowa/poznan_katalogi.cgi

Sporadycznie (SOWA) przyjęto rozwiązanie dynamicznego umieszczenia terminu dostępu odpowiedniego do zapytania w nagłówku poprzedzającym opis bibliograficzny. Hasłem pozycji katalogowej w tym przypadku nie jest zawartość pola 1xx. Poza lokalizacją przestrzenną w rekordzie nie ma większej różnicy między polem 1xx a 7xx⁶, dotychczasowe hasło tradycyjnego katalogu alfabetycznego jest tylko jednym z wielu punktów dostępu do rekordu.

Niedocenianym elementem prezentacji wyników jest możliwość uporządkowania uzyskanych rekordów według zadanego klucza sortowania. W większości przypadków grupa rekordów prezentowana jest w kolejności wpisu do bazy. W standardzie powinna istnieć możliwość porządkowania według hasła, tytułu, numeru tomu, wydania oraz roku wydania (w przypadku dwóch ostatnich elementów także według odwróconej kolejności).

Umieszczane informacje o dostępności egzemplarza mają wartość jedynie wtedy, gdy biblioteka rzeczywiście prowadzi wypożyczenia przy użyciu prezentowanego online katalogu.

Format, transliteracja, język informacyjno-wyszukiwawczy

Podstawowym i nierozwiązanym do tej pory problemem jest brak spójności na poziomie stosowanego formatu zapisu danych bibliograficznych w bazach katalogowych bibliotek. Brak, jak dotychczas, dokumentacji formatu MARC 21 dostosowanej do potrzeb wszystkich typów bibliotek publicznych i zalecenia stosowania go w praktyce. Dokumentacja taka powinna być prowadzona przez Bibliotekę Narodową, a stale aktualizowana treść dostępna z jej stron⁷. Także biblioteki wojewódzkie nie wdrożyły jeszcze tego formatu i nie egzekwują jego stosowania w bibliotekach sieci w województwie.

Rzeczywisty problem nie jest jednak związany tylko z formatem MARC, w ostatnich latach zmieniono przecież zasady katalogowania. Skutkiem tego jest katalogowanie tych samych

⁶ Brak w polu 100 podpola dla określenia rodzaju odpowiedzialności powoduje pewną dezinformację pojawiającą się przy hasłach dotyczących niektórych, szczególnie aktywnych na wielu polach działania, twórców oczywiście tylko w tych implementacjach, które w indeksie ujawniają określenie rodzaju współpracy.

⁷ Nie wystarczy powiedzieć, że rolę tę spełni Centrum NUKAT.

dokumentów w odmienny sposób. Także przyjęcie przez wszystkie biblioteki publiczne zasad transliteracji staje się koniecznością.

Najwięcej jednak trudności przynosi stosowanie języków informacyjno-wyszukiwawczych. Problem polega nie tylko na tym, że wprowadzenie języka haseł przedmiotowych do bibliotek publicznych obok (lub zamiast) UKD odbyło się „tylnymi drzwiami”, lecz przede wszystkim na tym, że kartoteki wzorcowe (rekordy wzorcowe) jako niezbywalny element systemu pojawiły się zbyt późno. Zbyt późno w stosunku do liczby rekordów opisów bibliograficznych, które w ostatnich latach lawinowo trafiają do katalogów komputerowych poszczególnych bibliotek. Także implementacja UKD pozostawia wiele do życzenia i wbrew możliwościom oraz wcześniejszym oczekiwaniom nie spełnia swojej roli. Dlaczego oczywistym jest utrzymywanie słownika jhp w systemie, a tablice UKD pozostają wciąż poza nim? Odpowiednia notacja symbolu umożliwia przecież zastosowanie mechanizmów kartoteki wzorcowej.

* * *

Znikoma liczba katalogów bibliotecznych dostępnych w Internecie budzi pewne zastrzeżenia. Nie może być wytłumaczeniem fakt braku w danej placówce sprzętu i oprogramowania niezbędnego do utrzymania katalogu online. Szczególnie trudno akceptować taką sytuację w kontekście wystarczającego wyposażenia bibliotek wojewódzkich prowadzących własne serwisy WWW. Tam, gdzie nie ma wystarczających możliwości technicznych, powinno iść wsparcie biblioteki wyższego stopnia organizacyjnego w sieci i oczywiście, wyższego poziomu odpowiedzialności. Po wyegzekwowaniu identycznych lub chociaż zbliżonych rozwiązań co do struktury rekordu i zasad katalogowania, nie powinno być większych kłopotów z utrzymaniem, bądź centralnego katalogu, bądź zbioru baz katalogowych bibliotek w danym województwie. Nie ma też powodu, by zadanie to przyjmowały na siebie firmy komercyjne, jak to się dzieje w przypadku Wielkopolskiego Serwisu Bibliotecznego⁸.

Warto też zwrócić uwagę na fakt utrzymywania kilku baz danych spełniających funkcję katalogu jednej placówki, np. na odrębne katalogi filii, takie rozwiązanie powoduje znaczne utrudnienia. Konieczne jest dążenie do obsługi jednym zapytaniem kilku baz równocześnie. Szczególnie dotyczy to bibliotek, które informację katalogową o swoich zbiorach (ze względu na typy

⁸ www.sowa.wlkp.pl

dokumentu i na odrębne miejsca ich przechowywania) mają rozproszoną w kilku bazach (bo taka była tradycja, lub też autonomia poszczególnych agend poszła za daleko). Należy zapewnić zarówno wyszukiwanie według poszczególnych typów dokumentów, jak i według jednego zapytania docierającego do całości zbiorów. Mechanizmy selekcji i sortowania powinny pozwolić na satysfakcjonujący rezultat. Zmuszanie czytelników do wielokrotnego wyszukiwania w różnych katalogach wydzielonych księgozbiorów niesie uzasadnioną irytację i stratę czasu. Gwałtowny rozwój metawyszukiwarek powinien osiągnięcie tego celu znacznie ułatwić ⁹.

Znaczący wpływ na efektywność wyszukiwania ma aktualność bazy. Brak informacji, kiedy nastąpiła ostatnia modyfikacja jej zawartości, wprowadza w błąd. Dlatego też prezentowanie danych będących jeszcze w procesie gromadzenia, choć powodujące niekiedy znaczne utrudnienia w pracy bibliotekarzy, powinno być regułą. Najpierw należy poinformować, czy poszukiwany dokument jest w bibliotece, następnie dopiero „wynegocjować” z czytelnikiem takie postępowanie, by był on w pełni usatysfakcjonowany z kontaktu z biblioteką, a procedury „drogi książki” nie zostały zbyt naruszone.

Należy podkreślić, że większość wersji programów prezentujących dostęp do katalogów online w wersji dla bibliotekarzy, bądź też z pominięciem modułu WWW, posiada większe możliwości wyszukiwawcze niż te, które udostępniane są czytelnikom.

Katalog komputerowy online nie jest tym samym typem katalogu, co dotychczasowe katalogi kartkowe czy też katalogi cyfrowe niedostępne w Internecie. Ten truizm przypomina tylko, że należy obok rekordu pozycji katalogowej udostępniać zawartość rekordu wzorcowego, który szczególnie dla haseł osobowych czy korporatywnych może i powinien, moim zdaniem, pełnić funkcje hasła encyklopedycznego – tym bardziej, że rekord wzorcowy jest pobierany z centralnej kartoteki haseł wzorcowych, nad którą pracują wyspecjalizowane i liczne zespoły. W tej sytuacji ograniczanie rekordu wzorcowego do zapisu nazwiska, imienia i źródeł tych informacji jest dalece niewystarczające. Obok prezentacji zawartości rekordu wzorcowego katalog online musi, a nie tylko może odsyłać do tych stron w Internecie, na których znajduje się abstrakt lub pełny tekst skatalogowanego dokumentu. Nie ma tu znaczenia fakt, czy sami doprowadziliśmy do jego digitalizacji, czy wykonał to inny ośrodek. Nie istnieją techniczne

⁹ P. Goc: *Metawyszukiwarki*. Internet 2002 nr 11 s. 64-67. Metawyszukiwarka – program przystosowany do jednoczesnego przekazywania zapytań do kilku lub kilkunastu internetowych wyszukiwarek lub katalogów.

ani organizacyjne przesłanki do tego, by z katalogu biblioteki posiadającej kompletny – lub nie – zbiór „Chimery” czy „Tygodnika Ilustrowanego” nie prowadził link do stron biblioteki, która udostępniła jej zdigitalizowaną wersję do publicznego, darmowego wykorzystania¹⁰. Katalog online może prezentować obraz okładki i strony tytułowej, czy też spisu treści, dobrze byłoby umożliwić wgląd w indeksy, a każdy opis wzbogacić o adnotację. Porównajmy dowolny księgarski serwis internetowy¹¹ z katalogiem biblioteki naukowej, jak i publicznej – te biblioteczne też mogą być nie tylko efektywne, ale także nie mniej efektowne.

Ze względu na łatwość pobierania rekordów warto, by podczas opracowania sięgnąć do wnętrza katalogowanych dokumentów i „rozpisywać” artykuły z prac zbiorowych i materiałów konferencyjnych oraz inne niesamoistne wydawniczo utwory. Takie rozwiązanie niewątpliwie zwiększyłoby zasięg oddziaływania zgromadzonego w bibliotece księgozbioru.

Bez względu na wielkość zbiorów biblioteki, stopień organizacyjny czy użytkowany system komputerowy standaryzacja katalogu powinna obejmować zasady katalogowania przyjęte przez NUKAT¹² egzemplifikowane przynależnością do KaRo¹³.

Warto czynić starania o możliwość przyłączenia się do KaRo, a może warto skopiować to rozwiązanie dla bibliotek publicznych? Być może, tylko katalogi prezentowane w MAKWWW pozostaną poza tym systemem, inne, te które realizują protokół Z39.50, mogą już dziś włączyć się do systemu katalogu rozproszonego.

Należy zatem pokusić się o standaryzację organizacji dostępu do katalogu online, przynajmniej na podstawowym poziomie, tak by w każdej bibliotece sieci bibliotek publicznych katalog i jego interfejs zawierał obligatoryjne i podstawowe elementy tak samo zdefiniowane i opisujące te same wartości, prezentujący pozycję katalogową w wersji specyficznej dla danego systemu i zarazem wspólnej dla wszystkich katalogów bibliotecznych.

¹⁰ <http://www.bilp.uw.edu.pl/prasa/index.htm> – Biblioteka Instytutu Literatury Polskiej i Instytutu Kultury Polskiej UW.

¹¹ www.merlin.com.pl

¹² <http://www.nukat.edu.pl>

¹³ <http://karo.umk.pl/Karo>

II.

INFORMACJA ELEKTRONICZNA

Ogólny widok sali obrad

ROLA BIBLIOTEKI NARODOWEJ W GROMADZENIU I UPOWSZECHNIANIU INFORMACJI ELEKTRONICZNEJ

Na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia biblioteki narodowe na całym świecie poddawały rewizji dotychczasowe wyobrażenia o swej misji, utrwalone ponadstuletnią tradycją, a od dziesięcioleci skodyfikowane w międzynarodowych zaleceniach IFLA. Przyczyną nowego spojrzenia na funkcje bibliotek narodowych było wzmocnienie i rozszerzenie roli informacyjnej bibliotek każdego typu, na co wpływ miało oczywiście pojawienie się i coraz bardziej masowy dostęp do elektronicznych środków komunikowania i rozpowszechniania się nowych mediów zastępujących bądź uzupełniających funkcje dotychczas wypełniane przez drukowane publikacje. W ciągu ostatniego dziesięciolecia zewnętrzny wizerunek większości bibliotek narodowych uległ zasadniczym zmianom – nowe, funkcjonalne i nowoczesne gmachy, elektroniczna informacja katalogowa i bibliograficzna, bardziej otwarty stosunek do użytkowników przejawiający się większą troską o publiczne udostępnianie zgromadzonych zbiorów na miejscu i poprzez sieci rozległe oraz działalnością kulturalną i oświatową przybliżającą szerokiej publiczności – nie tylko elitom – problemy książki i bibliotek.

Kolejne fazy dyskusji na forum międzynarodowym potwierdzały aktualność zasadniczych misji bibliotek narodowych wyróżniających je spośród innych księżnic. Zmieniły się tylko i skomplikowały sposoby ich realizacji. Fundament, na którym zbudowana jest idea narodowych księżnic – a więc wieczyste archiwizowanie piśmiennictwa narodowego oraz funkcje narodowej centrali bibliograficznej okazał się bardzo trwały. Pojawienie się nowych mediów i środków komunikowania nie tylko nie osłabiło go, ale nawet wzmocniło. Podstawowe zadania Biblioteki Narodowej odnoszą się bowiem do publikacji elektronicznych w takim samym zakresie, jak do innych tradycyjnych rodzajów wydaw-

nictw, jak książka, czasopismo, rękopis, dokument ikonograficzny, dźwiękowy, audiowizualny, muzyczny czy kartograficzny. Obowiązki Biblioteki Narodowej w tym zakresie obejmują następujące zagadnienia: gromadzenie w miarę możliwości wszystkich dokumentów elektronicznych powstałych w Polsce oraz za granicą, a dotyczących Polski, ich wieczyste archiwizowanie, opracowanie bibliografii narodowej tej postaci dokumentów i jej upowszechnianie, nadawanie numerów ISSN dokumentom elektronicznym mającym cechy wydawnictwa ciągłego, objęcie międzynarodową numeracją ISBN podobnych wydawnictw o charakterze wydawnictwa zwartego, włączenie wydawnictw elektronicznych do opracowania statystyki polskiej produkcji wydawniczej publikowanej w roczniku „Ruch Wydawniczy w Liczbach”. Nieodłącznym elementem działalności bibliograficznej i bibliotecznej Biblioteki Narodowej są także prace badawcze w zakresie teorii bibliografii oraz metodyka opracowania bibliotecznego i bibliograficznego nowego rodzaju dokumentów.

Jakkolwiek dokumenty elektroniczne w postaci głównie baz danych, plików tekstowych, zestawień liczbowych mają już ponad trzydziestoletnią historię, to wydawnictwa elektroniczne w dzisiejszym, szerokim znaczeniu tego pojęcia zaczęły pojawiać się w skali masowej w końcu lat osiemdziesiątych. W siedem lat po pojawieniu się wydawnictw multimedialnych na CD-ROM w USA, pierwsze polskie wydawnictwa elektroniczne multimedialne pojawiły się w 1994 r. na rynku księgarskim w Polsce. Nieco wcześniej znane były w Polsce bazy danych na CD-ROM-ach. Przykładowo, pierwszy CD-ROM z bazą „Przewodnika Bibliograficznego” za lata 1986-1994 został wydany przez Bibliotekę Narodową w 1995 r. Nic dziwnego, że „Ustawa o obowiązkowych egzemplarzach bibliotecznych” z 7 listopada 1996 r., stosująca nowoczesną typologię dokumentów, obejmuje także dokumenty elektroniczne i programy komputerowe.

„Przez określenie «publikacja» należy rozumieć dzieła zwielokrotnione dowolną techniką w celu rozpowszechnienia, a w szczególności:

- 1) piśmiennicze, jak: książki, broszury, gazety, czasopisma i inne wydawnictwa ciągłe, druki ulotne, afisze,
- 2) graficzne i graficzno-piśmiennicze, jak: mapy, plakaty, plany, wykresy, tabele, rysunki, ilustracje, nuty,
- 3) audiowizualne utrwalające dźwięk, obraz lub obraz i dźwięk, jak: płyty, taśmy, kasety, przezrocza, mikrofilmy, mikrofiszki,
- 4) zapisane na nośnikach elektronicznych,
- 5) oprogramowanie komputerowe”(cytat z art. 2 ust. 2 Ustawy).

Czymże więc są dzieła „zapisane na nośnikach elektronicznych”? Definicja publikacji zapisanych na nośnikach elektro-

nicznych stosowana w polskiej normie (PN-N-01152-13: 2000 r.) jest bardzo ogólna i prosta. Według normy dokumentem elektronicznym jest „dokument istniejący w postaci elektronicznej, dostępny za pomocą techniki komputerowej”, a każdy dokument elektroniczny dostępny zdalnie uważa się za opublikowany, a więc podlegający „Ustawie o obowiązkowych egzemplarzach bibliotecznych”. W rzeczywistości sprawa nie jest taka prosta. Typologia dokumentów należy do trudniejszych zagadnień bibliograficznych i naukowawczych. Należy tu przypomnieć, jak ważne dla wszystkich procesów gromadzenia, opracowania i udostępniania zasobów, jest ustalenie typologii dokumentów. Klasyfikacji dokumentów elektronicznych można dokonać według stosowanej dla tradycyjnych wydawnictw typologii, a więc w zależności od ich funkcji, przeznaczenia lub zawartości. Istotne cechy dokumentów elektronicznych ujawniają się także w trakcie ich podziału według zastosowanego nośnika i kanałów przekazu. Dokumentami elektronicznymi bowiem są dane dostępne na dyskietkach magnetycznych (coraz rzadziej), dyskach optycznych CD-ROM, DVD, rozpowszechniane za pośrednictwem sieci komputerowych (serwisy online) lub z wykorzystaniem urządzeń telewizyjnych (wideotekst). Do dokumentów elektronicznych stosuje się także podstawowy podział na dokumenty ciągłe lub zwarte. W obrębie każdej z wymienionych grup najistotniejszym podziałem jest typologia według kryteriów formalnych odnoszących się do zawartości, struktury i środków organizacji. Stosownie do zawartości i struktury można wyróżnić następujące rodzaje wydawnictw elektronicznych:

- 1) bazy danych,
- 2) programy komputerowe,
- 3) gry komputerowe,
- 4) serwisy informacyjne,
- 5) publikacje elektroniczne.

Ze względu na sposób organizacji informacji zawartych w dokumencie elektronicznym wyróżnić można:

- 1) dokumenty tekstowe,
- 2) dokumenty hipertekstowe,
- 3) dokumenty z obrazami statycznymi,
- 4) dokumenty z obrazami ruchomymi,
- 5) dokumenty z wykorzystaniem dźwięku,
- 6) dokumenty multimedialne,
- 7) dokumenty „inteligentne” umożliwiające interaktywne modyfikacje przekazywanych danych dzięki rozbudowanym programom wnioskowania i samouczenia się,
8. dokumenty wirtualne, stymulujące fizyczne choć wirtualne uczestnictwo czytelnika w prezentowanej w dokumencie rzeczywistości.

Obecnie najpowszechniejszą i najbardziej interesującą dla bibliotek postacią dokumentów elektronicznych stają się multimedia, e-booki oraz tekstowe bazy danych. Przedstawione wyżej kryteria typologii dokumentów zapisanych na nośnikach elektronicznych odnoszą się zarówno do dokumentów elektronicznych istniejących w postaci utrwalonej (np. na CD-ROM), jak i dostępnych wyłącznie w sieci. Jednakże dokumenty istniejące wyłącznie w sieci, jak strony WWW, serwisy informacyjne, czasopisma online mają swoją specyfikę, która jest obecnie przedmiotem badań, choćby ze względu na potrzebę nowej definicji wydawnictwa ciągłego uwzględniającej interaktywność i możliwość ciągłej – nie tylko cyklicznej – aktualizacji zawartości dokumentu.

Wydawnictwa elektroniczne przestały już być dla wydawców i czytelników dodatkiem do książek o charakterze promocyjnym lub rozrywkowym. Stały się poważną ofertą wydawniczą, której biblioteki nie mogą ignorować. Większość publikacji elektronicznych to encyklopedie, słowniki językowe, podręczniki, materiały do nauczania języków obcych, opracowania literatury pięknej, multimedialne poradniki fachowe, mapy i plany miast, wydawnictwa prawnicze, krajoznawcze, historyczne, prezentujące zabytki kultury polskiej i regionalia, a także gry edukacyjne i programy komputerowe. Osobnym zjawiskiem jest niezwykle szybko wzrastająca liczba elektronicznych wydawnictw sieciowych, w tym przede wszystkim polskie czasopisma elektroniczne. Według „Katalogu Mediów Polskich” oraz „Listy polskich czasopism elektronicznych oraz elektronicznych odpowiedników periodyków drukowanych”, prowadzonej od 1998 r., odnotowano 1526 tytułów (stan na październik 2002 r.), wśród których znajdują się poważne czasopisma naukowe, fachowe, informacyjne i rozrywkowe oraz wiele czasopism regionalnych.

Podstawą wszelkich działań Biblioteki Narodowej jest pozyskiwanie egzemplarzy obowiązkowych w oparciu o wspomnianą ustawę z 1996 r. Niestety, choć ustawowy obowiązek wydawców wobec wydawnictw elektronicznych liczy ponad 6 lat, to opis polskiego rynku wydawniczego elektronicznych mediów tylko na podstawie egzemplarzy, które wpłynęły do Biblioteki Narodowej, nie byłby pełny i wiarygodny. W BN zgromadzono dotychczas ponad 2000 jednostek dokumentów elektronicznych, w tym ponad 300 tytułów mających charakter wydawnictwa zwartego (ok. 600 jednostek) oraz około 250 tytułów (1400 jednostek) publikacji ciągłych. Do tych danych dodać należy ponad 2500 jednostek dokumentów niesamoistnych wydawniczo, będących załącznikami do drukowanych książek i czasopism. Niestety, nadal wiele ważnych dzieł nie dociera do Biblioteki Narodowej.

Od roku 1998, tj. od daty powołania w Bibliotece Narodowej odrębnej Pracowni Dokumentów Elektronicznych, wydawcy są systematycznie informowani o obowiązku przekazywania Bibliotece Narodowej 2 egzemplarzy publikacji elektronicznych, wysyłane są pisma do wydawców, organizowane spotkania, prowadzone są także kwerendy w Internecie w księgarniach i Empikach. BN rejestruje ponad 100 wydawców specjalizujących się w wydawnictwach elektronicznych. Część z nich to profesjonalne firmy wydawnicze, jak PWN, WSiP, które wzbogacają swoją ofertę o nowe media. Wyodrębniły się także wyspecjalizowane wydawnictwa zajmujące się tylko elektronicznymi mediami. Szczególnie trudnym zagadnieniem jest dotarcie do coraz liczniejszych nieprofesjonalnych lub „okazjonalnych” wydawców takich, jak m.in. instytucje, urzędy, muzea, a także, niestety, biblioteki naukowe, które tworzą i rozpowszechniają bazy na CD-ROM-ach i produkują cyfrowe kopie swoich zbiorów.

Prace nad bibliografią narodową wydawnictw elektronicznych zostały podjęte po zatwierdzeniu we wrześniu 2000 r. normy PN-N-01152-13 *Opis bibliograficzny. Dokumenty elektroniczne*, opartej na międzynarodowym zaleceniu IFLA – ISBD (ER) – International Standard Bibliographic Description for Electronic Resources. Pierwszy numer „Bibliografii Dokumentów Elektronicznych” ukazujący się jako półroczna wkładka do „Przewodnika Bibliograficznego” nr 27 i 50 został opublikowany w 2001 r. Obecnie przygotowany jest trzeci numer, który ukaże się z pięćdziesiątym numerem „PB” za 2002 r. Przygotowanie pierwszego numeru bibliografii było niewątpliwie zadaniem pionierskim, gdyż w Polsce nie istniały jeszcze wzorce sporządzania opisu bibliograficznego nowego rodzaju dokumentów. Przygotowanie założeń metodycznych interpretujących postanowienia normy, pokonanie barier technicznych „otwierania” i „czytania” elektronicznej publikacji, porównywanie rozwiązań stosowanych w innych bibliografiach narodowych, opracowanie założeń edycyjnych, zastosowanie języka haseł przedmiotowych i UKD do charakterystyki rzeczowej dokumentów elektronicznych – to były nowe wyzwania, które wiązały się z opracowaniem bibliograficznym dokumentów elektronicznych. Prawidłowe ustalenie właściwego tytułu, adresu wydawniczego, cech fizycznych – takich jak forma i liczba nośników fizycznych i ich cech fizycznych, w tym dane o parametrach koloru, dźwięku, programach komputerowych, dokładny opis wszelkich dokumentów towarzyszących (drukowane broszury, mapy, poradniki, zabawki, gry planszowe, itp.), wymagania systemowe (lub tryb dostępu w przypadku dokumentów dostępnych zdalnie), takie jak modele zalecanych kompute-

rów, wielkość pamięci, rodzaje i wersje programu komputerowego, systemu operacyjnego, urządzenia peryferyjne, itp. – to obowiązkowe informacje, które musi wpisać bibliograf dokumentu elektronicznego.

Ważnym etapem opracowania dokumentów elektronicznych w Bibliotece Narodowej było ustalenie zasad opracowania bibliotecznego egzemplarzy i przechowywania dokumentów elektronicznych. W tym przypadku przyjęto rozwiązanie podobne do określonych wcześniej w BN dla dokumentów dźwiękowych i audiowizualnych. Uzgodniono postać zapisu informacji o akcesji, zasady prowadzenia ksiąg inwentarzowych, ustalono ciągi sygnatur, ustalono zasady wyodrębniania egzemplarzy archiwalnych od kolejnych egzemplarzy tego samego dokumentu.

Kolejnym etapem, jak już wspomniano, opracowania dokumentów elektronicznych będzie sporządzenie opisów bibliograficznych dokumentów sieciowych. W tym przypadku istotnym problemem będzie zidentyfikowanie dokumentów w sieci oraz zapis ścieżki dostępu do nich, określenie i stosowanie metadanych, ustalenie kryteriów selekcji materiałów tak, aby w spisie bibliograficznym znalazły się przede wszystkim materiały o dużym znaczeniu dla nauki, kultury i życia społecznego.

Osobnym problemem staje się archiwizowanie kopii dokumentów elektronicznych. Jak wiadomo, łatwość kopiowania, modyfikowania, wytwarzania i rozpowszechniania informacji elektronicznych sprawia, że szczególnym problemem staje się ustalenie i potwierdzenie autentyczności i integralności dokumentu oraz sposobu archiwizowania kolejnych jego edycji oraz zapewnienie technicznego dostępu w przyszłości, kiedy dokument przestanie istnieć w sieci Internet. Wszystkie wymienione wyżej problemy muszą być w niedalekiej przyszłości rozwiązane i urzeczywistnione, aby możliwe było zachowanie dla przyszłych badaczy dokumentów ukazujących najważniejsze przejawy intelektualnej, kulturalnej i społeczno-politycznej działalności naszego pokolenia. Dążenie do kompletności egzemplarza obowiązkowego polskich dokumentów elektronicznych, skuteczniejsze docieranie do wydawców, a także rozpoczęcie rejestracji bibliograficznej dokumentów sieciowych – to najbliższe wyzwania Biblioteki Narodowej.

INFORMACJA ELEKTRONICZNA JAKO UZUPEŁNIENIE TRADYCYJNEGO WARSZTATU INFORMACYJNEGO DUŻYCH BIBLIOTEK PUBLICZNYCH

Wstęp

Ostatnie dziesięciolecie XX wieku to dla polskich bibliotek publicznych okres intensywnej komputeryzacji. Instalacja sprzętu, implementacja danych, tworzenie elektronicznych baz danych i szkolenie personelu pochłania większość czasu i energii bibliotekarzy. Zarazem jednak nie wolno tracić z oczu zagadnienia potrzeb użytkowników i kontroli ich właściwej obsługi. Zagadnienie to jest niezwykle istotne w ogóle, a w szczególności przy doborze elektronicznych źródeł informacji dostępnych w danej bibliotece. Rozpoznanie potrzeb czytelniczych jest podstawą dobrego funkcjonowania biblioteki¹.

W światowym piśmiennictwie fachowym z dziedziny bibliotekoznawstwa i informacji naukowej problem potrzeb i oczekiwań użytkowników oraz związane z nim zagadnienie jakości usług informacyjnych i bibliotecznych pojawia się w ostatnich latach bardzo często. Dominuje spostrzeżenie, że wraz z wprowadzeniem technologii informacyjnych, użytkownik stał się bardziej klientem bibliotek niż czytelnikiem. W centrum zainteresowania bibliotekarzy znalazły się jego oczekiwania i stopień satysfakcji z oferowanych usług. Relacja bibliotekarz – użytkownik nabrała cech handlowych. Bibliotekarz staje się osobą świadczącą usługi i wszystkie jego czynności są zorientowane na użytkownika – klienta (*user-oriented*). Użytkownik z kolei musi angażować się w proces realizacji usługi. Im aktywniej w nim uczestniczy, tym

¹ Pisze o tym D. Nicholas : *Ocena potrzeb informacyjnych w dobie Internetu : idee, metody, środki*. Warszawa: Wydaw. SBP 2001.

lepszy, bardziej adekwatny do oczekiwań otrzymuje produkt i tym większa jest jego satysfakcja².

Wraz z pojawieniem się w bibliotekach technologii informatycznych nastąpiła polaryzacja postaw użytkowników. Obok osób preferujących źródła tradycyjne, przywiązanych do katalogów kartkowych i deklarujących niechęć, brak zaufania do komputerów oraz brak umiejętności ich obsługi, pojawił się nowy rodzaj czytelników. Są oni bardziej wymagający, mają zaufanie do komputerów i potrafią się nimi posłużyć. Tacy użytkownicy oczekują szybkiej i wyczerpującej informacji oraz domagają się dostępu do wszystkich możliwości technicznych, jakie daje automatyzacja (np. pełny dostęp do Internetu, możliwość ściągania plików i zapisywania ich na dyskietki, możliwość drukowania, korzystania z własnych nośników). Niestety, nie wszystkie biblioteki publiczne mogą świadczyć takie usługi.

Jeszcze inny typ użytkowników, to osoby nastawione pozytywnie do pracy z komputerem i mimo braku umiejętności chętnie do nauki, a zarazem nieświadome ograniczeń i możliwości systemów zautomatyzowanych. Użytkownicy ci na przykład są przekonani, że w komputerze znajdą informacje o całości zbiorów biblioteki, czy nawet pełne teksty poszukiwanych przez nich pozycji. Musimy liczyć się z tym, że takie, czy nawet większe oczekiwania użytkowników będą pojawiać się częściej. Czytelnicy będą się domagać coraz lepszej obsługi i coraz bardziej zaawansowanych usług, a zadaniem bibliotekarza będzie takie oczekiwania spełniać.

Z przeprowadzonej w 2001 r. w Bibliotece Publicznej m. st. Warszawy ankiety wynika³, że większość naszych użytkowników to studenci i to wcale nie, jak należałoby się spodziewać, studenci szkół niepublicznych, mających często gorsze zaplecze biblioteczne (w nowo powstających bibliotekach przy uczelniach niepublicznych są mniejsze zbiory i brak jest starszych publikacji). Spośród wszystkich użytkowników – studentów, ci ze szkół niepublicznych stanowią około 20-30% (w zależności od czytelni). Ta grupa odbiorców poszukuje literatury fachowej o charakterze naukowym, polskiej i obcojęzycznej. Są to potencjalni użytkownicy międzynarodowych źródeł elektronicznych, ale widocznie nie

² Por.: A. Machalska-Grabacz: *Problem jakości usług bibliotecznych i informacyjnych w światowym piśmiennictwie bibliotekoznawczym*. „Przegląd Biblioteczny” 2000 z. 4 s. 281-289.

³ Ankieta ta została omówiona w referacie Anny Janowskiej: *Problemy organizacji obsługi informacyjnej i użytkownicy informacji w Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy*. W: *Obsługa informacyjna w bibliotekach warszawskich : materiały z konferencji „Problemy obsługi informacyjnej w bibliotekach warszawskich”*, Warszawa, Biblioteka Narodowa, 9 V 2001 r. Warszawa: Wydaw. SBP, 2002.

spodziewają się, że znajdą je w tego typu bibliotekach, więc nie pytają o nie. Od bibliotekarzy zależy, czy ci użytkownicy zainteresują się posiadanymi przez bibliotekę źródłami i zaczną z nich korzystać.

Inna duża grupa użytkowników bibliotek publicznych, to uczniowie pragnący pogłębić wiedzę podręcznikową, aby sprostać rosnącym wymaganiom nauczycieli. Poszukują oni informacji często bardzo szczegółowych i trudno dostępnych.

Jeszcze inni czytelnicy wybierający biblioteki publiczne, to pracownicy umysłowi poszukujący nierzadko bardzo specjalistycznych informacji, emeryci mający dużo czasu na zgłębianie interesujących ich zagadnień i oddający się swoim pasjom czytelniczym, ludzie poszukujący rodzin bądź informacji o swoich przodkach, osoby mające problemy natury prawnej i usiłujące dotrzeć do właściwych przepisów, czy wreszcie amatorzy krzyżówek lub teleturniejów.

Jak widać, biblioteki publiczne muszą odpowiedzieć na zapotrzebowania użytkowników o bardzo różnorodnych potrzebach. Musi to znaleźć odzwierciedlenie w doborze elektronicznych źródeł informacji.

Już z pobieżnej analizy tych potrzeb widać, że w bibliotekach publicznych istnieje największe zapotrzebowanie na bazy informacyjne (np. teleadresowe), tematyczne (encyklopedie tematyczne, podręczniki, słowniki) i dobre bazy naukowe na średnim poziomie nauczania. Do korzystania z baz zawierających fachową literaturę obcojęzyczną trzeba użytkowników zachęcać i przyzwyczajać.

Elektroniczne źródła informacji dostępne w bibliotekach publicznych

Ogólna charakterystyka elektronicznych źródeł informacji

Dzięki komputeryzacji biblioteki uzyskują możliwość tworzenia i korzystania z następujących elektronicznych form informacji:

- katalogi online,
- własne, niekatalogowe bazy danych dostępne w sieci lokalnej, a czasem także online,
- bazy danych na nośnikach magnetycznych i optycznych,

- bazy bibliograficzne i pełnotekstowe dostępne online za pośrednictwem różnych serwisów elektronicznych,
- informacje zawarte na stronach WWW.

Elektroniczne źródła informacji mają szereg zalet, ale jest też wiele barier utrudniających korzystanie z nich. Omówię je po kolei.

I. Z a l e t y

1. Coraz powszechniejszy dostęp do komputerów, a co za tym idzie również do informacji pochodzącej ze źródeł elektronicznych.

2. Szybkość i łatwość uzyskiwania informacji (przy założeniu, że użytkownik umie korzystać z komputera i potrafi sformułować zapytanie wyszukiwawcze).

3. Bogactwo i różnorodność narzędzi wyszukiwawczych, pozwalających na swobodny dobór kluczy i opracowanie strategii wyszukiwawczej, prowadzącej do uzyskania wyniku precyzyjnie odpowiadającego zapytaniu (oczywiście niezbędna jest znajomość narzędzi wyszukiwawczych, co z kolei może stanowić barierę utrudniającą korzystanie z tego typu źródeł).

4. Interaktywność, czyli wzajemne oddziaływanie użytkownika i systemu w procesie wyszukiwania, na zasadzie akcji i reakcji. Użytkownik sam formułuje zapytanie za pomocą dostępnych narzędzi, a system reaguje na to przetworzeniem zapytania w odpowiedź, pojawiającą się na ekranie w postaci gotowej informacji bibliograficznej lub faktograficznej – w zależności od typu źródła.

5. Zniesienie bariery odległości. Dzięki rozległym sieciom komputerowym, łączom satelitarnym i światłowodowym można korzystać z informacji posadowionych na serwerach odległych o setki czy tysiące kilometrów.

6. Multimedialność. Źródła elektroniczne dostarczają informacji w formie zintegrowanej, zapisanej w postaci tekstu, obrazu, dźwięku i animacji jednocześnie.

7. Hipertekstualność czyli nieliniarna struktura tekstu. Pozwala ona na szybkie odszukanie bardziej szczegółowych, powiązanych tematycznie informacji za pomocą odsyłaczy kontekstowych, bez konieczności formułowania nowego zapytania wyszukiwawczego.

Wszystkie powyższe cechy zachęcają do używania elektronicznych źródeł informacji. Ale jest też cały szereg barier związanych z korzystaniem z tego typu źródeł, których pokonanie jest bardzo trudne zarówno dla bibliotek, jak i dla niektórych czytelników.

II. Bariery

1. Bariera technologiczna. Brak odpowiedniego zaplecza technicznego i nowoczesnego sprzętu. Niedostateczna liczba stanowisk komputerowych powoduje, że wyszukanie potrzebnej literatury staje się czasochłonne, a kolejki do komputerów działają zniechęcająco.

2. Bariera komunikacyjna. Słabe łącza, niska przepustowość sieci, przestarzały sprzęt – wszystko to powoduje konieczność długiego oczekiwania na pojawienie się na ekranie poszukiwanych danych.

3. Bariera ekonomiczna. Wysokie koszty baz i obsługującego je sprzętu. Bazy na CD-ROM-ach są drogie, zwłaszcza, że wiele z nich wymaga stałego aktualizowania. Serwisy online są płatne. Większość bibliotek nie może sobie pozwolić na takie wydatki. Wyjściem z trudnej sytuacji mogą być rozwiązania konsorcyjne. Bariera ekonomiczna dotyczy nie tylko biblioteki, ale także użytkowników. Pobieranie w niektórych bibliotekach publicznych opłat za korzystanie z elektronicznych źródeł, np. z komercyjnych serwisów informacyjnych, Internetu i baz na CD-ROM-ach, dla niektórych osób jest istotną przeszkodą w korzystaniu z nich.

4. Bariera umiejętności. Złe przygotowanie do obsługi komputera w ogóle i brak umiejętności obsługiwaniania baz, przejawiające się nieznanością systemów wyszukiwawczych i nieumiejętnością formułowania zapytań. Dotyczy to niestety zarówno bibliotekarzy, jak i użytkowników.

5. Bariera informacyjna. Brak informacji o elektronicznych źródłach i możliwościach ich wykorzystania. Użytkownicy nie wiedzą, że w danej bibliotece mogą skorzystać z takich źródeł lub nie orientują się, co można w nich znaleźć i czy zgromadzone tam dane mogą zaspokoić ich potrzeby informacyjne. Konieczna jest promocja tych źródeł. Idealem byłoby organizowanie dla użytkowników szkoleń, dzięki którym mogliby pokonać barierę umiejętności, ale to wymaga spełnienia kilku warunków. Potrzebna jest kompetentna osoba, która mogłaby prowadzić szkolenia, odpowiednia liczba stanowisk komputerowych (pracownia czy laboratorium komputerowe) i odpowiednia organizacja (zapisy i przygotowanie grup użytkowników oraz planu szkoleń). Należy też liczyć się z kosztami takich szkoleń. Niestety, niewiele bibliotek publicznych dysponuje takimi warunkami.

Poza tym wciąż jeszcze wielu bibliotekarzy nie potrafi i nie chce posługiwać się elektronicznymi źródłami informacji. Trudno im pokonać barierę psychologiczną, wynikającą z braku umiejętności i z niechęci do tego, co nowe, skomplikowane i czego zasad działania nie rozumieją. Zaakceptowanie i wykorzystywanie w praktyce

nowych form informacji wymaga zmiany sposobu myślenia. Sądzę, że wraz z postępem komputeryzacji bibliotek tę przeszkodę uda się pokonać wdrażając bibliotekarzy do nowych rozwiązań chociażby za pomocą ustawicznych szkoleń tak, aby mogli oni potem szkolić użytkowników, czy też pomagać im w efektywnym korzystaniu z elektronicznych źródeł informacji. Z bariery informacyjnej bezpośrednio wynika następna.

6. Bariera marketingowa. Brak prowadzonej systematycznie i w różnych formach promocji posiadanych baz tak, aby dotrzeć do jak najszerszych rzesz użytkowników. Promocja powinna być prowadzona za pomocą ogłoszeń w formie drukowanej, umieszczanych np. na przeznaczonych do tego celu tablicach rozmieszczonych w budynku biblioteki, ulotek i informatorów wykładanych w pomieszczeniach bibliotecznych, odpowiednio zredagowanej informacji na stronie internetowej biblioteki oraz w trakcie szkoleń użytkowników.

7. Bariera językowa i terminologiczna. Znaczna część elektronicznych źródeł informacji dostępnych w bibliotekach to bazy anglojęzyczne. Znajomość języka jest niezbędna w procesie wyszukiwania. Jej brak powoduje, że użytkownik może mieć problemy z wyszukaniem informacji i z odczytaniem jej, nawet gdyby udało mu się ją odnaleźć.

8. Bariera treściowa. Brak dostatecznej oferty źródeł polskich i na temat Polski. Chodzi nie tylko o barierę języka, ale także o polską specyfikę, realia, aktualne zagadnienia, wszystko to, co najbardziej interesuje polskiego użytkownika. Czytelnik więcej danych na ten temat może znaleźć w tradycyjnych informatorach niż w drogich serwisach zagranicznych.

9. Bariera psychologiczna. Wszystkie wyżej opisane bariery powodują powstanie psychologicznej bariery niechęci i braku zaufania do elektronicznych źródeł informacji.

Aby sprawnie funkcjonować i zaspokajać w pełni oczekiwania użytkowników, biblioteki powinny dokonywać rozpoznania kompetencji i potrzeb swoich użytkowników, ustalać, z jakimi barierami się oni stykają i jakie mają problemy.

Przegląd elektronicznych źródeł informacji dostępnych w dużych bibliotekach publicznych

I. Bazy własne, dostępne lokalnie na serwerach bibliotek publicznych lub online

1. Katalogi bibliotek

Jak już wspomniałam, coraz więcej bibliotek publicznych posiada elektroniczne katalogi swoich zbiorów, lub ich części, dostępne w sieci lokalnej, a często również online. Biblioteki korzystają z różnych systemów bibliotecznych (dominuje MAK i SOWA). Katalogi te są autorytatywnym, aktualnym i pewnym choć niekompletnym źródłem wiedzy o zasobach bibliotek. Listę bibliotek publicznych posiadających katalogi online można odnaleźć na stronach „Elektronicznej Biblioteki” <http://ebib.oss.wroc.pl/>.

2. Katalogi centralne, czyli bazy wspólne wielu bibliotek

Są to znakomite źródła informacji pozwalające na jednoczesne przeszukiwanie zasobów wielu bibliotek. Najważniejsze z nich to:

- **KaRo – Katalog Rozproszony Bibliotek Polskich** <http://karo.umk.pl/karo.html>
- **NUKAT – Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny polskich bibliotek naukowych**, stosujących zintegrowane systemy biblioteczne <http://193.0.118.55/>.

Inne polskie katalogi centralne to:

- **Centralny Katalog Czasopism Zagranicznych w polskich bibliotekach medycznych** <http://www.gbl.waw.pl/ckcz/>
- **Katalog Federacji Bibliotek Kościelnych** <http://www.fides.org.pl/>
- **POLANKA – Katalog Bibliotek Anglistycznych** <http://www.bibang.uw.edu.pl/>

3. Bibliografie regionalne

Znakomita większość bibliotek publicznych prowadzi kartoteki tematyczne związane z regionem. Kartoteki te są na ogół podstawą bibliografii regionalnych wydawanych drukiem, a czasem również dostępnych w postaci elektronicznej lokalnie – w sieci bibliotecznej, lub online. Stanowią one znakomite, autorytatywne źródło wiedzy o regionie, choć najczęściej same bazy online nie wyczerpują potrzeb czytelników ze względu na wąski zakres

chronologiczny prezentowanego w nich materiału. Konieczne jest korzystanie równoległe z tradycyjnych bibliografii. Oto przykłady bibliografii regionalnych dostępnych online:

- *Bibliografia Regionalna Pomorza Zachodniego*, roczniki 1977 i 1991 w Koszalińskiej Bibliotece Publicznej im. Joachima Lelewela <http://koszalin.biblioteka.tpnet.pl> – baza w systemie MAK,
- *Bibliografia Pomorza Zachodniego* za r. 1991 i od 1999 w Książnicy Pomorskiej w Szczecinie <http://www.ksiaznica.szczecin.pl/> – baza w systemie ALEPH,
- *Bibliografia Województwa Podlaskiego 1999-2002 i Bibliografia województw: białostockiego, łomżyńskiego i suwalskiego za lata 1986-1989* na stronie Książnicy Podlaskiej w Białymstoku <http://www.wbp.bialystok.pl> – bazy w systemie MAK,
- *Bibliografia miasta Tarnowa za lata 1997-2000, Bibliografia Zawartości Czasopism Tarnowskich, Znani Tarnowianie* w Miejskiej Bibliotece Publicznej im. Juliusza Słowackiego w Tarnowie <http://www.biblioteka.tarman.pl/> – bazy w systemie MAK,
- *Bibliografia województwa sieradzkiego 1975-1998* w Powiatowej Bibliotece Publicznej im. Władysława Broniewskiego w Sieradzu <http://www.pbp.sieradz.pl/> – baza w systemie SOWA,
- *Bibliografia Regionalna Wielkopolski od 1999 r.*, w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu <http://www.wbp.poznan.pl/> – baza w systemie SOWA,
- *Bibliografia Zawartości Czasopism Regionalnych za lata 1991-2001* w Miejskiej Bibliotece Publicznej w Radomiu <http://mbpradom.pl/> – baza w systemie MAK,
- Baza *Region* w Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece Publicznej we Wrocławiu <http://www.wbp.wroc.pl/> – baza w systemie MAK,
- *Region Łódzki – Bibliografia i Ulice Łodzi* w Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece Publicznej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Łodzi <http://www.wimbp.lodz.pl/> – bazy w systemie MAK,
- *Bibliografia zawartości Kalendarza Cieszyńskiego za lata 1985-2002, Bibliografia publicystyki historycznej na łamach prasy Śląska Cieszyńskiego za lata 1996-1999 i Bibliografia książki cieszyńskiej 1990-2001* w Książnicy Cieszyńskiej <http://www.ata.com.pl/kcc> – bazy w systemie MAK,
- *Bibliografia Śląska za lata 1985-1987* w Bibliotece Śląskiej w Katowicach <http://www.bs.katowice.pl/> – udostępniana w postaci trzech plików w formacie PDF.

Taka, jak w Bibliotece Śląskiej, forma udostępniania bazy nie zdaje egzaminu, gdyż wymaga długiego oczekiwania na ściągnięcie pliku, a ponadto wyszukiwanie w takim pliku jest równie żmudne, jak w bibliografii tradycyjnej.

II. Bazy danych na nośnikach magnetycznych i optycznych

1. Bazy o charakterze ciągłym dostępne na dyskietkach i CD-ROM-ach

Bazy te stanowią źródło informacji zarówno bezpośrednio, jak i pośrednio; zawierają dane autorytatywne, pełne i aktualne (są aktualizowane na bieżąco). Są wykorzystywane regularnie. Ze względu na swój ograniczony zakres chronologiczny nie mogą zastąpić źródeł tradycyjnych, ale znakomicie je uzupełniają.

Przykładem takich baz mogą być doskonale nam znane: „Przewodnik Bibliograficzny”, „Polska Bibliografia Prawnicza” czy „Bibliografia Zawartości Czasopism”.

Niektóre z tych baz są dostępne również online.

2. CD-ROM-y

Oferta pozycji dostępnych na CD-ROM-ach jest olbrzymia i bardzo różnorodna. Są w niej bazy o charakterze źródłowym (bibliograficzne), słownikowym, encyklopedycznym i dziedzinowym (faktograficzne). Jest w czym wybierać, niestety różna jest wartość informacyjna tych baz. Generalnie można stwierdzić, że w bibliotekach publicznych największym zainteresowaniem cieszą się profesjonalne, dobrze zrobione bazy o charakterze źródłowym lub encyklopedycznym, dostarczające fachowych, konkretnych i treściwych informacji.

Należy podkreślić, że informacja elektroniczna zawarta na CD-ROM-ach tylko wtedy góruje nad informacją tradycyjną (w formie drukowanej), jeśli bazy są przygotowane w sposób profesjonalny, zawierają więcej danych niż ich odpowiedniki drukowane i są aktualizowane na bieżąco.

Odębna sprawa to bazy dziedzinowe. Prezentują one różne poziomy wiedzy (najczęściej są to bazy przeznaczone dla uczniów gimnazjów i szkół średnich; baz dla bardziej zaawansowanych użytkowników – studentów, naukowców – jest zdecydowanie mniej). Są na ogół bogato ilustrowane, uzupełniane animacją i po prostu efektowne. Bazy te są wykorzystywane rzadziej, niż bazy o charakterze bibliograficznym i encyklopedycznym. Są one bowiem raczej źródłem zabawy, okazją do zapoznania się z nowym typem przekazu i pooglądania kolorowych ilustracji niż skarbnicą systematycznej wiedzy. Czytelnicy poszukujący informacji na dany temat na ogół mają mało czasu i interesuje ich konkretna odpowiedź na konkretne pytanie, nie zamierzają natomiast zagłębiać się w szczegółowe poszukiwania.

W Bibliotece Publicznej m. st. Warszawy bazy na CD-ROM-ach są udostępniane bezpłatnie, bezpośrednio (czytelnicy sami, ewentualnie z pomocą bibliotekarza wyszukują potrzebne informacje) lub pośrednio (do zapytań czytelniczych). Najczęściej wykorzystywane bezpośrednio źródła to bazy prawnicze:

- LEX Omega. System informacji prawnej; LEX Polonica Prima.

- Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Orzeczenia. Kartoteka tez sądowych i akty prawne.

- Podatki

oraz bazy słownikowe i informatory:

- Komputerowy słownik języka polskiego PWN, Słownik języka polskiego pod red. W. Doroszewskiego.

- Słowniki angielsko-polskie i polsko-angielskie, oraz inne słowniki językowe.

- Katalog polskich norm.

Bazy wykorzystywane przede wszystkim pośrednio to:

- Książka telefoniczna USA.

- Bibliografie narodowe.

- Index Translationum.

III. Bazy danych dostępne online

Część baz omówionych w tej kategorii jest dostępna również na nośnikach optycznych lub magnetycznych.

1. Bazy niekomercyjne

Najczęściej wykorzystywane bazy niekomercyjne to bazy polskie:

Bazy Biblioteki Narodowej

<http://193.59.172.222/wykaz.htm>

Są to doskonale wszystkim znane bazy danych dostępne na stronie Biblioteki Narodowej, takie jak: **Przewodnik Bibliograficzny**, **Książki polskie podziemne**, **Bibliografia Zawartości Czasopism**, **Centralny Katalog Książek Zagranicznych od 1987 r.**, **Centralny Katalog Czasopism Zagranicznych**, **Centralny Katalog Czasopism Polskich**, **Informator o bibliotekach w Polsce**, **Baza ISBN**, **Bibliografia Analityczna Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej**. Stanowią one źródła autorytatywne, pełne i aktualne (bazy na ogół są aktualizowane regularnie). Są wykorzystywane bardzo często w bibliotekach publicznych i właściwie trudno sobie wyobrazić obsługę informacyjną bez dostępu do nich.

BAZTECH

<http://baztech.icm.edu.pl>

Baza Danych o Zawartości Polskich Czasopism Technicznych, przygotowywana przez Porozumienie Bibliotek Akademickich i Ośrodków INTE i posadowiona na serwerze Interdyscyplinarnego Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego UW, obejmuje polską literaturę w wyborze z zakresu nauk ścisłych, inżynierii, techniki oraz ochrony środowiska. Rejestruje artykuły z wybranych czasopism, zeszytów naukowych i materiały konferencyjne wydawane przez 20 bibliotek akademickich i ośrodków INTE. Zawiera opisy bibliograficzne wraz ze streszczeniami z około 250 tytułów od 1998 r.

Ponadto rekordy składające się na bazę zawierają informacje o miejscu zatrudnienia oraz e-mail pierwszego polskiego autora (jeśli występuje w czasopiśmie), informacje o czasopiśmie, streszczenie w języku polskim i angielskim (jeśli występuje w czasopiśmie) oraz słowa kluczowe w języku polskim i angielskim.

W bazie można wyszukiwać informacje o czasopismach – wg fragmentu tytułu lub wydawcy, oraz o artykułach z czasopism – wg słów z tytułu, słów kluczowych, nazwisk autorów, tytułu czasopisma, roku wydania, typu dokumentu i języka publikacji.

PSJC – Polish Scientific Journals Contents

<http://psjc.icm.edu.pl/>

Jest to anglojęzyczna baza posadowiona, podobnie jak poprzednia, na serwerze Interdyscyplinarnego Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego UW. Gromadzi dane bibliograficzne o zawartości polskich czasopism naukowych z dziedziny szeroko pojętych nauk biologicznych, biomedycznych, weterynaryjnych, rolniczych, ekologii i ochrony środowiska, farmakologii, i in. Wyszukiwanie odbywa się według następujących pól: autor, tytuł publikacji, tytuł czasopisma, wydawca, źródło, dyscyplina, słowa kluczowe, rok publikacji, typ dokumentu. Baza jest aktualizowana co tydzień.

SYMPOnet

<http://www.bg.pw.edu.pl/Pl-iso/~wwwsympo/sympo/index.html>

Jest to baza Biblioteki Głównej Politechniki Warszawskiej. Zawiera informacje o materiałach konferencyjnych, przedkonferencyjnych i pokonferencyjnych w bibliotekach polskich. Rejestruje dokumenty o konferencjach, które odbyły się po 1980 r. Jest aktualizowana co tydzień. Wyszukiwanie odbywa się przy użyciu następujących kryteriów: tytuł, autor, słowa kluczowe, data i miejsce konferencji, język referatów, organizator konferencji, siglum biblioteki, w której znajdują się materiały, dowolne słowo z opisu lub wyrażenie wyszukiwawcze budowane za pomocą operatorów Boole'a oraz nawiasów.

Bazy danych OPI

<http://www.opi.org.pl/>

Ośrodek Przetwarzania Informacji oferuje dostęp online do kilkunastu baz o charakterze naukowym. Szczegółowe informacje na ich temat można znaleźć na stronie internetowej OPI. Najogólniej mówiąc, bazy te zawierają m.in.:

- sprawozdania z prac naukowo-badawczych, rozpraw doktorskich i habilitacyjnych oraz ekspertyz naukowych wykonywanych przez jednostki naukowe, badawczo-rozwojowe oraz szkoły wyższe („**SYNABA**”),
- opisy instytucji naukowych oraz instytucji wspierających naukę, takich jak archiwa, muzea i biblioteki („**Instytucje Naukowe**”),
- informacje o instytucjach i urzędach administracji centralnej odpowiedzialnych za politykę naukową, korporacjach uczonych i ciałach społecznych pełniących funkcje doradcze („**Instytucje Decyzyjne i Doradcze w Sferze Nauki**”),
- opisy towarzystw, stowarzyszeń naukowych i naukowo-zawodowych oraz fundacji działających w sferze nauki („**Społeczny Ruch Naukowy**”),
- informacje o czołowych bibliotekach i ośrodkach informacji naukowej i technicznej („**Placówki Informacji Naukowej i Technicznej w Polsce**”),
- informacje o uczonych i pracownikach naukowych („**Ludzie Nauki**” „**Uczni Polscy Za Granicą**” i „**Honorowa Księga Nauki Polskiej**”),
- informacje o polskich bazach danych tworzonych przez biblioteki i instytucje naukowe („**Komputerowe Bazy Danych**”).

Dla potrzeb informacyjnych bibliotek publicznych najcenniejsze są bazy dotyczące instytucji, stowarzyszeń, fundacji, ludzi nauki i komputerowych baz danych. Pozwalają one ustalić profil działalności instytucji, dane teleadresowe, i dorobek naukowy uczonych.

INFOBAZA – Krajowy Informator o Bazach Danych i Oprogramowaniu dla Nauki <http://infobaza.task.gda.pl/>

Baza jest własnością Centrum Informatycznego Trójmiejskiej Akademickiej Sieci Komputerowej. Zawiera informacje o bazach danych, tworzonych lub kupowanych przez polskie instytucje naukowe, oraz o dostępnym w krajowych centrach obliczeniowych oprogramowaniu użytkowym. Program umożliwia proste wyszukiwanie informacji poprzez podanie hasła tematycznego.

Zagraniczną bazą tego typu jest:

Index Translationum

<http://www.unesco.org/culture/xtrans>

Jest to przygotowana pod egidą UNESCO międzynarodowa bibliografia przekładów. Zawiera zwięzłe informacje o książkach tłumaczonych i publikowanych w około 100 krajach będących członkami UNESCO. Obejmuje okres od 1979 r. do chwili obecnej. Zawiera obecnie około 1 300 000 dokumentów. Rejestruje pozycje z różnych dyscyplin, np. z literatury pięknej, nauk o człowieku, nauk społecznych, historii czy sztuki.

Wszystkie omówione w tym punkcie bazy mogą stanowić bardzo przydatne w bibliotekach publicznych źródło informacji, zarówno dla bibliotekarzy jak i dla czytelników. To czy będą wykorzystywane, zależy w dużym stopniu od bibliotekarzy, którzy muszą najpierw sami nauczyć się i przyzwyczaić do korzystania z nich. Nasi czytelnicy najczęściej nie wiedzą o istnieniu takich źródeł. A zatem to bibliotekarze muszą je polecać. Aby to zrobić, muszą oni posiadać umiejętność konfrontowania konkretnych zapytań czytelniczych z zawartością baz (wymaga to od nich dokładnej ich znajomości) i szybkiego oceniania, czy użytkownik ma szansę znalezienia odpowiedniej literatury w tych właśnie, a nie innych źródłach.

2. Bazy komercyjne

Istnieje wiele firm specjalizujących się w dostarczaniu instytucjom naukowym baz zawierających dane bibliograficzne, spisy treści czasopism, abstrakty i pełne teksty artykułów z czasopism naukowych i gazet. Niektóre z nich mają wieloletnią tradycję (np. Firma UMI, dystrybutor serwisu ProQuest, istnieje od 1938 r., firma „Swets and Zeitlinger” działa od ponad 100 lat). Serwisy oferowane przez te firmy są płatne, a ich koszty są wysokie, dlatego też biblioteki zainteresowane nimi łączą się w konsorcja i zabiegają wspólnie o wsparcie i granty od różnych instytucji państwowych i fundacji, a następnie wykupują dostęp dla wielu instytucji i dla wielu jednoczesnych użytkowników, korzystając z wszystkich zaoferowanych przez firmę ulg i zniżek.

Omawiane serwisy są znakomitym źródłem aktualnych wiadomości i wiedzy fachowej z wszystkich dziedzin. Są regularnie aktualizowane (co kwartał, co miesiąc, co tydzień, a niektóre bazy – np. Newspaper Source czy Business News Wire czyli aktualne doniesienia prasowe czy agencyjne z serwisu EBSCO – nawet codziennie).

Zakres chronologiczny udostępnianych w ramach serwisów czasopism sięga nawet do lat sześćdziesiątych, choć na ogół są to lata osiemdziesiąte.

Zgromadzone w ramach serwisów bazy są interdyscyplinarne lub dziedzinowe. Istnieje możliwość wyboru zestawu baz najbardziej interesujących daną instytucję i najlepiej odpowiadających zapotrzebowaniom czytelniczym.

Serwisy są wyposażone w interfejsy oparte na podobnych zasadach działania i stosunkowo proste w obsłudze. Oferują szereg możliwości wyszukiwawczych: wg tytułu czasopisma, tytułu artykułu, autora, słów kluczowych z tytułu, tematu, abstraktu, dają możliwość chronologicznego ograniczenia prezentowanego materiału; można też formułować bardziej skomplikowane zapytania wyszukiwawcze za pomocą algebry Boole'a. Wyniki wyszukiwania można zapamiętywać i zapisywać na dysku, drukować lub wysyłać pocztą elektroniczną.

Niektóre serwisy oferują szereg dodatkowych funkcji, np.: SDI (Selektywna Dystrybucja Informacji) – funkcja ta umożliwia zdefiniowanie własnego profilu wyszukiwawczego, dostosowanego do indywidualnych potrzeb, co pozwala na przesyłanie rezultatów poszukiwań na adres e-mail (funkcja dostępna np. w serwisie SWETS).

ALERT – dzięki tej funkcji możliwe jest wysyłanie, na życzenie i według określonych przez użytkownika kryteriów, spisów treści wybranych czasopism na wskazany adres e-mail (SWETS, EBSCO).

CrossRef – uzyskana dzięki porozumieniu wydawców możliwość przechodzenia za pomocą linków z pełnego tekstu artykułu w jednym czasopiśmie do powiązanego z nim (np. tematycznie, osobą autora, wydawcy) tekstu w innym czasopiśmie wydawanym przez innego wydawcę (SWETS).

IntelliDocs (Intelligent Document Linked) – jest to system odnośników odsyłających do dokumentów o charakterze encyklopedycznym czy też słownikowym, podczepionych do bazy na zasadzie hipertekstu (ProQuest).

CrossLink – funkcja ta umożliwia łączenie baz serwisu z innymi bazami, np. posadowionymi u wydawców, lub z katalogami bibliotek online – czyli daje lokalnym administratorom możliwość podczepienia do serwisu własnych baz i zbiorów tak, aby można je było oglądać w ramach serwisu (ProQuest).

Ponadto wszystkie serwisy oferują szereg innych funkcji dla lokalnych administratorów. Są to m. in. możliwość zmiany haseł dostępu, programowanie interfejsu (ustawianie strony startowej), tworzenie grup użytkowników o określonych uprawnieniach, przyznawanie lub ograniczanie uprawnień użytkownikom, możliwość sporządzania statystyk i przesyłania raportów okresowych.

Oto kilka najpopularniejszych w Polsce serwisów.

EBSCO

Serwis EBSCO powstał dzięki współpracy między Open Society Institute (OSI) w Budapeszcie, będącym częścią Fundacji Sorosa i Wydawnictwem EBSCO. W wyniku umowy zawartej między tymi instytucjami, we wrześniu 1999 r powstał międzynarodowy projekt EIFL Direct (Electronic Information for Libraries Direct – Bezpośrednia Informacja Elektroniczna dla Bibliotek). Przedsięwzięciu przyświecało przekonanie, że dostęp do informacji jest podstawowym motorem rozwoju społeczeństw otwartych. Zgodnie z tym za cel postawiono sobie stworzenie największego na świecie konsorcjum informacyjnego tak, aby możliwe było udostępnienie informacji w postaci elektronicznej wszystkim krajom mającym dotąd utrudniony do niej dostęp z przyczyn politycznych bądź finansowych.

Obecnie konsorcjum liczy 39 krajów członkowskich. Planuje się, że w najbliższym czasie liczba członków zwiększy się do 58. Do konsorcjum należy obecnie ponad 2000 organizacji (bibliotek wszystkich typów: akademickich, naukowych, medycznych, publicznych, parlamentarnych, ministerstw oraz instytucji pozarządowych) i ich liczba stale rośnie.

Konsorcjum EIFL Direct oferuje dostęp do baz zawierających dane bibliograficzne, abstrakty i/lub pełne teksty z ponad 8000 anglojęzycznych gazet i czasopism naukowych z różnych dziedzin wiedzy. Bazy zawierają także dane encyklopedyczne, fachowe informacje medyczne oraz opracowania tematyczne i teksty około 1300 broszur. Są aktualizowane na bieżąco. Konsorcjum planuje w najbliższym czasie zamieszczać także teksty w języku rosyjskim.

W ramach projektu dostępne są bazy czasopism z dziedziny humanistyki, nauk społecznych, biologii, techniki, ekonomii i gospodarki oraz bazy z zakresu medycyny i ochrony zdrowia. Szczegółowe informacje o bazach serwisu wraz z listami tytułów czasopism, których pełne teksty znajdują się w poszczególnych bazach, można znaleźć na stronie internetowej firmy EBSCO Publishing <http://www.epnet.com>⁴.

Wśród baz tych wyróżnić można największą, wielodyscyplinarną i pełnotekstową bazę **Academic Search Premier**, aktualizowaną codziennie bazę **Newspaper Source**, zawierającą pełne teksty artykułów z gazet regionalnych z USA i międzynarodowych (w języku angielskim) oraz wiadomości agencyjne, bazy biznesowe: **Business Source Premier** i **Regional Business News**, największą na świecie bibliograficzną bazę danych z szeroko pojętej

⁴ Część informacji o serwisie EBSCO (w tym dane liczbowe) pochodzi ze strony Poznańskiej Fundacji Bibliotek Naukowych <http://www.pfsl.poznan.pl/>

biomedycyny – **MEDLINE**, bazy medyczne przeznaczone dla pacjentów, bibliograficzną bazę **AGRICOLA** z dziedziny rolnictwa i dyscyplin pokrewnych oraz bibliograficzną bazę **ERIC**, indeksującą i streszczającą amerykańskie czasopiśmiennictwo i badania naukowe z zakresu edukacji i pedagogiki.

Wszystkie bazy są regularnie aktualizowane. Ich zasięg chronologiczny sięga na ogół przełomu lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych. „Najstarsza” baza – **MEDLINE** zawiera publikacje od 1966 r.

Wymienione bazy są udostępniane poprzez Internet, na płytach CD-ROM lub DVD. Dostęp jest przeznaczony dla dowolnej liczby jednoczesnych użytkowników.

Wyszukiwanie w serwisie odbywa się za pomocą kilku funkcji: wyszukiwanie proste, zaawansowane i wyszukiwanie typu **EXPERT**. Wyrażenia wyszukiwawcze konstruuje się za pomocą operatorów logicznych. Możliwe jest też wyszukiwanie za pomocą wyrażen języka naturalnego. Rezultaty wyszukiwań można ograniczać do artykułów pełnotekstowych, czy też artykułów określonych jako wstępne. Inne ograniczenia to możliwość poszukiwania tylko artykułów umieszczonych we wskazanym tytule czasopisma, możliwość określenia dat wydania oraz liczby stron wyszukiwanych publikacji. Użytkownik bazy może również indywidualnie określić sposób wyświetlania rezultatów poszukiwania oraz ich zapisania.

Uzyskane dane można zapisywać na dysku, przysyłać rezultaty pocztą elektroniczną lub drukować. Oprócz możliwości przeszukiwania wyżej wymienionych baz dostępne są takie opcje, jak: wyszukiwanie informacji o przedsiębiorstwach z całego świata, wyszukiwanie tytułów czasopism oraz ilustracji.

Serwis oferuje też szereg narzędzi dla administratorów lokalnych. Pozwalają one administratorowi serwisu w danej instytucji zarządzać dostępem do baz Konsorcjum, tworzyć statystyki wykorzystania baz oraz ustalić domyślne parametry prezentacji baz oraz prezentacji wyników wyszukiwania.

PROQUEST

ProQuest Direct – to ogólna nazwa serwisu informacyjnego online oferowanego przez firmę UMI. Firma ta została założona w Stanach Zjednoczonych w 1938 r. i weszła w skład starej, słynnej firmy Bell&Howell. Jej zasoby informacyjne są jednymi z największych na świecie i obejmują bazy danych na mikrofilmach, płytach CD-ROM, w systemach online, na taśmach magnetycznych i w tradycyjnej formie drukowanej. Firma udostępnia

w wymienionych formach większość własnych baz danych oraz, na mocy umów z innymi wydawcami, również ich zasoby.

System ProQuest zapewnia dostęp do ogromnych zasobów literatury w postaci indeksowo-abstraktowych, pełnotekstowych i pełnoobrazowych baz czasopism i magazynów, dysertacji, wydawnictw książkowych oraz rozpraw naukowych. Informacje są prezentowane w formie abstraktów i indeksów, pełnego tekstu, pełnego obrazu strony (skan) oraz tekstu z osadzoną grafiką.

W serwisie dominują bazy biznesowe (**ABI/INFORM Global**, **ABI/INFORM Trade & Industry**, **Accounting & Tax**, **Banking Information Source**, i in.). Inne dziedziny, takie jak: nauki ścisłe, medycyna, nauki społeczne i humanistyczne, nauki rolnicze i edukacja, są reprezentowane mniej licznie. Serwis oferuje też zestaw baz zawierających czasopisma ogólne i prasę codzienną.

Serwis jest dostępny w czterech językach (angielskim, hiszpańskim, francuskim i niemieckim). Wyszukiwanie odbywa się, podobnie jak w innych serwisach, za pomocą kilku instrumentów wyszukiwawczych. Możliwe jest też prowadzenie poszukiwań tylko w wybranym czasopiśmie, ograniczenie chronologiczne i ograniczenie do pełnych tekstów artykułów. Wyszukane informacje mogą być drukowane, przesyłane pocztą elektroniczną lub zapisywane na dysku w postaci pliku⁵.

Warto wspomnieć jeszcze o kilku innych serwisach:

SWETS NET – serwis firmy Swets and Zeitlinger, a obecnie Swets Blackwell GmbH, o ponad 100-letnich tradycjach, skupiający wielu znanych wydawców. W Polsce do Konsorcjum SwetsNavigator należy wiele ośrodków akademickich, a szczególnie bibliotek uniwersyteckich prenumerujących wydawnictwa Swets and Zeitlinger w wersji drukowanej.

EUROMONITOR – serwis firmy specjalizującej się w gromadzeniu i analizie badań rynkowych i przygotowywaniu danych statystycznych i prognoz marketingowych dla świata biznesu.

ELSEVIER SCIENCE – serwis znanej holenderskiej firmy wydawniczej, od ponad 100 lat działającej na rynku dostarczania i wymiany informacji. W Polsce serwis jest abonowany przez Polskie Konsorcjum Elsevier, skupiające biblioteki uczelniane i posadowiony onsite na serwerze Uniwersytetu Warszawskiego.

GALE – serwis firmy GALE GROUP należącej do The Thomson Corporation – potentata na rynku informacji dla biznesu i bibliotek. Serwis GALE oferuje użytkownikom możliwość przeszukiwania nie tylko licznych czasopism i gazet zgromadzonych

⁵ Więcej informacji o serwisie można znaleźć w witrynie internetowej firmy Info Technology Supply – Polska <http://www.its.com.pl>, dystrybutora serwisu na Polskę.

w bazach dziedzinowych, ale również źródeł informacyjnych, leksykonów, słowników, encyklopedii, podręczników, kompendiów, a także linków do wyselekcjonowanych stron WWW. Wśród baz dziedzinowych (tzw. *Resource Center*) jest wiele poświęconych naukom humanistycznym.

Na zakończenie kilka słów o polskim serwisie, do niedawna bezpłatnym, a obecnie komercyjnym. Jest to: **CENTRUM INFORMACJI O KSIĄŻCE** <http://ciok.pl/bazy.php>

Serwis gromadzi informacje o polskim rynku książki w postaci czterech baz danych.

Baza tytułów zawiera około 79 tys. tytułów wydanych od 1995 r. po dzień dzisiejszy w Polsce lub poza krajem, opatrzonych polskim numerem ISBN. W bazie podane są opisy bibliograficzne wraz z informacją o nakładach, rodzaju oprawy i cenach.

Baza wydawców zawiera około 11 tys. rekordów z informacjami o polskich wydawcach wraz z ich danymi teleadresowymi. Dodatkowo można uzyskać informacje o profilu wydawnictwa, formie własności i formie dystrybucji.

Nieustannie aktualizowana **baza księgarń** zawiera informacje teleadresowe, a dodatkowo informacje o profilu księgarni, oferowanym asortymencie innym niż książka i formach dystrybucji.

Niedawno zaktualizowana **baza hurtowni** oferuje dostęp do 352 kompletnych opisów firm. Poza informacjami teleadresowymi można tu znaleźć dane dokładniej charakteryzujące hurtownię (profil gromadzonych książek, forma własności, współpracujące wydawnictwa i księgarnie, średnia liczba tytułów w ofercie, sieć księgarń firmowych).

System daje różnorodne możliwości przeszukiwania baz oraz generowania różnego rodzaju zestawień bibliograficznych i tematycznych, a także analiz wg dowolnie określonych kryteriów charakteryzujących polską produkcję wydawniczą oraz rynek księgarski.

Serwis jest bardzo przydatny dla pracowników bibliotek i często przez nich odwiedzany. W Internecie zaistniał w 1998 r. i początkowo był udostępniany bezpłatnie. W 2002 r., po krótkim okresie zmian organizacyjnych, kiedy to serwis był niedostępny, nastąpiło uruchomienie jego nowej wersji. Centrum znów prezentuje swoje bazy w Internecie, ale teraz są one udostępniane dwustopniowo. Pierwszy, bezpłatny stopień pozwala uzyskać ogólne informacje o poszukiwanych tytułach, wydawcach, księgarniach i hurtowniach. Drugi, płatny, zapewnia dostęp do pełnych opisów wybranych haseł i daje możliwość sporządzania zestawień i analiz. Jest w tym pewna prawidłowość, że usługi bezpłatne, do których

zdamy się przyzwyczać, i które staną się nam niezbędne, po pewnym czasie stają się płatne.

Komercyjne serwisy elektroniczne zawierające bibliograficzne i pełnotekstowe bazy czasopism zagranicznych nie są jeszcze popularne w bibliotekach publicznych. Wysokie koszty utrzymania i niewielkie zainteresowanie użytkowników nie zachęcają do nabywania tego typu źródeł.

Obecnie trzy biblioteki publiczne są członkami konsorcjum EIFL Direct: Książnica Pomorska w Szczecinie, Miejska Biblioteka Publiczna im. Józefa Wybickiego w Sopocie i Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy. Natomiast, o ile mi wiadomo, jedynie Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy, jako członek Konsorcjum Akademickich Bibliotek Ekonomicznych, ma dostęp do serwisu ProQuest. Inne omówione wyżej serwisy są popularne w bibliotekach uczelnianych (SWETS, ELSEVIER).

Biblioteki publiczne są bibliotekami ogólnymi. Ich użytkownicy to ludzie ze wszystkich grup wiekowych i zawodowych, o bardzo różnorodnych potrzebach informacyjnych. Niektóre z nich mogłyby zostać zaspokojone za pomocą takich właśnie serwisów.

Te biblioteki publiczne, które udostępniają serwis EBSCO, nie mogą pochwalić się wysokimi statystykami jego wykorzystania. Ich użytkownicy najwyraźniej nie są przyzwyczajeni do korzystania z zagranicznych źródeł elektronicznych w tych bibliotekach. Nie szukają ich u nas, bo albo nie wiedzą nic o ich istnieniu i możliwościach informacyjnych, albo nie spodziewają się, że je u nas znajdą.

Warto zatem postawić sobie pytanie, czy zagraniczne serwisy elektroniczne sprawdzą się i przyjmą w bibliotekach publicznych, czy biblioteki, które posiadają takowe, „oswoją” z nimi swych czytelników, nauczą ich i przyzwyczają do korzystania z nich? A może to użytkownicy zaczną domagać się od bibliotek publicznych nowych, zagranicznych źródeł informacji i wymuszą na nich zakup takich źródeł? Biblioteki publiczne powinny liczyć się z taką możliwością i zawczasu przygotować się do tego. Myślę, że należałoby rozważyć zakup niedrogo serwisu, np. EBSCO (oferta dla bibliotek publicznych jest finansowo bardzo atrakcyjna), chociażby po to, aby sami bibliotekarze mogli zapoznać się z tym typem źródła i zorientować się w światowych trendach rozwoju warsztatu informacyjnego i aby w przyszłości mogli polecać to źródło użytkownikom.

Nie mamy polskich odpowiedników takich serwisów, jak EBSCO czy ProQuest. Do niedawna żadna z tworzonych w Polsce baz bibliograficznych zawierających polskie czasopisma naukowe nie udostępniała online pełnych tekstów artykułów. Zapowiedź zmiany tego stanu rzeczy znajdziemy w katalogu NUKAT, gdzie pojawiły się pierwsze artykuły w wersji pełnotekstowej. Miejmy

nadzieję, że rozwój polskich baz elektronicznych pójdzie w tym kierunku, za przykładem baz tworzonych na Zachodzie, gdzie taka praktyka powoli staje się standardem.

IV. Internet

Udostępnianie Internetu jest coraz powszechniejszym zjawiskiem w bibliotekach publicznych. W Bibliotece Publicznej m. st. Warszawy użytkownicy mogą samodzielnie korzystać z Internetu od początku 2002 r. Liczba osób korzystających z tej usługi w ciągu dziesięciu miesięcy tego roku wzrosła ponad sześciokrotnie a tendencja wzrostowa utrzymuje się nadal. Z naszych obserwacji wynika, że znaczna część użytkowników Internetu korzysta z poczty elektronicznej. Inni poszukują konkretnych informacji. Na razie gromadzimy i analizujemy dane dotyczące tego, jakie strony czy serwisy odwiedzają najchętniej nasi użytkownicy, ale nie wiemy jeszcze, czy znajdują oni za pośrednictwem Internetu potrzebne informacje. Ogromne bogactwo informacyjne światowej „pajęczyny” i pozorna łatwość wyszukiwania danych może prowadzić do złudnego przeświadczenia o wysokiej skuteczności informacyjnej Internetu. Otóż właśnie w tym tak bogatym informacyjnie środowisku należy bardziej niż gdziekolwiek indziej analizować potrzeby użytkowników i wychodzić im naprzeciw. Mamy w planach przeprowadzenie odpowiedniej ankiety, aby zorientować się w potrzebach użytkowników i móc efektywnie pomagać im w poszukiwaniach.

Najlepszą pomocą byłoby przygotowanie internetowego przewodnika dla użytkowników informacji elektronicznej, ale jest to praca bardzo żmudna i wymagająca stałego aktualizowania danych. Niektóre ośrodki naukowe, biblioteki specjalistyczne czy wydawnictwa starają się przygotowywać takie przewodniki w postaci serwisów tematycznych, które mogą być nieocenionym źródłem informacji dla osób zainteresowanych danym tematem. Przykładem może być serwis internetowy wydawnictwa **Medycyna Praktyczna** <http://medprakt.pl/hipokrates>, czy też różne serwisy i bazy ekonomiczne (np. baza **Zeszyty Naukowe** tworzona w BG AE w Krakowie <http://kangur.ae.krakow.pl/bazygate.html>).

Aby Internet mógł stanowić przydatne źródło informacji, konieczne jest usystematyzowanie adresów URL w postaci kolekcji linków pozwalających na połączenie się ze stroną o interesującej użytkownika tematyce. Biblioteki publiczne posiadające witryny internetowe na ogół starają się oferować zagubionym internautom lepiej lub gorzej uporządkowane kolekcje linków. Oczywiście nie

sposób „skatalogować” w ten sposób całej internetowej „pajęczyny”. Wybór zasady czy systemu organizującego linki może stanowić duży problem.

Moim zdaniem, bardzo ciekawe rozwiązanie zastosowano w Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece Publicznej w Łodzi: posłużono się Uniwersalną Klasyfikacją Dziesiętną. Inne biblioteki bardzo różnie porządkują zasoby Internetu, ale na ogół wszędzie można znaleźć takie działy, jak: spis bibliotek polskich (własny lub w formie linku do strony Elektronicznej Biblioteki, której redakcja starannie opracowała pokazną kolekcję linków do stron domowych bibliotek), linki do polskich i zagranicznych serwisów z dziedziny bibliotekoznawstwa, wyszukiwarki polskie i zagraniczne, czasopisma, słowniki i encyklopedie, bazy danych w Internecie, informacja europejska, literatura online (czyli pełne teksty książek), strony poświęcone Polsce (prezydent, urzędy centralne, administracja, itp.), informacje o regionie. Stosunkowo mało jest serwisów dziedzinowych. Praca nad porządkowaniem i systematyzacją stron WWW wymaga śledzenia i analizy internetowych poszukiwań użytkowników tak, aby można było zaproponować im kolekcje linków, które ich naprawdę zainteresują i zaspokoją ich potrzeby. Dobrym pomysłem jest wysuwana już nie raz propozycja zjednoczenia wysiłków tak, aby setki bibliotekarzy nie powielali swej pracy i opracowania wspólnego, profesjonalnego serwisu WWW, zamieszczającego spisy linków z podziałem na różne kryteria.

Podsumowanie

Główne powody, dla których warto korzystać z elektronicznych źródeł informacji, to krótki czas uzyskania informacji, wieloaspektowe kryteria wyszukiwania i atrakcyjna forma. Jednakże źródła elektroniczne nie zawsze mogą zastąpić źródła tradycyjne chociażby ze względu na ich ograniczony zasięg chronologiczny. Oba typy źródeł muszą współistnieć ze sobą w pracy informacyjnej bibliotek.

Praktyka pokazuje, że biblioteki publiczne cierpią na niedostatek źródeł elektronicznych. Te, które są dostępne, wykorzystywane są w sposób niedostateczny. Przyczyn tego stanu rzeczy jest kilka. Wspominałam o nich wcześniej: brak środków finansowych, przywiązanie bibliotekarzy do tradycyjnych form pracy, brak zaufania do nowych technik, brak umiejętności zarówno wśród bibliotekarzy, jak i użytkowników, brak informacji i promocji. Pod tym względem jest jeszcze wiele do zrobienia.

Z drugiej strony zmieniają się użytkownicy bibliotek publicznych, rosną ich potrzeby i oczekiwania. Domagają się oni źródeł elektronicznych, oczekują informacji fachowej, naukowej, pełnej, podanej szybko i najchętniej w gotowej postaci (pełne teksty). Jeśli nie otrzymają tego u nas, zwrócą się do innych bibliotek. Trzeba przyznać, że coraz więcej bibliotek, również publicznych, zaczyna pracować w nowoczesnym stylu, zmienia się sposób myślenia bibliotekarzy i filozofia funkcjonowania bibliotek. Daje się zauważyć zorientowanie procesów bibliotecznych na użytkowników, a miarą oceny dobrej pracy bibliotek staje się satysfakcja tych ostatnich. Trudności finansowe, z którymi biblioteki publiczne borykały się zawsze, zmuszają je do szczególnych zabiegów o fundusze na rozwój procesów automatyzacyjnych i zakup nowoczesnych źródeł elektronicznych. W zmieniającym się środowisku ekonomicznym, przy ostrej konkurencji i orientacji na zysk, biblioteki – aby uzyskać dodatkowe fundusze – muszą uzasadniać potrzebę swego istnienia, a najlepszym argumentem jest duża liczba użytkowników, zadowolonych z oferty i usług biblioteki.

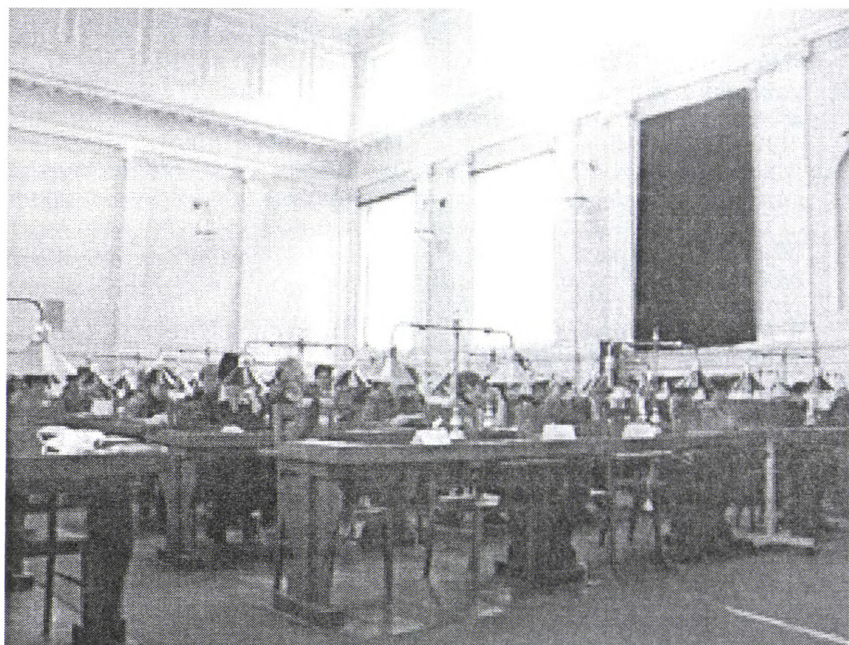
Praca bibliotekarza to służba społeczeństwu. Jego zadaniem jest porządkowanie, systematyzowanie, organizowanie wiedzy i prezentowanie jej osobom poszukującym. Abyśmy mogli te funkcje pełnić dobrze, musimy, po pierwsze, posiadać wiedzę fachową – teoretyczną i praktyczną, mnóstwo informacji z różnych dziedzin oraz orientować się na bieżąco we wszelkich nowościach technicznych. Musimy wiedzieć więcej, umieć więcej, a przede wszystkim w sposób doskonały opanować najnowocześniejsze narzędzia służące organizowaniu i udostępnianiu wiedzy. Nie musimy wiedzieć wszystkiego. Musimy umieć tę wiedzę znaleźć i udostępnić. Elektroniczne źródła informacji oddają nieocenione usługi w usprawnieniu i podnoszeniu efektywności tych procesów.

Po drugie, ale nie mniej istotne, musimy pamiętać, że my – bibliotekarze istniejemy po to, aby zaspokajać potrzeby użytkowników. Możemy ich nauczać posługiwania się różnymi źródłami, w tym obsługi źródeł elektronicznych, zachęcać do korzystania z takich a nie innych źródeł, ale przede wszystkim musimy ich słuchać. Nie bez powodu, jako jedną z największych zalet pracownika informacji wymienia się umiejętności komunikacyjne. Musimy z użytkownikami po prostu rozmawiać, wsłuchiwać się w ich potrzeby tak, aby móc je jak najskuteczniej zaspokoić. Albowiem rozpoznanie potrzeb użytkowników, ich badanie i analiza oraz późniejsze zastosowanie wniosków z tych badań w praktyce, to podstawa dobrego funkcjonowania całej biblioteki. A od tego, czy będziemy dobrze służyć udostępnianiu i popularyzowaniu wiedzy, zależy rozwój cywilizacyjny naszego społeczeństwa.

Literatura

1. Babik Wiesław: *Dostęp polskich bibliotek do światowych źródeł informacji: dokument elektroniczny*. „EBIB” 2000, nr spec. 2.
2. Bartuszek Przemysław, Sacharuk Agnieszka: *Konferencja Wykorzystanie Internetu w działalności informacyjnej: Warszawa, 23 X 1998*. „Studia Europejskie” (Toruń) 1999 nr 1 s. 235-240.
3. Bystrowska Maria: *Biblioteki publiczne w Internecie*. „Biuletyn Informacyjno-Instrukcyjny”. Wojewódzka Biblioteka w Krakowie 1997 nr 2 s. 21-27.
4. *Elektroniczna biblioteka dzisiaj: efektywne wykorzystanie baz CD-ROM w sieciach komputerowych: materiały II Konferencji Górnośląskiego Konsorcjum Bibliotek Naukowych. Katowice – Opole 21-23 kwietnia 1999*. Pod red. Barbary Zajączkowskiej. Katowice 2000 s. 241.
5. Jankowska Maria Anna: *Internet jako źródło informacji w pracy bibliotekarza*. „Bibliotekarz” 1997 nr 10 s. 23.
6. Kasperkiewicz Przemysław: *Multimedialność – podstawa czy uzupełnienie procesu informacji?* „Nowa Biblioteka” 1999 nr 1/2 s. 24-31.
7. Kąkolewicz Mariusz: *Multimedialne źródła informacji i możliwości ich wykorzystywania*. W: *Książka bez barier*. Red. t. Janusz Nowicki. Warszawa 2000 s. 73-78.
8. Komperda Anna: *Biblioteki polskie w Internecie na przełomie wieku: dokument elektroniczny*. „EBIB” 2000 nr 12.
9. Łozowska Anna, Grzelak-Rozenberg Anna: *Nowe nośniki informacji, czyli dokąd zmierzamy?* „Praktyka Teorii Informacji” 1999 (T. 7), nr 3 s. 17-21.
10. Machalska-Garbacz Anna: *Problem jakości usług bibliotecznych i informacyjnych w światowym piśmiennictwie bibliotekoznawczym*. „Przegląd Biblioteczny” 2000 (R. 68) z. 4 s. 281-289.
11. Machalska-Garbacz Anna: *Użytkownik a podnoszenie jakości usług biblioteczno-informacyjnych*. „Bibliotekarz” 2001 nr 6 s. 6-9.
12. Nowak Ewa Jadwiga: *Informacja w formie elektronicznej w bibliotece uniwersyteckiej*. „Acta Universitatis Nicolai Copernici, Bibliologia” 1998 z. 2/3 s. 591-609.
13. *Obsługa informacyjna w bibliotekach warszawskich: materiały z konferencji „Problemy obsługi informacyjnej w bibliotekach warszawskich”, Warszawa, Biblioteka Narodowa, 9 V 2001 r.* Oprac. red. Jolanta Kosim, Halina Fedyna. Warszawa, 2002 s. 115.
14. Nicholas David: *Ocena potrzeb informacyjnych w dobie Internetu*. Warszawa, 2001 s. 122.
15. Osiewalska Anna, Potempa Aureliusz: *Uwagi o przewodnikach internetowych dla użytkowników informacji elektronicznej: na podstawie własnych doświadczeń z pracy nad przewodnikiem Ekonomia online : dokument elektroniczny*. „EBIB” 1999 nr 2.
16. Pulikowski Arkadiusz: *Internetowe serwisy wyszukiwawcze w informacji naukowej*. „Praktyka i Teoria Informacji” 1999 (T. 7), nr 1 s. 3-8.

17. Radwański Aleksander: *Biblioteki elektroniczne: koncepcje i realizacje*. „Acta Universitatis Wratislaviensis. Bibliotekoznawstwo” 1998, nr 21, s. 17-31.
18. Sitarska Anna: *Między realną a wirtualną rzeczywistością : bariery w dystrybucji i dostępności informacji elektronicznej*. „Biuletyn Główniej Biblioteki Lekarskiej” 1999 (R. 45) nr 359 s. 59-65.
19. *Świat biblioteki elektronicznej w klasycznej bibliotece naukowej: możliwości rozwoju, uwarunkowania i ograniczenia: materiały konferencyjne, Poznań, 19-20 marca 1998*. Pod red. Haliny Ganińskiej. Poznań, 1998 s. 270.
20. *Użytkownicy informacji elektronicznej*. Red. nauk. Maria Kocójowa. Kraków: Wydaw. UJ, 2000 s. 207.

Czytelnia Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy

BIBLIOTEKI PUBLICZNE PUNKTEM DOSTĘPU DO INTERNETU DLA SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ

Biblioteki publiczne – punktem dostępu do informacji

Biblioteka publiczna należy do instytucji o charakterze otwartym – zbiory i cała działalność biblioteki podporządkowana jest potrzebom czytelnika. Współczesna biblioteka publiczna pełni różnorodne funkcje: edukacyjną, kulturalną, naukową, ale i rozrywkową, towarzyską. Biblioteka pracująca dla społeczności lokalnej zaspokaja potrzeby tej społeczności nie tylko jako wypożyczalnia i czytelnia zbiorów ale również ośrodek informacji ogólnej, a także lokalnej i regionalnej. Biblioteka funkcjonuje w całym systemie społecznej komunikacji a bibliotekarz, dzięki umiejętności posługiwania się informacją, umiejętności dotarcia do niej i korzystania z niej – może poznać potrzeby czytelnika, poszukać odpowiedzi na jego pytania. Bibliotekarz jest pośrednikiem i przewodnikiem dla czytelnika wobec narastającej lawinowo informacji także w sieci internetowej. Każda grupa użytkowników poszukuje innego rodzaju informacji, nie zawsze ma skonkretyzowane pytania. Biblioteka musi być miejscem, gdzie każdy potencjalny użytkownik znajdzie potrzebną informację. Szczególnie jest to ważne na obszarach poza dużymi aglomeracjami miejskimi, gdyż tam trudno jest zdobyć potrzebne wiadomości i informacje poza biblioteką. Dlatego też tworzenie punktów dostępu do Internetu w bibliotekach publicznych dla wszystkich jest tak ważne – jest jednym z zadań projektu INFOBIBnet – sieci współpracy bibliotek¹.

Dostęp do informacji różnego rodzaju gwarantują wszystkim odpowiednie akty prawne.

¹ Por. A. Radwański : *INFOBIBnet – sieć współpracy bibliotek*. „Bibliotekarz” 2002 nr 3 s. 7.

- Konstytucja III RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78) w Art. 54.1. stwierdza: „Każdemu zapewnia się wolność wyrażania swoich poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji”.
- Ustawa o bibliotekach z dnia 27 czerwca 1997 (Dz. U. Nr 8 z 28 lipca) w Art. 19 mówi: „Biblioteki publiczne są organizowane w sposób zapewniający mieszkańcom dogodny dostęp do materiałów bibliotecznych i informacji”.
- Uchwała Sejmu RP z dnia 14 lipca 2000 w sprawie budowania podstaw społeczeństwa informacyjnego w Polsce (M.P. 2000 Nr 22 poz. 448) wezwwała rząd do przedstawienia w trybie pilnym założeń strategii rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce, przypominając, że rząd powinien uwzględnić zwłaszcza: „zasady powszechnego dostępu i wykorzystania Internetu”. Rada Ministrów, 28 listopada 2000 r., przyjęła stanowisko w sprawie tej uchwały i specjalny dokument programowy „Cele i kierunki rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce”, w którym szczegółowo mówi się o projektach i programach rządu dotyczących infrastruktury teleinformatycznej, powszechnym i tańszym dostępie do Internetu i inwestowaniu w ludzi i umiejętności².
- Ustawa o dostępie do informacji publicznej z dnia 6 września 2001 r. (Dz. U. Nr 112) jest podstawą realizacji powszechnego prawa do informacji gwarantowanego konstytucyjnie. W Art. 8.1. czytamy: „Tworzy się urzędowy publikator teleinformatyczny – Biuletyn Informacji Publicznej – w celu powszechnego udostępniania informacji publicznej, w postaci ujednoliconego systemu stron w sieci teleinformatycznej...”. Ustawa weszła w życie z dniem 1 stycznia 2002 r. Biblioteki mogą przyczynić się do rozpowszechniania informacji samorządowej, lokalnej. Umożliwienie szybkiego dostępu do niej na bibliotecznych komputerach włączonych w sieć internetową – pozwala na zaspokojenie potrzeb mieszkańców w tym zakresie. Problemom dostępu do informacji wiele uwagi poświęcają organizacje i stowarzyszenia międzynarodowe.
- Manifest bibliotek publicznych IFLA/UNESCO³ (trzecia, rozszerzona wersja opublikowana w listopadzie 1994 r.), dostępny na stronie internetowej <http://www.ifla.org> w dwudziestu

² Omówienie tych problemów patrz: B. Howorka: *Spółeczeństwo informacyjne*. „Bibliotekarz” 2002 nr 1 s. 3-9.

³ IFLA – International Federation of Library Association and Institutions założone w 1927 r. obecnie liczy ponad 1600 członków ze 143 krajów świata. Są to organizacje, instytucje i osoby związane z informacją i bibliotekarstwem.

kilku językach, wyraźnie podkreśla, że „Biblioteka publiczna jest lokalnym ośrodkiem informacji, udostępniającym użytkownikom każdego rodzaju wiedzę i informację”. I dalej: „Wszystkie grupy wiekowe muszą znaleźć w bibliotece materiały odpowiadające ich potrzebom. Zbiory i usługi powinny obejmować wszystkie typy mediów: nośniki nowoczesne technologicznie i materiały tradycyjne”.

- Standardy międzynarodowe IFLA, które były redagowane, uzupełniane i wydawane kolejno w 1973, 1977, 1986, a najnowsze w 2000 r., w założeniu mają służyć bibliotekarzom jako wzór, ideał, do którego należy dążyć i opierając się na nich projektować a następnie realizować usługi biblioteczne. Standardy przetłumaczone na język polski zostały wydane drukiem w 2002 r.⁴. Szczególną uwagę zwracają one na potrzeby społeczności lokalnej, które biblioteka publiczna, jako ośrodek informacji i centrum kulturalne i społeczne, powinna zaspokajać.

Zacytuję fragmenty: Rolą biblioteki publicznej jest stawianie się pośrednikiem, „elektronicznymi wrotami” do świata informacji cyfrowej, oraz pomaganie obywatelom w przekraczaniu bariery „cyfrowego zróżnicowania” do lepszej przyszłości. Rolą bibliotekarza jest coraz częściej bycie nawigatorem (po oceanie) informacji, dbanie o to, żeby informacja, którą otrzymuje użytkownik, była dla niego adekwatna i wiarygodna. (...) Biblioteka powinna oferować dostęp do swoich zasobów oraz zasobów innych bibliotek i serwisów informacyjnych poprzez tworzenie i utrzymywanie dobrych sieci elektronicznych na wszystkich poziomach, od lokalnego po międzynarodowy⁵.

Standardy dla bibliotek, dotyczące sprzętu elektronicznego, który ma udostępniać informację czytelnikom, są dopiero w fazie opracowywania. Pewne porównania są już jednak możliwe. W bibliotekach krajów technologicznie zaawansowanych przyjmuje się: w Kanadzie – jeden komputer na 5 tys. mieszkańców; w Anglii – 6 komputerów na 10 tys. mieszkańców; w Australii – jeden komputer na 5 lub 10 tys. osób w zależności od wielkości danej populacji. Co najmniej połowa publicznie dostępnych komputerów winna mieć dostęp do Internetu, a każdy komputer drukarkę⁶.

⁴ *Działalność Bibliotek Publicznych : Standardy międzynarodowe IFLA-UNESCO*. Warszawa Wydaw. SBP 2002 s. 54-56.

⁵ Tamże, s. 54-55.

⁶ Tamże, s. 70.

Jak wygląda obraz stanu komputeryzacji i dostępu do Internetu polskich bibliotek publicznych?

Według danych uzyskanych z badania ankietowego bibliotek publicznych w kwietniu 2002 r., w Polsce działa 8858 bibliotek publicznych i ich filii (w tym 18 bibliotek wojewódzkich i 198 powiatowych). Tylko 15% ogólnej liczby (czyli 1336 placówek) „komputeryzuje się”; 7,7% bibliotek ma dostęp do Internetu, a jedynie 4% bibliotek (czyli ok. 350 placówek) udostępnia stanowiska internetowe użytkownikom, własne strony WWW ma tylko 2,1% (czyli ok. 180 bibliotek). Dla porównania: w Danii wszystkie biblioteki publiczne są skomputeryzowane, a 75%⁷ z nich udostępnia Internet użytkownikom.

Internet w Polsce jest znany i dostępny już od wielu lat. W okresie I półrocza 2002 r., według badań OBOP-u, korzystanie z Internetu w naszym kraju deklarowało 18% dorosłych, co oznacza wzrost o 3% w stosunku do roku ubiegłego⁸. Struktura użytkowników Internetu w Polsce według wieku kształtuje się następująco: 39% to osoby od 20 do 29 lat, 32% poniżej 20, po 10% osoby od 30 do 39 lat i 40-49 lat, najmniej – 7% w wieku 50-59 lat i tylko 2% powyżej 60 lat. Mężczyźni stanowią 53%, a kobiety 47% korzystających z sieci. Najwyższy odsetek internautów stanowią osoby z wykształceniem średnim – 38% i podstawowym – 30%. Z badań wynika też, że ludzie z wykształceniem podstawowym korzystają z sieci głównie w celach rozrywkowych, zaś z wyższym poszukują serwisów informacyjnych.

Urok Internetu tkwi w możliwości komunikowania się w obrębie całego świata. Internet radykalnie zmienił tradycyjną równowagę między rządzącymi a tymi, którzy tworzą informację.

Internet jest ogromnym i ciągle zmieniającym się zbiorem źródeł informacji, usług, funkcji.

Szukanie informacji w Internecie – problemy, jakie napotyka bibliotekarz i czytelnik⁹

Najbardziej popularne są wyszukiwarki. Działają na zasadzie: podaj słowa kluczowe a system odnajdzie dokumenty, w których poszukiwane treści występują. Ale zapytania są przeciętnie dwu- lub trzywyrazowe, a wynik poszukiwań to miliony dokumentów. Dlatego wyszukiwarki zawierają mechanizmy pozwalające ograniczyć wynik wyszukiwania, mechanizmy opisane w pomocy.

⁷ Wg najnowszych danych 100% (przyp.red.).

⁸ Patrz: <http://www.obop.pl>

⁹ Por. *Internet* 2002 nr 5 s. 46-51.

Istnieją też wyszukiwarki dedykowane do konkretnych rodzajów informacji (np. indeksujące tylko artykuły naukowe).

Alternatywą dla wyszukiwarek są serwisy katalogowe. Przeszukiwanie w katalogach stron WWW poszczególnych portali następuje przez formułowanie zapytania w postaci słów lub fraz, również z wykorzystaniem operatorów.

Nieustannie powstają nowe systemy służące jeszcze dokładniejszej lokalizacji danych w sieci lub lepszej prezentacji wyników z istniejących serwisów. Wydaje się, że nigdy nie powstanie idealny system przeszukiwania Internetu. Wyszukiwanie informacji w Internecie jest problemem dotyczącym nie tylko użytkowników, ale naukowców i praktyków projektujących serwisy wyszukiujące.

Największa wyszukiwarka Google przechowuje w swych olbrzymich bazach danych ponad 2 mld odnośników do stron WWW¹⁰. Jest to jednak tylko niecały 1% zasobów Internetu. Pozostałe 99% to tzw. Ukryty Internet, czyli te zasoby sieci, do których nie dotrzemy poprzez standardowe wyszukiwarki. Problem polega na tym, że standardowe wyszukiwarki zostały zaprojektowane przede wszystkim do indeksowania stron zapisanych w HTML-u, czyli mających postać statycznego tekstu. Jednak sieć to też pliki multimedialne, strony tworzone dynamicznie, czyli np. będące wynikami wyszukiwania jakiś baz danych. Wyszukiwarki nie są w stanie indeksować większości tak utworzonych stron. A te właśnie zasoby najróżniejszych baz danych stanowią największą część zasobów sieci – bazy uniwersyteckie, instytucji rządowych, archiwów prasowych czy teled adresowe. Istnieją również metawyszukiwarki – same nie posiadają baz danych, ale potrafią przekierować nasze zapytanie do wielu innych serwisów przeszukujących i podać spójny zbiór odnośników. Metawyszukiwarki, czy inaczej multiwyszukiwarki, są dostępne zarówno w formie serwisów internetowych, jak i programów, które można uruchomić na lokalnej maszynie. Jak działa metawyszukiwarka, można prześledzić na przykładzie pierwszej polskiej pod adresem <http://emulti.pl>

Czy dostęp do Internetu jest dla bibliotek bezpieczny?

Jeżeli lokalna sieć biblioteki zostanie przyłączona do Internetu, bezpieczeństwo danych może być zagrożone. Problemem mogą być wirusy komputerowe, czyli programy, które samoczynnie przenoszą się na inne powodując ich zainfekowanie. Ochroną i przeciwdziałaniem jest instalacja programów antywirusowych. *Konieczna jest również ochrona fizyczna pomieszczenia, w którym*

¹⁰ Por. *Internet* 2002 nr 7 s. 58-9.

pracuje serwer czy stacja robocza administratora sieci, gdyż sieć i dostęp do danych sterowany jest właśnie z takich miejsc. Ludzie niepowołani nie mogą mieć tam dostępu. By zachować bezpieczeństwo danych, ważny jest wybór sieci wewnętrznej i takie zorganizowanie strategii dostępu dla personelu, aby każdy wykorzystywał tylko dane odpowiednie dla wykonywanych przez siebie zadań. W celu zabezpieczenia zasobów danych, firmy stosują tzw. ścianę ognia (firewall), która kontroluje dostęp do sieci lokalnej z zewnątrz poprzez np.: serwer proxy (pośredniczy między siecią korporatywną a Internetem), router filtrujący (pakiet programowy blokujący ruch między siecią prywatną i Internetem na poziomie hostów, sieci, portów TCP/UDP, a nawet zawartości przesyłanych danych). Tego typu działania mogą nas zabezpieczyć przed działalnością crackerów i hackerów.

Jak czytelnicy powinni korzystać z Internetu

Zasady korzystania z Internetu biblioteki określają w wewnętrznych regulaminach, zarządzeniach, podają na stronach WWW. Przeważnie pobierane są opłaty za te usługi, a ich wysokość ustalana jest w zależności od kosztów abonamentu przy łączu stałym lub kosztów impulsów przy modemie telefonicznym. Obowiązującą zasadą jest nałożenie na czytelnika obowiązku korzystania tylko z tych zasobów, które nie naruszają prawa.

W piśmiennictwie bibliotekarskim z początku lat dziewięćdziesiątych wyrażano pogląd, że „biblioteka powinna wprawdzie umożliwić czytelnikom dostęp do Internetu w celu uzyskania informacji bibliograficznej, adresowej lub – co najwyżej konkretnej informacji rzeczowej, jeśli nie jest dostępna w zbiorach danej biblioteki, ale nie powinno się zezwalać na dowolne surfowanie w celach bliżej nieokreślonych. Używano bardzo przekonujących argumentów, jak kwestia kosztów i blokowanie dostępu innym użytkownikom, mającym „poważne cele”¹¹.

Do niektórych serwisów (np. gier, muzyki) potrzebne jest dodatkowe oprogramowanie i jego uaktualnianie. Przy pobieraniu plików dźwiękowych, należy zaopatrzyć stanowiska w słuchawki. Linie czatowe działają w czasie rzeczywistym. Wiadomości są otrzymywane i odpowiedzi na nie są wysyłane przez osoby będące online na czacie w tym samym czasie. Mogą one być użytecznym źródłem informacji, choć czasem korzystanie z nich może prowadzić do uzależnienia, co stwarza potrzebę samokontroli. Podobne problemy powstają przy dostępie do gier komputerowych.

¹¹ J. Maj: *Trendy w komputeryzacji bibliotek publicznych. W: Jak automatyzujemy biblioteki publiczne? Materiały z ogólnopolskiej konferencji Warszawa/Miedzeszyn 6-8 listopada 2000*. Warszawa 2001 s. 40-41.

„Wokół komputera podłączonego do Internetu można zorganizować całe profesjonalne informatorium, pod warunkiem, że sami bibliotekarze spędzą w Internecie wystarczająco dużo czasu, żeby móc się po nim swobodnie poruszać. Często poszukiwania informacji bywają czasochłonne i nie zawsze da się sprostać oczekiwaniom czytelników. (...) Bardzo skomplikowane wyszukiwanie czytelnik może zlecić bibliotekarzowi do wykonania w innym czasie”¹². Rezultat tych poszukiwań czytelnik otrzymuje w postaci wydruku komputerowego lub zapisu na dyskiecie.

Internet jest także źródłem informacji i kształcenia dla bibliotekarza

W pracy bibliotekarskiej sieć wykorzystywana jest do: przesyłania poczty elektronicznej, uczestnictwa w tematycznych listach dyskusyjnych, dostępu do katalogów bibliotecznych na całym świecie, dostępu do literatury zawodowej poprzez możliwość ściągnięcia plików tekstowych. W procesie gromadzenia zbiorów oprócz informacji zawartych w drukowanych katalogach wydawniczych i w prasie fachowej – dużą pomocą są coraz liczniejsze serwisy internetowe. Podstawą są strony serwisu EBIB poświęcone wydawcom. Również wydawcy czasopism mają swoje witryny w sieci, gdzie prezentują tytuły i ich omówienie. Producenci wydawnictw na CD-ROM promują swoje produkty, udostępniając je na jakiś czas do testowania w sieci – jest to demonstracyjny dostęp do baz. Składając zamówienie na zakup wybranych tytułów można korzystać z zamieszczonych w internetowych serwisach formularzy. W portalu Onet w 2002 r. powstało centrum informacyjne „Bibliotekarze” <http://bibliotekarze.katalog.onet.pl> liczące ponad 32 tys. stron WWW, ułożonych w kategoriach tematycznych, będących podręczną informacją dla bibliotekarzy i pracowników sporządzających dokumentację (można tam znaleźć informacje o najnowszych osiągnięciach naukowych, badaniach, wiadomości z różnych dziedzin wiedzy i życia publicznego, serwisy edukacyjne).

Przydatnym narzędziem w sieci dla bibliotekarza i dla czytelnika jest poczta elektroniczna

Poprzez nią można wysyłać: kwerendy własne i odpowiedzi na przysłane zapytania, wysyłać spisy bibliograficzne zamówione przez użytkowników, zapytania i potwierdzenia w procesie wypożyczeń międzybibliotecznych, można załatwić rezerwację trudniej

¹² A. Radwański: *Komputery, biblioteki, systemy*. Warszawa: Wydaw. SBP 1996 s. 110.

dostępnych książek, prenumeratę czasopism rozsyłanych pocztą elektroniczną, można rozsyłać własny biuletyn, jeśli taki jest w bibliotece opracowywany, zaproszenia do instytucji, szkół, czytelników na spotkania autorskie, wernisaże, wystawy; można wysyłać informacje do redakcji mediów o wydarzeniach bibliotecznych itp. „Przy intensywnym zatem wykorzystaniu poczty elektronicznej biblioteka (...) może rozszerzać swoje usługi i zapisywać się w świadomości otoczenia jako placówka nowoczesna i dynamiczna”¹³.

Wizytówką biblioteki w sieci jest jej strona WWW

Nie ma lepszego sposobu promocji biblioteki w Internecie niż instalacja własnego serwera WWW z przygotowanymi stronami. Innym stosowanym rozwiązaniem jest dzierżawienie miejsca na serwerze firmy, która takimi usługami się zajmuje.

Koncepcja systemu WWW została opracowana w 1989 r. dla środowiska fizyków współpracujących w Genewie, którzy potrzebowali narzędzia do wymiany informacji. System WWW miał być oparty na architekturze klient-serwer, strony domowe i hipertekstowe odsyłacze¹⁴. Początkowo Web nie był popularny. Dziś jest fenomenem komunikacyjnym. Nigdy dotąd nie było możliwości prezentowania informacji od razu całemu światu. Web łączy warstwę hipertekstowej prezentacji tekstu z nawigacją po sieciowych zasobach informacji.

Analizując witryny czy serwisy WWW polskich bibliotek publicznych łatwo można dojść do wniosku, że strona domowa biblioteki jest punktem wyjścia do wyszukiwania informacji, poruszania się w sieci oraz nawiązywania kontaktów. Biblioteki oferują na swych stronach WWW m.in.:

- dostęp do katalogów online (zwiększają one możliwości dotarcia do interesującej czytelnika pozycji bez konieczności odwiedzenia wielu bibliotek). Są to: katalogi książek, czasopism, kaset książki mówionej, kaset wideo, dokumentów życia społecznego, bibliografie regionalne, osobowe, zawartości czasopism lokalnych,
- możliwość rezerwacji książek z poziomu strony WWW,
- możliwość sprawdzenia stanu konta czytelnika,
- możliwość przesłania kwerend z poziomu strony WWW biblioteki do innych bibliotek,
- możliwość zapoznania się z ofertą kulturalną biblioteki,
- wydawnictwa własnej biblioteki w formie pełnotekstowej,
- mapę miasta czy powiatu z lokalizacją filii i bibliotek gminnych,
- możliwość wysłania poczty e-mail z poziomu strony WWW,

¹³ Tamże, s. 106.

¹⁴ Z. Dobrowolski: *Internet i biblioteka*. Warszawa: SBP 1998 s. 41.

- możliwość publikacji na stronie biblioteki np. próbek literackich czytelników w formie witryny czytelników; giełdy książek dla osób poszukujących interesujących tytułów niedostępnych w bibliotece lokalnej,
- zestawy odsyłaczy (linków) do stron niezbędnych przy wyszukiwaniu informacji dotyczącej np. regionu, pisarzy związanych z regionem, katalogów online innych bibliotek, dotyczących miasta i jego historii, księgarni internetowych, Unii Europejskiej, czasopism online, portali, katalogów i wyszukiwarek internetowych,
- nowością jest oferowanie przez biblioteki, online, zbiorów specjalnych. Zgodnie z *Ustawą o prawie autorskim*¹⁵ biblioteka może skopiować dzieło w celu jego archiwizacji i udostępniania na miejscu. Udostępniać poza biblioteką (czyli w trybie online) można tylko te dzieła, które stały się publiczną własnością, czyli w siedemdziesiąt lat po śmierci autora oraz nie naruszając praw wydawcy. Dlatego nowsze dzieła mogą być udostępniane w sieci internetowej po wykupieniu licencji. Biblioteka oferując zdalny dostęp do dokumentów elektronicznych „urzeczywistnia ideę powszechnego dostępu do zbiorów” i „Rozszerza na skalę dotąd niewyobrażalną granice swego oddziaływania. (...) nowy nośnik informacji nie eliminuje, lecz przede wszystkim uzupełnia wszystkie dotychczas istniejące”¹⁶.

W Internecie można znaleźć bardzo dużo informacji o literaturze

Są serwisy, w których szczególnie nacisk położono na rekomendację najnowszych oraz najlepszych tytułów. Na stronach tych serwisów znajdziemy recenzje książek, wiadomości związane z literaturą, nowości księgarskie, zapowiedzi wydawnicze, konkursy literackie, polecane książki, hity księgarskie, czaty literackie, katalogi książek. Jest coraz więcej miejsc, gdzie internauci mogą za darmo ściągnąć pełne wersje książek. Książki dostępne w sieci mogą mieć różną postać – podstawą jest zapisanie treści w postaci stron HTML lub plików PDF. Wydawcy, bezpłatnie rozpowszechniając w sieci tytuły, promują w ten sposób ich wersje papierowe, a przy okazji inne produkty.

Jednym z ciekawszych serwisów oferujących lektury jest Ekslibris – Biblioteka Internetowa (<http://www.lektury.of.pl> i <http://www.skarbnica.of.pl>) zawierająca prawie 400 tytułów do wypoży-

¹⁵ *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych* z dn. 4.02. 1994 (Dz. U. 1994, Nr 24).

¹⁶ E. Stachowska-Musiał: *Cyfrowe zbiory we współczesnej bibliotece*. „Notes Wydawniczy”, „Bibliotekarz” 2002 nr 7/8 s. 48.

czenia. Można tam pobrać całą bibliotekę wraz ze specjalnym programem, który umożliwia przeglądanie elektronicznych woluminów offline.

Z kolei na stronie <http://www.literatura.zapis.net.pl> umieszczono teksty licznych utworów polskiej klasyki.

Komputer to wspaniałe narzędzie do pracy, zabawy i nauki, a podłączony do Internetu może znacząco ułatwić naukę

Na bezkresnym oceanie informacji największymi wypami są portale. Zaden z dwóch polskich największych serwisów tego typu, czyli Onet i Wirtualna Polska, nie oferuje typowego działu dla uczniów, ale mają dla tych odbiorców encyklopedie: WIEM (<http://wiem.onet.pl>) i Internetową Encyklopedię PWN (<http://encyklopedia.wp.pl>), także słowniki języków obcych i leksykony (<http://biblioteka.onet.pl> czy <http://slovníki.onet.pl>). Portal Interia to portal informacyjny (<http://interia.pl>), bardziej rozrywkowy niż naukowy. Serwis Eduseek (<http://eduseek.pl>) ma na celu zaspokajanie potrzeb zarówno uczniów, jak i nauczycieli i rodziców. Udostępnia materiały z poszczególnych przedmiotów w sposób oryginalny, interaktywny. Kolejny serwis, Szkoła (<http://szkola.net>) jest portalem edukacyjno-rozrywkowym dla młodzieży. Internetowe serwisy na pewno pomogą zaoszczędzić sporo czasu, zwiększą skuteczność uczenia się, a nawet dostarczą rozrywki.

W Portalu Edustrada (<http://www.edustrada.pl>) można korzystać z płatnej oferty ponad stu kursów. Istnieją nawet uniwersytety wirtualne <http://www.uniwersytet-wirtualny.edu.pl> itp.

Z Internetu korzystają też czytelnicy niepełnosprawni – inwalidzi wzroku (<http://www.idn.org.pl>)

Niewidomi korzystają z Internetu coraz częściej, gdyż mając odpowiednie „pomoce programowe” nie muszą korzystać z pomocy osób widzących. Programy do obsługi poczty elektronicznej są dobrze udźwiękowione i prowadzenie korespondencji nie nastręcza problemów.

Istnieje też przeglądarka dla niewidomych dająca możliwość wysłuchiwania całych stron WWW – Home Page Reader. Jej zaletą jest to, że rozumie język HTML, w jakim tworzone są strony internetowe. Potrafi radzić sobie z dodatkowymi elementami stron, jak ramki, tabelki, obrazki.

By przeczytać tekst ze strony WWW, niewidomi muszą mieć program Acrobat Reader i program udźwiękawiający Windows.

Miejska Biblioteka Publiczna w Tarnowie punktem dostępu do Internetu dla czytelników

MBP pełniąc także funkcję biblioteki powiatowej dla powiatu ziemskiego, działająca w liczącym ok. 122 tys. mieście, obsługuje rocznie ponad 34 tys. czytelników zarejestrowanych w wypożyczalniach oraz notuje ponad 45 tys. odwiedzin w czytelniach. Zbiory biblioteczne to ok. 400 tys. książek i roczników czasopism, 35 tys. kaset książki mówionej, 1700 kaset wideo i ok. 1200 jedn. innych zbiorów specjalnych.

Komputeryzację MBP rozpoczęto w 1992 r., a dostęp do Internetu biblioteka uzyskała w listopadzie 1996 r., po zestawieniu przez Telekomunikację Polską łącza dzierżawionego dwutorowego o przepustowości 10 Mb/s w relacji biblioteka – siedziba firmy dostawczej. W 1997 r. rozszerzono dostęp do Internetu na większą liczbę komputerów w działach MBP i przygotowywano się do zaspokojenia pilnych potrzeb środowiska, zwłaszcza młodzieży szkolnej, poprzez zapewnienie czytelnikom swobodnego dostępu do Internetu.

Interklub dla czytelników został otwarty, z udziałem przedstawicieli władz miasta, 30 lipca 1997 r. jako jeden z pierwszych w Tarnowie punktów dostępu do Internetu dla lokalnej społeczności. W momencie otwarcia dysponował trzema stanowiskami multimedialnymi.

By ułatwić, zwłaszcza młodym czytelnikom, wejście w świat nowego medium, pracownicy prowadzili (kontynuowane do dziś) specjalne lekcje biblioteczne dotyczące obsługi komputera i zasad korzystania z Internetu. Strona WWW MBP została założona już w 1997 r. Z usług Interklubu w roku 1998 skorzystało 1500 osób.

Z dniem 1 czerwca 1998 r. MBP udostępniła wszystkie komputerowe bazy danych i katalogi przez Internet oraz zamieściła własne wydawnictwa pełnotekstowe – jako jedna z pierwszych bibliotek publicznych w Polsce. W 1999 r., by podnieść jakość świadczonych usług, wymieniono dwa komputery na sprzęt o lepszych parametrach oraz zainstalowano serwer MAKWWW i uruchomiono drugi serwer internetowy w innym budynku, mieszczącym działy. W ten sposób w obu budynkach dostęp do sieci dla czytelników możliwy był z sześciu stanowisk. Dlatego też w 1999 r. liczba korzystających z Internetu zwiększyła się do niemal 3300 osób, a rekord osiągnęła w roku 2000, gdy zanotowano 5930 internautów.

Przykładem popularności sieci w tymże roku były tzw. Małopolskie Dni Internetu, organizowane w sobotę i niedzielę (11 i 12 marca). Od rana do wieczora mieszkańcy mogli za darmo korzystać z Internetu w Interklubie, a nawet na stanowiskach bibliote-

karskich oraz posłuchać specjalistycznego wykładu. Rzeczywistość przerosła nasze oczekiwania, bo z sieci chcieli korzystać nie tylko młodzi ludzie, ale całe rodziny. Począwszy od 2001 r. liczba internautów korzystających z dostępu do sieci w bibliotece powoli spada. W 2001 r. było już tylko 2850 osób. Jest to naturalna kolej rzeczy, gdyż w mieście działa już wiele kawiarenek internetowych, a firmy w błyskawicznym tempie zakładają sieci osiedlowe. Dostęp do Internetu jest odpłatny: 2 zł – pół godziny, godzina – 3 zł.

Bazy danych dostępnych w MBP poprzez sieć lokalną i Internet

- Katalog centralny – liczy aktualnie ponad 130 tys. wol. umożliwia szybkie zlokalizowanie egzemplarzy danego tytułu, daje możliwość wyszukiwania za pomocą wielu indeksów.
- Katalogi działów i filii skomputeryzowanych i prowadzących automatyczną wypożyczalnię.
- Katalog książek bibliotek powiatu.
- Baza bibliografii regionalnej – rejestruje druki zwarte i artykuły, stanowi elektroniczną dokumentację piśmiennictwa dotyczącego miasta, baza jest podstawą edycji roczników bibliografii w formie drukowanej.
- Bazy własne: Znani Tarnowianie, Bibliografia zawartości czasopism tarnowskich, scenariusze imprez czytelniczych.
- Bazy prenumerowane w Bibliotece Narodowej (dane przesyłane są poprzez Internet): Przewodnik Bibliograficzny, Bibliografia Zawartości Czasopism, Bibliografia Wydawnictw Ciągłych.
- Bazy inne: np. LEX ALFA.
- W sieci udostępniane są wydawnictwa własne pełnotekstowe, cieszące się dużym zainteresowaniem ze względu na tematykę regionalną i możliwość skopiowania. Są to: „Tarnowskie kalendarium”, „Tarnów i jego okolice w legendzie”, „Patroni tarnowskich ulic”, „Karol Wojtyła w diecezji tarnowskiej” oraz bibliografie: „Hetman Jan Tarnowski”, „Roman Brandstaetter – pisarz związany z Tarnowem” i kolejne roczniki „Bibliografii Miasta Tarnowa”.

Wykorzystanie Internetu w działach obsługi czytelnika MBP:

- wyszukiwanie informacji dla czytelników poprzez: przeglądanie stron WWW, katalogów online bibliotek polskich i zagranicznych, przeglądanie baz danych bibliograficznych i tekstowych, przeglądanie czasopism elektronicznych,

- realizacja kwerend e-mailowych z Polski i z zagranicy.
- w MBP istnieje Punkt Konsultacyjny Instytutu Pamięci Narodowej, w którym korzysta się z Internetu w celu np. pobrania i wydruku wniosków o udostępnienie dokumentów – zapytanie o status pokrzywdzonego (www.inp.gov.pl), pobrania wniosku o wyrażenie zgody na wykorzystanie dokumentów w celu prowadzenia badań naukowych, przeszukuje się archiwa polskie, polonijne i zagraniczne (poprzez linki ze strony domowej IPN).
- Punkt Informacji Europejskiej wykorzystuje Internet do elektronicznej prenumeraty serwisu EuroPAP, utrzymania stałych kontaktów z redakcją biuletynu EuroInfo, wyszukiwania potrzebnych czytelnikom informacji o funduszach, prawie unijnym, integracji itp. Poprzez sieć można też korzystać z literatury fachowej o Unii, zamieszczanej na europejskich stronach WWW dzięki transmisji plików FTP, zapisywać się do przydatnych list dyskusyjnych i dystrybucyjnych.

Wykorzystanie Internetu w bibliotekach powiatu tarnowskiego

W powiecie ziemskim tarnowskim liczącym 15 gmin działa 60 bibliotek (4 biblioteki miejsko-gminne, 11 bibliotek gminnych i 45 filii). Zbiory bibliotek liczą ogółem ok. 780 tys. wol. z których rocznie korzysta prawie 32 tys. czytelników zarejestrowanych w wypożyczalniach.

Sieć Internetu w tych placówkach jest wciąż zjawiskiem nowym i dostępnym tylko nielicznym. Posiada go zaledwie 5 bibliotek gminnych (Radłów, Ryglice, Tuchów, Wierzchosławice i Zakliczyn). Tylko jedna biblioteka posiada prostą stronę domową posadowioną na serwerze Urzędu Miasta a kolejne dwie biblioteki są w trakcie tworzenia strony. Czytelnicy korzystają z usług sieci odpłatnie (4-5 zł/godz.) Są to głównie studenci i młodzież ucząca się.

Biblioteki nie powinny się bać Internetu, lecz dostrzec w nim szansę na podniesienie swej atrakcyjności

„Nie obawiamy się konkurencji z internetowymi kawiarenkami czy serwisami i usługami tworzonymi przez zręcznych informatyków, gdyż bibliotekarz dysponuje potencjałem, który w połączeniu z technologią może dać bardzo dobre rezultaty. (...) współczesna biblioteka, zwłaszcza publiczna, musi stać się kolorowa i wesoła, jeśli nie chce być martwa. A niewątpliwie w dużym stopniu mogą to zapewnić sieci komputerowe, szczególnie zaś Internet”¹⁷.

¹⁷ A. Radwański: *Nowe technologie informacyjne. W: Biblioteki w społeczeństwie demokratycznym. Forum Czytelnicze VII. Kielce 29-31 maja 2000.* Warszawa 2000 s. 104.

ZDOBYWANIE INTERNETOWYCH KWALIFIKACJI: „BIBWEB – INTERNETOWY KURS DLA BIBLIOTEKARZY”

Internet staje się coraz ważniejszym składnikiem codziennej rzeczywistości medialnej. Coraz więcej informacji przesyłanych jest wyłącznie w formie elektronicznej. Także użytkownicy bibliotek oczekują coraz częściej usług związanych z Internetem, np. kursów wprowadzających, pomocy w wyszukiwaniu informacji lub też polecenia stron WWW o wybranej tematyce.

Korzystanie z Internetu wymaga zdobywania nowych umiejętności i poszerzania wiedzy nie tylko od użytkowników bibliotek, lecz także od bibliotekarzy, którzy powinni w profesjonalny sposób odpowiadać na pojawiające się pytania i reagować na potrzeby klientów.

Zwiększone zapotrzebowanie na edukację

Potrzeb edukacyjnych w zakresie Internetu, których jest wiele i które będą coraz bardziej odczuwalne w latach następnych, nie da się zaspokoić wyłącznie dzięki organizowanym na miejscu szkoleniom. Dlatego też niemiecka Fundacja Bertelsmanna, wraz z partnerami projektowymi – serwisem informacyjnym EBIB oraz Biblioteką Uniwersytetu Warszawskiego – przedstawia propozycję kursu, który nie tylko zajmuje się problematyką internetową, lecz również realizowany jest wyłącznie za pośrednictwem tego medium. Do Polski trafia tym samym szkolenie pod nazwą „bibweb – internetowy kurs dla bibliotekarzy” – wypróbowana z powodzeniem w Niemczech koncepcja internetowego kursu przeznaczonego specjalnie dla pracowników bibliotek.

E-edukacja testowana w praktyce

Oferta tego typu została przedstawiona przez Fundację Bertelsmanna po raz pierwszy w Niemczech w 2000 r.¹ W ciągu niecałych trzech lat chęć uczestnictwa w kursie zgłosiło ponad 3000 uczestników. Przeprowadzone badania wykazały, iż poziom zadowolenia bibliotekarzy z nauki za pośrednictwem Internetu był bardzo wysoki: 91% respondentów deklarowało ponowną chęć skorzystania z kursu online w celu dalszego kształcenia, zaś 69% uznało, iż indywidualny efekt edukacyjny był lepszy niż w przypadku seminarium organizowanego stacjonarnie. Odsetek osób, które zrezygnowały z kursu w trakcie jego trwania, wyniósł 7%, co w przypadku kursów online jest bardzo dobrym wynikiem.

Te doświadczenia oraz spostrzeżenie, iż polscy bibliotekarze stoją przed podobnymi wyzwaniem, jak ich niemieccy koledzy, skłoniło Fundację Bertelsmanna do zlecenia przetłumaczenia oraz dostosowania („lokalizacji”) projektu „bibweb” do polskich warunków, a także do znalezienia odpowiednich partnerów projektowych. Rozmowy z polskimi ekspertami na temat przedsięwzięcia spotkały się z dużym zainteresowaniem. Kompetentnych partnerów znaleziono w serwisie informacyjnym EBIB oraz w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego. Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego będzie w przyszłości odpowiedzialna przede wszystkim za obsługę kursu oraz opiekę nad jego uczestnikami, serwis EBIB zajmie się natomiast działaniami promocyjnymi oraz aktualizacją treści szkoleniowych.

Zalety kursów online

Zalety internetowej oferty edukacyjnej „bibweb”:

- treści kursu można na bieżąco i w prosty sposób dostosowywać do nowych zjawisk pojawiających się w Internecie,
- każdy bibliotekarz, niezależnie od miejsca zamieszkania, może kształcić się i w zależności od potrzeb poszerzać wiedzę ogólną lub skoncentrować się na wybranych tematach,
- koszty uczestnictwa w kursie obejmują jedynie koszt połączeń internetowych oraz niewielką opłatę rejestracyjną, dzięki czemu oferta internetowa jest tańsza niż szkolenia konwencjonalne – odpadają koszty podróży oraz noclegów,
- forma kursu umożliwia obsługę dużej liczby uczestników, tym samym z oferty tej może skorzystać każda biblioteka i placówka oświatowa w Polsce.

¹ Adres internetowy: <http://www.bibweb.de>

Główne zadania oraz struktura kursu „bibweb“

Program szkolenia, składający się z trzech uzupełniających się modułów, ma za zadanie umożliwienie uczestnikom zdobycia szerokiej wiedzy na temat korzystania z Internetu oraz zastosowania jej w praktyce zawodowej.

Kurs podzielony jest na część ogólną, zawierającą omówienie zagadnień dotyczących Internetu oraz część specjalistyczną, poświęconą wykorzystaniu fachowej wiedzy bibliotecznej. Tematem części specjalistycznej jest np. opracowanie wyników wyszukiwania informacji przeznaczonych dla użytkowników biblioteki oraz strategie systematycznego wprowadzania mediów elektronicznych do biblioteki.

Chęć uczestnictwa w kursie należy zgłaszać w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego. Formularze zgłoszeniowe można otrzymać pocztą z BUW lub pobrać ze strony internetowej projektu. Po wybraniu jednego z trzech modułów (w zależności od posiadanej wiedzy) oraz po dokonaniu zgłoszenia, uczestnik zobowiązany jest uiścić opłatę w wysokości 100 PLN za moduł (osoby poszukujące pracy oraz studenci płacą połowę tej kwoty). Następnie otrzyma on osobiste hasło dostępu do odpowiedniego modułu szkoleniowego.

Każdy z modułów obejmuje ok. 30-50 godzin, przy czym przewidziany czas uczestnictwa wynosi trzy miesiące. Kurs można rozpocząć w dowolnym momencie.

Modularna struktura kursu

Moduł 1: Podstawy

- Powstanie i rozwój Internetu
- Usługi oferowane w sieci
- Obsługa potrzebnych programów
- Podstawy pozyskiwania informacji
- Prezentacja popularnych serwisów bibliotecznych
- Obsługa poczty elektronicznej (e-mail)

Moduł 2: Systematyczne pozyskiwanie informacji w Internecie

- Strategie wyszukiwania
- Wyszukiwarki i usługi katalogowe
- Meta-wyszukiwarki
- Kryteria brane pod uwagę przy ocenie zasobów internetowych
- Przeszukiwanie katalogów i transfer danych
- Prawo autorskie

Moduł 3: Planowanie i tworzenie własnej oferty internetowej

- Wprowadzenie do języka HTML oraz innych języków używanych przy tworzeniu stron WWW
- Koncepcja i planowanie kosztów własnej oferty
- Prawo autorskie
- Argumenty pomocne przy pozyskiwaniu władz samorządowych i motywacja pracowników
- Kwestie zabezpieczeń
- Rozliczanie odpłatnych usług internetowych

Teksty edukacyjne, napisane specjalnie dla potrzeb kursu przez ekspertów z dziedziny Internetu oraz bibliotekoznawstwa, wzbogacone zostały o interaktywne grafiki oraz ćwiczenia, które pomogą uczestnikom kursu efektywniej przyswoić wiedzę, niż ma to miejsce w przypadku pracy z tradycyjnymi podręcznikami. Tzw. zadania kontrolne stwarzają okazję do wypróbowania zdobytych w trakcie szkolenia umiejętności w Internecie. Ponadto w celu uzyskania lepszego efektu edukacyjnego dostępne są różne formy elektronicznej wymiany informacji pomiędzy uczestnikami kursu (fora dyskusyjne, wirtualna tablica ogłoszeń oraz czat). Dzięki temu kursanci wspierają się wzajemnie przy rozwiązywaniu trudniejszych problemów. W przypadku pytań związanych z przebiegiem kursu pomoc można uzyskać za pośrednictwem poczty elektronicznej lub telefonicznie u przeszkolonych pracowników Biblioteki Uniwersyteckiej.

Świadectwo ukończenia kursu

Po zakończeniu danego modułu szkoleniowego oraz po uzyskaniu zadowalających wyników internetowego egzaminu końcowego, uczestnik otrzymuje odpowiednie świadectwo. W przypadku zaliczenia wszystkich trzech modułów uczestnik kursu otrzymuje certyfikat końcowy, podkreślający jego szczególne kwalifikacje w zakresie Internetu.

Oferta skierowana jest przede wszystkim do pracowników bibliotek i przed udostępnieniem jej szerszej publiczności zostanie przetestowana przez wybrane placówki. Kurs dostępny jest także dla osób o podobnym profilu zawodowym oraz studentów bibliotekoznawstwa i osób poszukujących pracy. Udostępnienie wszystkich trzech modułów nastąpiło w maju 2003 r., aktualne informacje na ten temat można otrzymać pod adresem www.bibweb.pl. W tym miejscu znajduje się także wirtualna prezentacja oferty.

Dalsze informacje: Christian Hasiewicz, Fundacja Bertelsmanna

Tel.: ++49(0)5241/81-81366

E-mail: christian.hasiewicz@bertelsmann.de

Bożena Michalska, EBIB

Tel.: (0-56)61 14 417

E-mail: B.Michalska@bu.uni.torun.pl

Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie

Tel.: (48 22) 55 25 777

E-mail: bibweb@mail.uw.edu.pl

III.

PROJEKTY REALIZOWANE

Henryk Hollender wygłasza referat

PROJEKT NARODOWEGO UNIWERSALNEGO KATALOGU CENTRALNEGO NUKAT

Stan realizacji i perspektywy rozwoju

Katalogami centralnymi nazywamy rozmaite narzędzia informacyjno-wyszukiwawcze, skupiające zbiory więcej niż jednej biblioteki. Wizję takiego międzybibliotecznego katalogu stworzyły również biblioteki użytkujące oprogramowanie VTLS. Ich współpraca, realizowana na różnych polach, a w 1997 r. zinstytucjonalizowana poprzez zawarcie Porozumienia¹, polegała między innymi na wzajemnym kopiowaniu rekordów bibliograficznych. Było to możliwe dzięki daleko idącej standaryzacji praktyki katalogowania, realizowanego komputerowo w oparciu o wspólny format (USMARC) i wspólne hasła wzorcowe, zarówno formalne, jak i rzeczowe (język haseł przedmiotowych KABA).

Katalogowanie w poszczególnych bibliotekach odbywało się na podstawie oglądu egzemplarza. Poszukując rekordu dla trzymanej w ręku książki, bibliotekarz mógł oczekiwać, że został on już gdzieś stworzony, a nawet domyśleć się gdzie. Doświadczeni bibliotekarze katalogujący sprawnie pozyskiwali dla siebie rekordy wprowadzone przez kolegów w innych bibliotekach; katalogowało się samodzielnie w razie braku rekordu lub w przypadku, gdy obejrzany nie wydawał się odpowiedni. Tak samo czyniono, gdy szwankowała łączność. Kopiując znaczną część swoich rekordów, bibliotekarze nabierali przeświadczenia, że procedura ta byłaby o wiele łatwiejsza i doczekałaby się szerszego stosowania, gdyby rekordów zawsze można było szukać pod jednym adresem. Zaczęli też stopniowo postrzegać równoległe katalogowanie bez kopiowania jako zwykłe dublowanie pracy.

Tak więc u źródeł koncepcji narodowego katalogu centralnego była racjonalizacja katalogowania dokumentów bibliotecznych

¹ Por. zawartość strony internetowej Porozumienia Polskich Bibliotek VTLS, <http://konsorcjum.bg.univ.gda.pl>

w skali kraju. Przedsięwzięcie tak rozległe pomyślane musiało jednak wybiegać także naprzeciw innym potrzebom. Generalnie, mamy tu do czynienia z trzema zespołami potrzeb: źródłem pierwszego jest czytelnik, drugiego – bibliotekarz, trzeciego – decydent, określający wysokość środków przeznaczonych na realizację przedsięwzięcia i jego zasadnicze kierunki. Czytelnik pragnie dobrego źródła informacji: chce wiedzieć, w jakiej bibliotece znajduje się interesująca go pozycja, nawet jeśli nie wie, że może skorzystać z wypożyczenia międzybibliotecznego. Bibliotekarz katalogujący myśli – lub myśleć powinien – o uproszczeniu sobie pracy lub o bardziej racjonalnym jej ukierunkowaniu; może nawet o tym, by była ona mniej banalna. Wreszcie decydent jest zobowiązany do troszczenia się o właściwy wymiar ekonomiczny prac finansowanych ze środków publicznych. Powinny zainteresować go koszty katalogowania, które w skali kraju polegało dotychczas na gigantycznym dublowaniu pracy. I nie tylko o to. Odpowiada on za dostęp do dóbr kultury: tych historycznych, tych wytwarzanych współcześnie, jak i tych kupionych ze względu na ich cywilizacyjną niezbędność, jak np. baz danych czy międzynarodowych czasopism naukowych. Chroni kulturę narodową przed sytuacją, w której zgromadzone zasoby nie nadawałyby się do sprawnego wykorzystania, oceny i weryfikacji.

Łatwo spostrzec, że potrzebom bibliotekarza i czytelnika oraz zobowiązanego do zrozumienia i pogodzenia ich obu odpowiada pewien specyficzny twór bazodanowy o określonych, możliwych do zaprojektowania cechach. Jest to baza:

- posiadająca swój jeden, jednoznacznie identyfikujący ją adres,
- „udzielająca” gotowej odpowiedzi po jednorazowym wprowadzeniu zapytania (a zatem nie odsyłająca do podbaz i nie zakładająca, że wyniki wyszukiwania będą dodatkowo szeregowane lub scalane przez wyszukiującego),
- „udzielająca” odpowiedzi kompletnej i precyzyjnej,
- napełniona w takim stopniu, by można było poprzestać na dostarczonych przez nią wynikach,
- napełniona materiałem o określonych i pożądanых cechach merytorycznych,
- poddana rachunkowi ekonomicznemu, umożliwiającemu określenie i kontrolowanie jednostkowych kosztów stworzenia i udzielenia informacji.

Jedna, wielka, czysta i tania baza dla zasobów bibliotecznych kraju? Biblioteki realizujące opisaną powyżej, wstępną formę współkatalogowania miały w ręku potężne narzędzie do realizacji tej koncepcji, jakim była centralna kartoteka haseł wzorcowych. Od 1994 r. katalogowanie w Bibliotece Uniwersyteckiej w War-

szawie odbywało się w ten sposób, że na serwerze systemu VTLS poza bazą katalogową posadowiona była również baza zawierająca hasła formalne i przedmiotowe, wykorzystywane jako punkty dostępu do opisów bibliograficznych i podstawa systemu odsyłaczy. Od 1996 r. baza ta miała własny zespół odpowiedzialny za jej prowadzenie: Centrum Formatów i Kartotek Haseł Wzorcowych, działające jako oddział w strukturze BUW. W 2001 r. Centrum doczekało się własnego serwera i własnej licencji, odciążając „zatykającą się” Limbę, która odtąd mieści jedynie katalog bibliotek Uniwersytetu Warszawskiego. To rozdzielenie nastąpiło już wskutek zasilenia BUW środkami, przeznaczonymi na realizację Narodowego Uniwersalnego Katalogu Centralnego NUKAT.

Centrum utrzymywało spójną bazę kartoteki haseł wzorcowych i zapewniało do niej dostęp pracownikom katalogującym w zgłaszających się do współpracy bibliotekach. W ostatnim okresie Centrum pracowało dla bez mała trzydziestu bibliotek naukowych w kraju, przyjmując i zatwierdzając ich rekordy oraz szkoląc i przygotowując materiały szkoleniowe. Nie było to już tylko przedsięwzięcie bibliotek użytkujących oprogramowanie VTLS. Do wprowadzania i pobierania rekordów skutecznie przygotowały się biblioteki użytkujące systemy HORIZON, ALEPH i PROLIB. W gronie użytkowników Centrum znalazły się dwie wielkie naukowe biblioteki publiczne: Wojewódzka Biblioteka Publiczna im.H. Łopacińskiego w Lublinie i Biblioteka Publiczna m.st.Warszawy – Biblioteka Główna Województwa Mazowieckiego. Działalność Centrum i koncepcje leżące u jej podstaw zostały opisane w licznych publikacjach².

Powstanie katalogu centralnego można postrzegać jako uzupełnienie kartoteki haseł wzorcowych o rekordy bibliograficzne wraz z identyfikatorami bibliotek posiadających egzemplarz odpowiadający danemu rekordowi bibliograficznemu. W webowej rzeczywistości oznacza to także możliwość natychmiastowego przejścia do bazy lokalnej dla uzyskania bliższych informacji o tym egzemplarzu i jego statusie. Dla docelowego użytkownika pożytki ze stosowania kartoteki (tzw. *authority control* – kontrola autorytatywności [haseł]) objawiają się przede wszystkim w skupianiu wszystkich publikacji danego autora w jednym miejscu, w odpowiednim porządku abecedowym, bez względu na to, jaki zapis zastosowano w publikacji. Katalogi pozbawione kontroli haseł mieszają autorów o identycznych nazwiskach lub inicjałach imion,

² Por. np.: A. Paluszkievicz: *Trudne decyzje i ich efekty*. W: *Materiały na Międzynarodową Konferencję nt.: Współpraca bibliotek naukowych w zakresie automatyzacji*, Kraków 16-19.11.1998. Warszawa: SBP, 1998, s. 29-33; M. Burchard: *Centralna Kartoteka Haseł Wzorcowych 1993-1998*. Tamże, s. 34-40.

a nawet tworzą dwóch rzekomo odmiennych autorów z jednego. Dojrzały katalog powinien oferować również dostęp przez hasła przedmiotowe, ale użycie haseł niekontrolowanych prowadzi tu do niekonsekwentnego stosowania słownictwa i „sypiących się” odsyłaczy. Usterki te są usuwane przez czytelnika, zwłaszcza kompetentnego czytelnika, metodami zdroworozsądkowymi, intuicyjnie, w czasie posługiwania się katalogiem, stają się jednak przyczyną poważnego szumu informacyjnego w wypadku baz o większej objętości³. Ale to właśnie dzięki współkatalogowaniu baza może zwiększać się w sposób bardziej dynamiczny niż zwiększałaby się baza każdej biblioteki katalogującej oddzielnie, albowiem siły pracowników katalogujących kierowane są do nowych prac i nie powtarza się już tego, co wykonali koledzy w innych bibliotekach.

Koncepcja katalogu centralnego narodziła się dzięki zachęcie Fundacji Mellona, która uważała, że finansowane przez nią prace na rzecz komputeryzacji bibliotek w Polsce powinny prowadzić do odpowiedniego zwięźcenia. Zwięźceniem tym nie mogły być ani katalogi obejmujące pewien specyficzny rodzaj piśmiennictwa, określony na podstawie kryteriów rzeczowych lub formalnych, ani katalogi stanowiące komputerowe przetworzenie pracy wykonanej manualnie. Do wsparcia przez Fundację nie nadawał się zatem żaden z katalogów centralnych tworzonych przez Bibliotekę Narodową. Biblioteki użytkujące system VTLs zaproponowały natomiast bibliotekom korzystającym z Centrum Formatów i Kartotek Haseł Wzorcowych stworzenie katalogu opartego na centralnej kartotece haseł wzorcowych i powstającego metodą współkatalogowania. Nie przypominając tu dyskusji i sporów, towarzyszących powstawaniu koncepcji katalogu, należy powiedzieć, że katalog centralny dla Polski – odpowiednik innych katalogów centralnych powstających w latach dziewięćdziesiątych w licznych krajach Europy środkowej i wschodniej, częściowo wspieranych przez Fundację Mellona, widzieliśmy już od 1998 r. jako bazę, w skład której wchodzić miały⁴:

- Rekordy bibliograficzne książek i innych materiałów bibliotecznych.
- Rekordy bibliograficzne czasopism.

³ Dobrym przykładem jest tu wielki centralny katalog bibliotek stanu Ohio, Ohiolink (<http://www.ohiolink.edu>); wystarczy np. spróbować wyszukać w nim publikacje autora o nazwisku James Carter. Okazuje się, że autorów takich jest 34 i system nie potrafi ich uporządkować.

⁴ Por. M. Burchard: *Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny – NUKAT*. „Bibliotekarz” 2000 nr 2 s. 6-10.

- Zawartość CKHW, tj. hasła osobowe i korporatywne, tytuły ujednolicone wraz z tytułami serii oraz hasła przedmiotowe KA-BA (później okazało się, że kluczy wyszukiwawczych powinno i może być więcej).

Większość zadań związanych z realizacją NUKAT wykonano w 2002 r. Centrum Formatów i Kartotek Haseł Wzorcowych zostało przekształcone w Centrum NUKAT. Powierzono mu gospodarowanie zasilkami Fundacji Mellona, jak i otrzymaną z KBN dotacją typu SPUB, realizowaną wspólnie z Interdyscyplinarnym Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego UW. Ciałem programowo-kontrolnym przedsięwzięcia jest Zespół Koordynacyjny, w którym zasiadają przedstawiciele bibliotek – założycieli NUKAT, jak i – z głosem doradczym – bibliotek przygotowujących się do przystąpienia do NUKAT. Prace poprzedzające uruchomienie NUKAT można przedstawić jako następujące zadania:

Z a d a n i e I

Pozyskanie i przygotowanie sprzętu oraz oprogramowania do uruchomienia i prowadzenia Narodowego Uniwersalnego Katalogu Centralnego NUKAT (zakupy realizowane zgodnie z Ustawą o zamówieniach publicznych oraz zakupiona z wolnej ręki VIRTUA – nowa wersja oprogramowania VTLS, obsługującego dotychczas Centralną Kartotekę Haseł Wzorcowych).

Z a d a n i e II

Prowadzenie Centralnej Kartoteki Haseł Wzorcowych (CKHW) – przygotowanie danych i reorganizacja bazy, w tym – stworzenie bazy rozwiniętych haseł przedmiotowych.

Z a d a n i e III

Rozbudowa oraz przygotowanie zespołu Centrum NUKAT do poprowadzenia Narodowego Uniwersalnego Katalogu Centralnego NUKAT, a także przygotowanie bibliotek uczestniczących w projekcie do współkatalogowania. Oznaczało to m. in. rekrutację i wyszkolenie 17 nowych pracowników (Centrum ma ich obecnie 40), oraz serię szkoleń pracowników z bibliotek współpracujących.

Z a d a n i e IV

Wdrożenie systemu VIRTUA.

Z a d a n i e V

Uruchomienie pracy w NUKAT.

Z a d a n i e VI

Przejęcie Centralnego Katalogu Czasopism (CKTCz), prowadzonego dotychczas w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Gdańskiego.

W lipcu 2002 r. NUKAT stał się faktem – bazą obecną w Internecie w postaci niekompletnej, ale ze wszystkimi swoimi zasadniczymi cechami funkcjonalnymi⁵. Użytkownik może – korzystając na razie z angielskiego interfejsu – wyszukiwać książki i czasopisma (włącznie z elektronicznymi), otrzymując standardową „kartę katalogową”, włącznie z nazwą biblioteki posiadającej egzemplarz. Może życzyć sobie opisu w formacie MARC lub wyświetlenia odpowiadających danemu rekordowi haseł kartoteki haseł wzorcowych. W przypadku bibliotek użytkujących oprogramowanie inne niż VTLS/VIRTUA na ekranie tymczasowo pokazuje się tylko identyfikator biblioteki.

Bibliotek jest w tej chwili 30, a stopień ich udziału w przedsięwzięciu ukazują zamieszczane na stronie NUKAT statystyki (patrz przypis 5). Najwięcej rekordów (do listopada 2002 r.) wprowadzała Biblioteka Jagiellońska; na drugim miejscu była Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie, na trzecim – Biblioteka Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Ta ostatnia kopiowała więcej niż jakakolwiek inna – praktycznie tyle samo, co wprowadzała, co oznacza bardzo konsekwentną realizację idei NUKAT. Rekordy bibliograficzne dla wydawnictw ciągłych są częściej kopiowane niż wprowadzane: tu na czele „twórców” znajdujemy Bibliotekę Jagiellońską i Bibliotekę Główną UG, a dwie następne w kolejności biblioteki – uniwersyteckie w Lublinie więcej kopiują niż wprowadzają. Toruń skopiował więcej niż jakakolwiek inna biblioteka – 4100 rekordów. Z mniejszych bibliotek możemy przykładowo wskazać na Wojewódzką Bibliotekę Publiczną im. Hieronima Łopacińskiego, która wprowadziła do chwili konferencji prawie 700 rekordów książek i pobrała z bazy ponad 230 rekordów „autorstwa” innych bibliotek oraz stworzyła prawie 300 i pobrała ponad 1100 rekordów bibliograficznych dla wydawnictw ciągłych.

W dniu 20 listopada 2002 r. statystyki NUKAT wykazywały 778 123 rekordy khw, 37 275 rekordów bibliograficznych dla wydawnictw zwartych oraz 22 359 rekordów bibliograficznych dla wydawnictw ciągłych. Dzienny wpływ do NUKAT utrzymywał się na poziomie 1500-2000 nowych rekordów wszystkich typów, a mianowicie:

- Rekordów kartoteki haseł formalnych (nazwy; tytuły ujednolicone; tytuły serii; rekordy typu nazwa/tytuł).

⁵ Por. <http://www.nukat.edu.pl>

- Rekordów kartoteki haseł przedmiotowych (słownictwo; hasła przedmiotowe rozwinięte).
- Rekordów bibliograficznych, w tym ok. 700 rekordów zmodyfikowanych, np. poprzez dodanie charakterystyki przedmiotowej do rekordu bibliograficznego. Rekordy te poddawane są w Centrum kontroli, obejmującej poprawność formalną i poprawność powiązań. Zatwierdzane w dzień po wprowadzeniu, są drugiego dnia po wprowadzeniu widoczne w Internecie, gotowe do skopiowania przez zainteresowane biblioteki⁶.

NUKAT wciąż stoi przed zasadniczymi zadaniami, takimi jak:

- Pełna polonizacja.
- Dopracowanie interfejsu.
- Objęcie nowych bibliotek.
- Uwzględnienie Języka Haseł Przedmiotowych Biblioteki Narodowej i MeSH (Medical Subject Headings).
- Objęcie nowych typów dokumentów (zwłaszcza rękopisów i innych zbiorów specjalnych oraz dokumentów elektronicznych).
- Scalenie baz (rekordy wprowadzone przed lipcem 2002 r.).

Szczegółne zainteresowanie bibliotek budzi sprawa języków haseł przedmiotowych. Dla osób pracujących nad koncepcją NUKAT od początku było jasne, że NUKAT musi spełniać oczekiwania tych licznych bibliotek, które nie są zainteresowane jhp KABA. Z punktu widzenia oprogramowania sprawa nie jest trudna: w NUKAT można zdefiniować wiele indeksów i już obecnie katalog umożliwia wyszukiwanie według klasyfikacji Biblioteki Kongresu, gdyż w jej symbolu zaopatrzone są rekordy wprowadzane przez BUW. Innym przewidywanym do obsłużenia układem systematycznym jest Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna. Biblioteki medyczne żądają haseł przedmiotowych MeSH, i prawdopodobnie będzie to wersja polska tego tezaury. Istnieje natomiast zasadnicza różnica pomiędzy wprowadzaniem haseł a poddaniem ich kontroli centralnej kartoteki haseł wzorcowych. Z punktu widzenia Centrum NUKAT, kontrolę haseł jhp BN powinna zapewnić sama Biblioteka Narodowa. Pamiętać też należy, że wbrew dającej się niekiedy słyszeć opinii, do NUKAT wprowadzać można rekordy bez żadnej charakterystyki rzeczowej.

Przyszłość katalogu zależy przede wszystkim od tego, czy faktycznie stanie się on powszechnym narzędziem pracy bibliotek i czy obejmie zbiory tyłu z nich, by stać się uniwersalnym źródłem informacji dla czytelników. Aby katalogować w NUKAT, trzeba

⁶ Powtarzamy tutaj informację i sformułowanie kierownika Centrum NUKAT, Marii Burchard, zaczerpnięte z notatki, która znalazła się na konferencyjnym CD-ROM.

dysponować oprogramowaniem typu klient (na komputer PC) systemu VIRTUA. Centrum NUKAT udostępnia nieodpłatnie to oprogramowanie bibliotekom, które mają już wykwalifikowanych pracowników i zamierzają zasilać bazę NUKAT. Pobieranie rekordów pozostaje w gestii poszczególnych bibliotek i Centrum nie udostępnia tu żadnych narzędzi wspomagających.

Jak deklarował kierownik Centrum w jednym ze swoich opracowań, „współpracę z katalogiem centralnym będzie mogła podjąć, po odpowiednim szkoleniu i zaakceptowaniu reguł współpracy obowiązujących w NUKAT, każda biblioteka zainteresowana obecnością w krajowym systemie spójnych danych, oraz mająca warunki techniczne (łączność sieciową) do podjęcia współkatalogowania. Jeśli dana biblioteka będzie posiadać zintegrowany, kontrolowany kartoteką haseł wzorcowych system biblioteczny, będzie mogła w pełni czerpać korzyści ze współpracy i budować pełnowartościowy katalog lokalny składający się z rekordów bibliograficznych oraz rekordów kartoteki haseł wzorcowych, a więc zapewniający system odsyłaczy i powiązań między rekordami. Jeśli biblioteka będzie dysponować systemem bez kartoteki haseł wzorcowych, kopiowane z katalogu centralnego rekordy będą ulegały okaleczeniu, a zdolności wyszukiwawcze w katalogu lokalnym będą jedynie takie, jakie może zapewnić posiadany system. Jednakże te niedogodności dotyczyć będą tylko określonego katalogu lokalnego, zaś warunek obniżenia kosztów katalogowania i uczestniczenia w krajowym systemie informacyjnym zostanie spełniony. Ponadto zbudowanie katalogu lokalnego w powiązaniu z katalogiem centralnym może, w sytuacji zmiany systemu na zintegrowany, kontrolowany przez khw, uprościć w przyszłości jego konwersję (np. poprzez wygenerowanie z zasobu centralnego rekordów z określonym kodem lokalizacji)”⁷.

Mając na uwadze przyszłe aktywne uczestnictwo w NUKAT bibliotek obecnie w nim nie reprezentowanych, musimy zwrócić uwagę, że pojęcie katalogu lokalnego nie jest tu zdefiniowane. Na pewno nie musi to być katalog jednej biblioteki. Droga do udziału mniejszych bibliotek prowadzi zapewne przez tworzenie sieci czy konsorcjów regionalnych, które mogłyby przyjąć odpowiedzialność za przejmowanie, korektę rekordów wprowadzanych i dystrybucję rekordów pobieranych i które byłyby podmiotami otrzymującymi identyfikator. Racjonalnych rozwiązań może tu być zresztą więcej. Bez wdrożenia któregoś z nich trudno jednak sobie wyobrazić osiągnięcie szerszych korzyści z komputeryzacji bibliotek.

⁷ M. Burchard: *Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny NUKAT – nowa organizacja katalogowania zbiorów w kraju*. W: *Infobazy 2002 – bazy danych dla nauki: materiały konferencji*, 24 czerwca – 26 czerwca 2002 r. Red. A. Nowakowski. Gdańsk: CI TASK, 2002 s. 119.

KATALOG ROZPROSZONY BIBLIOTEK POLSKICH – KaRo

Katalog KaRo, dostępny pod adresem <http://karo.umk.pl>, powstał jako wynik prac nad interfejsem WWW do systemu bibliotecznego HORIZON na UMK. Okazało się, że możliwości tej bazy można wykorzystać znacznie lepiej niż to zrealizowano w interfejsie systemowym. Dodatkową zaletą stworzenia oprogramowania, nad którym się w całości panowało była możliwość dostosowywania go do innych zadań i systemów.

W niniejszym referacie przedstawione są powody i okoliczności powstania KaRo a również wyniki analizy logów systemowych. Załączony jest również dosyć dokładny opis wybranych, użytecznych elementów systemu.

Powstanie KaRo

Pod koniec roku 2000 w Polsce toczyła się ostra dyskusja na temat roli i realizacji katalogu centralnego NUKAT. Biblioteki stosujące system HORIZON były zdania, że nadrzędną rolą katalogu centralnego powinna być informacja o lokalizacji zasobów bibliotecznych. Koncepcja NUKAT prezentowana przez biblioteki stosujące VTLS była jednak inna, zgodnie z nią, priorytetem miało być powstanie bazy opisów bibliograficznych wysokiej jakości, zmniejszającej pracochłonność katalogowania. Rola informacyjna miała być budowana „przy okazji” poprzez odnotowywanie bibliotek, które będą pobierały opisy do swoich katalogów. Przy takim założeniu oczywiste było, że w krótkim czasie nie da się osiągnąć szerokiego zastosowania informacyjnego bazy. Przez jakiś czas rozważano koncepcję stworzenia dodatkowej bazy powstałej poprzez połączenie katalogów lokalnych. W takiej sytuacji, w grudniu 2001 r. przeprowadzone zostały pierwsze próby równoległych przeszukań wielu baz. Zadowolające wyniki zakończyły się decyzją o zbudowaniu katalogu rozproszonego zamiast dodatkowej bazy przy NUKAT. Aplikacja przygotowana do obsługi jednego katalogu dała się sto-

sunkowo prosto dostosować do pracy rozproszonej i współpracy z wieloma różnymi systemami bibliotecznymi.

KaRo komunikuje się z systemami bibliotecznymi za pośrednictwem protokołu Z39.50. Ten protokół, to sformalizowana metoda przekazywania zapytań i wyników przeszukań bibliograficznych. Ponieważ protokół jest określony międzynarodowym standardem, więc różni producenci mogą tworzyć oprogramowanie, które będzie ze sobą współpracować. Niestety standardowość protokołu nie jest do końca zachowywana. Tam gdzie jego możliwości stają się niewystarczające, producenci często wprowadzają rozszerzenia wyłącznie na użytek swojego własnego oprogramowania. Czasami posuwają się jeszcze dalej, wprowadzając niestandardowe rozwiązania bez wyraźnej potrzeby. W efekcie uzyskanie naprawdę dobrych wyników wymaga dostosowywania się do szeregu bardzo specyficznych rozwiązań. Przykładem takiego dostosowania może być obsługa NUKAT, gdzie udało się wprowadzić odsyłacze do katalogów lokalnych wielu bibliotek, podczas gdy „fabryczny” interfejs NUKAT na razie tworzy odsyłacze tylko do katalogów systemu VTLS.

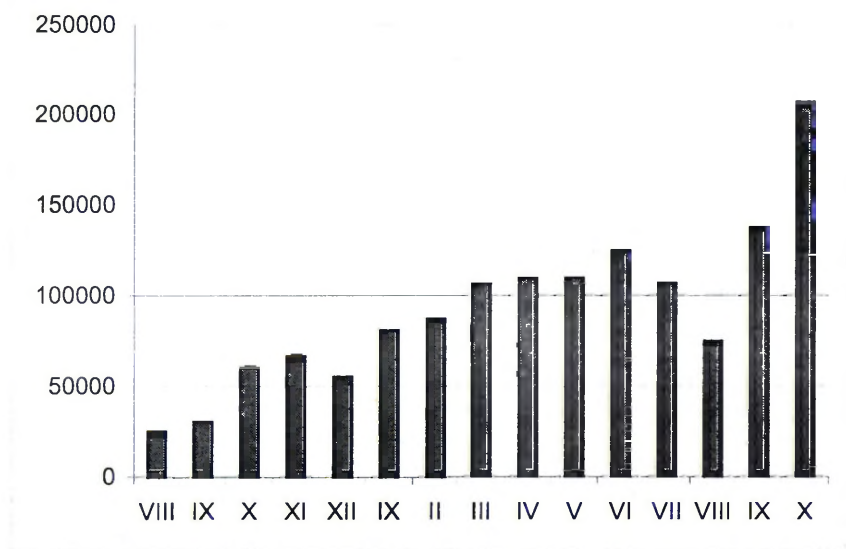
KaRo jest systemem stworzonym od podstaw, ale poza kodem własnym korzysta też z dużej liczby różnych wyspecjalizowanych modułów. Całe użyte oprogramowanie jest jednak dostępne bezpłatnie w kodzie źródłowym i dzięki temu możliwe jest wprowadzanie niezbędnych poprawek również do zewnętrznych modułów. System operacyjny, to bezpłatny Linux, więc jedyną inwestycją (poza pracą własną) był zakup serwera.

W pełni „produkcyjna” wersja KaRo ruszyła 20 lipca 2001 r. Od tego czasu system był wielokrotnie poprawiany, ale nie ulegał istotnym zmianom w zakresie funkcjonalności. Zasadnicze poprawki dotyczyły wydajności, obsługi kolejnych systemów bibliecznych oraz pewnych uzupełnień, jak na przykład dodatkowa obsługa bazy NUKAT, czy odsyłacze do zasobów elektronicznych.

Trzeba podkreślić, że KaRo jest systemem opracowywanym przez jedną osobę i to w wolnych chwilach. Dlatego rozwój tego projektu ma częste przyhamowania.

Użytkownicy

To co zmieniało się naprawdę dynamicznie, to popularność usługi. W październiku 2001 r. KaRo obsługiwał 60 tys. zapytań, a rok później już 206 tys. W listopadzie 2002 r., w ciągu jednego dnia obsłużone zostało ponad 11 tys. zapytań, a maksimum godzinne przekroczyło 2 tys. – średnio jedno zapytanie częściej niż co dwie sekundy! Od momentu uruchomienia systemu obsłużono ponad 1497 tys. zapytań (stan z dnia 18.11.2002).

Statystyki KaRo są interesującym źródłem informacji. Z analizy przeprowadzonej ze względu na rodzaj użytkownika oraz rodzaj zapytania wynika, że ok. 20% wszystkich zapytań to przeszukania rozproszone, tzn. równoczesne przeszukania w wielu bibliotekach. Pozostałe zapytania korzystają z informacji uzyskanej w wyniku przeszukania rozproszonego lub są wynikiem korzystania z KaRo jako interfejsu do pojedynczego systemu bibliotecznego. Ciekawy jest rozkład zapytań rozproszonych. Zdecydowana większość z nich (ok. 80%) to zapytania jedno członowe, w czym 55% to pytania o tytuł, 28% o autora, 11% o ISBN, a tylko 2% o hasło przedmiotowe. 17,5% to zapytania dwuczłonowe i aż 95% z nich dotyczy kombinacji autora i tytułu. Tylko 1,5% to pytania składające się z trzech członów.

W poniższej tabeli przedstawione zostało, jak rozkładało się używanie KaRo przez różnych użytkowników, rozróżnianych przez adresy internetowe komputerów.

Liczba wizyt	Liczba klientów
1 – 9	6569
10 – 49	4196
50 – 99	848
100 – 999	1000
1000 – 9999	203
10000 – 49999	18
ponad 50000	1
łącznie klientów	12835

Tendencja, że około 50% klientów pojawia się na bardzo krótko utrzymuje się od dłuższego czasu. Można stąd wyciągnąć wniosek, że co druga osoba trafiająca do KaRo uważa, że jest to system, do którego warto powracać (albo, że co druga uważa, że nie warto). Te przypadkowe wizyty składają się łącznie na zaledwie 25 tys. zapytań. Największa liczba zapytań (ok. 1 mln) pochodzi od wąskiej grupy 222 użytkowników, którzy skorzystali z systemu ponad 1000 razy.

KaRo ma dotąd 612 stałych klientów, tzn. takich, którzy w 2002 r. skorzystali z bazy przynajmniej 500 razy i pojawiali się w przynajmniej 5 różnych miesiącach.

Posługiwanie się systemem

Obsługa KaRo jest bardzo prosta, chociaż warto wiedzieć o kilku bardziej ukrytych możliwościach. W niniejszym opracowaniu opiszę wersję, która jest dostępna od końca listopada 2002 r. Funkcje, których nie było w poprzedniej wersji będą zaznaczone jako nowe.

Każdy ekran ma dwa stałe elementy: **znak zapytania**, który otwiera okno pomocy dostosowane do danego ekranu oraz **logo KaRo**, które prowadzi do ekranu startowego.

Ekran zapytania w trybie rozproszonym

Napis „**Katalog Rozproszony Bibliotek Polskich**” jest odsyłaczem do strony informacyjnej KaRo, z której można **przejsć** m.in. do eksperymentalnych wersji, statystyk, dodatkowych opisów itp.

Obszar zapytań pozwala na wprowadzenie trzech terminów wyszukiwawczych, które zostaną połączone spójnikiem „i”. Indeks, do którego odnosi się każde z wyrażeń wybiera się z rozwijalnych list. Przy przeszukaniu rozproszonym może się zdarzyć, że

pewne biblioteki nie obsługują pewnych indeksów, co zostanie zaznaczone na liście wyników.

U dołu obszaru zapytań są pola umożliwiające ograniczenie daty wydania poszukiwanej pozycji. W bibliotekach, które nie obsługują takich ograniczeń pokazywane będą pełne wyniki.

Poniżej obszaru zapytań znajduje się pole wyświetlające liczbę zaznaczonych bibliotek oraz przycisk kasujący wszystkie zaznaczenia.

Lista bibliotek składa się z wierszy, o trzech elementach każdy. Po lewej znajduje się przycisk, który włącza bibliotekę do grupy przeszukiwanych. Sama nazwa biblioteki jest odsyłaczem do trybu przeszukiwania jednej biblioteki (co zostanie opisane poniżej). Po prawej stronie większości bibliotek znajduje się strzałka, która jest odsyłaczem do strony domowej biblioteki (otwierającej się w oddzielnym oknie). Lewą część ekranu zajmują listy selekcji bibliotek oraz opcje konfiguracyjne.

Lista wyboru biblioteki według typu pozwala na jednoczesne zaznaczenie bibliotek danego typu (na przykład uniwersyteckich, rolniczych, medycznych itp.). Jednej bibliotece może być przypisany więcej niż jeden typ. Wybieranie kolejnych typów rozszerza listę zaznaczeń. W dotychczasowych wersjach jedną z opcji było wybranie wszystkich bibliotek, opcja ta była prawdopodobnie nadużywana doprowadzając do niepotrzebnego obciążenia serwerów bibliotek. W odzewie na apel dyrektorów bibliotek w nowej wersji tej opcji już nie ma, ale zamiast niej możliwe jest zapamiętanie zaznaczeń dowolnej listy bibliotek.

Lista wyboru lokalizacji pozwala na zmianę wyświetlanych bibliotek. Domyślnie wyświetlane są wszystkie biblioteki polskie, ale listę można zawęzić do jednego miasta, albo rozszerzyć dodając pewne biblioteki zagraniczne.

Ustawienie **limitu czasu** pozwala określić jak długo KaRo będzie oczekiwał na wyniki przeszukania. Biblioteki, które nie odpowiedzą przed upływem zadanego czasu zostaną odpowiednio oznaczone na liście wyników. Ponieważ niektóre konsorcja utrzymują wiele baz na jednym serwerze, to jednoczesne wysłanie zapytania do wszystkich baz mogłoby spowodować całkowite zablokowanie serwera. Z tego powodu do takich serwerów KaRo wysyła zapytania „paczkami”, w pewnych odstępach. Przy małych limitach czasowych przekroczenia czasu mogą wystąpić właśnie dlatego. Jeżeli obserwujemy powtarzające się przekroczenia czasu, to należy zwiększyć dopuszczalny limit.

Format wyniku rozproszonego pozwala określić tryb pracy KaRo. Format „scalony” wyświetla wyniki po ich skompletowaniu (lub upływie zadanego ograniczenia czasu) i przedstawia

pogrupowane ze względu na rodzaj wyniku (odnaleziono, brak trafień, przekroczenie czasu, brak połączenia, błąd bazy, nieobsługiwany indeks itp.). Format „kolejno” wyświetla wyniki z kolejnych bibliotek bezpośrednio po ich nadejściu. Wyniki są opatrzone komentarzem określającym liczbę trafień, albo powód niepowodzenia. Na początku listy mogą się pojawić wpisy z przekroczeniem czasu. Nie jest to błąd systemu, tylko efekt kolejnikowania zapytań do niektórych baz. Jeżeli KaRo obliczy, że w zadanym limicie nie zdąży się skontaktować z niektórymi bazami, to od razu wysyła sygnał o przekroczeniu czasu i w ogóle nie obciąża serwerów zapytaniami. Format „opisy” działa podobnie jak „kolejno”, ale pobiera z każdej biblioteki kilka pierwszych opisów. Ten format jest niedopracowany i prawdopodobnie zostanie usunięty z opcji.

Nową opcją jest ustawienie **formatu szczegółów**. W dotychczasowych wersjach domyślnym formatem wyniku było wyświetlenie informacji o egzemplarzach (o ile serwer biblioteki to przesyłał). Od opisu bibliograficznego można było przejść do tabeli z opisem USMARC. Obecnie użytkownik będzie mógł ustalić domyślny format wyniku: tylko podstawowa informacja bibliograficzna bez informacji o egzemplarzach, informacja razem z egzemplarzami, albo tabelaryczny opis USMARC. Powinno to uprościć życie katalogujących bibliotekarzy. Dodatkowym, nowym usprawnieniem jest pojawianie się opisu rozwiniętego zamiast skróconego w przypadkach uzyskania pojedynczego trafienia. Dostęp do rezultatów przeszukania np. ze względu na ISBN, powinien być dużo szybszy.

Ustawienie **liczby opisów na stronie** dotyczy opisów w postaci skróconej, widocznych w momencie przejścia do wybranej biblioteki.

U dołu są dwa przyciski – **zapamiętania konfiguracji** i **wywołania nowej sesji**. Zapamiętanie konfiguracji odbywa się poprzez wysłanie tzw. cookie, które jest zapisywane w przeglądarce. Zapamiętywana jest lista wybranych bibliotek, ustawienie filtru lokalizacji, limitu czasowego i liczby opisów. Ponieważ to wszystko jest zapamiętywane w przeglądarce, więc zmiana oprogramowania, albo korzystanie z innego komputera uniemożliwia dostęp do zapamiętanych ustawień. Ta niedogodność zostanie usunięta w wersji 2.0. Z zapamiętanych ustawień korzysta się tylko na początku sesji. Jeżeli do ekranu początkowego wraca się poprzez wybranie odsyłacza „Nowe zapytanie”, to przywracany jest ekran z takimi ustawieniami, jakie były aktywne kiedy ostatnio z niego korzystaliśmy. Jeżeli chcemy przywrócić zapamiętane ustawienia domyślne, to musimy użyć przycisku „Nowa sesja”.

Ekran wyników przeszukania rozproszonego

Ekran wyników w postaci scalonej został już częściowo opisany. W grupie z trafieniami widoczne są liczby odszukanych pozycji, a na prawo od nich znaki strzałek (nowość). Naciśnięcie na nazwę biblioteki lub liczbę pozycji powoduje przejście do ekranu z opisami skrótowymi (lub opisem rozwiniętym jeżeli jest tylko jedno trafienie), naciśnięcie na strzałkę daje ten sam wynik, ale w nowym oknie. Korzystanie ze strzałek pozwala na pozostawienie głównego ekranu z wynikami i uproszczone przeglądanie wyników z kilku bibliotek, porównywanie jakości opisów itp.

Nowe zapytanie

Wszystkie ekrany wyników zawierają odsyłacz „Nowe zapytanie” (naciśnięcie na logo KaRo również prowadzi do formularza zapytań, ale zawsze w trybie rozproszonym). Oczywiście do ekranu początkowego można powrócić za pomocą przycisków nawigacyjnych przeglądarki, ale korzystanie z odsyłacza „Nowe zapytanie” ma kilka przewag. Jeżeli używamy trybu pracy rozproszonej, to skorzystanie z odsyłacza „Nowe zapytanie” zamyka otwarte połączenia z serwerem biblioteki i oszczędza jego zasoby i licencje. Ponadto wywołany ekran będzie zawierał takie same ustawienia, jak wówczas kiedy z niego ostatnio korzystaliśmy (na przykład wybrane indeksy). Jeżeli „Nowe zapytanie” jest wywołane w trybie pracy z jedną biblioteką, to połączenie z serwerem nie jest kasowane i następne wyszukanie będzie szybsze. Jeżeli zamiast skorzystania z „nowego zapytania” cofniemy się do ekranu wyszukiwań za pomocą przycisków przeglądarki, to znowu marnujemy zasoby, bo wywołanie przeszukania w nowej sesji spowoduje uruchomienie kolejnego połączenia, podczas gdy poprzednie będzie jeszcze aktywne przez kilka minut.

Ekran zapytania w trybie jednej biblioteki

KaRo może działać jako interfejs do katalogu pojedynczej biblioteki. W ten tryb można przejść albo z ekranu przeszukania rozproszonego korzystając z odsyłacza jakim jest nazwa biblioteki, albo z ekranu wyników z danej biblioteki poprzez odsyłacz będący nazwą tej biblioteki, a znajdujący się na szczycie ekranu. Ekran początkowy tego trybu również zawiera trzy pola w obszarze zapytań, z tym, że dla części bibliotek do pierwszego pola można zastosować dodatkową opcję przeglądania indeksu. Jeżeli dany indeks nie daje się przeglądać to przycisk przełączenia trybu jest nieaktywny, a jeżeli biblioteka w ogóle nie obsługuje takiej operacji, to przycisków w ogóle nie ma. Powyżej obszaru zapytań znajduje się lista wyboru bibliotek, jej zawartość zależy od

wybranej lokalizacji, podobnie jak w przypadku przeszukiwań rozproszonych. Lista widoczna w tym trybie może być szersza od listy trybu rozproszonego, ponieważ niektóre biblioteki mogą mieć zbyt słabe serwery, aby odbierać duże ilości zapytań związane z przeszukaniem rozproszonymi, ale w KaRo chcą być obecne.

Ekran przeglądania indeksu

Przeglądanie indeksu pozwala na odnalezienie hasła na podstawie przybliżonej informacji o początku jego nazwy. KaRo filtruje wyniki nie pokazując pozycji indeksu, do których nie przyporządkowano żadnych pozycji a również eliminując pewne hasła specjalne (np. typu autor-tytuł). W tabeli wyników przedstawione jest hasło w pełnym brzmieniu oraz liczba odpowiadających mu pozycji. Obsługiwane są również hasła odsyłaczowe. Użycie odsyłacza jakim jest nazwa hasła prowadzi do wyszukania wszystkich pozycji, które są z nim związane. W pewnych przypadkach przydatne może być wykonanie zbiorczego przeszukania ze względu na kilka zbliżonych haseł. Można to zrobić zaznaczając przyciski po prawej stronie haseł, a następnie naciskając na trójkąt znajdujący się na szczycie kolumny tych przycisków.

Uciążliwość KaRo

Duży sukces systemu jest jednocześnie jego największym zagrożeniem. Skoro średnio 20% zapytań, to przeszukania rozproszone to w okresach szczytu takich zapytań obsługiwanych jest ok. 300 na godzinę. Jeżeli typowym zachowaniem użytkownika jest wybieranie dużej liczby bibliotek do przeszukania, to nawet niewielkie biblioteki mogą otrzymywać ponad 100 zapytań na godzinę. Takie obciążenie może być zauważalne, jeżeli serwer nie jest zbyt silny, albo nie dysponuje wystarczającą liczbą licencji. W najtrudniejszej sytuacji są konsorcja bibliotek korzystające z jednego serwera dla wielu baz. Jeżeli KaRo startuje przeszukiwanie adresowane do wielu baz na tym samym serwerze w niemal dokładnie tym samym momencie, to serwer musi rozdzielić zasoby na obsługę tych wszystkich zleceń. Jest to sytuacja, która praktycznie się nie zdarza, jeżeli z bazy korzystają użytkownicy lokalni. KaRo obniża to obciążenie kontrolując liczbę zapytań kierowanych do takich serwerów, ale w obecnej wersji ta kontrola jest jeszcze mocno niedoskonała.

Nowe wyzwania

Na najbliższy okres droga rozwoju systemu jest dosyć wyraźna. W listopadzie 2002 r. do eksploatacji wejdzie wersja 1.1, która jest opisana w tym referacie. Poza przedstawionymi zmianami w samym oprogramowaniu pojawiło się kilka wewnętrznych nowości, które zapewnią programowi łatwiejszą rozbudowę w przyszłości. Wprowadzone zostało również kilka istotnych zmian poprawiających wydajność systemu. Kolejna wersja (1.2) powinna się pojawić stosunkowo niedługo (może jeszcze w 2002 r). Następna będzie miała na tyle istotne rozszerzenia, że uzasadnione będzie nadanie jej numeru 2.0. Prace nad tą wersją są zaawansowane, ale trudno na razie określić kiedy się pojawi. Planowane rozszerzenia w nowych wersjach są podane poniżej.

wersja 1.2

- Nowa opcja korzystania z NUKAT – użytkownik będzie mógł zadeklarować, że jeżeli pozycja zostanie odnaleziona w NUKAT, to nie należy szukać w innych bibliotekach. Ponieważ serwer NUKAT jest bardzo szybki, to ewentualna chwila opóźnienia spowodowana oczekiwaniem na informacje o braku trafienia nie będzie miała praktycznie żadnego wpływu na wydajność systemu. Jeżeli użytkownikiem jest bibliotekarz poszukujący opisu, to odnalezienie go w NUKAT powinno być priorytetem i poszukiwanie w innych bibliotekach jest zbędnym obciążaniem ich systemów.
- Odwołanie do systemowego interfejsu NUKAT (podobnie dla bibliotek, które pozostawiły swoje siglum w NUKAT).
- Poprawa przekodowania UTF-8 w celu wyświetlania bogatszego zestawu znaków diakrytycznych.
- Wprowadzenie opcji przekodowania opisu bibliograficznego w postaci binarnej – obecnie opis jest przekazywany w takim formacie w jakim wysyła go serwer biblioteki, co może być niezgodne z formatem systemu lokalnego. Nowa opcja pozwoli zmieniać np. kodowanie ALA na UTF-8.

wersja 2.0

- Profile użytkownika umożliwiające zalogowanie się do systemu i korzystanie z własnej listy bibliotek widocznych (łącznie z własnym ustawieniem kolejności) oraz bibliotek zaznaczonych do przeszukania, jak również pozostałych parametrów konfiguracyjnych w sposób niezależny od przeglądarki.
- Globalna obsługa ograniczeń dostępu do serwerów – system będzie kontrolował liczbę sesji nawiązanych z każdym

serwerem, liczbę operacji w toku itp. Możliwe będzie wprowadzenie indywidualnych ograniczeń zgodnych z możliwościami serwerów. Uruchomienie tych ograniczeń jest absolutnie niezbędne, jeżeli nie chcemy spowodować odłączania się bibliotek od KaRo.

- Oznaczanie serwerów niedostępnych – jeżeli serwer jest niedostępny albo bardzo wolny, to powinno to być widoczne na liście bibliotek i serwer nie powinien być zaznaczany przez przycisk wybierania typu.

Jak dołączyć do KaRo?

Do listy przeszukiwanych bibliotek może zostać dołączona każda biblioteka posiadająca serwer protokołu Z39.50, ale jeżeli biblioteka dysponuje zbyt małą liczbą licencji na połączenia z KaRo, to wpisywanie jej na listę przeszukań rozproszonych nie ma sensu, ponieważ w większości przypadków będą występowały błędy. Takie biblioteki mogą jednak być widoczne na liście interfejsu pracy z pojedynczą biblioteką.

Obraduje Komisja Wnioskowa

KOMUNIKAT O PROGRAMACH POMOCOWYCH REALIZOWANYCH W WOJEWÓDZKIEJ BIBLIOTECIE PUBLICZNEJ W OLSZTYNIE

Od 1997 r. Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Olsztynie w celu poszerzenia oferty usługowej skierowanej do mieszkańców województwa, poprzez rozbudowę bazy bibliotecznej własnej i placówek z nią współpracujących, wykorzystuje z dużym powodzeniem możliwości tkwiące w konkursach i programach pomocowych ogłaszanych przez różne instytucje i organizacje.

Głównym celem WBP realizowanym w ramach programów pomocowych jest próba wyrównywania szans edukacyjnych w środowiskach defaworyzowanych; są to ponadto liczne próby pomocy w dostępie do informacji, nowoczesnych technologii a także miejsc do pracy i odpoczynku.

Pierwszym programem realizowanym w WBP w Olsztynie w latach 1997-1998 był program pod nazwą „Internet dla wsi, gminy, miasta i województwa”, współfinansowany przez Fundację im. Stefana Batorego, a współrealizowany przez:

- Centrum Edukacji Bibliotekarskiej, Informacyjnej i Dokumentacyjnej (wówczas: Centrum Ustawicznego Kształcenia Bibliotekarzy) w Warszawie – Filia w Olsztynie,
- Liceum Ogólnokształcące nr II w Olsztynie,
- Liceum Ogólnokształcące nr VI w Olsztynie,
- Miejski Ośrodek Kultury w Olsztynie,
- Centrum Francusko-Polskie Cotes d'Armor w Olsztynie,
- Samorządowy Ośrodek Kultury, Sportu i Rekreacji w Jonkowie,
- Szkoła Podstawowa w Nowym Kawkowie.

WBP w Olsztynie była wnioskodawcą o grant i jednostką koordynującą całość programu.

W projekcie uczestniczyli mieszkańcy Olsztyna i całego województwa olsztyńskiego. Projekt w szczególności adresowany był do dzieci i młodzieży nie mającej dotychczas dostępu do komputera w ogóle i do Internetu, a także do osób niepełnosprawnych

i poszukujących pracy. W ramach projektu prowadzono szkolenia stacjonarne w pracowni komputerowej WBP dla uczniów szkół średnich Olsztyna. W czasie zajęć kształtowano umiejętności korzystania z Internetu: wyszukiwania informacji, korzystania z poczty elektronicznej i tworzenia stron WWW. Wydawano wirtualne czasopismo, udostępniano miejsce na konta poczty elektronicznej i serwisy internetowe uczestników.

W latach 1998-1999 WBP w Olsztynie koordynowała program **PLACCAI – Public Libraries as Centers for Culture and Information** współfinansowany przez PHARE TACIS. Program został zainicjowany przez Sejmik Samorządowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego (wówczas olsztyńskiego) oraz Sejmik Samorządowy Województwa Halland. W programie brały udział następujące biblioteki publiczne:

- Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Olsztynie,
- Miejska Biblioteka Publiczna w Bartoszycach,
- Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna w Morągu,
- Samorządowy Ośrodek Kultury, Sportu i Rekreacji w Jonkowie,
- Biblioteka Województwa Halland,
- Miejska Biblioteka w Halmstad,
- Biblioteka Miejska w Kungsbacka,
- Biblioteka Miejska w Laholm,
- Biblioteka Gminna w Unnaryd.

Celem programu było uaktywnienie działalności istniejących bibliotek w Polsce północno-wschodniej poprzez rozszerzenie ich funkcji jako centrów kulturalnych i ośrodków informacji lokalnej. Dzięki włączeniu bibliotek do ogólnoswiatowej sieci Internet pojawiła się możliwość zaspokajania różnorodnych potrzeb szerokiego grona czytelników – młodzież kontaktowała się z rówieśnikami w innych krajach, bezrobotni szukali pracy, a liczne grono mieszkańców miast i wsi poszukiwało interesujących ich informacji. Stworzyło to potrzebę szkolenia bibliotekarzy realizujących projekt w zakresie automatyzacji, co zaowocowało intensywnym kursem komputerowym realizowanym przez WBP.

Polskie biblioteki biorące udział w programie czerpały wzorce z bibliotek w Szwecji, które już od wielu lat stanowią centra wydarzeń kulturalnych. Są one nie tylko wypożyczalnią książek, ale również miejscami przedstawień teatralnych, spotkań, słuchania muzyki dla dzieci, młodzieży i dorosłych.

Realizacja założeń projektu oraz wypracowane metody pracy były omawiane szeroko podczas seminariów, warsztatów i spotkań. Podsumowania dokonano na międzynarodowej konferencji 29.09-01.10.1999 r. w Starych Jabłonkach koło Olsztyna – „Biblioteki publiczne jako centra kultury i informacji”.

Podczas realizacji PLACCAI prowadzony był przez WBP serwis internetowy pod adresem www.placc.ai.pl, który po zakończeniu finansowania programu został przeniesiony pod adres <http://www.wbp.olsztyn.pl/placc.ai/>, gdzie w dalszym ciągu można znaleźć obszerne informacje na temat realizacji programu.

W tej chwili program nie jest kontynuowany, ale jeden z jego celów – utworzenie z bibliotek centrów informacji – jest elementem programu „Baza Informacji Lokalnej” i będzie omówiony w dalszej części tego opracowania.

Następnym, zainicjowanym przez WBP w Olsztynie programem był współfinansowany przez Open Society Institute Budapest w latach 1999-2000 program „Komputerowe szkolenia wyjazdowe”. Współrealizatorami byli:

- Miejska Biblioteka Publiczna w Bartoszycach,
- Iławskie Centrum Kultury, Sportu i Turystyki MBP w Iławie,
- Miejska Biblioteka Publiczna w Morągu,
- Miejska Biblioteka Publiczna w Biskupcu,
- Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna w Miłomłynie,
- Miejska Biblioteka Publiczna w Jezioranach.

W ramach programu odbyło się 14 wyjazdów mikrobusem WBP ze sprzętem (5 komputerów PC, laptop, telefon komórkowy z dostępem do Internetu, przenośna sieć lokalna, wideoprojektor). Biblioteki w terenie zapewniały pomieszczenie (stoliki, krzesła, dostęp do sieci elektrycznej) i werbowały uczestników, którzy później przekazywali i nadal przekazują zdobytą wiedzę i umiejętności użytkownikom bibliotek, pracownikom innych instytucji oraz prywatnym znajomym. W efekcie działanie WBP umożliwiło powszechniejsze zapoznanie się z komputerem i Internetem, ułatwienie dostępu do informacji potrzebnej w środowisku lokalnym; kształtowanie umiejętności prezentowania własnych działań szerokiej rzeszy odbiorców (korzystanie z poczty elektronicznej, pokazy komputerowe, strony WWW), pobudzenie inicjatywy w celu poszukiwania rozwiązań problemów i zaspokajania potrzeb informacyjnych poprzez Internet.

Kolejnym, dużym przedsięwzięciem koordynowanym przez WBP w Olsztynie jest od 1999 r. program WIRTUALNA POWIATOWA BIBLIOTEKA PUBLICZNA. Program jest współkoordynowany i współfinansowany przez Zarząd Powiatu w Olsztynie, a bierze w nim udział 12 bibliotek publicznych z terenu powiatu olsztyńskiego.

Zgodnie z ustaleniami, Zarząd Powiatu w Olsztynie zobowiązał się do przekazywania corocznie funduszy na pokrycie kosztów realizacji zadań WPBP dla odpowiednich bibliotek zgodnie z zawartymi umowami, nieodpłatnego użyczenia bibliotekom sprzętu

komputerowego i odpowiedniego oprogramowania oraz przekazywania pozostałym partnerom wszelkich informacji potrzebnych do realizacji zadań WPBP. Jako partner i koordynator programu Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Olsztynie zobowiązała się do udostępniania w formie wypożyczeń międzybibliotecznych własnego księgozbioru, sprawowania nadzoru merytorycznego nad siecią bibliotek w powiecie, prowadzenia szkoleń poszerzających kwalifikacje pracowników bibliotek, koordynowania działań zmierzających do utworzenia komputerowego katalogu zbiorów bibliotecznych. Realizacja zadań WPBP przewidywana jest na wiele kolejnych lat. Jednym z elementów programu jest strona internetowa programu stworzona i aktualizowana przez WBP w Olsztynie pod adresem <http://www.wbp.olsztyn.pl/wpbp/>, gdzie można znaleźć obszerne informacje na temat realizacji programu.

Rok 2001 to rok, kiedy udało się uzyskać finansowanie kilku pomysłów aktywizacji bibliotek w terenie i podniesienia standardów usług realizowanych w bibliotekach. Były to programy małe i duże, finansowane przez różne organizacje.

Pierwszy z nich to COMPUTER, ENGLISH, INTERNET współfinansowany przez Polsko-Amerykańską Fundację Wolności za pośrednictwem Polskiej Fundacji Dzieci i Młodzieży. W ramach tego programu uzupełniono licencjonowane oprogramowanie w pracowni komputerowej WBP oraz MGBP w Dobrym Mieście, przeszkolono nauczycieli, bibliotekarzy i wolontariuszy w zakresie użytkowania programu EuroPlus+ do nauki języka angielskiego, użytkowania Internetu oraz zakupiono podręczniki i materiały pomocnicze w celu zorganizowania kursów językowych dla dzieci z różnych miejscowości gminy Dobrze Miasto i Olsztyna, a także zajęć indywidualnych dla kursantów oraz innych chętnych.

W małych miejscowościach gminy Dobrze Miasto przeprowadzono multimedialne pokazy możliwości nauki języka angielskiego z użyciem komputera (głównie program Lingua Land) i wykorzystania Internetu do własnych celów. Dzieci z tego terenu wzięły nieodpłatnie udział w zajęciach Szkoły Letniej w Olsztynie (lekcje języka angielskiego w pracowni komputerowej WBP, zwiedzanie Olsztyna, wizyty w Obserwatorium Astronomicznym). Uczestnikom kursu i Szkoły Letniej zapewniono poczęstunki, transport i pomoce w nauce języka angielskiego. Uczestnicy programu otrzymali nieodpłatnie konta poczty elektronicznej na serwerze WBP w Olsztynie. Dla wielu z nich była to pierwsza możliwość wykorzystania komputera do nauki, a często też wykorzystania go w ogóle. Programy komputerowe zakupione w ramach COMPUTER, ENGLISH, INTERNET wykorzysta-

tywane są do dziś w celach samokształceniowych użytkowników pracowni komputerowych.

Drugi, finansowany przez Open Society Institute Budapest w roku 2001, to współrealizowany przez Miejsko-Gminną Bibliotekę Publiczną w Dobrym Mieście program KLUBY. Program ten zapewnił okolicznym i najsłabiej wyposażonym finansowo mieszkańcom Olsztyna realną możliwość użytkowania komputera.

Stanowisko komputerowe (komputer, drukarka, skaner) w całym zarówno w godzinach rannych, jak i popołudniowych Oddziale Literatury Dziecięcej i Młodzieżowej WBP (OLDiM) udostępniono nieodpłatnie członkom zorganizowanych grup, klubów i osobom indywidualnym, które wykazały się ciekawymi pomysłami i uzasadniły ich wartość. Powstało 6 klubów wybranych w Konkursie na Klub. Karty członkowskie uprawniały do bezpłatnego korzystania z komputera w OLDiM oraz z komputerów pracowni komputerowej. Pracownia została otwarta dodatkowo w dwa popołudnia tygodniowo.

Członkom klubów umożliwiono korzystanie z bezpłatnych konsultacji bibliotekarzy i informatyków WBP, uczestniczenie w kształtowaniu profilu zbiorów bibliotecznych oraz udział w nieodpłatnych bądź bardzo tanich szkoleniach. Kluby i ich aktywni członkowie zyskali także możliwość nieodpłatnego otrzymania konta poczty elektronicznej oraz miejsca na własny serwis internetowy na serwerze WBP. Podobne działania prowadzono w Miejsko-Gminnej Bibliotece Publicznej w Dobrym Mieście.

Inny, mniejszy program realizowany w roku 2001 to współfinansowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego RODZINNE WEEKENDY KULTURY. Program zapewnił mieszkańcom Olsztyna możliwość użytkowania komputera, nawigacji w Internecie – wspólnie z rodziną i znajomymi; poszukiwanie informacji na każdy temat, a w szczególności na tematy dotyczące literatury i sztuki, historii lokalnych środowisk (miasta, dzielnicy, ulicy, szkoły, rodziny...) w źródłach pisanych i multimedialnych; możliwość zapoznania się z twórczością i postaciami ciekawych ludzi (szczególnie wywodzących się lub tworzących w lokalnych środowiskach) oraz prezentację własnych osiągnięć i własnej twórczości na spotkaniach, wystawach i wernisażach organizowanych w pomieszczeniach Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej, Miejskiej Biblioteki Publicznej, Centrum Polsko Francuskiego w Olsztynie, Muzeum Olsztyńskiego, Miejskiego Ośrodka Kultury, Obserwatorium Astronomicznego; możliwość poszerzenia wiedzy i umiejętności poprzez uczestnictwo w nieodpłatnych szkoleniach i pokazach multimedialnych.

Otwarcie wymienionych instytucji i rozszerzenie ich ofert podczas sześciu akcji sobotnio-niedzielnych wykazało duże zapotrzebowanie na tego typu usługi.

Kolejny z dużych programów realizowanych w WBP w Olsztynie był kontynuacją jednego z nurtów PLACCAI. Pomimo zakończenia, zgodnie z planem, finansowania go przez Open Society Institute w Budapeszcie, program cały czas funkcjonuje i przez cały czas przybywają nowi uczestnicy. Mowa tu o programie BIL – BAZA INFORMACJI LOKALNEJ.

Pilotażowa część programu była realizowana w latach 2001-2002 wraz z:

- Urzędem Miasta i Gminy w Węgorzewie,
- Urzędem Miasta i Gminy w Ełku,
- Urzędem Miasta w Giżycku,
- Urzędem Miasta w Nidzicy,
- Urzędem Gminy w Braniewie,
- 12 urzędami miejskimi i gminnymi powiatu ziemskiego olsztyńskiego (Barczewo, Biskupiec, Dobre Miasto, Dywity, Gietrzwałd, Jeziorany, Jonkowo, Kolno, Olsztynek, Purda, Stawiguda i Świątki) wraz z bibliotekami na ich terenie oraz Starostwem Powiatowym w Olsztynie.

Opisywany projekt był pilotażową częścią większej akcji, która nadal jest kontynuowana. Został zaplanowany w celu pobudzenia lokalnych środowisk województwa warmińsko-mazurskiego do wykorzystania Internetu jako nośnika informacji kierowanej do społeczności lokalnych, jak i szerszej rzeszy publiczności internetowej; informacji o sprawach ważnych, ciekawych, aktualnych i atrakcyjnie zaprezentowanych.

W ramach akcji pilotażowej zbudowano oprogramowanie, dzięki któremu z zastosowaniem prostego w obsłudze systemu generowania z baz danych serwisów poszczególnych jednostek administracyjnych można bez konieczności angażowania w ich budowę specjalistów-informatyków utrzymywać aktualne i atrakcyjne serwisy informacji lokalnej. Zakupiono wydajny serwer do obsługi systemu; dodatkowo 17 bibliotek otrzymało sprzęt komputerowy.

Pracownicy WBP w Olsztynie przeszkolili 47 osób z całego województwa w zakresie obsługi stworzonego oprogramowania i 19 osób w zakresie obsługi komputera oraz użytkowania Internetu. Oprócz baz wspomnianych powyżej uczestników (współrealizatorzy) pilotażowej części programu współfinansowanej przez OSI Budapeszt, powstały bazy informacji lokalnej innych jednostek administracyjnych naszego województwa.

Lista jednostek administracyjnych Bazy Informacji Lokalnej oraz osób przeszkolonych w zakresie tworzenia serwisów inter-

netowych ciągle rośnie i nadal jest otwarta, bowiem program jest rozwijany a jego kontynuację przewiduje się na wiele kolejnych lat. Idea programu polega na wykorzystaniu jako nośnika informacji Internetu, wobec czego nieodzowne stało się stworzenie i utrzymywanie witryny internetowej pod adresem <http://www.bil-wm.pl>, gdzie również można znaleźć odnośniki do baz uczestników programu.

Dużym zadaniem realizowanym w WBP w Olsztynie jest udział w międzynarodowym programie PULMAN finansowanym przez Unię Europejską. Program zakłada udział w latach 2001-2003 instytucji i organizacji związanych z dziedzictwem kulturowym z 37 krajów europejskich.

Głównym celem Sieci PULMAN jest stymulowanie i promowanie polityki służącej wzrostowi dostępności i efektywności działania instytucji kultury, a także popularyzowanie najlepszych przykładów rozwiązań charakterystycznych dla ery cyfrowej w bibliotekach publicznych i innych placówkach kultury, funkcjonujących na poziomie regionalnym i lokalnym. Początkowo Sieć PULMAN obejmowała reprezentantów 26 państw europejskich, w czerwcu 2002 r. przystąpili do niej przedstawiciele kolejnych 11 krajów. Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Olsztynie jest partnerem w projekcie oraz koordynatorem na Polskę. Współkoordynatorem jest Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy.

Zakres działania i plany Sieci PULMAN w pierwszej fazie realizacji projektu koncentrują się wokół opracowania i opublikowania użytecznych dla profesjonalistów i polityków Podręcznych Poradników Cyfrowych (Digital Guidelines Manuals – DGM), obejmujących wszystkie zagadnienia społeczne, z zakresu zarządzania oraz techniczne związane z dostarczaniem i rozwijaniem przez biblioteki publiczne usług takich, jak: dostęp online do kultury, nauczanie ustawiczne, włączenie społeczne, umiejętność posługiwania się technikami cyfrowymi, dostarczanie elektronicznej informacji biznesowej. W dniach 18-19 lutego 2002 r. w Helsinkach odbyły się warsztaty oceniające stan i określające kierunki prac nad poradnikami. Aktualna wersja angielskojęzyczna oraz wersje narodowe (w tym polska) są dostępne na stronie internetowej projektu. Dalsze prace będą polegały przede wszystkim na ich uaktualnianiu i modyfikowaniu.

Na stronie internetowej programu dostępny jest już Rejestr Materiałów do Nauczania na Odległość (Distance Learning Registry), opracowywany i stale aktualizowany w celu ułatwienia profesjonalistom pracującym w bibliotekach publicznych, muzeach oraz archiwach, dostępu do wysokiej jakości materiałów niezbędnych w procesie nauczania na odległość.

Ważnym nurtem działania będzie organizowanie konferencji, warsztatów i szkoleń wspomagających współpracę, wniesienie wkładu do Podręcznych Poradników Cyfrowych, rozbudowywanie Sieci Doskonalenia PULMAN, a także opracowanie scenariusza współpracy międzysektoralnej na przyszłość. We wrześniu 2002 r. odbyły się warsztaty szkoleniowe w czterech bibliotekach – europejskich centrach doskonałości (Dania, Grecja, Słowenia, Finlandia). Z Polski udział w warsztatach wzięło 6 osób. Ważnym zadaniem będzie także zorganizowanie w każdym kraju reprezentowanym w Sieci PULMAN warsztatów narodowych. Polskie warsztaty odbyły się w dniach 10-12 października 2002 r. w Starych Jabłonkach k. Olsztyna.

Przewiduje się również promowanie agend współpracy międzynarodowej w celu upowszechnienia informacji o pracy Sieci PULMAN, a także w celu rozciągnięcia wzajemnego oddziaływania Sieci na inne części świata.

W marcu 2003 r. w Portugalii odbyła się konferencja polityczna, w której uczestniczyli reprezentanci krajów zainteresowanych współpracą bibliotek publicznych, muzeów i archiwów.

Wszystkich zainteresowanych szczegółowymi informacjami na temat Sieci PULMAN zapraszamy serdecznie na stronę internetową <http://www.pulmanweb.org>, na której można znaleźć: adresy poczty elektronicznej, informację o Sieci Doskonałości PULMAN, dane adresowe uczestników Sieci PULMAN, linki do organizacji członkowskich oraz informacje na temat poszczególnych krajów uczestniczących, Rejestr Materiałów do Nauki na Odległość, Podręczne Poradniki Cyfrowe, formularz rejestracyjny dla tych, którzy chcą regularnie otrzymywać biuletyn elektroniczny PULMAN Express.

Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Olsztynie utrzymuje niewielki (ze względu na zalecenia głównego koordynatora wykorzystywania strony międzynarodowej programu) serwis internetowy pod adresem <http://www.wbp.olsztyn.pl/pulman/>.

Ostatnim programem w trakcie realizacji jest duże zadanie współfinansowane przez budżet państwa, budżety samorządów różnych szczebli oraz środki Unii Europejskiej pod nazwą BIS – BIBLIOTECZNA INFORMACYJNA SIEĆ SZKOLENIOWA.

Realizacja programu przewidziana jest na lata 2001-2003 przez biblioteki publiczne z terenu województwa warmińsko-mazurskiego (planuje się udział 117 placówek). Projekt wchodzi w skład Kontraktu Wojewódzkiego dla Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2001-2002, który został po podpisaniu zatwierdzony przez Sejmik Województwa Warmińsko-Mazurskiego i Radę Ministrów. Po renegocjacji Kontraktu termin finalizacji wykonania jego zadań przesunięto na 2003 r.

Jest to najbardziej spektakularne przedsięwzięcie WBP w Olsztynie. Kompleksowe zaopatrzenie w sprzęt komputerowy sieci bibliotek równomiernie rozłożonej na terenie całego województwa wraz z planowanym systemem szkoleń dawnej i nowej kadry bibliotecznej – jest działaniem jednocześnie modernizującym istniejącą sieć instytucji kultury i wdrażającym nowoczesne technologie. Innowacyjny charakter projektu powodowany jest również planowanymi zintegrowanymi działaniami w zakresie wirtualnej biblioteki i Bazy Informacji Lokalnej.

Zaangażowanie do realizacji projektu zarówno instytucji kultury jak i władz lokalnych oraz łączących je nadrzędnych jednostek samorządowych i administracyjnych wpływa bardzo mobilizująco na lokalne środowiska, na ich aktywizację i motywację. Istotne jest również włączanie do projektu osób indywidualnych (szczególnie lokalnych liderów i sponsorów). Z kolei wykonywanie zadań projektu w ramach programu rządowego współfinansowanego przez instytucje Unii Europejskiej – nadaje mu rangę ponadregionalną, umożliwia zwiększanie zasięgu (zarówno terytorialnego, jak i merytorycznego).

Budowa systemu informacji lokalnej w oparciu o sieć bibliotek publicznych planowana jest w Strategii rozwoju województwa warmińsko-mazurskiego w ramach szerokiej oferty usług kulturalnych. Jest to jeden z priorytetów celu strategicznego: Bogactwo dziedzictwa i kultury regionu istotnym czynnikiem rozwoju społeczno-gospodarczego. Działania projektu BIS służą realizacji wizji i osiągnięciu celu głównego Strategii – rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego w jego części dotyczącej spójności społecznej, bowiem przyczyniają się do poprawy warunków życia ludności ułatwiając dostęp do usług edukacyjnych i kulturalnych. Zbliżają do standardów życia w krajach Unii Europejskiej poprzez jednakowy dostęp do technologii i informacji dla wszystkich mieszkańców, niezależnie od stopnia ich zamożności.

Na koniec III kwartału roku 2002 wsparcie (zakup sprzętu i oprogramowania, modernizacja lokali bibliotecznych) otrzymały 63 biblioteki w 62 gminach; swoje kwalifikacje zawodowe podwyższyły 284 osoby, uczestnicząc w kursach i szkoleniach organizowanych przez WBP.

Do końca II kwartału roku 2003 planuje się modernizację lokali bibliotecznych w kolejnych 54 gminach i Starego Ratusza WBP oraz wyposażenie w zestawy komputerowe ze środków budżetu państwa kolejnych 58 placówek.

Jednostki, które chcą wziąć udział w programie BIS, dzięki któremu mogą rozbudować swoją bazę sprzętową, są zobligowane

do wzięcia udziału w programie BIL opisywanym powyżej. Poprzez to powiązanie uczestnictwa w dwu równych programach, WBP w Olsztynie chce zaktywizować środowisko bibliotekarskie do brania udziału we wszelkich możliwych formach udoskonalania standardów usług bibliotecznych.

Poza wymienionymi powyżej kilkoma przykładami programów już zrealizowanych lub w trakcie realizacji oczekujemy na rozpatrzenie naszego uczestnictwa w kilku innych, nowych przedsięwzięciach.

Podsumowując, należy zauważyć, że wszystkie wyżej opisywane, realizowane w WBP w Olsztynie programy, poczynwszy od tych małych, po zadania wymagające większego zaangażowania personelu, czasu i środków, mają na celu aktywizację całej sieci bibliotecznej w naszym województwie, a nie tylko biblioteki wojewódzkiej.

Do tej pory w programach koordynowanych, bądź realizowanych przez WBP w Olsztynie, aktywnie wzięło udział ponad 65 bibliotek z terenu województwa warmińsko-mazurskiego. Dla wielu z nich był to pierwszy udział w programie podnoszenia standardu i zakresu usług świadczonych przez bibliotekę; dla wielu z nich była to pierwsza możliwość wykorzystania komputera i Internetu do pracy oraz wdrożenia się do pracy z użyciem nowoczesnych narzędzi wymiany informacji.

Dopiero środki finansowe ostatniego programu umożliwiły i w dalszym ciągu mają umożliwiać tak powszechny udział bibliotek z terenu województwa w działaniach realizowanych na rzecz środowisk lokalnych. Jednak we wszystkich bibliotekach, które wzięły udział we wcześniejszych programach, można do dziś obserwować pozytywny wpływ zrealizowanych programów na zakres i standard usług świadczonych środowiskom lokalnym, jak również aktywizację działań edukacyjnych w odniesieniu do społeczności i pracowników tych bibliotek. W 90% bibliotek, gdzie jako materialny wynik realizacji programu pojawił się pierwszy komputer, już za chwilę okazało się, że niezbędne są kolejne maszyny, ponieważ pracownicy bibliotek i czytelnicy szybko dostarczeli możliwość bogatego wykorzystania sprzętu w celach poznawczych i edukacyjnych.

W każdej bibliotece, która wcześniej wzięła udział w programie wraz z WBP w Olsztynie, wykształcił się nawyk poszukiwania i brania udziału w innych programach pomocowych, niekoniecznie wspólnie z biblioteką wojewódzką.

Opisane powyżej programy nie stanowią pojedynczych akcji ukierunkowanych wyłącznie na pozyskanie dodatkowych źródeł finansowania działalności WBP. Jest to jeden ciąg inicjatyw ukie-

runkowanych na prezentację, nauczanie, wykorzystywanie i rozwój różnego typu usług, które mogą być realizowane przez biblioteki całego województwa warmińsko-mazurskiego. Czasem niezbędne było, ze względu na priorytety finansowania fundacji i innych organizacji, adresowanie programów do pewnych określonych, wąskich grup użytkowników, jednak traktowane jako duża całość programy realizowane przez WBP w Olsztynie zaspokajają różnorodne potrzeby i zainteresowania czytelników odwiedzających biblioteki.

WBP w Olsztynie zawsze próbowała włączać do realizacji programów środowisko bibliotekarskie z terenu całego województwa. Udało się to zwłaszcza podczas realizacji kilku ostatnich projektów. Dzięki sukcesowi WBP w Olsztynie w pozyskiwaniu środków finansowych na rozwój i aktywizację środowiska bibliotekarskiego, również biblioteki z terenu województwa warmińsko-mazurskiego same zaczęły wnioskować do fundacji o granty. W kilku przypadkach zakończyło się to powodzeniem, ale nawet tam, gdzie środków na finansowanie nowych pomysłów w tej chwili jeszcze nie udało się uzyskać, samo przygotowanie wniosku o finansowanie, traktowane jako nauka rozwijania inicjatyw w nowych warunkach ekonomicznych funkcjonowania bibliotek należy uznać za sukces.

Informacje o programach realizowanych przez WBP w Olsztynie dostępne są też na naszej stronie internetowej Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Olsztynie pod adresem <http://www.wbp.olsztyn.pl/programy>.

PROJEKTY INFORMACJI ELEKTRONICZNEJ W MAŁOPOLSCIE

Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Krakowie uczestniczy w realizacji dwóch projektów, mających na celu integrację bibliotecznej informacji elektronicznej na terenie Małopolski. Pierwszym z nich jest uczestnictwo w regionalnym portalu „Wrota Małopolski”, na razie w fazie wstępnej. Drugi związany jest z budową rozległego systemu bibliotecznego opartego na systemie PROLIB.

1. „Wrota Małopolski”

„Wrota Małopolski” to regionalny portal Urzędu Marszałkowskiego w Krakowie, mający integrować pracę urzędów administracji publicznej na terenie województwa małopolskiego. Dzięki niemu, w niedługim czasie, użytkownik będzie mógł załatwiać wszystkie sprawy urzędowe bez konieczności wizyty w urzędzie. Już dziś dostępny jest Internetowy Dziennik Podawczy, za którego pośrednictwem można przesłać do Urzędu Marszałkowskiego skargę, wniosek lub zapytanie.

Realizacja portalu „Wrota Małopolski” jest także reakcją na wymagania ustawy o dostępie do informacji publicznej. Ustawa ta zobowiązuje wszystkie jednostki samorządu terytorialnego oraz inne instytucje użyteczności publicznej do publikowania w Internecie informacji o swojej działalności. Będzie temu służyć specjalna witryna nazwana „Biuletynem Informacji Publicznej”, oferująca instytucjom zobowiązanym ustawą bezpłatne szablony stron internetowych. Wypełnienie ich treścią nie będzie wymagało żadnej wiedzy informatycznej, a jedynie podstawowych umiejętności z zakresu obsługi komputera. W ten sposób powstanie zintegrowany system zawierający kompleksową informację publiczną z terenu całego województwa

Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Krakowie uczestniczy w procesie budowy portalu, poprzez współpracę przy realizacji modułu „Regionalny system informacji o kulturze”. W jego ramach opracowano schematy baz danych i zebrano również dane, dotyczące:

- bibliotek,
- prasy lokalnej,
- mediów lokalnych,
- stowarzyszeń i grup literackich (ściśle pisarskich, a nie ogólnokulturalnych).

Moduł dotyczący kultury będzie zbiorem informacji o repertuarach, godzinach pracy instytucji kulturalnych, a każdy użytkownik będzie mógł znaleźć konkretne informacje. Inne zakresy informacji, objęte modulem, opracowuje dla portalu Małopolski Ośrodek Kultury.

2. Projekt rozległego systemu bibliotecznego („biblioteki globalnej”) opartego na PROLIBIE

Rozmieszczenie bibliotek publicznych w województwie małopolskim odpowiada ściśle, jak wszędzie podziałowi administracyjnemu, tyle że mamy pełną sieć bibliotek powiatowych. Oprócz centralnej dla regionu, Biblioteki Wojewódzkiej, znajdują się tu 184 biblioteki miejskie i gminne. 24 pełnią funkcję bibliotek powiatowych. Uwzględniając wszystkie filie biblioteczne – Małopolskanie mają do dyspozycji 769 bibliotek publicznych.

Istnieje możliwość zorganizowania systemu, który docelowo byłby w stanie obsłużyć wszystkie biblioteki publiczne w Małopolsce. Biblioteka Wojewódzka pełniłaby w nim funkcję centrum przetwarzania danych, z zainstalowanymi urządzeniami obsługującymi cały region, oraz zapewniała informatyczną obsługę. Biblioteki uczestniczące w projekcie pracowałyby w systemie poprzez Internet. Model ten odpowiada trendom w rozwoju technologii informatycznych. Coraz więcej firm świadczy swoje usługi poprzez Internet i wszystko wskazuje na to, że infrastruktura teleinformatyczna, również na naszym terenie, będzie na coraz wyższym poziomie. Wymagania związane z przepustowością łączy, umożliwiającą sprawne działanie takiego przedsięwzięcia, już dziś są wystarczające w większości miejscowości naszego województwa.

Biblioteki uczestniczące w projekcie powinny spełnić kilka niezbędnych warunków, do których należy zaliczyć:

a) własną sieć komputerową, dostosowaną do potrzeb, oraz terminale przeznaczone do: gromadzenia i opracowania zbiorów, rejestracji użytkowników i wypożyczeń, tworzenia bibliografii regionalnej, przeglądania katalogu OPAC,

b) stały dostęp do Internetu,

c) odpowiednio przeszkolonych bibliotekarzy.

Od czerwca 2002 r. Biblioteka Wojewódzka z powodzeniem użytkuje system PROLIB, w zakresie modułów podstawowych. Dysponuje również odpowiednią infrastrukturą, zapleczem technicznym, przeszkolonym personelem oraz bazami danych, będącymi podstawą przyszłego centralnego katalogu dla regionu Małopolski.

Do mocnych stron wdrożenia rozległego systemu bibliotecznego opartego na PROLIB-ie zaliczyć należy:

a) posiadanie wspólnych baz danych (katalogowej i bibliograficznej) – gdzie każdy rekord opracowywany jest tylko jeden raz – wykorzystywany następnie przez wszystkich, pracujących w systemie, co umożliwi szybkie stworzenie centralnego katalogu bibliotek publicznych dla regionu Małopolski,

b) dużo szybszą retrokonwersję zbiorów, która ograniczałaby się tylko do uzupełnienia rekordów danymi poszczególnych bibliotek (numerem inwentarza, sygnaturą),

c) możliwość systematycznego porządkowania oraz aktualizacji baz danych, przy mniejszym nakładzie pracy,

d) w przyszłości łatwiejszą możliwość współpracy z katalogiem NUKAT, zawierającym profesjonalnie przygotowane rekordy bibliograficzne,

e) opracowanie bibliografii regionalnych,

f) możliwość dzielenia się dorobkiem oraz rzeczywistą współpracą,

g) redukcję kosztów, związanych z zakupem, utrzymywaniem i obsługą serwerów oraz lokalnych baz danych – wszystkie te usługi będzie pełnić centrum przetwarzania danych,

h) bezawaryjną pracę wynikającą z zastosowania urządzeń wysokiej klasy,

i) pracę w profesjonalnym, stale rozwijanym systemie,

j) powstanie silnej grupy użytkowników systemu.

Są też słabe punkty projektu:

a) rozwiązanie wymaga problem baz danych przygotowywanych dotychczas w systemach ISIS, MAK, lub SOWA. Konwersja do systemu PROLIB jest możliwa, ale wiąże się z nią niebezpieczeństwo dublowania opisów. Prawdłowo prowadzona baza

danych powinna być jednolita i spójna, należałoby więc przewidzieć konieczność stworzenia narzędzi umożliwiających porządkowanie katalogu, poprzez scalanie powtarzających się opisów,

b) wysoki – jak na razie – koszt stałych połączeń internetowych. Jest to jednak sytuacja przejściowa, ponieważ infrastruktura teleinformatyczna rozwija się stale. Z drugiej strony, mając tak silną grupę użytkowników, można wynegocjować dostęp do Internetu na bardziej korzystnych warunkach, niż starając się o to indywidualnie,

c) wysoki ogólny koszt realizacji takiego przedsięwzięcia.

Realizacja projektu od strony technicznej

Praca nad ustaleniem szczegółowego programu, dotyczącego wdrożenia rozległego systemu bibliotecznego opartego na PRO-LIB-ie, to problem bardzo złożony. Z technicznego punktu widzenia, projekt będzie realizowany w kilku etapach.

Pierwszy etap to konfiguracja oprogramowania, czyli:

- parametryzacja systemu,
- instalacja dodatkowych narzędzi programowych, służących do scalania i porządkowania baz danych,
- niezbędne testy działania systemu w planowanej konfiguracji.

Drugim etapem będzie stopniowe włączanie się kolejnych bibliotek, poprzez:

- wdrożenie systemu w zakresie modułów podstawowych oraz praca nad retrokonwersją zbiorów,
- wdrożenie modułu Bibliografia,
- uruchomienie bazy czytelników i rejestracja wypożyczeń.

Obliczając koszty realizacji projektu należy uwzględnić:

a) licencje na oprogramowanie: PROLIB, Citrix MetaFrame, Progress, Promax,

b) sprzęt komputerowy: serwery, terminale, akcesoria dodatkowe,

c) dostosowanie infrastruktury technicznej – polegającej na budowie sieci komputerowych oraz dostępie do Internetu,

d) zasoby ludzkie – czyli szkolenia, wdrożenia, obsługa.

Czy taki system jest potrzebny bibliotekom? Uwzględniając całą sieć bibliotek publicznych, ich powiązania, a co najistotniejsze – ustawowy obowiązek współpracy, należałoby odpowiedzieć jednym zdaniem: taki system jest potrzebny każdej bibliotece pracującej w sieci.

Czy stać biblioteki publiczne w naszym województwie na sfinansowanie takiego projektu?

Rzadko która biblioteka może wygospodarować własne środki na tak poważną inwestycję. Lecz biblioteki tworzące określoną grupę, współpracujące ze sobą dla osiągnięcia konkretnego celu, mają większe szanse na sfinansowanie takiego projektu, który w formie zintegrowanej jest tańszy.

Biblioteka Wojewódzka przygotowała stosowne wnioski w celu pozyskania koniecznych środków na realizację projektu – dla grupy 50 bibliotek w całym województwie. Szukamy realnych możliwości wykorzystania środków zagranicznych. Wystąpiliśmy z taką prośbą licząc, że prędzej czy później nasze starania przyniosą oczekiwany skutek.

A swoją drogą, nie da się ukryć, że w dziedzinie automatyzacji procesów bibliotecznych panuje chaos. Razi brak rozwiązań systemowych, które dałyby pewność, że dziś podjęte działania zaowocują w przyszłości. Komputeryzujące się biblioteki są więc skazane poniekąd same na siebie.

Gorzką lekcją dla bibliotekarstwa polskiego były lata dziewięćdziesiąte, w których biblioteki „licytowały się” między sobą liczbą posiadanych stanowisk komputerowych oraz możliwościami użytkowanych przez nie systemów – co miało uchodzić za synonim nowoczesności. Tymczasem rzeczywistość pokazuje zgoła inną prawidłowość: biblioteki nie mogą istnieć w oderwaniu od innych, muszą ze sobą współpracować.

Wcześniej czy później staniemy przed problemem współpracy w dziedzinie informatyzacji regionu. Warto już dziś zastanowić się nad możliwościami zintegrowania działań w tym zakresie. Celem informatyzacji nie powinno być uatrakcyjnienie usług, lecz dostosowanie metod pracy do wymagań współczesności i potrzeb nowoczesnego społeczeństwa informacyjnego.

INFOBIBnet – SIEĆ INFORMACYJNA BIBLIOTEK PUBLICZNYCH

Raporty opracowywane przez Komisję Automatyzacji przy Zarządzie Głównym SBP pokazują katastrofalną sytuację polskich bibliotek publicznych, które po reformie administracyjnej kraju pogrążają się w coraz większej zapaści finansowej i infrastrukturalnej. Aby udowodnić tę tezę, przyjrzyjmy się statystyce (dane na koniec roku 2001).

Komputeryzacja bibliotek publicznych	Strony WWW	Dostęp do Internetu	Komputeryzacja procesów bibliotecznych
Biblioteki miejskie	3,64 %	15,44 %	32,38 %
Biblioteki wiejskie	0,27 %	2,06 %	7,2 %

Jeśli stan komputeryzacji bibliotek w miastach określić można jako zły, to w bibliotekach wiejskich jest to stan katastrofalny. Jest to sytuacja całkowicie absurdalna, ponieważ ta właśnie sieć bibliotek jest najgęstsza i może wykazać się największą liczbą świadczonych usług, co ilustruje tabela (dane z końca 2001 r.)

Biblioteki w Polsce	Biblioteki naukowe	Biblioteki pedagogiczne	Biblioteki publiczne
Liczba placówek	1 209	340	8 860
Zbiory	83 824 000 wol.	14 403 524 wol.	139 061 648 wol.
Czytelnicy	1 845 000	576 725	7 331 957
Wypożyczenia	14 858 000 jedn.	6 721 120 jedn.	160 384 733 jedn.

Główną przyczyną jest niewątpliwie brak wystarczających środków finansowych na działalność statutową, w tym na infrastrukturę informatyczną.

Ciągle brak jest świadomości, że korzystanie z usług bibliotek publicznych to nie obowiązek ustawowy, tak jak obowiązek szkolny, ale konieczność edukacyjna wynikająca ze standardów życia w XXI wieku, a także przyjemność kontaktu z książką, z pisarzem, z interesującym gościem zaproszonym na spotkanie z mieszkańcami gminy czy osiedla.

Ponadto biblioteki to instytucje, które płynnie dostosowują się do potrzeb swoich użytkowników poprzez profil zbiorów, organizację nowych serwisów informacyjnych, działań edukacyjnych, a przede wszystkim dogodne dla wszystkich korzystających godziny otwarcia.

Wydaje się, że biblioteki publiczne coraz bardziej starają się dostosować do wymagań rynku konsumentów, a statystyka wypożyczeń potwierdza prawidłowość działania. Tak więc na pytanie, czy infrastruktura bibliotek, ich kolekcje i zasoby ludzkie rozwijają się proporcjonalnie do oczekiwań i realnych potrzeb klientów, odpowiedź musi być przecząca. W Polsce w 2002 r. są biblioteki, które nie kupiły ani jednej książki, jest zbyt wiele placówek, które nie mają nawet telefonu, są bibliotekarze, którzy, nie czytają prasy fachowej, nie mogą na bieżąco śledzić zmian postępujących w polskim i światowym bibliotekarstwie, bo nie mają pieniędzy na zakup i prenumeratę literatury fachowej.

Jeżeli planujemy przystąpienie do Unii Europejskiej, budowa świadomego społeczeństwa informacyjnego jest racją stanu. Przeto już najwyższy czas, żeby podjąć działania, które przyniosą możliwie szybkie rezultaty w postaci stworzenia efektywnej, ujednoliconej sieci informacyjnej polskich bibliotek publicznych.

Czas po temu jest sprzyjający, ponieważ zarówno władza ustawodawcza, jak i wykonawcza zaczęła interesować się informatyzacją życia społecznego, przyjęto również kilka ważnych dokumentów:

- 14 VII 2000 r. Sejm RP przyjął *Uchwałę w sprawie budowania podstaw społeczeństwa informacyjnego w Polsce*;
- 28 XI 2000 r. Rada Ministrów przyjęła *Stanowisko w sprawie budowania podstaw społeczeństwa informacyjnego w Polsce*;
- 2001 r. przyjęto następujące dokumenty: *e-Polska. Strategia rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce na lata 2001-2006*, *Strategia rozwoju telekomunikacji na wsi na lata 2000-2004*.
- 2002 r. pojawił się dokument opracowany przez Ministerstwo Infrastruktury: *e-Polska. Plan działań na rzecz rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce*.

Co prawda w dokumentach tych, określających strategię budowania społeczeństwa informacyjnego do roku 2002, nie dostrzeżono roli bibliotek publicznych ani w zapewnianiu obywatelom

łatwego dostępu do informacji poprzez sieci rozległe, ani w tworzeniu komputerowych baz danych, ani w działalności edukacyjnej, ale wytworzyła się platforma dyskusji.

Nowa edycja projektu *e-Polska-2006. Plan działań na rzecz rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce*, która jest już dostępna na stronie internetowej Ministerstwa Infrastruktury, po raz pierwszy uwzględnia wśród podmiotów budujących społeczeństwo informacyjne sieć bibliotek publicznych:

„Budowie infrastruktury informatycznej i logistycznej opartej na sieci Internet, pokrywającej terytorialnie sieć bibliotek publicznych w Polsce, służy realizacja projektu INFO-BIBnet. Głównym zadaniem jest zapewnienie współpracy bibliotekarzy w budowie wspólnych zasobów wiedzy i platformy komunikacji, w celu zaspokojenia potrzeb informacyjnych i edukacyjnych Polaków. Projekt realizowany jest poprzez tworzenie publicznych punktów dostępu do Internetu dla środowisk lokalnych, współtworzenie dobrej jakości zasobów informacyjnych, promowanie informacji o Unii Europejskiej, podnoszenie poziomu edukacji w regionie oraz realizację wspólnych przedsięwzięć organizacyjnych”.

To bardzo ważny cytat, ponieważ po raz pierwszy oficjalnie przyjęto jako priorytet współudział sieci bibliotek publicznych w realizacji programu ogólnonarodowego.

Jednocześnie ruszył już wielki projekt: „Narodowa Biblioteka Internetowa”, którego efektem jest udostępnianie poprzez sieć komputerową tekstów literatury naukowej, popularnonaukowej i klasycznej. W związku z tym, że polskie gospodarstwa domowe nie dysponują dużą liczbą łączy internetowych, najszerzy, najbardziej powszechny dostęp do Biblioteki Internetowej i innych baz danych jest możliwy poprzez biblioteki publiczne.

Sytuacja zmienia się na lepsze, ponieważ dodatkowo INFOBIBnet zyskał poparcie w Sejmowej Komisji Europejskiej i Komitecie Badań Naukowych. Warunkiem starań o uzyskanie funduszy centralnych na zbudowanie infrastruktury internetowej dla bibliotek publicznych jest opracowanie projektu i podjęcie wielotorowych działań promocyjnych.

Historia INFOBIBnet-u to prawie rok działań przygotowawczych. Po raz pierwszy projekt pod tą nazwą został zaprezentowany przez Aleksandra Radwańskiego na konferencji „Internet w bibliotekach – próba bilansu i perspektywy rozwoju” we Wrocławiu, w grudniu 2001 r.¹ W kwietniu 2002 r. z inicjatywy

¹ Plan budowy sieci współpracy bibliotek w Polsce. Wersja 17.12.2001. – <http://ebib.oss.wroc.pl>

Jana Wołosza, przewodniczącego Zarządu Głównego SBP, w Bibliotece Narodowej odbyło się spotkanie dyrektorów bibliotek publicznych zaawansowanych w procesach automatyzacji. Celem spotkania było wyłonienie grupy, która podjęłaby się opracowania dokumentu wstępnego i prowadzenia działań zmierzających do realizacji założeń projektu. W lipcu gotowy był wstępny dokument „Porozumienie dyrektorów bibliotek publicznych”², od września zaś uruchomiony został portal internetowy, mający służyć dyskusji i wymianie poglądów na temat projektu i kształtu polskiej sieci bibliotek publicznych.

Obecnie najważniejszym zadaniem jest opracowanie konkretnego projektu, który zawierać będzie priorytety i cele sieci bibliotek, budżet i harmonogram działań. Projekt ten musi być tak opracowany, aby był przekonujący dla decydentów, czyli władz centralnych i regionalnych; musi udowodnić niezbędność biblioteki publicznej w funkcjonowaniu społeczeństwa lokalnego.

Wstępna wersja konspektu projektu wygląda następująco.

Priorytety projektu:

- pełne wykorzystanie infrastruktury i potencjału sieci polskich bibliotek publicznych,
- dostosowanie oferowanych usług i aplikacji do potrzeb społeczeństwa informacyjnego,
- dopasowanie do standardów obowiązujących w Unii Europejskiej.

Określenie misji zmodernizowanej biblioteki publicznej:

- kreowanie społeczeństwa informacyjnego,
- uczestniczenie w działaniach na rzecz: demokracji i społeczeństwa obywatelskiego, rozwoju ekonomicznego i społecznego, kształcenia ustawicznego, zróżnicowania kulturowego i językowego,
- wspomaganie podnoszenia poziomu wiedzy i rozwoju kulturowego społeczeństwa.

Cele sieci bibliotek publicznych:

- stworzenie międzybibliotecznej platformy informatycznej,
- stworzenie sieci ośrodków informacji i edukacji europejskiej,
- współtworzenie ogólnopolskiej biblioteki sieciowej,
- wspomaganie informacyjne administracji samorządowej w małych ośrodkach,
- zapewnienie obywatelom interaktywnego kontaktu z urzędem,

² www.infobibnet.pl

- wspomaganie funkcji edukacyjnej szkół i placówek poza szkolnych,
- włączenie się do systemu edukacji na odległość,
- wdrożenie przepływu informacji technicznej dla małych i średnich przedsiębiorstw poprzez zorganizowanie sieci placówek transferu innowacji,
- rozwój i doskonalenie informacji regionalnej,
- wdrożenie systemu informacji o tradycyjnym rynku pracy oraz e-pracy,
- usprawnienie obsługi osób niepełnosprawnych,
- zorganizowanie dostępu do systemu informacji medycznej,
- podniesienie jakości zarządzania bibliotekami,
- zorganizowanie zwartego systemu doskonalenia kadr bibliotekarskich.

Korzyści:

- pełne i efektywne wykorzystanie istniejącej infrastruktury sieci ponad 8800 bibliotek publicznych,
- znaczne skrócenie czasu i obniżenie kosztów przepływu danych z baz centralnych i informacji,
- powszechny dostęp do polskich i światowych źródeł informacji i usług w systemie online,
- efektywny dostęp do polskiej i światowej literatury naukowej, edukacyjnej, klasycznej,
- powszechny dostęp do nauczania na odległość i nauczania ustawicznego,
- powszechny dostęp do edukacji proinnowacyjnej,
- szybka transmisja danych o najnowszych technologiach,
- efektywne poszukiwanie pracy przez bezrobotnych,
- szybka i tania informacja medyczna.

Partnerzy projektu:

- Komitet Badań Naukowych,
- Ministerstwo Kultury,
- Ministerstwo Edukacji Narodowej,
- wojewódzkie, powiatowe i gminne organy samorządowe,
- operatorzy sieci telekomunikacyjnych,
- Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich,
- Polski Związek Bibliotek.

Przedstawiony konspekt jest pierwszą wersją, która może zostać zmodyfikowana.

Należy mieć nadzieję, że 18 bibliotek wojewódzkich weźmie na siebie trud opracowania koncepcji regionalnych centrów wymiany informacji i transmisji danych, natomiast środki pozyskane przez INFOBIBnet pozwolą na stworzenie odpowiedniej infrastruktury technicznej i opracowanie narzędzi umożliwiających optymalne wykorzystanie możliwości sieciowych.

Jeśli będziemy zdeterminowani i jeśli realizacja projektu INFOBIBnet będzie sprawna, to mamy szansę na poparcie i sojuszników.

Sala obrad

IV.

BIBLIOGRAFIA REGIONALNA

Sala obrad

DOKONANIA BIBLIOTEK W PRZYGOTOWANIU BIBLIOGRAFII REGIONALNYCH STAN NA DZIEŃ 15 LISTOPADA 2002 ROK

Bibliografie regionalne są istotnym elementem krajowego systemu informacji naukowej, szczególnie w zakresie systemu informacji o regionie. Bibliografie regionalne, podobnie jak bibliografia narodowa, pełnią funkcję dokumentacyjną i służą społecznościom lokalnym. Bibliografie regionalne i bibliografia narodowa wzajemnie się przenikają i dopełniają. Bibliografia narodowa jest bowiem źródłem gotowych opisów dla bibliotek przygotowujących bibliografie regionalne. Bibliografie regionalne natomiast rejestrują liczne publikacje, których nie uwzględnia bibliografia narodowa. Pełnią więc funkcję bibliografii prymarnej dla dużej części piśmiennictwa krajowego. Jak wiemy, od wielu lat biblioteki publiczne przygotowują bibliografie regionalne, realizując przypisane im zadanie – gromadzenie, opracowywanie i przechowywanie materiałów bibliotecznych dotyczących regionu. Ponadto pełnią także funkcje ośrodków informacji o regionie, wykorzystując tworzone u siebie bazy danych.

Dotychczasowy dorobek bibliotek opracowujących bibliografie regionalne w minionych latach prezentowany był na wielu spotkaniach i konferencjach ogólnopolskich. W przedstawionych referatach i w trakcie dyskusji utwierdzono się w tym, że bibliografie regionalne powinny ukazywać się nadal. Zgadzano się z tym, że należy przygotowywać je szybciej. Stało się to możliwe, dzięki wykorzystaniu do opracowywania zgromadzonego materiału oprogramowania bibliotecznego (MAK, ALEPH, SOWA, PROLIB, PATRON). Ponadto rozpoczęto udostępnianie bibliografii regionalnych w postaci dyskiecików oraz CD-ROM. Obecnie także wiele bibliotek udostępnia informacje o regionie za pośrednictwem Internetu, m.in. Szczecin, Toruń, Cieszyn, Tarnów, Płock.

Doświadczenie wielu ośrodków opracowujących bibliografie regionalne wskazuje, że bardzo ważnym elementem organizacji

pracy nad opracowywaniem tychże jest współpraca w regionach, między regionami, a także współpraca na forum krajowym. Ta ostatnia służy wymianie doświadczeń i poznawaniu warsztatów pracy. Jedną z płaszczyzn tej współpracy są spotkania oraz realizowane prace w ramach Zespołu ds. Bibliografii Regionalnej ZG SBP. Żeby przypomnieć udostępnioną w 1999 r. bibliotekom publicznym *Adaptację formatu MARC BN dla potrzeb bibliografii regionalnej* wraz z pakietem programowym BIBREG dla wydruku bibliografii regionalnej z bazy MAK. Narzędzie to umożliwiło wielu bibliotekom publicznym posiadającym MAK-a utworzenie regionalnych baz danych, a także publikowanie bibliografii regionalnych.

W ogólnym zarysie stan organizacji prac nad bibliografią regionalną przedstawia się następująco:

1. Bibliografie są opracowywane i wydawane przez wojewódzkie biblioteki publiczne dla obszaru województwa.

2. Bibliografie są opracowywane także dla obszaru powiatu przez powiatowe biblioteki publiczne, które wyznaczają ich zasięg terytorialny według granic administracyjnych.

3. Są to bibliografie przedmiotowe w pełnym zakresie tematycznym, rejestrujące w obszernym wyborze dokumenty nie uwzględnione w bibliografii narodowej (w tym zawartość prasy regionalnej i lokalnej).

4. Stan zaawansowania prac w publikowaniu drukiem bibliografii w poszczególnych ośrodkach jest zróżnicowany. Przyczyny opóźnień mają charakter organizacyjny, merytoryczny, a głównie finansowy (brak funduszy na druk). Sytuacja ta ma istotny wpływ na zakłócenie równowagi pomiędzy dokumentacyjną a informacyjną funkcją bibliografii. Biblioteki publikują bibliografie na CD-ROM oraz udostępniają w sieci lokalnej placówki i w Internecie.

5. Dla opracowania bibliografii w części bibliotek powołano specjalne komórki organizacyjne, dysponujące warsztatem i zespołem bibliografów. W pozostałych bibliotekach powierzono to zadanie pracownikom działów informacyjno-bibliograficznych.

6. Proces automatyzacji prac bibliograficznych nad tworzeniem bibliografii regionalnych znalazł zastosowanie w ostatnich trzech latach w kolejnych bibliotekach publicznych.

Poniżej przedstawiam informacje o dokonaniach wybranych bibliotek publicznych w przygotowaniu bibliografii regionalnych, zebrane od przedstawicieli tych placówek działających w Zespole ds. Bibliografii Regionalnej ZG SBP oraz na podstawie bibliografii narodowej (PB, BWC), a także zbiorów Zakładu Dokumentacji Księgoznawczej BN.

1. Biała Podlaska – Miejska Biblioteka Publiczna

Bibliografia województwa białkopodlaskiego 1993-1994,
wydana w 2000 r.

W latach 1988-2000 ukazało się 5 dwuroczników, obejmujących zasięgiem chronologicznym lata 1985-1994.

W związku z reformą administracyjną kraju w 1999 r. przestało istnieć województwo białkopodlaskie. Przeważająca część jego obszaru weszła w skład woj. lubelskiego. Jednak MBP w Białej Podlaskiej nie zaprzestała gromadzić opisów do bibliografii regionalnej obejmującej obszar byłego województwa. Opisy z lat 1995-1998 zostały zebrane w tradycyjnym katalogu kartkowym i stopniowo są wprowadzane do regionalnej bazy danych w systemie MAK. Po wprowadzeniu wszystkich opisów do bazy danych będzie ona prawdopodobnie wydana na CD-ROM-ie w 2003 r.

Od 1999 r. na bieżąco wprowadzane są wszystkie opisy do regionalnej bazy danych, która jest dostępna na razie tylko w bibliotece. Opisy za 2000 r. obejmujące zasięgiem terytorialnym powiat bialski zostały przekazane na dyskietce do WBP im. H. Łopacińskiego w Lublinie, która opracowuje bieżącą bibliografię woj. lubelskiego.

2. Białystok – Książnica Podlaska im. Ł. Górnickiego

Bibliografia województwa białostockiego, łomżyńskiego i suwalskiego. T. 6 za lata 1986-1989, wydany w 2000 r.

W kartotekach zgromadzono materiał za lata 1990-1998.

Od 1998 r. tworzona jest w programie MAK „Bibliografia województwa podlaskiego”.

W bazie danych zgromadzono 8600 rekordów. W grudniu 2002 r. wydana zostanie drukiem bibliografia za lata 1999-2000. Równocześnie prowadzone jest gromadzenie materiałów za lata 2001-2002.

Bazy danych regionu są dostępne w Internecie: (<http://www.wbp.bialystok.pl>)

3. Bielsko-Biała – Książnica Beskidzka

a) *Bibliografia województwa bielskiego za lata 1981-1986*
wydana w 2001 r.

b) *Bibliografia województwa bielskiego za lata 1993-1994*
wydana w 2002 r.

- c) *Bibliografia województwa bielskiego z lata 1995-1996* (planowany druk w 2003 r.)

Bibliografia przygotowywana tradycyjnie. Materiały gromadzone na bieżąco w kartotece regionalnej.

4. Brodnica – Miejska i Powiatowa Biblioteka Publiczna im. I. Łyskowskiego

Biblioteka opracowuje bibliografię regionalną w oparciu o bazy danych MAK. W 2000 r. wydano na CD-ROM II tom bibliografii *Brodnica. Bibliografia miasta i powiatu za rok 2000*, zawierająca ponad 2800 opisów bibliograficznych. Bibliografia za lata 1999-2001 jest dostępna w Internecie: (<http://www.biblioteka.brodnica.pl>)

5. Bydgoszcz – Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. dr W. Betzy

- a) *Bibliografia województwa bydgoskiego za lata 1991-1999* – wydana w 1999 r.
- b) *Bibliografia województwa kujawsko-pomorskiego za rok 1999*, CD-ROM oraz wersja drukowana obejmuje powiaty: bydgoski, inowrocławski, mogileński, nakielski, sępoleński, świecki, tucholski, żniński – wydana w 2001 r.
- c) *Bibliografia województwa kujawsko-pomorskiego za rok 2000*, CD-ROM oraz wersja drukowana obejmuje powiaty: bydgoski, inowrocławski, mogileński, nakielski, sępoleński, świecki, tucholski, żniński – wydana w 2002 r.
- d) *Bibliografia województwa kujawsko-pomorskiego za rok 2001*, CD-ROM oraz wersja drukowana obejmuje powiaty: bydgoski, inowrocławski, mogileński, nakielski, sępoleński, świecki, tucholski, żniński – wydana w 2002 r.

6. Toruń – Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska

- a) *Bibliografia województwa kujawsko-pomorskiego za rok 1999*; CD-ROM obejmuje powiaty: aleksandrowski, brodnicki, chełmiński, golubsko-dobrzyński, grudziądzki, lipnowski, radziejowski, rypiński, toruński, wąbrzeski i włocławski – wydany w 2000 r.

- b) *Bibliografia województwa kujawsko-pomorskiego za rok 2000*; CD-ROM obejmuje powiaty: aleksandrowski, brodnicki, chełmiński, golubsko-dobrzyński, grudziądzki, lipnowski, radziejowski, rypiński, toruński, wąbrzeski i włocławski – wydany w 2002 r.
- c) *Bibliografia województwa kujawsko-pomorskiego za rok 2001*; CD-ROM obejmuje powiaty: aleksandrowski, brodnicki, chełmiński, golubsko-dobrzyński, grudziądzki, lipnowski, radziejowski, rypiński, toruński, wąbrzeski i włocławski – wydany w 2003 r.

Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Bydgoszczy i Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska wydały wspólnie w 2001 r. CD-ROM, rejestrujący piśmiennictwo dotyczące województwa kujawsko-pomorskiego i ukazujące się na jego terenie w roku 1999 (dwie bazy danych).

7. Ciechanów – Powiatowa Biblioteka Publiczna im. Z. Krasińskiego

- a) *Bibliografia województwa ciechanowskiego*. T. 4 – wydana w 1998 r.
- b) *Bibliografia województwa ciechanowskiego*. T. 5 – wydana w 2001 r.

Łącznie 5 tomów obejmuje materiał za lata 1975-1996. Biblioteka gromadzi materiały do bibliografii regionu ciechanowskiego od 1999 r., które stanowić będą materiał do bibliografii województwa mazowieckiego. Informacje są gromadzone w bazie danych MAK.

8. Cieszyn – Książnica Cieszyńska

W latach 1999-2002 opracowano i opublikowano następujące bibliografie regionalne:

- a) *Bibliografia publicystyki historycznej na łamach prasy Śląska Cieszyńskiego*

Bibliografia obejmuje artykuły z prasy lokalnej wydawanej w polskiej części Śląska Cieszyńskiego oraz polskojęzyczne artykuły z prasy zaolziańskiej.

Druk: Bibliografia publicystyki historycznej na łamach prasy Śląska Cieszyńskiego za rok 1996. Oprac. Stefan Król. Cieszyn, 2000 (1111 pozycji. Indeksy: autorski, przedmiotowy, czasopism).

W druku: roczniki 1997-1999.

Internet: roczniki 1996-1999 (4953 rekordy).

- b) *Bibliografia zawartości Kalendarza Cieszyńskiego*
Druk: Bibliografia zawartości Kalendarza Cieszyńskiego za lata 1985-2000. Oprac. Aleksandra Kawulok. Cieszyn, 2000 (1118 pozycji. Indeksy: autorski, przedmiotowy).
Internet: roczniki 1985-2002 (1275 rekordów).
- c) *Bibliografia książki cieszyńskiej*
Bibliografia obejmuje wydawnictwa zwarte tematycznie dotyczące Śląska Cieszyńskiego i wydane na jego historycznym terytorium.
Druk: Bibliografia książki cieszyńskiej 1990-2001. Oprac. Małgorzata Szelong. Cieszyn, 2002 (1379 pozycji. Indeksy: autorski, przedmiotowy).
Internet: roczniki 1990-2001 (wersja uzupełniona).
Bibliograficzne bazy danych dostępne są w internetowej witrynie Książnicy Cieszyńskiej (<http://www.ata.com.pl/kcc>).

9. Gdańsk – Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. J. Conrada-Korzeniowskiego

Bibliografia Pomorza Gdańskiego za rok 1996, opublikowana w 2002 r. Bibliografia opracowywana tradycyjnie.

W roku 2003 wydany zostanie dwurocznik bibliografii za lata 1997-1998, natomiast zgromadzony materiał za lata 1980-1981 poddany jest selekcji i dalszemu opracowywaniu.

10. Katowice – Biblioteka Śląska

Bibliografia Śląska za lata 1985, 1986, 1987 – wydana w 2002 r.

W planach na 2003 – wydruk *Bibliografii Śląska za rok 1998*.

Równocześnie w II połowie 2000 r. Biblioteka Śląska podjęła decyzję o opracowywaniu bieżącej bibliografii województwa śląskiego. W systemie PROMAX jest opracowywana bibliografia bieżąca za rok 2000 (wprowadzono ponad 2000 opisów).

Bibliografia Śląska za lata 1985-1987 jest dostępna w Internecie: (<http://www.bs.katowice.pl>)

11. Kielce – Wojewódzka Biblioteka Publiczna

W latach 1998-2002 ukazały się:

- a) *Bibliografia województwa kieleckiego 1984-1985* – wydana w 1998 r.

- b) *Bibliografia województwa świętokrzyskiego za 1999 r.* – wydana pod koniec 2002 r. w wersji drukowanej i na CD ROM,
 - c) *Bibliografia województwa świętokrzyskiego za 2002 r.* (w przygotowaniu).
- Baza danych utworzona w 2001 r. w MAK-u zawiera 988 rekordów. Równocześnie wprowadzany jest do bazy danych materiał z lat 2000 i 2001, zgromadzony w kartotekach.

12. Kolbuszowa – Miejska i Powiatowa Biblioteka Publiczna

Biblioteka opracowuje od 1999 r. *Bibliografię powiatu kolbuszowskiego* w postaci bazy danych w systemie MAK. Zgromadzono w niej materiały obejmujące powiat kolbuszowski, z lat 1999-2001.

13. Koszalin – Koszalińska Biblioteka Publiczna im. J. Lelewela

Bibliografia Pomorza Zachodniego: piśmiennictwo krajowe za rok 1977 /oprac. Teresa Matejko. Koszalin 2002 (CD-ROM).

Przygotowano także 3 egz. okazowe drukowane (1 egz. dla BN, drugi dla Książnicy Pomorskiej oraz 3 egz. dla Koszalińskiej Biblioteki Publicznej). Do bazy danych pod MAK-iem są aktualnie wprowadzone opisy z 1978 r., natomiast materiał z 1979 r. jest na etapie gromadzenia.

Od 1999 r. Biblioteka gromadzi i wprowadza do bazy danych pod MAK-iem opisy bibliograficzne dotyczące ziemi koszalińskiej (woj. koszalińskie). Baza ma charakter dokumentacyjny i informacyjny. Jest dostępna w Bibliotece i w placówkach sieci. W planach Biblioteki jest przygotowanie „Bibliografii Koszalina” za lata 1999-2004 w postaci CD ROM i publikacji drukowanej.

14. Kutno – Miejska i Powiatowa Biblioteka Publiczna im. S. Żeromskiego

Bibliografia bieżąca opracowywana na podstawie bazy regionalnej w MAK.

- a) *Bibliografia powiatu kutnowskiego za rok 1999* T. 1.
Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Kutnowskiej, 2000 r.
- b) *Bibliografia powiatu kutnowskiego za rok 2000* T. 2.
Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Kutnowskiej, MBP, 2001 r.

- c) *Bibliografia powiatu kutnowskiego za rok 2001* T. 3.
Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Kutnowskiej, MBP, 2002 r.

15. Lublin – Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. H. Łopacińskiego

Dotychczas ukazały się cztery tomy „Bibliografii Lubelszczyzny”:
tom pierwszy, cz. 1-2, zgromadził piśmiennictwo z lat 1944-
1964 (wydany w latach 1967-1974),
tom drugi za lata 1965-1970 (wydany w 1982 r.),
tom trzeci za lata 1971-1975 (wydany w 1994 r.),
tom za lata 1998-1999 (wydany w 2002 r.)

Przygotowywany do druku tom za lata 1976-1980 (ma-
szynopis).

Materiały za lata 1981-1995 (w kumulacjach pięcioletnich)
oraz 1996-1997 (dwurocznik) są zgromadzone w kartotekach
kartkowych.

Od stycznia 2000 r. materiały bibliograficzne do *Bibliografii
Lubelszczyzny* są gromadzone w bazie komputerowej o nazwie
REGION, prowadzonej w MAK-u. Zamierzeniem Biblioteki
jest, żeby baza ta spełniała również funkcję Katalogu Lublinianów
(kartkowy Katalog Lublinianów został zamknięty na roku 1999).
Baza jest udostępniana czytelnikom.

W bazie jest wprowadzonych 6212 rekordów (2000 r. – 3328
rekordów, 2001 r. – 2299 rekordów, 2002 r. – 585 rekordów).

W roku 2003 Biblioteka zamierza:

- opublikować materiały za lata 1976-1980,
- opublikować kolejny tom za rok 2000,

Roczniki od 2001 r. Biblioteka będzie wydawać na CD-ROM.

16. Łódź – Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Marszałka J. Piłsudskiego

WiMBP prowadzi bazy danych regionu pod MAK-iem od
1993 r. Opublikowano *Bibliografię Łodzi i województwa łódz-
kiego za 1993 rok*, wydaną w 2000 r. w postaci wydawnictw
i CD-ROM.

W planach Biblioteki jest przygotowanie kumulacji bibliografii
na CD-ROM za lata 1994-1998.

W 2003 r. ukaze się CD-ROM z „Bibliografią Łodzi i woje-
wództwa łódzkiego za 1999 rok” z zasięgiem terytorialnym
nowego województwa. Bibliografia ta jest przygotowywana we
współpracy z bibliotekami powiatowymi w Sieradzu, Skiernie-

wicach, Piotrkowie Trybunalskim, Kutnie, Łęczycy, Tomaszowie Mazowieckim, Poddębicach i Radomsku. Kolejne biblioteki powiatowe uzupełniają dane dotyczące ich regionu za lata 2000-2002.

Powyższe prace realizowane będą w ramach Systemu Bibliografii Regionalnej w województwie łódzkim, prowadzonym przez WiMBP w Łodzi od 2003 r., w ramach tzw. kontraktu wojewódzkiego.

17. Nowy Sącz – Sądecka Biblioteka Publiczna im. J. Szujskiego

- a) *Bibliografia województwa nowosądeckiego za lata 1990-1994* – wydana w 2001 r.
- b) *Bibliografia powiatu sądeckiego za 1999 r.* – wydana w 2001 r.

18. Olsztyn – Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. E. Sukertowej-Biedrawiny

WBP prowadzi bieżącą bazę danych regionu pod MAK-iem (od 2001 r.). Baza liczy ponad 20 tys. rekordów.

W latach 1999-2001 opublikowano:

- a) *Bibliografia Warmii i Mazur za lata 1992-1993* – wydana w 1999 r.
- b) *Bibliografia Warmii i Mazur za lata 1994-1995* – wydana w 2001 r.

W przygotowaniu do druku są roczniki bibliografii za lata 1996, 1997, 1998.

19. Opole – Wojewódzka Bibliotek Publiczna im. E. Smółki

W latach 1999-2002 WBP opublikowała:

- a) *Bibliografię województwa opolskiego za rok 1987* – wydana w 1999 r.
- b) *Bibliografię województwa opolskiego za rok 1988* – wydana w 2002 r.

W przygotowaniu do druku jest rocznik 1989. Baza danych regionalna w SOWIE zawiera informacje od 1988 r. Równocześnie Biblioteka publikuje i przekazuje bibliotekom powiatowym roczniki bibliografii w postaci wydruków komputerowych (z SOWY), z lat 1997, 1998, 1999, 2000, 2001.

Biblioteka jednocześnie, pełniąc funkcję biblioteki powiatu opolskiego, przygotowuje bibliografię powiatu od 1999 r. W grudniu

2002 r. ukazały się trzy roczniki w jednym tomie obejmujące lata 1999-2001. Biblioteka prowadzi szkolenia dla bibliotek powiatowych w województwie dotyczące przygotowania bibliografii powiatu. Biblioteki w Kędzierzynie, Brzegu i Grodku przygotowują bibliografie regionalne swoich powiatów w systemie SOWA II.

20. Piła – Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna im. P. Szumana

PiMBP tworzy bibliografię regionalną, obejmującą piśmiennictwo z terenu powiatu pilskiego. Opisy bibliograficzne od 2000 r. gromadzone są w bazie danych SOWY II (ok. 4500 rek.)

W 2003 r. ukaze się *Bibliografia Regionalna Powiatu Piłskiego* za lata 2000 i 2001 (dwa tomy) w postaci publikacji i CD-ROM.

21. Płock – Książnica Płocka im. Wł. Broniewskiego

a) *Bibliografia Mazowska płockiego* (za okres 1X-31 XII 2000), Notatki Płockie, wydana w 2001 r. przez Towarzystwo Naukowe Płockie,

b) *Bibliografia Mazowska płockiego* (za okres 1I-31 III 2001), Notatki Płockie, wydana w 2002 r. przez Towarzystwo Naukowe Płockie.

Na stronie domowej Biblioteki prezentowana jest baza danych REGION, zawierająca materiały dotyczące Płocka i regionu płockiego (<http://www.bibl..plock.pl>).

22. Poznań – Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury

Baza danych prowadzona w SOWIE.

a) *Bibliografia Regionalna Wielkopolski* (kwartalnik), wydawana od 2000 r.

b) *Bibliografia Książki o Wielkopolsce wydane w 2001 roku*, rocznik, wydana w 2002 r.

Bibliografia regionalna jest dostępna w Internecie: (<http://www.wbp.poznan.pl>)

23. Pułtusk – Pułtuska Biblioteka Publiczna im. J. Lelewela

Bibliografia regionalna prowadzona tradycyjnie. Rozpoczęto prace nad bazą komputerową regionalną w 2002 r. z wykorzystaniem MAK.

24. Radom – Miejska Biblioteka Publiczna im. J. i A. Załuskich

Biblioteka opracowuje i udostępnia w Internecie <http://www.mbpradom.pl/> następujące bazy danych dotyczące regionu:

- a) *Bibliografia Zawartości Czasopism Regionalnych za lata 1991-1996*
- b) *Bibliografia Zawartości Czasopism Regionalnych za lata 1997-2001*
- c) *Katalog Książek Czytelni Regionalnej*

25. Rzeszów – Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna

Biblioteka opublikowała:

Bibliografię województwa krośnieńskiego, przemyskiego, rzeszowskiego i tarnobrzckiego z rok 1989 w 2000 r.

Do druku przygotowywane są kolejne tomy za lata 1990, 1991, 1992 i 1993. Równocześnie tworzona jest regionalna baza danych w SOWIE od 1997 r. Baza liczy ponad 48 tysięcy opisów bibliograficznych.

Od 2000 r. baza regionalna prowadzona jest w SOWIE II. Bazy są udostępniane czytelnikom w Bibliotece. W 2003 r. zostaną udostępnione w Internecie.

26. Sieradz – Powiatowa Biblioteka Publiczna im. Wł. Broniewskiego

Biblioteka prowadzi w SOWIE bazę regionalną „Sieradz i powiat sieradzki” 1999 – zawierającą około 8 tys. opisów.

Opisy bibliograficzne dotyczące powiatu za rok 1999 (na dyskietce) przekazała placówka do WiMBP w Łodzi – do bibliografii województwa łódzkiego.

W 2003 r. PBP w Sieradzu planuje zakończenie prac nad bibliografią regionalną województwa sieradzkiego i wydanie na CD-ROM.

27. Szczecin – Książnica Pomorska im. St. Staszica

W latach 1999-2002 w Książnicy Pomorskiej ukazały się następujące tomy Bibliografii Pomorza Zachodniego:

a) *Bibliografia Pomorza Zachodniego: piśmiennictwo krajowe za rok 1992*

oprac. Mirosław Brawata, Barbara Witkowska. Szczecin 1999.

b) *Bibliografia Pomorza Zachodniego: piśmiennictwo krajowe za rok 1991*

oprac. Barbara Witkowska, Lidia Bajak, Sylwia Wesołowska. Szczecin 2000. (CD-ROM; opracowane w systemie komputerowym MAK).

c) *Bibliografia Pomorza Zachodniego: piśmiennictwo krajowe za rok 1988*

oprac. Sylwia Wesołowska. Szczecin 2001.

d) *Bibliografia Pomorza Zachodniego: piśmiennictwo krajowe za rok 1999*

oprac. Barbara Witkowska, Sylwia Wesołowska. Szczecin 2001. (Baza danych dostępna na stronach (<http://www.ksiaznica.szczecin.pl>); opracowanie w systemie komputerowym ALEPH).

W przygotowaniu *Bibliografia Pomorza Zachodniego: piśmiennictwo krajowe za rok 2000* (dostępna jako baza danych na stronach domowych Książnicy w systemie ALEPH).

Bibliografia Pomorza Zachodniego za rok 2001 (część opisów już funkcjonuje w bazie).

28. Tarnów – Miejska Biblioteka Publiczna im. J. Słowackiego

W latach 1998-2002 ukazały się w formie drukowanych roczników następujące tomy:

a) *Bibliografia miasta Tarnowa za rok 1995*. T. 4 – Tarnów, 1998.

b) *Bibliografia miasta Tarnowa*. T. 5 (1996) – Tarnów, 1999.

c) *Bibliografia miasta Tarnowa*. T. 6 (1997-1998) – Tarnów, 2000.

Baza danych miasta Tarnowa pod MAK-iem prowadzona od 1997 r. T. 6 *Bibliografii* został wydrukowany z bazy kompute-

rowej RegTar, przy zastosowaniu pakietu BIBREG programu MAK. Była to pierwsza w Polsce bibliografia regionalna wydrukowana z ww. pakietu.

d) *Bibliografia miasta Tarnowa*. T. 7 (1999-2000) – Tarnów, 2002.

W 2003 r. ukaże się kolejny 8 tom za lata 2001-2002. Począwszy od t. 6 (1997-1998) *Bibliografia miasta Tarnowa* jest dostępna w Internecie na stronach MBP pod adresem www.biblioteka.tarman.pl, link znajduje się na stronie WWW Biblioteki Jagiellońskiej.

29. Wałbrzych – Powiatowa Biblioteka Publiczna „Bibliotek pod Atlantami”

Bibliografia województwa wałbrzyskiego za rok 1996 wydana w 1998 r.

Bibliografia województwa wałbrzyskiego za lata 1997-1998 jest dostępna w postaci bazy danych pod MAK-iem oraz CD-ROM.

Opisy bibliograficzne dotyczące powiatu wałbrzyskiego (od 1999-) są wprowadzane na bieżąco do bazy regionalnej.

30. Warszawa – Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy – Biblioteka Główna Województwa Mazowieckiego

Bibliografia Warszawy i województwa warszawskiego za lata 1992, 1993, 1994 i 1995 wydana została w latach 1996-2000.

Bibliografia jest rocznikiem. Kolejny rocznik 1996 ukaże się w 2003 r., następne obejmą lata 1997 i 1998. Bibliografia jako baza danych jest dostępna dla czytelników w Dziale Varsavianów Biblioteki Głównej.

Wobec zmiany ustroju administracyjnego Polski i utworzenia województwa mazowieckiego, obejmującego obszar dotychczasowych województw: ciechanowskiego, ostrołęckiego, płockiego, radomskiego, siedleckiego i warszawskiego Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy – Biblioteka Główna Województwa Mazowieckiego podjęła zadanie koordynacji prac nad opracowaniem bibliografii regionalnej dla nowo utworzonego województwa. W porozumieniu z dyrektorami b. bibliotek wojewódzkich w Ciechanowie, Ostrołęce, Płocku, Radomiu i Siedlcach przyjęto, że specjaliści z tych bibliotek będą gromadzić i opracowywać w formacie MARC BN i przy wykorzystaniu pakietu programowego MAK dane dot. bibliografii regionu zgodnie z ustaloną wcześniej podziałem administracyjnym tradycją.

Podjęto prace nad przygotowaniem do wydania na CD bibliografii województwa mazowieckiego za rok 1999. Płyta CD wydana została staraniem Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy – Biblioteki Głównej Województwa Mazowieckiego w 2002 r.

Rocznik ten ukazał się w dwóch częściach. Część pierwsza obejmuje dane bibliograficzne z terenów byłych województw: ciechanowskiego, ostrołęckiego, płockiego, radomskiego i siedleckiego. Część druga zasięgiem terytorialnym obejmuje byłe województwo warszawskie.

31. Wrocław – Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. T. Mikulskiego

WiMBP prowadzi pod MAK-iem od 1990 r. bieżącą bazę danych REGION. Na jej podstawie w grudniu 2002 r. ukaże się CD-ROM *Bibliografia województwa wrocławskiego za lata 1995-1998*. Bibliografia będzie zawierać 11 tys. opisów bibliograficznych.

Baza REGION liczy obecnie 42 tys. opisów i jest dostępna w Internecie na stronie (<http://www.wbp.wroc.pl>). W jej tworzeniu WiMBP współpracuje z bibliotekami terenowymi (powiatowe, miejskie) województwa dolnośląskiego. Systematycznie opisy bibliograficzne nadsyłają biblioteki z Dzierżoniowa, Wałbrzycha, Środy Śl., Lwówka Śl. i Świdnicy.

W 2003 r. planowane jest wydanie kolejnej płyty CD za lata 1999-2000 (obejmującej swoim zasięgiem obszar województwa dolnośląskiego).

Oprócz przygotowywania regionalnych baz danych, wojewódzkie biblioteki publiczne szkolą pracowników współpracujących bibliotek, a także przygotowują i publikują materiały metodyczne dotyczące zasad współpracy i opracowywania bibliografii regionalnych. W latach 2001-2002 materiały takie wydały: Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Łodzi *Bibliografia województwa łódzkiego. Wskazówki metodyczne*; Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Opolu *Bibliografia Województwa Opolskiego. Zagadnienia metodyczne*; Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu *Bibliografia Regionalna Wielkopolski. Metodyka prac oraz Poradnik Bibliograficzno-Metodyczny*.

Przedstawiając zestawienie wykonanych w bibliotekach publicznych bibliografii regionalnych chciałabym przypomnieć okoliczności prawne i organizacyjne, które mają wpływ na stan i opracowanie bibliografii regionalnych od 1999 r.

Zgodnie z art. 20 pkt. 1 i 2 ustawy o bibliotekach z dnia 27 czerwca 1997 r. do zadań wojewódzkiej biblioteki publicznej należy gromadzenie, opracowywanie i udostępnianie materiałów bibliotecznych, zwłaszcza dotyczących wiedzy o własnym regionie oraz publikowanie bibliografii regionalnych i innych materiałów bibliograficznych o charakterze regionalnym. W realizacji tych zadań współdziałają biblioteki powiatowe (art. 20a). Tak sformułowane zadania bibliotek zostały powtórzone w art. 130 ustawy z dnia 24 lipca 1998 r. o zmianie niektórych ustaw określających kompetencje organów administracji publicznej w związku z reformą ustrojową państwa. Nie ulega zatem zmianie obowiązek publikowania bibliografii przez biblioteki stopnia wojewódzkiego współdziałające w nieokreślonym zakresie z bibliotekami powiatowymi.

Równocześnie zapisy ustawy kompetencyjnej przewidują, że „Powiat organizuje i prowadzi co najmniej jedną powiatową bibliotekę publiczną”. Placówka ta realizuje następujące zadania: gromadzi, opracowuje i udostępnia materiały służące obsłudze potrzeb informacyjnych, edukacyjnych i samokształceniowych, zwłaszcza dotyczących wiedzy o własnym regionie oraz dokumentuje jego dorobek kulturalny, naukowy i gospodarczy. Ponadto biblioteka powiatowa pełni funkcje ośrodka informacji biblioteczno-bibliograficznej, organizuje obieg wypożyczeń międzybibliotecznych i publikuje bibliografię regionalną, a także inne materiały informacyjne o charakterze regionalnym.

Łatwo zauważyć nakładanie się kompetencji bibliotek wojewódzkich i powiatowych w zakresie prac nad bibliografią regionalną. Czy tak sformułowany zapis może oznaczać, że w jednym województwie będą publikowane bibliografie poszczególnych powiatów oraz bibliografia opracowana przez bibliotekę wojewódzką jako swoista suma ich treści? Chyba nie. Należy zatem odpowiedzieć na pytanie, jak podzielić obowiązki w zakresie tworzenia i publikowania bibliografii regionalnych w pełnym zakresie tematycznym pomiędzy biblioteki wojewódzkie i powiatowe, nie umniejszając w tym zakresie ich praw. Problem ten jest nadal przedmiotem dyskusji w środowisku bibliotekarzy i bibliografów, mimo przyjętych w niektórych bibliotekach wojewódzkich rozwiązań organizacyjnych. Jedną z koncepcji organizacyjnych, możliwych do zastosowania w chwili obecnej, zakłada:

1. Opracowywanie i publikowanie bibliografii obejmujących terytoria dzisiejszych województw przez biblioteki wojewódzkie lub wyznaczone do tego celu ośrodki bibliograficzne we współpracy z bibliotekami powiatowymi. Rozwiązanie to stanowi konty-

nuację dotychczasowego podziału obowiązków (przy zmniejszonej liczbie województw).

2. Tworzenie w bibliotekach powiatowych regionalnych baz danych jako podstawowego elementu centrum informacji o regionie (powiecie). Materiały rejestrowane w bazach danych będą służyły do bieżącej obsługi informacyjnej użytkowników, a po opracowaniu mogą być publikowane w dowolnej formie lub dostępne na CD-ROM, dyskietkach czy za pośrednictwem Internetu. Mogą też, w uwzględnionym z biblioteką wojewódzką zakresie, zostać wykorzystane w bibliografii regionu (województwa).

Każdy z elementów tej koncepcji przynosi nowe problemy, które należy rozważyć. Spójrzmy najpierw na warunki organizacyjne opracowania i publikowania bibliografii przez biblioteki wojewódzkie.

1. Granice administracyjne nowych województw w niewielu przypadkach pokrywają się z obszarami stanowiącymi wcześniej zasięg terytorialny bibliografii o charakterze ponadwojewódzkim. Powraca zatem problem słuszności kryterium administracyjnego jako podstawy podziału terytorium kraju pomiędzy ośrodki bibliograficzne, choć wiele argumentów przemawia za jego utrzymaniem.

2. Czy biblioteki wojewódzkie udźwigną ciężar organizacyjny i finansowy opracowania i publikowania bibliografii obejmujących duże obszary, zwłaszcza w tych przypadkach, gdy nie wypracowano jeszcze form współpracy z bibliotekami działającymi na ich potencjalnym terytorium?

3. Część bibliotek opracowujących dotąd bibliografie regionalne utraciła status biblioteki wojewódzkiej, przestały także istnieć w dotychczasowych granicach administracyjnych województwa, które były przedmiotem opracowania. Pozostały kadry, warsztaty pracy, zgromadzone i nie wydane materiały.

4. Naturalnym partnerem bibliotek wojewódzkich do współpracy w tym zakresie są biblioteki powiatowe.

W ostatnich latach zaistniała potrzeba opracowania zintegrowanego formatu MARC 21 dla potrzeb bibliografii regionalnej, związana z obowiązującymi w Polsce standardami opracowania i budowy baz danych. W bibliografiach regionalnych są rejestrowane różne typy dokumentów i na zróżnicowanych nośnikach.

Wychodząc naprzeciw tym potrzebom, Zespół ds. Bibliografii Regionalnej SBP przygotowuje dla bibliotek publicznych opracowanie *Adaptacja formatu MARC 21 dla bibliografii regionalnej*. Publikacja zawierać będzie opis struktury rekordu w formacie MARC 21 dla typów dokumentów, opisywanych w bibliografiach regionalnych tj.: książka, wydawnictwo ciągłe, dokument

kartograficzny, dokument ikonograficzny, druk muzyczny, dokument dźwiękowy, film i dokument elektroniczny. Przewidujemy, że opracowanie w 2003 r. ukaże się w Wydawnictwie SBP.

Bibliografia regionalna, aby rozwijała się nadal, przewyższając towarzyszące jej powstawaniu trudności i problemy – potrzebuje pomocy, w tym wsparcia finansowego ze strony instytucji samorządowych i organizacji działających na rzecz społeczności lokalnych.

Biblioteka Narodowa i Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich nadal będą pomagać i wspierać działania oraz podjęte prace w bibliotekach publicznych nad dalszym rozwojem informacji regionalnej, w tym bibliografii.

Elżbieta Stefańczyk (Biblioteka Narodowa)

ADAPTACJA FORMATU MARC 21 DLA POTRZEB BIBLIOGRAFII REGIONALNEJ (PAKIET PROGRAMOWY MAK)

Prace nad adaptacją formatu MARC 21 rozpoczęto w 2000 r. w zespole: Bożena Bartoszewicz-Fabiańska, Maria Janowska, Krzysztof Janczewski, Jolanta Słowik, Jerzy Swianiewicz.

W porównaniu z publikacją *Adaptacja formatu MARC BN dla potrzeb bibliografii regionalnej* z roku 1999, nowy poradnik będzie wzbogacony o opis tych rodzajów dokumentów, które mogą być przedmiotem rejestracji w bazach bibliografii regionalnych:

- druki muzyczne i ich recenzje,
- dokumenty kartograficzne i ich recenzje,
- dokumenty ikonograficzne i ich recenzje,
- dokumenty dźwiękowe i ich recenzje,
- film i jego recenzje,
- dokumenty elektroniczne i ich recenzje.

Przygotowywany poradnik będzie ponadto zawierał opis struktury rekordów w formacie MARC 21 tych dokumentów, które uwzględniała poprzednia edycja z 1999 r. A więc:

- książka, jej fragment oraz recenzja książki,
- wydawnictwo ciągłe oraz jego recenzja,
- praca, artykuł oraz ich recenzja.

Zaleca się sporządzanie opisów formalnych dokumentów zgodnie z obowiązującymi normami i standardami dotyczącymi opracowania i budowy baz danych.

Poniżej podano tabelę z wykazem norm obowiązujących przy opracowaniu formalnym dokumentów rejestrowanych w bibliografii regionalnej.

Wykaz norm obowiązujących w opracowaniu formalnym dokumentów rejestrowanych w bibliografii regionalnej

Lp.	Typy dokumentów	Normy
1.	Książki	PN-N-01152-1 : 1982 Opis bibliograficzny. Książki.
2.	Czasopisma	PN-N- 01152-2 : 1997 Opis bibliograficzny. Wydawnictwa ciągłe.
3.	Dokumenty	PN-N-01152-5 : 2001 Opis bibliograficzny. Dokumenty kartograficzne.
	Kartograficzne	
4.	Dokumenty	-brak odrębnej normy
	Ikonograficzne	Dopuszcza się stosowanie:PN-N-01152-1 : 1982 Opis bibliograficzny. Książki.
5.	Druki	PN-N-01152-6 : 1983 Opis bibliograficzny. Druki muzyczne.
	Muzyczne	
6.	Dokumenty	PN-N-01152-7 : 1985 Opis bibliograficzny. Dokumenty dźwiękowe.
	Dźwiękowe	
7.	Dokumenty	PN-N-01152-3 : 2000 Opis bibliograficzny. Dokumenty elektroniczne.
	Elektroniczne	
8.	Filmy	PN-N-01152-12 : 1994 Opis bibliograficzny. Filmy.
9.	Artykuły	PN-N-01152 -2 :1997 Opis bibliograficzny. Wydawnictwa ciągłe.

Przy opracowaniu rzeczowych dokumentów proponuje się stosowanie języka haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej. Zaleca się prowadzić kontrolę słownictwa na podstawie *Słownika języka haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej*.

Podobieństwa i różnice pomiędzy adaptacją formatu MARC BN a MARC 21 dla potrzeb bibliografii regionalnej

Podobieństwa

- Ta sama struktura rekordu bibliograficznego MARC BN i MARC 21 składająca się z trzyznakowych etykiet pól i jednoznakowych etykiet podpól:

- pola – są częścią rekordu, obejmują informacje podstawowe oraz pełnią funkcję porządkującą, zaś same nie zawierają żadnej treści;
 - wskaźniki – dwa znaki zapisujące w postaci kodów czytelnych dla maszyny informacje dodatkowe o rekordzie bądź informacje dotyczące wykonania dodatkowych operacji na rekordzie, np. odsyłaczy czy pozycji dodatkowych;
 - podpola – najmniejsza część rekordu, zawierająca dane opisujące konkretny typ dokumentu.
- Zostaje zachowana ustalona w formacie MARC BN metoda klasyfikacji opisywanych dokumentów wraz ze schematem bibliografii regionalnej. Tak więc klasyfikację opisów głównych będziemy podawać w odpowiednim polu niepowtarzalnym, zaś pełny kod cyfrowy odsyłaczy i opisów skróconych w polu powtarzalnym. Stąd też każdy typ odsyłacza wpisywany będzie w powtórzeniu pola.
 - Metody i narzędzia wykorzystywane przy generowaniu z bazy w formacie MARC 21 wydruku rocznika bibliografii regionalnej, tj. zrzębu głównego, indeksów, spisu treści i wykazu czasopism, pozostaną w stosunku do poprzedniej wersji z 1999 r. niezmienione.

Różnice

- Różnice sprowadzają się do odmiennego oznakowania etykiet pól i podpól (tabela nr 2), innych zasad wypełniania danych kontrolnych i szybkiego kodowania oraz konieczności wprowadzania znaków umownych do rekordu bibliograficznego w formacie MARC 21.

Etykieta jest to nazwa nadana określonym elementom rekordu. W przypadku pól nazwę stanowi trzycyfrowy numer, zaś dla podpól nazwą są oznaczenia literowe dla MARC 21, a w MARC BN oznaczenia literowe lub cyfrowe.

Uwaga: Ze względu na specyfikę pakietu MAK zestawienie pól ma charakter roboczy. Pominęto generalną cechę formatu MARC 21, zgodnie z którą pola kontrolowane kartoteką haseł wzorcowych tworzone są w formacie rekordu kartoteki haseł wzorcowych.

Wykaz różnic w etykietach pól pomiędzy MARC BN a MARC 21
(dla potrzeb bibliografii regionalnej)

MARC-BN	MARC 21
Brak	LDR- pole stałej długości. Pole wypełniane jest automatycznie przez system .W pakiecie MAK - makrooperacja umożliwia wprowadzenie danych. Niektóre dane należy zmodyfikować w zależności od indywidualnych cech opisywanego dokumentu.
001	001
002	brak
brak	006
008	008 Pole wypełniane jest automatycznie przez system. W pakiecie MAK - makrooperacja umożliwia wprowadzenie danych. Niektóre dane należy zmodyfikować w zależności od indywidualnych cech opisywanego dokumentu.
brak	020
brak	022
brak	024
brak	028
brak- inna zasada wypełniania; dane wpisywane w 001	040
040	041
brak	047
brak	048
020	090
100	100
Nazwisko i imię pisane w oddzielnych podpolach	Nazwisko i imię pisane w tym samym podpolu oddzielone przecinkiem
110	110
120	111
200+201	245
brak	246
205	250
206	254
207	255
brak	256
210	260
215	300
305	310
brak	321
209	362
225+227	440
brak	490 (wtedy również odpowiednie pola 8XX)
311	500
300	501
325	504
330	505
brak	511
699	520
brak	538
600 - inne zasady wypełniania ; odpowiedni typ hasła wpisywany w oddzielne podpola	600

brak	610
brak	611
brak	630
brak	650
brak	651
615	653
624	693
625	699
700	700
Nazwisko i imię pisane w oddzielnych podpolach	Nazwisko i imię pisane w tym samym podpolu oddzielone przecinkiem
710	710
720	711
brak	720
500	740
240+242	773
430	780
440	785
350	787
brak	800
brak	830
230	920
999	999

Syntetyczne omówienie zasad i założeń metodologicznych opracowywania kolejnego wydania poprawionego i zmienionego poradnika dla bibliografów, tworzących bazy bibliografii regionalnych, zakończę przedstawieniem zalet wykorzystywania formatu MARC 21:

- MARC 21 jest standardem obowiązującym przy wymianie informacji;
- MARC 21 usprawnia współpracę pomiędzy bibliotekami tworzącymi bazy bibliografii regionalnej a Biblioteką Narodową, która przyjęła format MARC 21 jako obowiązujący;
- MARC 21 respektuje normy obowiązujące w opracowaniu formalnym różnych rodzajów dokumentów, a także przy tworzeniu baz danych biblioteczno-bibliograficznych;
- MARC 21 umożliwia tworzenie specjalistycznych baz danych, w tym bibliografii regionalnej, dziedziny oraz publikacji pracowników – bazy tworzonej przede wszystkim przez biblioteki uczelniane.

Jednocześnie informuję, że do niniejszego wystąpienia każdy z uczestników konferencji otrzymał na CD wersję roboczą struktury bazy bibliografii regionalnej w formacie MARC 21 na potrzeby pakietu MAK, opracowaną przez Krzysztofa Janczewskiego.

Protokół
Komisji Wnioskowej,
powołanej na Ogólnopolskiej Konferencji
„Automatyzacja bibliotek publicznych”
odbywającej się w dniach 20-22 listopada 2002 r. w Miedzeszynie

Komisja Wnioskowa w składzie:

1. Bożena Bartoszewicz-Fabiańska
2. Andrzej Jagodziński
3. Jolanta Słowik

22 listopada 2002 r., w trzecim dniu Konferencji „Automatyzacja bibliotek publicznych”, przedłożyła uczestnikom poniżej wymienione propozycje:

1. Komisja Wnioskowa proponuje, by organizatorzy konferencji (Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy, Zarząd Główny SBP, Komisja Automatyzacji przy ZG SBP) wystąpili do Ministra Kultury z wnioskiem o zabezpieczenie w 2003 r. środków budżetowych na podłączenie publicznych bibliotek powiatowych do Internetu łączem stałym.

Do opracowania wniosku należy powołać 3-osobową (ewentualnie 5-osobową) grupę roboczą z członków Komisji Automatyzacji przy ZG SBP.

2. Komisja proponuje przedłożyć Bibliotece Narodowej prośbę o:

- a) bezpłatne przekazanie bibliotekom publicznym programu konwersji danych z formatu MARC BN na format MARC 21;
- b) przedstawienie koncepcji retrokonwersji zbiorów, co jest bardzo istotne dla budowy pełnych zasobów katalogów bibliotek;
- c) aktywny udział w projekcie NUKAT poprzez włączenie zawartości „Przewodnika Bibliograficznego”, wraz z hasłami przedmiotowymi, do katalogu centralnego;
- d) określenie z rocznym wyprzedzeniem terminu zaniechania używania formatu MARC BN, aby biblioteki mogły przygotować się do używania formatu MARC 21.

3. Komisja Wnioskowa uważa za konieczne zintensyfikowanie w bibliotekach wojewódzkich na rzecz bibliotek powiatowych szkoleń w zakresie komputeryzacji bibliotek i standardów.

Protokół sporządziła B. Bartoszewicz-Fabiańska

Miedzeszyn, 22.11.2002

AUTORZY I UCZESTNICY KONFERENCJI

Autorzy:

1. BIAŁEK Patryk – Wojewódzka Biblioteka Publiczna, Kraków
2. BOCZKOWSKI Piotr – Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Marszałka J. Piłsudskiego, Łódź
3. HASIEWICZ Christian – Fundacja Bertelsmanna
4. HOLLENDER Henryk – Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego
5. JANCZEWSKI Krzysztof – Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy
6. KOLASA Władysław Marek – IBiIN Akademii Pedagogicznej, Kraków
7. MAJDECKI Marcin – Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. E. Sukertowej-Biedrawiny, Olsztyn
8. MICHALSKA Bożena – Biblioteka Główna UMK, Toruń
9. PASZTALENIC-JARZYŃSKA Joanna – Biblioteka Narodowa, Warszawa
10. RADWAŃSKI Aleksander – Ossolineum, Wrocław
11. ROGOZIŃSKA-BIEŃ Elżbieta – Miejska Biblioteka Publiczna im. J. Słowackiego, Tarnów
12. ROGOŹ Michał – IBiIN Akademii Pedagogicznej, Kraków
13. SŁOWIK Jolanta – Miejska Biblioteka Publiczna, Wrocław
14. STEFAŃCZYK Elżbieta – Biblioteka Narodowa, Warszawa
15. SZUSTKA-OSTAPOWICZ Katarzyna – Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy
16. SZYMOROWSKA Teresa – Wojewódzka Biblioteka Publiczna Książnica Kopernikańska, Toruń
17. WINOGRODZKA Katarzyna – Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy
18. WOLNIEWICZ Tomasz – Uniwersytet M. Kopernika, Toruń

Uczestnicy:

1. ADAMEK Stanisława	Rybnik
2. AMBROZIK-ZAWADZKA Monika	Dąbrowa Górnicza
3. BARTOSZEWICZ-FABIAŃSKA Bożena	Białystok
4. BĘBEN Bogusława	Krosno
5. BILIŃSKI Lucjan	Warszawa
6. BIŃKOWSKA Małgorzata	Warszawa
7. BISKUPSKA Ewa	Nysa
8. BISKUPSKA-LISIECKA Zofia	Lębork
9. BŁĄŻEJEWSKA Jolanta	Warszawa
10. BOMBAŁA Sylwia	Warszawa
11. BOROWSKA Aldona	Warszawa
12. BOROWSKA-GÓRKA Danuta	Oświęcim
13. BOŻEK Zofia	Bielsko-Biała
14. BRAUN Paweł	Gdańsk
15. BRONIARCZYK Joanna	Jelenia Góra
16. BUCHWALD Krystyna	Ząbkowice Śląskie
17. BUDYŃSKA Barbara	Warszawa
18. CHŁODNICKA Grażyna	Koszalin
19. CHOIŃSKA Krystyna	Białystok
20. CHRUŚCIŃSKA Jadwiga	Warszawa
21. CHRZĄSTOWSKA Beata	Warszawa
22. CIURUŚ Zofia	Lublin
23. CZAJKA Stanisław	Warszawa
24. CZECHOWICZ Anna	Warszawa
25. DURAJ Paweł	Dąbrowa Górnicza
26. DZIKOWSKA Paulina	Warszawa
27. FILIPKOWSKA Wiesława	Mońki
28. GABRYSIAK Mariusz	Wrocław
29. GŁOGOWSKA Bogusława	Trzebinia
30. GÓRSKA Elżbieta	Warszawa
31. JAGIELSKA Janina	Warszawa
32. JAGODZIŃSKI Andrzej	Kolbuszowa
33. JANKOWSKI Piotr	Warszawa

34. JAROSIŃSKA Beata	Warszawa
35. JASIŃSKA Marta	Warszawa
36. JEZIEWSKA Małgorzata	Warszawa
37. KALETOWSKA Halina	Nysa
38. KAMPA Elżbieta	Opole
39. KORBUSZEWSKA Bogumiła	Sokołów Podlaski
40. KORMAN Beata	Warszawa
41. KOTOWSKA-MIELCZAREK Barbara	Łódź
42. KOWALSKI Jerzy	Łódź
43. KRASZEWSKA Agnieszka	Poznań
44. KUMALA Lucyna	Chrzanów
45. KUŹMIŃSKA Krystyna	Warszawa
46. KYZIOŁ Agata	Warszawa
47. LECYK Hanna	Sokołów Podlaski
48. LEGUCKI Mirosław	Dąbrowa Górnicza
49. LEWY Maria	Warszawa
50. MADZIAR Jadwiga	Siedlce
51. MAJDAK Teresa	Radom
52. MAJEWSKA Mirosława	Warszawa
53. MAJEWSKI Marcin	Warszawa
54. MARCINKIEWICZ Lilia	Szczecin
55. MASADYŃSKA Grażyna	Poznań
56. MASADYŃSKI Leszek	Poznań
57. MATRAS Halina	Limanowa
58. MATYJASZEK Tadeusz	Słupsk
59. NALEWAJK Aldona	Pułtusk
60. NORAS Józefa	Tychy
61. NOWICKA Renata	Ostrzeszów
62. OMARSKA Grażyna	Warszawa
63. PATURA Grażyna	Łódź
64. PAWLIK Barbara	Nowy Sącz
65. PAWŁOWSKI Marcin	Warszawa
66. PIEKARSKA Małgorzata	Jasło
67. PIJANOWSKA Jadwiga	Szczytno
68. PIOTROWSKA Halina	Rzeszów

69. PIÓRKOWSKA Ewa	Kłodzko
70. PUCHAŁA Leszek	Sanok
71. RADKO Robert	Lublin
72. REMISZEWSKA Elżbieta	Wołomin
73. RYDZ Maria	Lublin
74. RYTTEL Lilianna	Świnoujście
75. RZEPKA Danuta	Kartuzy
76. SICIĄK Anna	Przemysł
77. SIECZKOWSKA Jolanta	Płock
78. SIERADZIŃSKA Elżbieta	Mińsk Mazowiecki
79. SIERADZKA Hanna	Płock
80. SKÓRA Magdalena	Katowice
81. SOBOCIŃSKA Krystyna	Łomża
82. STĘPNIIEWSKA Barbara	Warszawa
83. STRĄCZYŃSKA Izabela	Skiernewice
84. SZPINDA Barbara	Warszawa
85. ŚLIWIŃSKA Anna	Opole
86. TKACZ Krzysztof	Olsztyn
87. URBAŃSKA Alicja	Poznań
88. WAWRZEŃ Katarzyna	Proszowice
89. WIATR Jadwiga	Kraków
90. WIELGUS Ewa	Kielce
91. WINIARSKA Bożena	Szczecin
92. WIŚNIEWSKA Agnieszka	Warszawa
93. WITEK Ewa	Nowy Sącz
94. WITKOWSKA Teresa	Warszawa
95. WOJCIECHOWSKA Katarzyna	Sopot
96. WOLIŃSKA Agnieszka	Sochaczew
97. WOŁOSZ Jan	Warszawa
98. WÓJCIK Elżbieta	Siedlce
99. ZIEMIŃSKI Andrzej	Koszalin
100. ŻOŁNOWSKA Alina	Kartuzy

SPIS TREŚCI

Jan Wołosz SŁOWO WSTĘPNE	5
-----------------------------------	---

I. PROBLEMY KOMPUTERYZACJI

Aleksander Radwański BIBLIOTEKI PUBLICZNE A SPOŁECZEŃSTWO INFORMACYJNE	11
--	----

Katarzyna Winogrodzka STAN KOMPUTERYZACJI BIBLIOTEK PUBLICZNYCH	20
---	----

Władysław Kolasa, Michał Rogoż POLSKIE PROGRAMY BIBLIOTECZNE DLA MAŁYCH I ŚREDNICH BIBLIOTEK PUBLICZNYCH. Raport 2002 rok	39
--	----

Piotr Boczkowski KATALOGI KOMPUTEROWE BIBLIOTEK PUBLICZNYCH – EFEKTYWNOŚĆ WYSZUKIWANIA	79
---	----

II. INFORMACJA ELEKTRONICZNA

Joanna Pasztaleniec-Jarzyńska ROLA BIBLIOTEKI NARODOWEJ W GROMADZENIU I UPOWSZECHNIANIU INFORMACJI ELEKTRONICZNEJ	91
--	----

Katarzyna Szustka-Ostapowicz INFORMACJA ELEKTRONICZNA JAKO UZUPEŁNIENIE TRADYCYJNEGO WARSZTATU INFORMACYJNEGO DUŻYCH BIBLIOTEK PUBLICZNYCH	97
---	----

Elżbieta Rogozińska-Bień BIBLIOTEKI PUBLICZNE PUNKTEM DOSTĘPU DO INTERNETU DLA SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ	121
---	-----

Christian Hasiewicz ZDOBYWANIE INTERNETOWYCH KWALIFIKACJI. „BIBWEB – INTERNETOWY KURS DLA BIBLIOTEKARZY”	134
---	-----

III. PROJEKTY REALIZOWANE

Henryk Hollender PROJEKT NARODOWEGO UNIWERSALNEGO KATALOGU CENTRALNEGO NUKAT. Stan realizacji i perspektywy rozwoju	141
--	-----

Tomasz Wolniewicz KATALOG ROZPROSZONY POLSKICH BIBLIOTEK – KaRo	149
---	-----

Marcin Majdecki KOMUNIKAT O PROGRAMACH POMOCOWYCH REALIZOWANYCH W WBP W OLSZTYNIE	159
---	-----

Patryk Białek, Benedykt Węgrzyn PROJEKTY INFORMACJI ELEKTRONICZNEJ W MAŁOPOLSCE	170
---	-----

Teresa Szymorowska INFOBIBnet – SIEĆ INFORMACYJNA BIBLIOTEK PUBLICZNYCH	175
---	-----

IV. BIBLIOGRAFIA REGIONALNA

Elżbieta Stefańczyk DOKONANIA BIBLIOTEK W PRZYGOTOWANIU BIBLIOGRAFII REGIONALNYCH. Stan na dzień 15 listopada 2002 r.	183
---	-----

Jolanta Słowik ADAPTACJA FORMATU MARC 21 DLA POTRZEB BIBLIOGRAFII REGIONALNEJ (PAKIET PROGRAMOWY MAK)	200
--	-----

PROTOKÓŁ KOMISJI WNIOSKOWEJ	205
-----------------------------------	-----

AUTORZY I UCZESTNICY KONFERENCJI	206
--	-----

CONTENTS

Jan Wołosz FOREWORD	5
------------------------------	---

I. PROBLEMS OF THE AUTOMATION

Aleksander Radwański PUBLIC LIBRARIES AND INFORMATION SOCIETY	11
---	----

Katarzyna Winogrodzka PRESENT STATE OF THE AUTOMATION IN PUBLIC LIBRARIES	20
---	----

Władysław Kolasa, Michał Rogoź POLISH LIBRARY PROGRAMMS FOR SMALL AND MIDDLE LIBRARIES. REPORT 2002	39
---	----

Piotr Boczkowski ONLINE CATALOGUES OF PUBLIC LIBRARIES – EFFICACY OF THE RETRIEVAL	79
--	----

II. ELECTRONIC INFORMATION

Joanna Pasztaleniec-Jarzyńska CONSEQUENCE OF THE NATIONAL LIBRARY IN ACQUISITION AND DISSEMINATION OF THE ELECTRONIC INFORMATION	91
---	----

Katarzyna Szustka-Ostapowicz ELECTRONIC INFORMATION AS A SUPPLEMENT OF THE TRADITIONAL INFORMATION WORKSHOP OF THE GREAT PUBLIC LIBRARIES	97
--	----

Elżbieta Rogozińska-Bień PUBLIC LIBRARIES AS A SPACE OF THE ACCESS TO INTERNET FOR THE LOCAL COMMUNITY	121
--	-----

Christian Hasiewicz ACQUISITION OF THE INTERNET COMPETENCIES. BI- BWEB – INTERNET COURSE FOR LIBRARIANS	134
---	-----

III. PROJECTS IN COURSE OF REALIZATION

Henryk Hollender PROJECT OF THE NATIONAL UNIVERSAL CENTRAL LIBRARY CATALOGUE NUKAT – PRESENT STATE AND PERSPECTIVES OF DEVELOPMENT	141
---	-----

Tomasz Wolniewicz DIFFUSE CATALOGUE OF POLISH LIBRARIES – KARO	149
--	-----

Marcin Majdecki REPORT ON THE EUROPEAN UNION PROGRAMMS REALIZED IN OLSZTYN VOIEVOD PUBLIC LIBRARY	159
--	-----

Patryk Białek, Benedykt Węgrzyn PROJECTS OF THE ELECTRONIC INFORMATION IN MAŁOPOLSKA	170
--	-----

Teresa Szymorowska INFOBIBNET – INFORMATION NETWORK FOR POLISH LIBRARIES	175
--	-----

IV. REGIONAL BIBLIOGRAPHY

Elżbieta Stefańczyk PERFORMANCES OF THE LIBRARIES ON PREPARATION OF REGIONAL BIBLIOGRAPHIES. STATE NOVEMBER, 15, 2002	183
--	-----

Jolanta Słowik ADAPTATION OF THE MARC 21 FORMAT FOR THE NEEDS OF THE REGIONAL BIBLIOGRAPHY TO THE MAK SYSTEM USE	200
---	-----

MINUTES OF THE MOTION COMMITTEE	205
---------------------------------------	-----

AUTHORS AND CONFERENCE PARTICIPANTS	206
---	-----

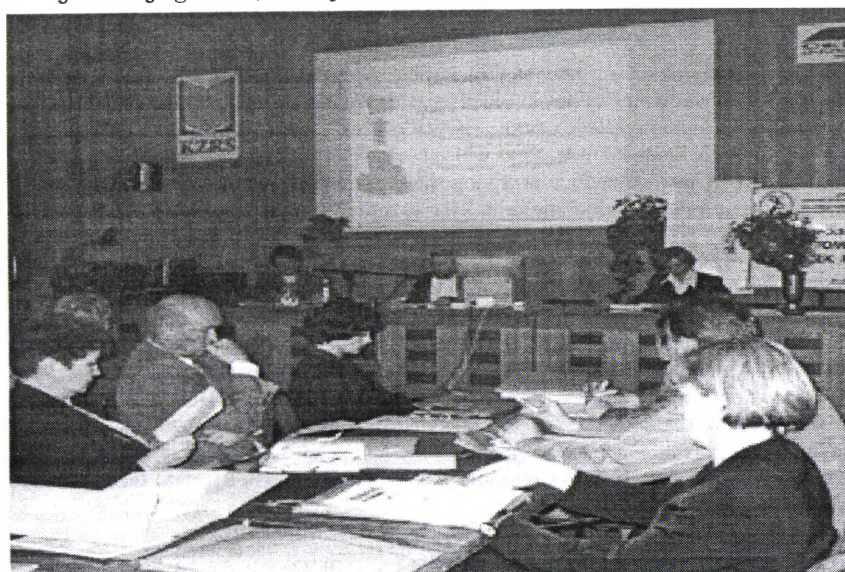
Obrady prowadzi Elżbieta Górka

Przewodniczący SBP Jan Wołosz otwiera Konferencję

Janina Jagielska, Grażyna Omarska (KBN) i Anna Majcher

Sala z uwagą słucha referatu Aleksandra Radwańskiego

Drodzy Czytelnicy!

Polecamy dwie ciekawe książki

Kamila Janiszewska – „Elektroniczne dostarczanie dokumentów”

Wydaw. SBP 2003 r. Str. 124, Cena 16 zł

Motto tej książki – za A. Braidem: *Wyobraź sobie czytelnika, który na komputerze przy własnym biurku, może prowadzić wyszukiwanie w lokalnych i odległych bazach danych, wybrać jedną lub więcej pozycji z rezultatów poszukiwań, aby następnie wyświetlić ich pełny tekst na monitorze. Bez chodzenia do biblioteki, bez wyszukiwania w katalogach, bez oglądania czasopism, bez czekania na pozycje, które nie są przechowywane lokalnie. Dostępne są natychmiast – gdziekolwiek i kiedykolwiek. Brzmi tak dobrze, czy może być prawdziwe? To jest możliwe i dzieje się teraz. I o tym jest ta książka.*

Tytuły rozdziałów:

1. Tradycyjne sposoby udostępniania dokumentów.
2. Ewolucja i założenia elektronicznego dostarczania dokumentów.
3. Charakterystyka wybranych systemów elektronicznego dostarczania dokumentów. (ADONIS, ARIEL, EDIL, JASON, SUBITO, UNCOVER).
4. Prawo autorskie a elektroniczne dostarczanie dokumentów.

Literatury na ten temat jest mało a temat jest „gorący”. Naprawdę warto kupić!

Beata Taraszkiewicz – „Książka multimedialna w Polsce”.

Wydaw. SBP 2003 r. Str. 218, Cena 32 zł

Zjawiska wynikające z rewolucji elektronicznej przełomu XX i XXI w. wywierają znaczący wpływ również na polski rynek książki. Wyraża się to m.in. zaistnieniem na tym rynku aplikacji multimedialnych, czyli „żywych książek”, zawierających oprócz tekstu także grafikę, animacje komputerowe, obraz wideo i ścieżkę dźwiękową. Mieszczące się na krążkach CD-ROM zewnętrznie nie przypominają niczym tradycyjnych książek. Czy jednak owe „aplikacje multimedialne” nie są już książką w tradycyjnym tego słowa znaczeniu? To właśnie jeden z problemów, któremu poświęcona jest książka B. Taraszkiewicz. Autorka próbuje rozstrzygnąć szereg kwestii związanych z pojawieniem się tego typu publikacji na polskim rynku, m.in. jakie cechy i funkcje wspólne ma książka tradycyjna i multimedialna, jaki wpływ ma jej forma na odbiór czytelnicy, jakie korzyści a jakie zagrożenia – psychologiczne i wychowawcze – wynikają z percepcji książek multimedialnych? Autorka przedstawia szeroką charakterystykę procesu kształtowania się rynku książek multimedialnych w Polsce poczynając od 1994 roku. Dokonała analizy zarówno repertuaru wydawniczego, jak i przeglądu wydawnictw specjalizujących się w ich edytorstwie. Określiła miejsce książek multimedialnych w całokształcie współczesnego rynku wydawniczego. **Książka jest pierwszym, całościowym ujęciem tego zjawiska w polskiej literaturze.**

Zamówienia: Dział Promocji i Sprzedaży SBP,

02-086 WARSZAWA, Al. Niepodległości 213, tel. (0-22) 825-50-24

Zamówienia faksem (0-22) 825-53-49, e-mail sprzedaz@wp.pl

ISBN 83-89316-07-2

WYDAWNICTWO
SBP

